

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri

**TÜRKİYE'DE AĞ POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜRECİNİN
KÜLTÜREL EKONOMİ POLİTİK AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ercan TÜRKOĞLU

Yüksek Lisans

Ankara, 2018

TÜRKİYE'DE AĞ POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜRECİNİN KÜLTÜREL EKONOMİ
POLİTİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ercan TÜRKOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

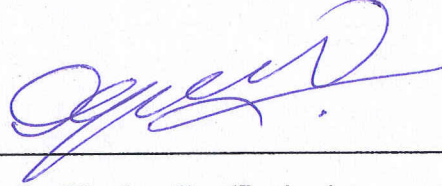
İletişim Bilimleri

Yüksek Lisans

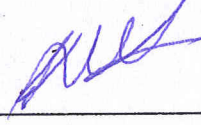
Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

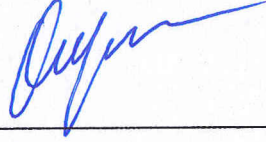
Ercan Türkoğlu tarafından hazırlanan "Türkiye'de Ağ Politikası Oluşturma Sürecinin Kültürel Ekonomi Politik Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma, 05 /10/ 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Oğuzhan Taş (Başkan)

Doç. Dr. Ahmet Serhat Kaymas (Danışman)

Doç. Dr. Orhun Yakın

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

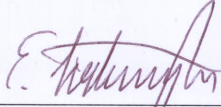
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.10.2018

Ercan Türkoğlu

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

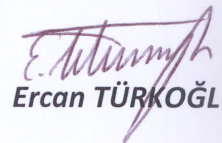
- Tezimin ~~15/10/2018~~ tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- Tezimin/Raporumun .../.../... tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

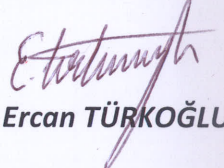
- Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

05 /10/2018

Ercan TÜRKOĞLU

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr. Ahmet Serhat KAYMAS** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ercan TÜRKOĞLU

TEŞEKKÜR

Gerek ders dönemi, gerekse tez döneminde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. A. Serhat Kaymas'a ve yüksek lisans eğitim süresi boyunca tanıma ve derslerine katılma şansı bulduğum, Prof. Dr. Mutlu Binark, Prof. Dr. Simten Coşar, Prof. Dr. Aksu Bora, Prof. Dr. Suavi Aydın, Prof. Dr. Aylin Özman, Dr. Öğr. Üyesi Göze Orhon, Dr. Öğr. Üyesi Burcu Canar, Dr. Öğr. Üyesi Çağla Karabağ Sarı, Dr. Öğr. Üyesi Şengül İnce, Öğr. Gör. E. Gökçer Erdem, Arş. Gör. Dr. Emre Canpolat, Arş. Gör. Gökçe Baydar, Arş. Gör. Dr. Ozan Çavdar, Arş. Gör. Şule Karataş ile sınav jürisinde görev alarak çalışmanın son şeklini almasında katkıda bulunan Doç. Dr. Orhun Yakın ve Doç. Dr. Oğuzhan Taş'a minnet ve şükran duyguları içerisinde teşekkür ederim.

Hayatın zorlu bir sürecine hitap eden bir dönemde bitmez tükenmez bir sabırla, beni her zaman olduğu gibi destekleyen ve çalışma ortamı sağlayan güler yüzlü eşim Gözde ve güzel zamanlarında yanında olamadığım oğlum Ata Türkoğlu'na her şey bir yana hayatı anlamlı kıldıkları için şükranlarımı bir borç bilirim.

ÖZET

TÜRKOĞLU, Ercan. *Türkiye’de Ağ Politikası Oluşturma Sürecinin Kültürel Ekonomi Politik Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

İletişim alanında uygulanan politikalar, değerler dizisi değişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Geleneksel uzlaşının bu politikalar tarafından dönüştürülmesinde, kilit rol oynayan itici gücün ekonomik değişimler olduğu görülebilir. Özellikle klasik ve neo-klasik ekonomi yaklaşımlarında belirtilen ve öne sürülen sayılılar, ülke politikalarına şekil vermekte ve ülkenin gelişme yazını içinde ele alındığı şekliyle bağımlılıkları yeniden üretmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ülke ekonomisinin her alanına hitap edecek dönüşümlere sahne olacağı öngörüsüyle, alana yapılacak yatırımla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında uçurumun kapatılarak gelişmiş ülkeleri yakalama fırsatının elde edileceği kabul edilmektedir. Bu durumun kabulü ile neo-liberal uygulamaların çerçevelediği reçetede sunulduğu üzere gelişmiş ülkeler seviyesine erişme, enformasyon toplumu ve BİT ile küresel ağa katılabilme yeteneği üzerinde inşa edilmektedir.

Bilgi rejiminin yukarıdan aşağıya iken düzenleme biçiminin de aksi yönde belirgin kılındığı ilişkilendirmede, Jessop’un kültürel ekonomi politik yaklaşımı disiplinler arası bir tutum sergilemektedir. Özellikle post-fordist birikim rejiminin çözümlemesini öne çıkaran tutumuyla, ekonomik alanla birlikte siyasal ve kültürel alana da bakılmasını sağlayan bu yaklaşım ile egemen siyasi söylemler irdelenebilmektedir. Fırsat/tehdit odaklı yaklaşım ışığında, toplumun geniş kesimlerinin dâhil edildiği uygun politika uygulamalarının ağ politikası üzerindeki önemi daha da anlaşılır olmaktadır. Politika üretiminin ulusal, ulus üstü ve uluslararası kurum ve kuruluşların siyasa belgelerine başvurularak yapılacak eleştirel söylem analizi ile üstü örtük olan güç/iktidar mücadelesi ortaya çıkarıldığında, doğallaştırılan durum ve tesis edilen hegemonya anlaşılır kılınabilir. Gelişmekte olan ülkeler arasında olan Türkiye’nin de, 1990’lardan itibaren ağ politikası üretimini takip ederek uyum göstermenin yanı sıra, bu olguya karşı hegemonya oluşturduğu değerlendirilmektedir. İletişim alanında konuya yönelik tartışmalar önemlidir. Bununla birlikte, ağ politikasının ulus devleti aşındırıcı yönünün de olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ağ politikasına piyasa odaklı anlayışla yaklaşılması neticesinde, ülke dinamiklerinden faydalanılamaması durumu ortaya çıkmakta ve gelişmiş ülkelere bağımlılık yeniden ve daha güçlü üretilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Ağ politikası, Kültürel ekonomi politik yaklaşım, Stratejik Model, İdealist Model, İletişim Ağlarının Siyasal İktisadı

ABSTRACT

TÜRKOĞLU, Ercan. *Evaluation of Network Policy Process in Turkey in terms of Cultural Economy Politic*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

Policies which are applied in communication field, have strongly influenced the alteration of values chain. It can be seen that economic alterations are the propellant powers which play the boundary roles in transformation of traditional consensus by these policies. Premises which are indicated and asserted especially in classic and neo-classic economy approaches, give shape to state policies and reproduce dependence in state's development literature in the form of being discussed. With prediction that information and communication technologies witness the transformations which address to every field of state economy; it is accepted that the opportunity of catching developed countries is achieved by closing the gap between developed and developing countries with investment to the field. With admission of this situation, accessing the position of developed countries, as presented in the prescription which is framed by neo-liberal applications, is constructed on the ability of attending global network with information society and ICT.

Embodied links in which information regime is from top to down while regulation form is in the opposite direction, Jessop's cultural economy politic approach displays an interdisciplinary attitude. Hegemon politics discourse can be scrutinized with this approach which provides to see political area as well as economic and cultural area especially with the attitude of highlighting post-fordist fund regime. In the light of opportunity/threat oriented approach, the importance of available policy practices, in which a large section of the community is attached, become more understandable. When the implied power/potency struggle of policy production is revealed with critical discourse analyses by applying political documents of national, supra-national and international institutions and organizations, naturalized situation and established hegemony may become more clear. It has been evaluated that Turkey, as a developing state, has been not only adjusting network policy production by following it; but also forming counter-hegemony against this phenomenon. Discussion about this subject in communication field is important. In addition to this, it must be considered that the network policy has a direction by which it corrodes nation-state. As a result of market-oriented approach to network policy, the situation of not being able to take advantage of state dynamics appears and tendency to developed states is produced again and more strongly.

Keywords

Network policy, Cultural economy political approach, Strategic model, Idealist model, Political economy of communication networks

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: NEO LİBERAL POLİTİKALAR VE MEDYA POLİTİKALARINDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ.....	14
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	14
1.2. Medya Politikaları Paradigmalarında Birinci Aşama: Liberal Demokrasilerde Yeni Kurulan Medya Sektörü ve İletişim Tasarımı.....	22
1.3. Medya Politikaları Paradigmalarında İkinci Aşama: Kamu Hizmeti Yayıncılığının Doğuşu.....	25
1.4. Medya Politikaları Paradigmalarında Üçüncü Aşama: Neo Liberalizm Eliyle İnşa Edilen Değerler Dizisi ve Değişim.....	32
2. BÖLÜM: DÜNYADA AĞ POLİTİKASI UYGULAMALARINA BAKIŞ.....	50
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	50

2.2. ABD Ağ Politikası.....	55
2.2.1. Dünya Bankası.....	62
2.2.2. Uluslar arası Telekomünikasyon Birliği.....	63
2.2.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.....	64
2.2.4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü.....	64
2.3. Avrupa Birliği Ağ Politikası.....	65
2.4. Farklı Eksen-Çin Ağ Politikası.....	76
3. BÖLÜM: EGEMEN SİYASANIN SÖYLEMİ OLARAK SİYASA BELGELERİ VE ANALİZİ.....	82
3.1. Neo Liberal Politikalar: Kamu Yönetişimi ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Paradigma Değişimi.....	82
3.1.1. Ağ Politikasında İdealist/Stratejik Model Yaklaşımları.....	87
3.2. Siyasa Belgelerinin Analizi.....	95
3.2.1. Kültürel Ekonomi Politik Yaklaşım.....	95
3.2.2. Dünya Bankası Açısından Siyasa Belgeleri.....	99
3.2.2.1. Türkiye, Enformatik Araçlar ve Ekonomik Modernleşme Raporu (Turkey, Informatics and Economic Modernization Report).....	99
3.2.2.2. Dünya Gelişme Raporu: Gelişme İçin Bilgi.....	104
3.2.3. OECD Açısından Siyasa Belgeleri.....	110
3.2.3.1. Enformasyon Altyapı Politikaları (Information Infrastructure Policies).....	110
3.2.3.2. Küresel Enformasyon Altyapı – Küresel Enformasyon Toplumu: Politika Gereksinimleri(Global Information Infrastructure – Global Information Society)..	113
3.2.4. AB Açısından Siyasa Belgeleri.....	115
3.2.4.1. Avrupa ve Küresel Enformasyon Toplumu (Europe and Global Information Society).....	115

3.2.4.2. e-Avrupa Herkes İçin Enformasyon Toplumu (e-Europe an Information Society for All).....	119
3.2.4.3. e-Avrupa+Avrupa'da Bilgi Toplununun Oluşturulması İçin Ortak Girişim.....	124
3.2.4.4. e-Avrupa 2005: Herkes İçin Enformasyon Toplumu (e-Europe 2005 an Information Society for All).....	126
3.2.5. Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Kapsamında Hazırlanan Siyasa Belgeleri.....	128
3.2.5.1. Birinci Adım: Cenevre.....	128
3.2.5.2. İkinci Adım: Tunus.....	131
3.2.6. Türkiye Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planları.....	133
3.2.6.1. Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı (TUENA).....	133
3.2.6.2. e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı...	136
3.2.6.3. 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı.....	138
3.2.6.4. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı.....	141
3.3. Güncel Durum ve Genel Değerlendirme.....	144
3.3.1. Avrupa Birliği 2020 Stratejisi.....	148
3.3.2. Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi.....	149
SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA.....	158
EK 1. İncelenen siyasa belgeleri ve araştırmaya yönelik haberler.....	166
EK 2. Yüksek lisans tez çalışması orijinallik raporu.....	170
EK 3. Tez çalışması etik komisyon muafiyeti formu.....	171

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
AT&T	: American Telephone and Telgraph Company (Amerikan Telefon ve Telgraf Şirketi)
BİT	: Bilgi İletişim Teknolojileri
BTE	: Bilgi Tabanlı Ekonomi
CPE	: Cultural Political Economy (Kültürel Ekonomi Politik[KEP])
ÇUS	: Çok Uluslu Şirketler
FCC	: Federal Communications Comission (Federal İletişim Komisyonu)
GATS	: General Agreement on Trade in Services (Hizmetlerde Ticaret Genel Anlaşması)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Tarifeler ve Ticarete İlişkin Genel Anlaşma)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ITU	: International Telecommunications Union (Uluslar arası Telekomünikasyon Birliği)
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
NII	: National Information Infrastructure (Ulusal Enformasyon Altyapısı)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
TRIPS	: Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rigths (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması)
TUENA	: Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler[BM])
UNESCO	: United Nations Educational, Scentific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü[DTÖ])

TABLolar DİZİNİ

- Tablo 1** : Klasik Okul ile Eleştirel Okul'un BİT Bağlantılı Temel Politika Yaklaşımları
- Tablo 2** : Dünya İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistikleri
- Tablo 3** : Temel Yakalama Stratejisinin Çin Telekomünikasyon Donanım Endüstrisine Yansımaları
- Tablo 4** : BTE Dönüşümde Stratejik Aşamalar
- Tablo 5** : Karşılaştırmalı BİT Verileri Tablosu
- Tablo 6** : ARGE'ye Yapılacak Kaynak İçin Sayısal Hedefler

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1** : Ulusal İletişim Politikasının Unsurları
- Şekil 2** : Medya Politikalarında Birinci Aşama
- Şekil 3** : Medya Politikalarında İkinci Aşama
- Şekil 4** : Teknolojik Yöndeşme Süreci ve Sektörel Yöndeşmelerin Olası Biçimleri
- Şekil 5** : Bölge Olarak Uluslar Arası İnternet Bant Genişliği Payı
- Şekil 6** : Ülkelerin BİT Mal İhracatı
- Şekil 7** : Medya Politikalarında Üçüncü Aşama
- Şekil 8** : Çin-ABD-Birleşik Krallık Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması
- Şekil 9** : Telefon Şebekelerin Ülke-Tekel Açısından Karşılaştırmalı Büyüme Hızı
- Şekil 10** : Kadınlara Özel İnternet Kafe Haberi İle İlgili Görseller
- Şekil 11** : En Yüksek 20 Ülke İnternet Kullanıcı Sayısı

GİRİŞ

Teknolojinin; bilimin birikimli ilerlemesinin sonucu olarak “tarafsız” ve “yansız” bir alan oluşturduğu yönündeki liberal çoğulcu yaklaşımın öngörüsünün aksine; kendi içerisinde bir güç ve iktidar ilişkisi diyalektiğini kurarak ilerlediğini araştırmasının odağında değerlendirmeyi amaçlayan bu tez; yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri politikalarını, “kültürel ekonomi politik” yöntem aracılığı ile çözümlenmeyi amaçlamıştır. Ülkelerin bilgi toplumuna dönüşümünün; gerçekte bir güç ve iktidar mücadelesini içerecek denli geliştirilen bir inşa süreci olduğu dikkate alındığında; “inşanın” nasıl gerçekleştirildiği, hangi amaçları içerdiği, hangi anlamları içerisine dâhil edip olası hangi anlamlandırmaları dışladığına ilişkin sorulara yanıt bulmayı amaçlayan bu tezin, iletişim çalışmalarına katkısı açıktır. Gerçekten de; teknolojinin kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal inşa pratiklerine dair bir dizi kesit içerisinden bakıldığında, ülkelerin bilgi toplumuna dönüşümlerinin ve daha da önemlisi, tezin ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere, “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” ülkeler arasındaki diyalektiğin çözümlenebileceği çalışmalara tam da bu doğrultuda ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir. Gelişmekte olan ülkelerde, ağ politikalarının¹ nasıl belirlendiği, hangi süreçleri içerdiği, hangi amaçlara dayandığı ve daha da önemlisi bu süreci belirleyen söylem repertuarının nasıl belirlendiği öncelikli olmak üzere tezin henüz ilk paragrafında vurgulandığı üzere, toplumsal güç ve iktidar ilişkisinin gittikçe üzeri örtülerek nasıl yeniden kurulduğu, bu tez çalışmasının araştırma odağını oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda nerede ise bütün bir insanlık tarihi kadar eski olan sosyal ağların (Dijk, 2016, s. 45) varlığı iletişim alanına dair verilmesi gereken önemi de belirginleştirmektedir. Harold Innis’in (2006, s. 27-32) geniş alanların örgütlenişiyle ilgili olarak; etkin yönetimin, iletişimin etkinliğiyle bağlantılı olduğunu ifade etmesinin yanında; ortaya koyduğu çalışmada, dönemsel olarak egemen olan imparatorlukların

¹Ağ politikası ile iletişim ağları kastedilmektedir. Bu kapsamda kitle iletişim araçları ve etkileşim içerisinde olduğu yeni medya (telekomünikasyon, bilgisayar ağları gibi) yöndeşmesi bağlamında da geleneksel ve yeni medya kastedilmektedir. Ayrıca “ağ mantığının”, günümüzde toplumsal dönüşümün ulaştığı nokta itibarıyla, enformasyon teknolojisi paradigmasının temelini biçimlendirdiği (Törenli, 2004, s. 83) kabul edildiğinde, bu doğrultuda çalışmanın ana ögesine temas edilmesinin de sağlandığı anlaşılır olacaktır.

başat olmalarında etken olan iletişim araçlarının, iktidarın parçası ve taşıyıcısı olduğunu belirtmektedir. Uygarlıklarla iletişim teknolojileri arasındaki etkileşime yönelik incelemelerinde; toplumsal değişime dair izin sürülmesinde, iletişim araçlarının gelişiminin ve iletişim araçlarının ortamının etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte, teknolojinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde bir “yenilik” ve “toplumsal değişimi” amaçladığı öngörüsü üzerine temellenen politikaların; nerede ise tek boyutlu olarak ekonomik kaygılarla kurulması tam da üzeri örtülü bir güç ilişkisi denklemi içerisinde siyasa sürecini “yurttaşların” aksine “çok uluslu şirketlerin” belirlediği bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir.

Tezin amacı, yöntemi ve sınırlılıkları açısından bakıldığında bu tez çalışması içerisinde, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin ağ politikaları ve bu doğrultuda egemen siyasa belgeleri aşağıda yer alan araştırma soruları kapsamında değerlendirilmektedir:

- Politika oluşturma süreçlerine hâkim olma durumu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında nasıl bir farklılık ortaya koymaktadır?
- Neo liberal küreselleşme ve politikalar döneminde, ülkelerin ihtiyaç duyduğu telekomünikasyon alt yapısı ve bileşen iletişim ağları nasıl kurulmaktadır? Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıklar bu bağlam içerisinde nasıl değerlendirilebilir?
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerin, iletişim alt yapısını kurma ve geliştirme pratikleri içsel ihtiyaç ve dinamikleriyle mi; yoksa neo liberal politikaların hegemonyası sonucu olarak mı yapılanmaktadır?
- Egemen siyasa belgeleri yansız, objektif ve toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaçları ile uyumlu söylemler ile mi yoksa bir hegemonya süreci olarak mı kurulmaktadır?

Tez çalışması içerisinde yanıtı aranan yukarıdaki sorular, her ne kadar oldukça yalın ve karmaşadan olabildiğince uzak olarak ifade edilmiş olmasına rağmen, gerçekte yirmi birinci yüzyılın eşliğinde, medya politikalarına yeniden bir değer biçilmesi çabasını yansıtmaktadır. Bu bölümün henüz girişinde belirlendiği üzere, neo liberal politikaların hegemonyası altında, özellikle gelişmekte olan ülkelerin, medya siyasalarını en azından kendi içerisinde bütüncül ve tutarlı olarak değerlendirme sürecine almanın önemli bir boyutu, sözü edilen politikaların hangi koşullar altında gerçekleştiği, amaçları ve

amaçlarını ifade ederken kullanılan söylem repertuarının analizi eksenlerinde gerçekleşmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, her ne kadar neo liberal politikaların çağdaş koşulları içerisinde birbirine söylem düzeyinde yakınlaştığı görülmekte ise de, medya politikaları düzeyinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki “yakınlaşmanın” koşullarının ve sonuçlarının çözümlenmesi oldukça anlamlıdır. Gerçekten de; çok uluslu şirketlerin küresel kapitalizm eliyle gelişmekte olan ülkeleri hegemonyası altına alması ve olanaklarından “yararlanması” gerçekte kültürel ekonomi politik yöntem aracılığı ile bir güç ve iktidar ilişkisi olarak medya politikalarının çözümlenmesini anlamlı kılmaktadır. Bu doğrultuda, örneğin “yurttaş” yerine “tüketicinin”, “ulus devlet” yerine “çok uluslu şirketlerin”, “demokratik bir iletişim düzeni ve iletişim özgürlüğü” yerine “serbest piyasa koşulları içerisinde bir tüketim eğilimi olarak iletişim alt yapısı” kavramlarının geçmiş olması gelişmekte olan ülkeler için bir hegemonya sürecinin nasıl da kurulduğunu görünür kılmaktadır.

Bu tez içerisinde; karşılıklı bir analize de olanak tanıyabilmek için, neo liberal politikalar döneminin yansımalarını değerlendirmenin yanı sıra, Türkiye’nin ağ politikasında iç ve dış aktörlerin etken olduğu gerçeğinden hareketle; enformasyon toplumu söylemi ile şekillenen Dünya Bankası ve OECD ile AB’nin siyasa belgeleri yanında Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi kapsamında hazırlanan zirve dokümanları incelenecektir. Bununla birlikte ülkede yansımalarının görüleceği, Türkiye’nin TUENA, e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı, 2006-2010 Bilgi Toplumu Strateji, 2014-2018 Bilgi Toplumu Strateji ve Eylem Planı Taslağı, 2015-2018 Bilgi Toplumu Strateji ve Eylem Planı incelenecek, çözümlenecek ve bu hat üzerinde tartışma geliştirilecektir.

Bu tezin amacı, “iktidarın bekasını sağlayabilmek maksadıyla” geliştirdiği politikalar, stratejik planlar içinde ve çevresinde yer alan ağları oluşturma sürecinde, kültürel ekonomi politik açıdan nasıl bir yaklaşım içinde olduğunu ortaya koyabilmektir. Ekonomi politik yaklaşım, toplumsal olanı ekonomik, siyasal ve kültürel etkileşim çerçevesinde ele alırken, tarihsel olmayı göz ardı etmemekte ve moral değerlerden kaçınmayarak, iktidar/güç ilişkilerinin çözümlenmesine olanak tanımaktadır. Bu yaklaşımda dogmalar yerine sorgulamak temel özellik olarak görünmektedir. Bu nedenle bu yaklaşım için politika üretiminde kimin kazançlı çıktığı önem arz etmektedir

(Başaran, 2014, s. 15). Mosco'nun iletişimin ekonomi politliğini haritalandırmasını üç boyutuyla irdelediği göz önünde bulundurularak,² bu boyutlardan olan metalaşma ile konuya baktığı durumda belirgin kılınan yönüyle; ekonomi politik araştırmalar, metalaşma süreçlerini ele alırken medya elitleri, sınıfsal iktidar ve mülkiyet üstünde durmakta; bunun yanında sermaye birikimi ve egemen sınıfın çıkarlarını konu edinmektedir (Mosco, 1996, s. 140-142). Bunun için bu çalışmada ekonomik politik yaklaşım esas alınmış ve bu çerçevede yukarıda bahsi geçen metinler çözümlenirken kültürel ekonomi politik (KEP) yaklaşıma başvurulmuştur.

KEP yaklaşımı ve söylem çözümlemesi metni irdelemek için kullanacak yöntemlerdir. Birikim rejiminin yukarıdan aşağıya olduğu, düzenleme biçiminin de aksi yönde belirgin kılındığı ilişkilendirmede Jessop'un kültürel ekonomi politik (KEP) yaklaşımı disiplinler arası bir tutum sergilemektedir. Özellikle post-fordist birikim rejiminin çözümlemesini öne çıkartan tutumuyla ekonomi alanına bakıldığı gibi siyasi ve kültürel alana da bakılmasını sağlayan bu yaklaşım ile egemen siyasi söylemler irdelenebilmektedir. Bu yaklaşımı disiplinler ötesi olarak tanımlayarak, "diğer yaklaşımlardan kültüre yaptığı özel vurgu ile ayrılmakla birlikte, belirleyici moment olarak öznel anlam üretimini kutsamak yerine ekonomi politığın ve semiyotiğin kavram ve araçlarını kullandığını"(Jessop,2004 akt. Geray & Başaran, 2016,s.51) ifade etmektedir.

Burada temel ilgi, söylem pratiklerinde ideolojilerin nasıl doğallaştırıldığı ve hegemonyanın nasıl kurulduğu üzerinedir. Söylem çözümlemesi dilin incelenmesi şeklinde basit bir tanımlama yapıldığında, bu incelemenin salt dilsel öğeler üzerinde olmayıp bunun ötesine geçerek sosyal ve kültürel bağlamla da ilgilenilir. Bu noktada eleştirel söylem çözümlemesine bakılması fayda sağlayacaktır. "Eleştirel söylem çözümlemesi, kuram çerçevesinde birinci olarak metinlerin üretildikleri ve tüketildikleri somut toplumsal çerçeveye ve ikinci olarak en geniş anlamda toplumsal süreçlere yer vermektedir. Modelin merkezindeyse metin yer almaktadır" (Geray, 2004, s. 164). Bu şekilde yapılan çözümlemeyle söylemlerin yorumlanmasında egemen söylemin örtük

² Mosco'nun(1996, s. 140-142) iletişimin ekonomi politliğini haritalandırmasındaki üç bu boyut; metalaştırma, uzamsallaştırma ve yapılandırma olarak ifade edilmektedir.

olandan açığa çıkartılması sağlanabilecek ve hizmet edilen durum ve koşullar belirgin kılınabilecektir.

Bu kapsamda neden bu zaman dilimleri ve neden Türkiye örneğini açıklamak gerekliliği bulunmaktadır. Öncelikle dönemsel seçimin açıklaması daha sonra da neden Türkiye örneği üzerinden çalışmanın ele alındığı belirtilecek; bunun derinlemesine izahatı ise sonraki bölümlerde irdelenerek pekiştirilmesi sağlanacaktır. Yukarıda bahsi geçen ve çözümlenecek olan plan ve belgelerden de anlaşılacağı üzere dönemsel olarak kapitalist ekonominin 1970 sonrasında yaşadığı yapısal kriz sonrası süreç belirgin olmaktadır. Kapitalist ekonomi içerisinde her kriz döneminde, sermaye birikiminde vücut bulan kesintiden kurtulmak için politika üretimi gerçekleştirilmektedir; bu politika üretiminde de bir önceki dönemden farklı yapılanmalar söz konusu olmakta ve böylece engeller aşmaya çalışılmaktadır. Bu dönem için belirgin olan küreselleşme ve dolayısıyla uluslar arası ticaret önünde yer alan engellerin kalkması hedeflenmiş; bu hedefe ulaşmak için de iletişim süreçleri ve etkinliklerini kapsayan hizmetler sektörü düzenleme alanı bulmuştur. Bu alan içerisinde yeniden yapılanmanın getirdikleri olarak iletişim teknolojileri ve altyapısında gelişmeler ön plana çıkmıştır. Aydoğan (2016a, s.8)'ın da ifade ettiği üzere; bilgisayar teknolojisiyle ortaya çıkan ilerleme, sayısallaşma ile teknolojik yöndeşme sonucunda mobil iletişim ve internet gibi teknolojiler gerçekleşmiş ve bu teknolojiler ile sunulan hizmet alanlarında ve içeriklerinde gelişen değişiklik ile farklı alanlarda belirgin olan sınırlar muğlâklaşmıştır.

Telekomünikasyon sektörünün, aslında tek başına bir iletişim olanağı olmasının ötesindeki konumu, medya ve telekomünikasyon politikalarının belirlenmesinde sözü edilen alana özel bir vurgu geliştirmektedir. O denli ki; telekomünikasyon sektörünün ülkelerin bilgi toplumuna dönüşümünü, oldukça temel bir düzeyde internet alt yapısının kurulması ve geliştirilmesi yönüyle, etkileyebilmesi, medya ve telekomünikasyon politikalarının yukarıda da belirtildiği üzere bir güç ve iktidar mücadelesi alanı olarak inşa edilmesine yol açan temel unsur olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte, bu tez çalışması içerisinde tezin odağında yer edinen yöntemsel tartışmanın gerçekleştirilmesi amacı ile bir dizi sınırlamanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda; tez çalışmasında, özellikle 1980 sonrası döneme bakılması ve neo liberal politikalar öncesindeki politika süreçlerinin değerlendirilmemesi ilk sınırlandırmayı

oluşturmaktadır. Bu açıdan, çalışma içerisinde neo liberal politikalar dönemi olarak da değerlendirilen 1980 ve sonrasındaki politikaların, ilerleyen kısımlar içerisinde ayrıntılı olarak tartışılacağı üzere, daha önceki dönemlerde ortaya konulanlardan farklı kaygılar ve etkenler ışığında olduğu çalışma içerisinde öngörülmektedir. Ancak, bu farklılık altında art alanda emperyalist güçlerin hegemonyasının izdüşümünü görmek ve bunu yeni projeler şeklinde sunulmasına eleştirel açıdan bakmak gerekliliği bulunmaktadır.

Kapitalizmin bütün bir 1970’li yıllar boyunca yaşadığı Fordist krizin etkilerini tıpkı diğer sektörlerde de olduğu üzere, iletişim politikaları içerisinde de ortak bir dizi önlemlerle aşma eğilimi, son kertesinde iletişim politikalarının yapısal dönüşümüne yol açan bir dizi gelişmenin deneyimlenmesine yol açmıştır. O denli ki, 1980’lerden itibaren neo liberal³ politikalar ile özelleştirme, serbestleştirme ve kuralsızlaştırma sıklıkla karşılaşılan uygulamalar olmuştur. Bu dönem öncesinde telekomünikasyon altyapıları, kamunun faydası yanında ekonomik fayda ekseninde düşünülerek ulus devlet güvencesi kapsamında ele alınmaktaydı ve ulus devleti bütünleştirici rolü de göz ardı edilmeyerek politika üretimi bu anlayış merkezinde geliştirilmekteydi. 1980’ler ile bu kapsam değiştiği gibi ölçek de değişime uğrayarak uluslar arası iletişim politikaları görünür olmuştur. Bu değişim ve dönüşüm yanında enformasyon/bilgi toplumu tartışmaları da dönemi bu yönüyle zenginleştirmiş; böylece iletişim politikalarında, neo liberal uygulamalar ile ekonomik kazanım, gelişmekte olan ülkeler için aralanan fırsat penceresi savunusu kendisine yer bulmuştur. Önceki dönemlerinde, iletişim politikalarının özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki odağını, ilerleme-modernizasyon söylemi ve projeleri oluşturmakta iken, bir kalkınma aracı ve politikası içerisinde değerlendirilen iletişim sektörü 1980’li yıllar ve ardından söz konusu “kalkınma” politikalarının terk edildiği yeni bir yapılanma ile karşılaşmıştır. Gerçekten de, gelişmekte olan ülkeler özelinden bakıldığında “enformasyon toplumu” söylemi yukarıda sözü edildiği üzere kalkınma aracı olarak iletişim politikalarından, ticaret aracı olarak yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerine, dönüşüm politikalarının odağını

³ Piyasa mekanizmasının tüm ekonomik ve toplumsal sorunlara çare olacağına olan inancı belirten *piyasa köktenciliği* biçiminin görünür olduğu neo liberalizm, piyasanın yönetime ve siyasi alandaki denetim biçimine üstün olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir (Heywood, 2015, s. 73). McChesney de neo liberalizmi mertçe kapitalizm (*capitalism with the gloves off*) olarak tanımlamaktadır; bunu iş dünyasının çok güçlenmesine, agresifleşmesine ve bunun karşısında örgütlenemeyen muhalefete bağlayarak, sermaye sahiplerinin bunu her alanda kullanarak politik güçlerini meşrulaştırdığını belirtmektedir (McChesney, 2008, s. 284).

oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkeler üzerindeki hegemonyası tam da modernizasyon projesinin raftan kaldırıldığı anda, “enformasyon toplumu” söylemi ışığı altında sürdürülmektedir; bu projeler içerik ve zaman olarak farklılık gösterse de benzer güçlü özelliklere sahiptirler (Bhuiyan, 2008, s. 104). Bu yönüyle bakıldığında gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkeler tarafından verilen reçetelerin aynı temelde yükseldiğini söylemek gerekmektedir. Bu kapsam içerisinde; “gelişme ve neoliberal söylemsel hegemonya” ilişkisi gerçekte bir değerler dizisi ile karşılaşmıştır. Geray’ın da üzerinde durduğu gibi neo liberal söylemsel hegemonya şunları ileri sürmektedir;

- Gelişme diye bir iktisat dalına veya kalkınma paradigmasına artık gerek yok, bütün ülkeler gelişmiş ülkelerin normlarını benimserlerse gelişmiş olurlar,
- Sanayi politikası uygulamak, bebek sanayileri geliştirmek için korumacılık kötü bir şeydir,
- Bilim ve teknolojinin ileri olanlarına çevre ülkelerin girmesine gerek yoktur, onlar piyasa dostu ufak tefek teknolojik yenileşmelerle uğraşsınlar,
- Gelişmekte olan ülkeler geleceğe ve öngörülere dayalı hedefler yerine günlük krizleri aşmakla uğraşıp uzun dönemli stratejileri bir yana koysunlar (Başaran, 2010, s. 13-14).

Modernleşme kuramcılarının kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile çevre ülkelerin merkez ülkeleri yakalayabileceği ve aradaki uçurumu kapatacağı savunusu bir “hata” olarak kuramcılar tarafından kabul edilmektedir (Başaran, 2014, s. 13). Yukarıda da belirtildiği gibi emperyal güçler tarafından modernite ve ilerleme ile ilgili söylemlerin eski bir pratik (Bhuiyan, 2008, s. 102) olduğu kabul edildiğinde enformasyon/bilgi toplumu söylemi hegemonyanın devamı için kullanılacak pratik olarak öne sürülmüş olmaktadır. Enformasyon toplumu söylemi ile neoliberal politika uygulamaları aynı ekseninde serbestleştirme, kuralsızlaştırma ve özelleştirme vasıtasıyla akan enformasyon, yeni iletişim teknolojileri üzerinden sağlanmaktadır. Tam da bu noktada enformasyon/bilgi toplumu iletişim politikalarının uğrak yeri olmakta ve ölçeği ulus aşırı yaparak ideolojik arka planı da hazırlamaktadır. Bu nedenle kapitalizmin kırılma aşaması sonucu yaşanan krizde sermaye birikiminin aşılması bu söylem ile uyumlu olmaktadır.

Tezin kuramsal çerçevesi açısından ele alındığında bu tez çalışması, kültürel ekonomi politik yaklaşım içerisinde tartışmasını sürdürmektedir. Bu yaklaşımda ana ilgi; söylem çözümlemesinde ele alınan söylem pratiklerindeki ideolojilerin “akıl yolu” ile

doğallaştırılması ve bu yönde hegemonyanın sağlandığı üzerinedir (Geray, 2014, s. 174).

Günümüzde ekonomilerin bilgi temelinde olması ve teknolojinin bu durumu beslemesi ile bilgi toplumunun temel motivasyonunun bilgi ve teknolojik gelişme (Kutlu & Taban, 2007, s. 1) olduğu söylenebilecektir. Bununla birlikte, bilgi ve teknolojinin ülkeler arasındaki eşitsizliği yeniden ürettiği bir süreç yaşandığı ve bu süreçte önde bulunanın avantaj sağladığı belirtilmelidir. Bu nedenle adalet ve eşitliği sağlamak için öncelikle ülkelerin bilgi toplumuna geçişleri ve bu yönde yatırım yapmalarının sağlanması düşüncesi ışığında ortaya konulan politikalar ve üretilen belge ve raporlar bu dönemin rekabetçi yapısının da nüvelerini belirginleştirmektedir. Bu yönüyle bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılmasının; gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkeleri yakalama fırsatı sunmakta olduğu fikri ve savunusu ile kamusal politikaların geliştirilmesi gerektiği (Freeman & Soete, 2003, s. 413) belirtilmektedir. Kamusal politikalar için belirtilen genel çerçevede ise; BİT alanına dair, teknolojik standartların oluşturulması, ulusal yenilik sistemi, eğitim alanında yürütülen politikalar ve bunun yanında bilim, sanayi ve teknoloji politikaları yer almakta ve bu alanlarda uygulanan politik araçlar ile hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin oluşturulmasından söz edilmektedir (Aydoğan, 2016a, s. 9).

Bu düzenlemelerde yurt içi ve yurt dışı aktörlerin telekomünikasyon sektörüne yönelik verdiği talimatlar oldukça açıktır. Rekabetçi bir piyasada işleyecek olan bu sektörde, fiyatlar rekabet ortamından etkilenerek düşecek, görüntülü iletimi tüketiciye kadar sunabilecek yüksek hızdaki iletişim ağları ile gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalaması ve bilgiye dayalı ekonomilerinin eşitlenmesi sağlanacaktır (Başaran, 2014, s. 11). Bilgi toplumunun iletişim alanında ortaya çıkarttığı politikalar tam da bu noktada fırsat penceresinin aralandığını söylese de bunun önünde bir engel vasfı taşıdığı da gözlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Daha sonraki bölümlerde üzerinde sıklıkla durulacak bu durum için; Hamelink'in telekomünikasyon teknolojilerinin gelişmekte olan ülkelere girişine dair yaptığı "küreksiz kayık satmaya" (Tsui, 1991, s. 73) benzetmesi oldukça açıklayıcı niteliktedir. Bunun yanında rekabetçi bir yapının varlığı da oldukça tartışmalı bir durumdur; bu yöndeki beklentileri karşılayacak bir düzenleme şu ana kadar rastlanmadığı gibi ABD'deki 1996 İletişim Yasası'nın

rekabetçi bir yapıya hizmet etmesi düşünülürken bunun sağlanamaması (Başaran, 2014, s. 12) da bu fikri destekler niteliktedir. Gelişmekte olan ülkelere iyimser senaryolarla gelinen projelerde; gelişmiş ülkelerle aradaki farkın kapanması ve eşitliğin sağlanması için “uyum süreci” şu ana kadar çözüm odaklı bir formül olamamıştır. Bu yönde formül arayışında politika üretmek olabilecek en iyi yanıt olacaktır; fakat bu politika ülkeler özelinde yapılması gerekmektedir; yani ülkenin içsel dinamiklerinin de uluslar arası dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi (Başaran, 2014, s. 15) ve bunun kültür, ekonomi, sınıf gibi alanlarda şekillenmesi gerekliliği bulunmaktadır.

Ağ politikasına yönelik kavramsallaştırmasına iki model çerçevesinde bakılmaktadır; idealist model ve stratejik model(Mansell,1993,s.5 akt.Geray,2016b,s.21). Bu modellerde idealist yaklaşım, günümüz iletişim yaklaşımında piyasa merkezli durumu betimlemektedir; rekabetçi pazar teorisi temel alınmakla birlikte; tekelci kontrolün kırıldığı bütünlük güçler olarak görünümünün olduğu bir model sunulmaktadır. İdealist model açısından varsayımlara bakıldığında; bu model çerçevesinde ortaya çıkan politikaların, sosyoekonomik gelişmeyi, evrensel hizmet kapsamı ve erişim uçurumu gibi konuları dışarıda bıraktığı görülecektir(Aydoğan, 2016a, s. 11). En geniş kapsamda şu maddeler ışığında temel özelliği “dışlama politikası” olan idealist model anlaşılır kılınabilir;

- a. Ürün ve hizmetleri üretenlerin kârlarını en çoğa çıkartmaya çalıştıkları,
- b. Ürün ve hizmetleri tüketenlerin kendi bireysel faydalarını en çoğa çıkartmaya çalıştıkları,
- c. Üretimden kazanılan kâr ve tüketimden elde edilen faydanın başkalarının üretiminden veya tüketiminden etkilenmediği,
- d. Her ürünün veya hizmetin çok sayıda üreticisinin ve alıcısının olduğu ve rekabetin sadece fiyatta ortaya çıktığı,
- e. Hiç kimsenin ya da hiçbir firmanın tek başına fiyatını belirleyemediği,
- f. Piyasaların nitelikleri, fiyatlar, fırsatlar ve alternatif üretim teknolojileri hakkında üreticilerin ve tüketicilerin eksiksiz bilgiye sahip olduğu rekabetçi piyasalardan hareketle geliştirilen teorilere dayanmaktadır (Geray, 2016b).

Ağ politikası oluşturmada diğer yaklaşım olan stratejik modelde ise idealist modelde belirtilen tam rekabet piyasanın aksine; kusurlu, eksik piyasa ve oligopolistik mücadele belirgin olmakta ve sosyoekonomik gelişme sorunları dikkate alınmaktadır(Aydoğan, 2016a, s. 11). Analizlerinde yerel kapasite/yetenekler dikkate alınması yanında piyasa da araç olarak kullanılarak sosyoekonomik gelişme sorunlara(Geray, 2016b, s. 45) da dikkat çekilmektedir. Oligopolistik yapısıyla idealist modele nazaran çok uluslu firmaların taktik ve stratejilerine yer vermesi, bu modeli daha gerçekçi analizlerin

yapıldığı izlenimi vermektedir. Bu model ile belirgin kılınan durumda, az sayıda firmanın varlığı ve bunlar arasında sürekli rekabetin olduğudur. Mansell bu yönüyle piyasada oluşan rekabet ile katılımcıların eşit fayda sağlayamayacağını, bunun aksine az sayıda firmanın varlığı ile tercih edilecek hizmet ve malların azalmasına neden olacağını ifade etmektedir(Mansell, 1993, s. 6-9 akt.Başaran,2010,s.94).

Buraya kadar görüldüğü üzere dönemselsel olarak gelişmekte olan ülkelere projeler altında reçeteler sunulmaktadır ve günümüzde bu en çok neo liberal politika ve küreselleşme söylemleri üzerinden yapılmakta; yeni birikim düzenlerinin söz konusu olduğu bu dönem için yeni coğrafyaların da olması kaçınılmaz olmaktadır. Birikim stratejilerinin hegemonya altında birleştirilmesi ve ekonomik hâkimiyetin sağlanması önceki dönemlerde olduğu gibi günümüze de ışık tutacak tarzda olmaktadır. Jessop'un (2016, s. 247) birikim stratejileri üzerine konuya yönelik çizdiği hat şu şekildedir;

Bir "birikim stratejisi", çeşitli ekonomi-dışı ön koşulları ile birlikte tamamlanmış belirli bir ekonomik "büyüme modelini" tanımlar ve bunun gerçekleştirilmesine uygun genel bir strateji hattı çizer. Böyle bir modelin, başarılı olabilmesi için sermaye dolaşımının (para veya banka sermayesi, endüstriyel sermaye, ticarî sermaye gibi) farklı momentlerini bir fraksiyonun (bileşimi diğer şeylerin yanı sıra kapitalist gelişimin aşamaları ile değişen) hegemonyası altında birleştirmesi gerekir.

Yeniden yapılanmada dikkat, ulus devlet kontrolünde ve denetiminde olan ekonominin, küresel düzeye ve tek tipe geçirilmesi üzerindedir. Bu nedenle her coğrafyanın erişebilir, ulaşılabilir olması sağlanmalı ve buna yönelik yerel yeteneklerin kullanılmasının zayıflatılması ve engellenmesi hedeflenmelidir. Daha sonraki bölümlerde açıklanacak olan Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT) bu durumu açıkça ele alarak, uluslar arası ticarete yerel korumacı yaklaşımı engellemektedir. Ulus devlet açısından tam da bu nokta önem kazanmaktadır, buna dikkat çekilirken "Neden Türkiye örneği çalışmada ele alınmaktadır" sorusuna yönelik olarak da şu ana kadar konuya yönelik çalışmaların az olmasına bağlanmalıdır. Bu yönde yapılan tartışmaların zenginleştirilmesi amaçlanmaktadır. Çünkü görülmektedir ki; uluslar arası kapitalist ekonominin belirleneni olmak yerine belirleyeni olmak ve bu yönde stratejiler geliştirmek elzem hale gelmektedir. Bunun için de " nitelikli işgücünün ön planda olduğu, katma değer oranı yüksek olan yeni ve gelişmiş teknoloji ürünlerinde uluslar arası rekabette pay kapabilmek akılcı bir ekonomi politikasının asgari unsurlarından biri" (Başaran, 2010, s. 15) olmak durumundadır.

Türkiye'nin bu açıdan ele alınması tartışmaları zenginleştirebileceği gibi bazı dersler çıkarılmasına da vesile olabilecektir. Yakın geçmiş bu yönüyle Geray'ın ifadelerinde anlam bulmaktadır; onun söylediklerinden yola çıkarak 1960'lardan sonra Türkiye'nin yerel bir teknolojik yetenek geliştirme kapsamında oldukça yol kat ettiği görülmekle birlikte, bunu 1980'li yılların başında gelişmekte olan ülkeler kategorisinde ilk sıralara taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle sayısal telekomünikasyon santral konusunda kendi bölgesinde sayısal ağları kurabilme potansiyeline erişmesi bunu destekler niteliktedir. Fakat 1980 sonrası neo liberal yeni sağ yaklaşımı sonucu bu yeteneğini kaybettiği görülmekte; her şeyin piyasaların otomatik işlemesine bağlayan bir anlayışın hâkim olduğu bir söylem (Başaran, 2010, s. 16) içerisinde hareket edildiği ifade edilmektedir.

Bu tez çalışmasında çalışma planı olarak; giriş, birbiri ile ilişkili üç bölüm ve sonuç ile kaynakça kısmından oluşmaktadır.

Tezin birinci bölümünde medya politikalarında yaşanan paradigma değişimi tarihsel açıdan ele alınarak irdelenecektir. Böylesi bir değişimin refakatinde, çalışmada gelişmekte olan ülkelere sunulan projeler değerlendirilmekte ve yinelenen durumun farklı araç fakat aynı amaç doğrultusunda olduğu belirtilmeye çalışılacaktır. Amerika ve Batı Avrupa'da iletişim ve medyadaki paradigma değişimi üç safhada incelenerek dönemselleştirilerek hizmet eden son safha yani güncel olan 1980'ler sonrası yaşanan durumu anlamak için bir cephe açacaktır. Bu dönemde devletlerin medya ve iletişime yönelik politikalar üretiminde tekeli kırması ve mümkün oldukça serbestleştirme ve özelleştirme uygulamalarına kapı aralaması açıklanmaya çalışılacaktır. Böylece dönemselleştirilerek hizmet edilen uluslararası ticaret boyutuna dikkat çekilmiş olacak, gelişmiş ülkelerde birikim sürecinin doygunluğa ulaşması yanında küreselleşme olgusu bağlamında kapitalist sistemin hegemonyasının kabul ettirilmesi süreci takip edilerek, ikinci bölüme geçiş hazırlık yapılması sağlanacaktır.

İkinci bölümde, birinci bölümde medya politikalarında neo liberal söylem ile yaşanan paradigma değişimi ve dönüşümü Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve ülke deneyimlerine yer verilerek değerlendirilmeye çalışılacak ve böylece dönüşüme tanıklık edilmesi sağlanacaktır. Bu bölümde yukarıda özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımının nasıl bir süreç izlediğinin haritası çıkarılmaya çalışılırken, söz konusu ülke ve ulusüstü kuruluşların değerlendirmelerine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bu

yönüyle Aydoğan'ın da dikkat çektiği durumda (2016a, s. 11); merkez ülkelerin hegemonik söylemde; çevre ülkeler söz konusu olduğunda önerilenin rekabetçi piyasa anlayışına dayalı idealist model çerçevesindeki politikalar olduğu, ama kendileriye mevzu bahis olan, stratejik modelin benimsendiğidir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye'de ağ politikaları, daha önceki iki bölümde açıklamalar kapsamında ele alınarak, ağ politikası oluşturma sürecine nasıl yansıdığı ayrıntılı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bölüm altında; karşılıklı bir analize de olanak tanıyabilmek için, neo liberal politikalar döneminin yansımalarını değerlendirmenin yanı sıra, Türkiye'nin ağ politikasında iç ve dış aktörlerin etken olduğu gerçeğinden hareketle; enformasyon toplumu söylemi ile şekillenen Dünya Bankası ve OECD ile AB'nin siyasa belgeleri yanında Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi kapsamında hazırlanan zirve dokümanları incelenecektir. Bununla birlikte ülkede yansımalarının görüleceği, Türkiye'nin TUENA, 2003-2004 Kısa Dönem Eylem Planı, e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı, 2006-2010 Bilgi Toplumu Strateji, 2015-2018 Bilgi Toplumu Strateji ve Eylem Planı incelenecek, çözümlenecek ve bu hat üzerinde tartışma geliştirilecektir. Bölümün ilerleyen kısımlarında genel değerlendirme ve güncel duruma ilişkin AB 2020 Stratejisi ve ülke içinde yansımaları bulduğu Vizyon 2023 Strateji Belgesi değerlendirme bulacak; tartışma güncel politikalarla beslenerek zenginleştirilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'nin tek örnek olmadığı, gelişmekte olan ülkeler nezdinde özel bir konuma sahip olduğu çalışmada belirgin kılınmaya çalışılacaktır; fakat konuya yönelik çıkartılacak derslerin varlığı ve bundan sonraki süreçte izlenecek yol için alternatif olma durumu çalışmanın önemini ve tartışmanın zenginleşmesi için oldukça değerli olacağı düşünölmektedir. Marx'ın (2017, s. 52), modern devlet içerisinde yürütme erkini elde bulunduranların, burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kurul olarak görmesi ve değerlendirmesi ile birlikte düşünöldüğünde; egemen söylem içerisinde doğallaştırılan durum ile yerel yeteneklere ket vurulmamasının önem arz ettiği söylenmelidir. Bu yönü ile ulus devleti aşındırıcı bir dönemin yaşandığı günümüz açısından, ağ politikasının devlet bekası için de elzem olduğu unutulmaması gereken bir durum olarak geçmişte karşılaşıldığı gibi gelecekte de karşımıza çıkacaktır. Bu doğrultuda gözü kapalı bir şekilde idealist model çerçevesinde varsayımları kabul etmek yerine karşı-hegemonik

söylemler üzerine odaklanmak ve bu yönde politikaları biçimlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu tez içerisinde, kapsamlı bir değerlendirmenin gerçekleştirilebilmesi adına tam da böylesi bir izlek belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEO LİBERAL POLİTİKALAR VE MEDYA POLİTİKALARINDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Bir sistemin amacı, istemediği şeyleri göndereceği bir dışarı yaratmaksa, o sistemi, sistemin kendi kendini nasıl gördüğünü ve nasıl görülmek istediğini anlayabilmek için, fırlatıp attıklarına – çöplerine- bakmamız gerekir. Adam Phillips⁴

1.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Medya tarihi, farklı bir açıdan değerlendirildiğinde, teknolojinin toplumsal inşasının tarihidir. Gerçekten de van Dijk(2016, s. 16)“arka arkaya sıralanan bir dizi yeni medya aracının evrimsel açıdan geliştiğini” belirlerken, medya tarihi okumasını teknolojinin refakat ettiği bir medya tarihi kavrayışı içerisinden gerçekleştirir. Bununla birlikte; medya tarihini tek boyutlu ve sınırlı bir teknoloji tarihi olarak okumak yerine, bu tez içerisinde amaçlandığı üzere, medyanın tarihini teknolojinin toplumsal tarihi ya da yukarıda belirtildiği üzere teknolojinin toplumsal inşası olarak değerlendirmek gerekir. O denli ki; teknolojinin toplumsal inşası aracılığı ile medyanın tarihini değerlendirmek gerçekten de medyanın, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarla olan etkileşimini çözümlmek için anlamlı bir tartışma olanağı sunar. Marx’ın teknolojik değişim belirginleştirdiği duruma bakıldığında, “hem kapitalistin kârını artıran hem de üretim sürecinde artık değeri ortaya çıkaran temel araçtır” (Seki, 2013, s. 14) derken; emek-sermaye durumuna dair çıkacak ve etken olacak iki sonuç bulunmaktadır;

1. Teknolojik değişme piyasadaki malların fiyatlarının düşmesini mümkün kılar. Bu süreç kapitalistler arasındaki rekabet tarafından beslenir.
2. Teknolojik değişme artık değer artmasını mümkün kılar. Bu durumun nihai sonucu da emeğin sömürülmesi olarak karşımıza çıkar (2013, s. 14).

Bu doğrultuda; medya politikaları tam da böylesi bir çözümlenmenin özel bir uğraşını oluşturur. Gerçekten de; çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere, medyanın politikalar eliyle nasıl bir tasarıma sahip olduğu yukarıda sözü edildiği üzere toplum ve medya arasındaki karşılıklı etkileşimi

⁴ Adam Philips’in Dehşetler ve Uzmanlar adlı eserinden (2014, s.40) alıntılanmıştır.

değerlendirmek adına önemli bir kesit oluşturur. Bu çalışma içerisinde, alt bölümün isminde de yer aldığı üzere, “medya politikalarında değerler dizisi değişimi”, liberal demokrasilerin egemen olduğu ülkeler özelinde ele alınmakta ve liberal demokrasilerde medyanın kronolojik olarak nasıl bir tasarıma sahip olduğu, hangi unsurların öne çıkartılarak hangi unsurların kamu politikalarından uzaklaştırıldığını belirlemeye yönelik olarak kullanılmaktadır. McQuail ve van Cuilenburg (2003, s.182), liberal demokrasilerde medyanın tarihsel dönüşümünü üç paradigma ve söz konusu paradigmalarda değişimi temelinde değerlendirirler. McQuail ve van Cuilenburg’un söz konusu değerlendirmesinde egemen olan yaklaşım, liberal demokrasilerin egemen olduğu ülkelerdeki ekonomi politik dönüşüm süreçleridir ki, alt bölümün henüz girişinde ifade edildiği üzere, medya ve toplum arasındaki değişimin önemli bir boyutu aslında ülkelerin söz konusu dönüşümleri ile belirlenmektedir. Dönemsel olarak bakıldığında üç safhaya hitap eden bu paradigma değişimlerinde kapitalist sistemde meydana gelen yapısal kriz dönemleri ve sermaye birikiminde oluşan kesintiye hitap eden süreçler dikkat çekmektedir.

Böylesi bir kesit içinden bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa’da iletişim ve medya politikalarında yaşanan paradigma değişim ve dönüşümünün sırasıyla; iletişim endüstrisi politikası (II. Dünya Savaşına kadar olan dönem), kamu hizmeti medya politikası(1945-1980/1990) ve yeni iletişim politikası (1980/1990 sonrası) olarak ele alınması (van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 182), sürece dair haritalamanın safhaları olarak göze çarpmaktadır. Bu çalışma içerisinde söz konusu tarihsel iz düşümü anlamlandırabilmek adına, “birikim düzeni, bağımlılık paradigması, hegemonya, modernite, post-modernite, kültürel emperyalizm” kavramlarına başvurulacak ve biraz önce belirtilen safhaların eş güdümünde açıklanmaya çalışılacaktır; bunun için öncelikle birikim düzeni kavramını açıklamak gerekmektedir. Ekonomik sistemde tarihsel olarak öne çıkan en önemli amaç, sermaye birikiminin büyümesi ve genişlemesi yanında bunun sürekliliğinin sağlanmasıdır. Genişleme ve büyümenin gerçekleşmediği durumlarda bunalım baş göstermektedir ve dolayısıyla tüketim kaynaklı krizler yaşanmaktadır. Politzer’ın kapitalizmin sınırlılıkla karşılaşacağını ve bunu “ses duvarına” çarpmaya benzediği durumda bu krizleri ortaya çıkartan durumun temelini şu şekilde açıklamaktadır;

Üretici güçlerin daha önce görülmemiş bir biçimde gelişmesiyle kapitalizm, pazara her gün daha çok artan miktarlarda ve daha düşük fiyatla meta sürecek durumdadır; böylece *rekabeti ağırlaştırır*, güçleştirir; küçük ve orta özel mülk sahipleri kitlesini yıkıma sürükler. Bir yandan büyük çoğunluğun yoksulluğu yaygınlaşırken (orta sınıfların, köylülerin vb. yoksullaşması), zenginlik, küçük bir grup kapitalistin (tekelcinin) elinde toplanır. Sermaye, sömürücü bir azınlığın elinde toplandıkça, sayıca önemleri durmadan artan bütün bu yoksullaşan tabakaların satın alma gücü görünür bir biçimde azalır, *pazar daralır*, alışveriş durgunluğu kendini gösterir, çünkü nüfusun çoğunluğu tüketimini asgariye indirir. Üretim ile tüketim arasında dengesizlik gitgide daha çok belirginleşir; bu, kapitalistlerin "*aşırı-üretim*" dedikleri şeydir, *bunalımdır* (Politzer, 1996, s. 330).

Marx ve Engels *Komünist Manifesto*'da (2017, s. 56-57) bu krizlerin aşılması ve yeniden sermaye birikimin sağlanması için izlenecek yol ve çözüm arayışında, burjuvazinin daha yaygın ve daha yıkıcı bunalımlara sürüklediğini ve hâlihazırdaki bunalımları önlemenin yollarını tıkadığını belirtmektedir. Bu değerlendirme bir kenarda tutulduğunda; kapitalist güçlerin, bunalımlardan sıyrılmak için çözüm arayışların, yeni yapılanmalar üzerinde gayretlerin toplamasında yattığı görülecektir. Bu yapılanmalar siyasi, hukuk, kültür alanlarında ve uluslar arası ölçekte de dönüşümler yaşanarak oluşmakta ve toplumsal ilişkiler bu doğrultuda şekillenmekte ve işlenmektedir (Geray, 2016c, s. 42). Yeniden yapılanmanın ekonomik, siyasi alanı yanında ideolojik boyutu da kriz aşılması yönünde motive edilmekte ve *bunalımlardan* sıyrılmaya bu yönüyle sağlanmaktadır.

Jessop (2016, s. 247-253), birikim stratejileri ve hegemonya etkileşimini ele alırken; birikim stratejilerini ekonomik büyüme modeli olarak tanımlandığını ve bu tanımlı gerçekleştirme ve amacı tahakkuk ettirmek için genel bir strateji hattının çizildiğini belirtmektedir. Bu model ile çizilen stratejinin başarılı olması için de sermaye dolaşımının ki bu endüstriyel sermaye, ticari sermaye olabileceği gibi para veya banka sermayesi de olabilmektedir; kapitalist gelişme aşamalarından etkilenmeyecek şekilde hegemonya altında birleşmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda da hegemonya ile anlaşılması gerekenin, değerler üzerinde mutabakat ya da kalpleri kazanarak savaşın galibi olmak olmadığı, bu konuda hegemonya için mücadelelerin, daima özgül ve stratejik olarak seçici zeminlerde gerçekleştiğinin (2016, s. 270) altını çizen Jessop; tanımlamayı şu şekilde belirtmektedir;

Hegemonya, farklı sınıf-bağlantılı (ama zorunlu olarak sınıf-bilinçli olmayan) güçlerin, belirli bir sınıfın (ya da sınıf fraksiyonunun) "politik, entelektüel ve ahlakî önderliğinde" ya da, daha keskin biçimde, bu önderliğin politik, entelektüel ve ahlakî sözcülüğünde çağrılmasını ve örgütlenmesinin içerir. Böyle bir liderliğin uygulanmasının anahtarı, genel

çıkar ile özel çıkar arasındaki soyut çatışma problemini çözebilecek belirli bir “hegemonik projenin” geliştirilmesidir (2016, s. 258).

Buna yönelik belirli strateji ve taktiklerle ortaya konulan projelerin sıkı bir uyumu söz konusu olduğunda, hegemonya ile birikimin de güvende olduğu anlaşılabilir. Ulusal stratejilerin küresel hegemonik strateji ile uyumlu olması halinde de; birikim için uluslar arası ölçeğin koşulları sağlanmış olmaktadır (Jessop, 2016, s. 250-259). Laclau da iktidar bloğunun hegemonyayı sürdürme yetisinin; demokratik mücadele zemininde devrimci hareketi pekiştirmekten ziyade, hâkim olan sınıf ve onun farksiyonlarının egemenliğini sürdürdüğü ideolojiye eklemlenmekteki başarısına bağlı olduğunu belirtmektedir(Laclau,1997,s.94-111 akt. Jessop, 2005, s. 63).Tam da bu nedenle, politika oluşturma sürecinde; bunalım ve dolayısıyla krizlerin aşılması, sıyrılma odaklı yaklaşımın etkisiyle iktisat önerileri çerçevesinde ele alınmaktadır; bunun daha anlaşılır olması için bağımlılık okulunun üzerinde çalıştığı paradigmanın irdelenmesi gerekliliği de bulunmaktadır. Böylece dönemselsel olarak ülkelere sunulan reçetelerin de ana hattına ışık tutulmuş olunacaktır.

Bağımlılık okulu ile ilgili olarak Schiller’e göre bu paradigma ile iletişim kuramları; “Merkez ve çevre ülkeler arasındaki enformasyon dengesizliği, uluslar arası iletişim tekelleri, telekomünikasyon teknolojilerinin doğası ve az gelişmiş ülkelere girişi üzerinde dururlar. Analiz birimleri ana akım araştırmaların bireyi temel almalarının tersine, iletişim kurumlarının toplumsal düzeyidir”(Schiller,1996,s.87 akt. Başaran,2014,s.47). Uluslar arası güç dengelerinin belirgin olduğu koşullar ile özellikle ABD’nin siyasi ve ekonomik durumunun öne çıktığı belirtilmekte; bunun özelinde telekomünikasyon teknolojilerinin gelişmekte olan ülkeler lehinde, o ülkeler çıkarına hizmet edecek şekilde üretildiği açıklanmaktadır. Bu kapsamda da bu ülkeler vasıtasıyla çok uluslu şirketlerin dünya üzerinde güç dengesini kendi lehlerine çevirmenin olanağı yaratılmış olmaktadır. Bunun yanında “gelişmiş ülkelerin sermayesinin ve istihbarat örgütlerinin diğer ülkelerin toprakları, kaynakları ve projeleri hakkında o ülke yöneticilerinden daha fazla bilgi sahibi olunmasını” sağlanmasını ulusal egemenliğin aşındırıcı (Başaran, 2014, s. 47) rolüne dikkat çekilmesi; yerel kapasite/yeteneklerin bu anlayış doğrultusunda ele alınmasının elzem olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bağımlılık paradigmasının az gelişmişlik üzerine yaptığı vurgunun yanında emperyalizm olgusunun da ayrıca irdelenmesi gerekliliği vardır. Emperyalizmin genel manada kapitalist sistemin tekelci aşamaya ulaşması şeklinde tanımı yapılmakla birlikte; eşitsiz bir ilişki ürünü olduğu belirtilmektedir. Bu ilişkide merkez ve çevre ülke egemen güçlerinin yararının öne çıktığı; bunun karşısında oluşabilecek ittifakların önlenmesi görülmektedir. Çok uluslu şirketlerin de aktör olarak yer aldığı durumlarda gelişmekte olan ülke yöneticileriyle ittifak sağlanırken; bunun meşru zemini hazırlanmakta ve bu zeminde oluşan yapının idamesi için her türlü önlem de alınmaktadır. Emperyalist ilişkinin ekonomik özelliğine şu kapsamda dikkat çekilmektedir;

1. Tekelin belirleyici önemi (Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır),
2. Malî oligarşi (banka sermayesi sınıî sermaye ile kaynaşmış ve bu “malî sermaye” üstünde bir oligarşi kurulmuştur),
3. Sermaye ihracı (sermaye ihracı, meta ihracından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır),
4. Uluslar arası kapitalist tekeller tarafından dünya pazarının paylaşılması,
5. En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşümünün tamamlanmış olması (Özcan, 1983, s. 13).

Hamelink ve Schiller’in bağımlılık paradigması içerisinde kuramlarını az gelişmişlik ve kültür emperyalizmi kavramları etrafında ele aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda gelişmiş ülkelerin teknolojilerini az gelişmiş ülke içerisine sokarken, gerekli olan uzmanlık ve alt yapı için bağımlılığın daha da arttığını ve böylece bağımlılığın ve eşitsizliğin yeniden, daha da artan yönde üretildiğini söylemektedirler. Enformasyon çağında ivme kazanan bu durumun bütünleşme kavramı altında yeniden ele alındığını belirten bu düşünürlerin çalışmalarında temel politik önermelerinin “çevre ülkelerin dünya sisteminden koparak kendi kaynaklarına dayanan gelişme politikaları izlememeleri, dünya iletişim sisteminden koparak kendi kültürel gelişmelerini sağlamaları” (Hamelink,1991,s.275 akt. Başaran, 2014, s. 49) yönünde olması, konuya bakış açısını ortaya koymaktadır ve bu kapsamda çalışmaya da ışık tutmaktadır. Kültürel emperyalizm ile ilgili Herbert Schiller’in egemen kesimlerin nasıl bir süreç izleyebilecekleri oldukça durumu açıklayıcı niteliktedir;

... bir toplumun modern dünya sistemi içerisine çekilmesi amacıyla onun egemen kesimlerinin dünya sisteminin egemenlik merkezinde geçerli değer ve yapılaraya uygun hale getirmek, hatta bunlara özendirmek üzere kendi toplumsal kurumlarını şekillendirmesi için

cezp edildiği, *baskı altına alındığı, zorlandığı, bazen de rüşvetle*⁵ elde edildiği süreçler toplamıdır(Schiller,1976,s.9 akt. Başaran&Geray, 2016,s.57).

Burada ayrıca gelişme yazınıını da ele almak gerekir ki; çalışmanın bunu direnek noktası alması ve üçüncü bölümde derinlemesine tartışılması aşağıda irdelenecek safhalar için de önemli olmaktadır. Toplumu ikilik üzerinden kurma (Batı-Doğu, Kuzey-Güney, Modern-Geleneksel gibi) gelişmiş-gelişmekte olan üzerinde de etken olmaktadır ve modernleşme kuramına gönderme yapmaktadır. Bu kuram ile kapitalist sistemi kendi iç dinamikleriyle aşamayan ve sistemine dâhil edemeyen ülkelerin özellikle II. Dünya savaşı sonrasında, kendilerine rehber olacak ülkeleri takip etmesi neticesinde gelişmesi ve kalkınması mümkün olabilecektir görüşü bulunmaktadır. Az gelişmişliğin nedeni olarak görülen geleneksel düşünce tarzı ve davranış kalıpları bir yana bırakılırsa, kendiliğinden gelişme süreci ortaya çıkacaktır (Uluç, 2008, s. 92). Bunun üçüncü safhada da görüleceği üzere yeniden üretilerek ele alındığı yönüyle enformasyon toplumu kavramsallaştırması altında karşımıza çıktığıdır. Fakat burada topluma yayılan genel bir umut vaat edecek olması sorunsalı; yani küçük bir grubun mutluluğuna hitap eden yönü bu araştırmanın tartıştığı bir durumdur.

Bu kapsamda iletişim politikalarının temelini bakıldığında, ulusal ve uluslar arası çıkar arasındaki etkileşim yatmaktadır. Bu çıkarlar dolayısıyla her iki tarafında karşılıklı ayrıcalıklarını, düzenlemelerini ve kısıtlamalarını konu edinen politika üretimi söz konusu olmakta ve bu üretim genellikle belirlenen zamanda belirlenen hedeflere ulaşma gayesi gütmektedir. Diğer alanlarda olduğu gibi iletişim alanında da yapılan düzenlemelerde, devletlerin vatandaşlarının menfaatlerini öncül olarak ele alması beklenmektedir, onlar yararına olanı değerlendirerek politika üretilmesi demokratik devlet gereklerindedir. Günümüzde deneyimlenen demokratik sistemlerle vatandaşın doğrudan katılımı söz konusu olmamakta; onların atadığı vekiller yoluyla onların etkilendiği işlemler tesis edilmektedir. Bununla birlikte, tarihin uğrakları içerisinde bakıldığında, iletişim çalışmaları alanında da devlete biçilen iki rolün olduğu söylenebilir; birincisi kamu yararını gözeten ve düşünce ve ifade özgürlüğünü sağlayan olarak algılanan devlet, ikincisi ise bunun tam karşısında yer alan düşünce ve ifade özgürlüğünü ihlal eden ve bunu dolaylı olarak yasal düzenlemelerle sürdüren bir devlet

⁵ Vurgulama bana aittir, politika üretim sürecinde art alanda olabilecek ilişkilere gönderme yapılması amaçlanmıştır.

(van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 183). Bunun altında yatan neden olarak kamu yararından ne anlaşıldığı hususu dikkat çekmektedir. Kamu yararının kamusal müdahaleler ile yerine getirebileceği düşüncesi yanında bunun piyasadan uzak bir kavram olmadığı, rekabet ve ticari yarış içerisinde de kamu için iyi olanın gerçekleşeceğini düşünenlerde bulunmaktadır. Halka istediğini veren medya yöneticilerinin savı; piyasa eğilimlerinin baskın olduğu bir yapılanmaya işaret etmektedir; fakat “insanların tercihlerini, kendileri tarafından belirlenmeyen koşullarda” (Kaya, 2016, s. 318) yaptığı düşünülürse oldukça sakat bir yapılanmaya da gebe kalındığı söylenebilecektir. Oldukça tartışmalı boyutuyla bu kavram toplumun lehine, bazen de aleyhine dönük olabilmektedir. Bu kapsamda devletlerin yasal düzenlemeleri bu iki rol açısından değerlendirilmekte ve ulus içi ve ulus dışı aktörler tarafından öne getirilmektedir.

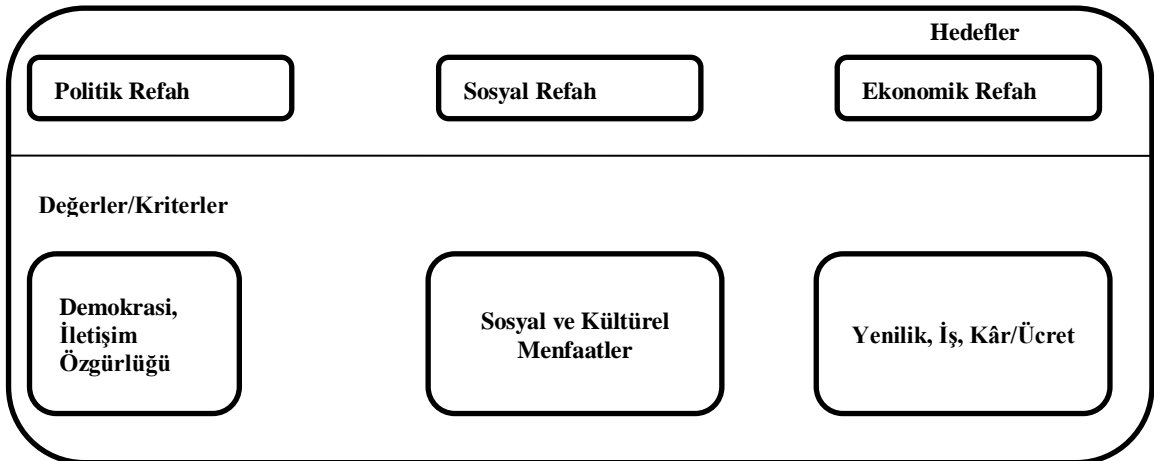
Devlet kavramsallaştırması, politika üretiminde temel kavram olduğu gibi enformasyon ve iletişim politikalarında da önemlidir. Ulus devlete bu yönde biçilen rol ve işlev; içeride pazarın güvenli bir şekilde kurulması ve bu doğrultuda gerekirse zora dayalı yasa ve düzenlemelerle bunu sağlaması ve böylece uluslar arası alanda güçlü bir konum elde ederek pazar payını artırmaktır (Şaylan, 1994, s. 22). Bu alanlarda özellikle iktidar aracı olarak kullanıldığını söylemek gerektiği gibi; iletişim alanlarında üretilen politikaların devleti de biçimlendirdiği yönde araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda son dönemde teknolojik gelişmeler ile iktidarın yeniden biçimlendiği ve ulus devlet denetim yeteneğini ortadan kaldırdığı (Braman,1995,s.4-23 akt.Başaran,2014,s.54) belirtilmektedir.

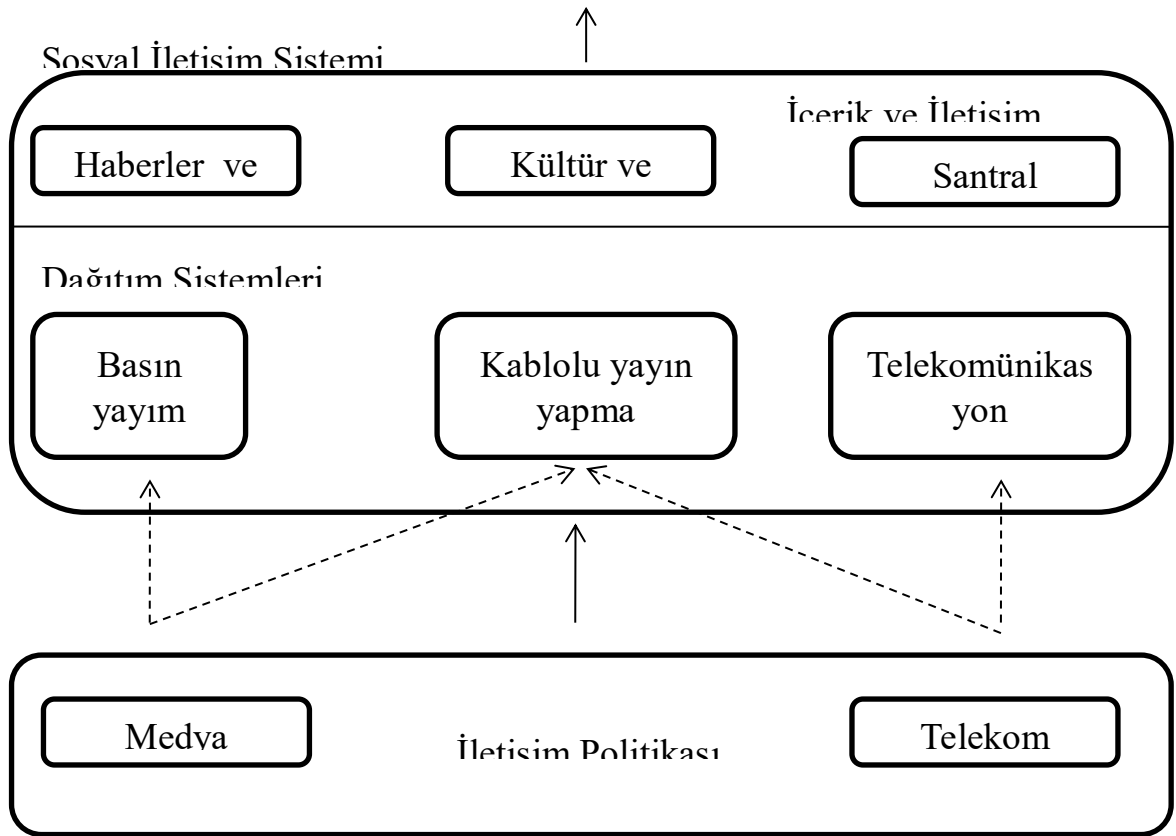
İletişim alanına dair politikalar, ülkenin sosyal, siyasal ve özellikle ekonomik alanlarından soyutlanamamaktadır. Bu nedenle tek bir sistemden ziyade her ülkenin kendi deneyimlediği gerçeklikler dikkate alınması gerekir, bunun yanında kendi “iç sınıf yapısı, temsil biçimi, uluslar arası iş bölümüne katılım biçimi” (Başaran, 2014, s. 55)ni hesaplamak önemlidir. Aşağıda sunulan şekilde, medya şirketlerinin dâhil olduğu kuruluşlardan ziyade devletin kendi siyasi iktidar vasıtasıyla politika üretimi formüle edilmiştir. Bu tarz politika üretiminde iş yapısında yaşanan stratejilerin de dâhil edildiği varsayılarak üç tema dikkat çekmektedir; ulusal ekonomik refaha dair yapılacak yorum, bireysel fayda ve diğer sosyal amaçlar için sağlanan hizmetlerde denge ve son

olarak da dağıtım sistemlerindeki sahiplik ve altyapı(van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 184).

Aşağıda şekil-1’de sunulduğu gibi, kamu yararı ulaşılabilecek nihai hedef olarak en üstte yer almaktadır. Bu hedefe ulaşmak için üç hedef bulunmaktadır; politik, sosyal ve ekonomik refahın sağlanması. Bu hedeflere ulaşmaya hizmet eden değerler ve kriterler de söz konusu bu refahın sağlanmasında ayırt edici olmaktadır. Politik refaha ulaşmak söz konusu olduğunda, devlet içerisindeki siyasi kültür ve içeriğine bağlı olarak eşitlik ve katılım öne çıkan değerler olmaktadır; elbette bunun için enformasyona ulaşımında ve bu araçlara erişim ve kullanımında eşitlik sağlanması öncül olarak ele alınmalıdır. Bunun gibi sosyal refaha ve ekonomik refaha ulaşmanın izlediği söz konusu değerler nezdinde ele alınabilecektir; fakat bu kabul edilmelidir ki kolay bir ayırım olmayacaktır. Şekil’de ayrıca medya ve telekomünikasyon politikası ayırımına da yer verilmektedir. Medya politikası genel kapsamda politik refah açısından belirleyici olmakta ve ilgisini özgürlük, çeşitlilik, içerik eşitliği ve kamu hesap verebilirliği üzerinde toplamaktadır. Sağ tarafta ise telekomünikasyon politikası göze çarpmaktadır; bu yönde eğilim söz konusu olduğunda tasarım, altyapı, piyasa şartları, düzenleme ve tekelleri yapı ilgi odağı olmaktadır(van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 184-186). Bu genel şablon her ülke için geçerli olabilecek sistemi sunmaktan ziyade, kendi iç dinamikleri ile harmanlanan ve zaman süzgecinden geçirdiği değerler ve kriterler üzerinden politika üretimi daha tutarlı olacaktır. Bu kapsamda kapitalist ülkeler genelinde medya paradigma değişimlerinin safhalara hitap eden izlek aşağıdaki başlıklarla ele alınabilir.

Genel Kamu Yararı

Şekil 1: Ulusal İletişim Politikasının Unsurları⁶

1.2 MEDYA POLİTİKALARI PARADİGMALARINDA BİRİNCİ AŞAMA: LİBERAL DEMOKRASİLERDE YENİ KURULAN MEDYA SEKTÖRÜ VE İLETİŞİM TASARIMI

Geçtiğimiz yüzyıl dünya savaşlarının da bulunduğu dönem itibariyle, yaşanan sıkıntılar dolayısıyla Hobsbawm'ın *Kısa 20.YY: Aşırılıklar Çağı* adlı kitabında belirttiği gibi "felaket çağı" olarak görünmektedir. İkinci dünya savaşı sonuna kadar toplumsal ve siyasal alanda yaşanan değişim ve dönüşümlere bakıldığında oldukça kayda değer hususlar göze çarpmaktadır. Öncelikle iki dünya savaşının sığıldığı bu dönemde, imparatorluklar savaşlar sonucunda yıkılmış ve ulus devletlerin bağımsızlıklarını elde ettikleri bir harita ortaya çıkmıştır, emperyal kaygıların devam ettiği bir süreçte faşizm yükselişe geçmiş ve faşizmin yıkıcı etkisinden kurtulmak için sonraki süreçte soğuk

⁶ (van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 184), medya şirketlerinden daha çok devletlerin siyasi iktidarları tarafından formüle edilen modeldir.

savaş aktörleri olan sistemlerin kapitalizm-sosyalizm ittifakı (Başaran, 2010, s. 29) söz konusu olmuştur. Bu yönüyle dönemin askeri ihtiyaçlara hitap edecek bir sürece hizmet ettiği, sömürgecilik ve emperyal ilişkilerin sıcaklığını koruduğu anlaşılabilecektir. Zaten ayrıca belirtilmesi gereken bir husus da iletişim teknolojilerinin ilk kullanıcılarının askerler olduğu, yeni sisteme geçildikten sonra önceki kullanılan sistemin sivillere aktarıldığıdır (Geray, 2016d, s. 191), tarihsel gelişim şu ana kadar bunun hilâfında örnek bulunmadığı yönündedir. Bu ihtiyaçları karşılayacak telgraf şebekelerinin kurulması ve birbirine bağlanması, mekân ve zaman açısından oldukça avantajlar sunması hem yönetenler için hem de şirketler için üzerinde durulmasını gerektirmiştir. Telekomünikasyon da bu doğrultuda kendine yer bulmuştur, telgraf sistemlerinin, devlet denetiminde bürokrasi ve askeri ihtiyaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Özellikle sömürgeci devletlerin siyasi, askeri ve ekonomik amaçlarına bağlı olarak konumlandırılan ve kurulan bu sistemin düzenlenmesi ise; iç ve dış güvenliğe göre yapılmıştır. Bu süreçte;

Telekomünikasyon hizmetleri, daha çok politik, ekonomik ve askeri merkezi gücün kontrol ve komuta ihtiyacına hizmet etmiş, telekomünikasyon sistemlerine yapılan yatırımların ve telekomünikasyon hizmetlerinin tüketilmesinin karşılığı ise, politik, ekonomik ve askeri açıdan egemenliği pekiştirmek olmuştur. Bu nedenle telekomünikasyon hizmetleri, özellikle de telgraf pek çok ülkede askeri amaçlarla sübvans edilmiştir (Başaran & Özdemir, 1998, s. 6).

Yönetim ve askeri ihtiyaçların hissedilir olduğu görülmekle birlikte, bu yönde enformasyon akışının da hızlı olması gerekliliği iletişim alanında endüstri boyutunu öne çıkartmıştır. İlk olarak bu şartları sağlayan telekomünikasyon teknolojisi olarak optik telgraf bulunmuş, bunu elektrikli telgraf takip etmiştir. Zaman ve uzam sınırlarını ortadan kaldırması radikal değişim olarak yeni bir sürecin habercisi olmuştur. Chappe'nin optik telgrafının, Fransa'nın iç savaşında merkez ile ordu birlikleri arasında kullanılması (Başaran, 2014, s. 57), devlet yöneticilerinin konuya eğilmesini pekiştirmiştir. Bir dizi iletişim teknolojilerinin ikinci dünya savaşına kadar uluslar arası ticaret sistemini mümkün kılan yönü de göz önüne alındığında sırasıyla 1890'lardan sonra şu teknolojiler belirgin olmuştur;

Otomatik telefon (1891), 1890'ların sonunda radyo iletişimi, Pasifik Okyanusu'nun kablo ile aşılması(1903), Atlantik ötesi telsiz-telgraf ağı (1907), kıtalararası telefon (1915), radyo faks (1920'ler), koaksiyal iletişim kablosu (1921), Atlantik ötesi telefon (1927), yüksek hızlı telgraf (1929) ve teleks (1931) bu teknolojiler arasında bulunmaktadır(Pelton,1986, s.40 akt. Geray,2016d,s.189).

Ulus-devlet kontrolünü pekiştiren bir rol yüklenmesi, bu teknolojinin askerî ve ekonomik amaçlarla kullanımını için yaygınlaştırılmış, bu yaygınlaştırma neticesinde pazar payı elde etme ve rekabetin kaçınılmazlığı çatışmaların da görünür kılınmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerin bu minvalde ülkelerinde kurdukları iletişim ağlarını, sömürge ülkelerde kurulanlar takip etmiştir ve bu ülkelerde kurulan şebekenin sömürge devletin denetim mekanizmasına hizmet eden düşünce altında kurulması ve işletilmesi kaçınılmaz olmuştur.

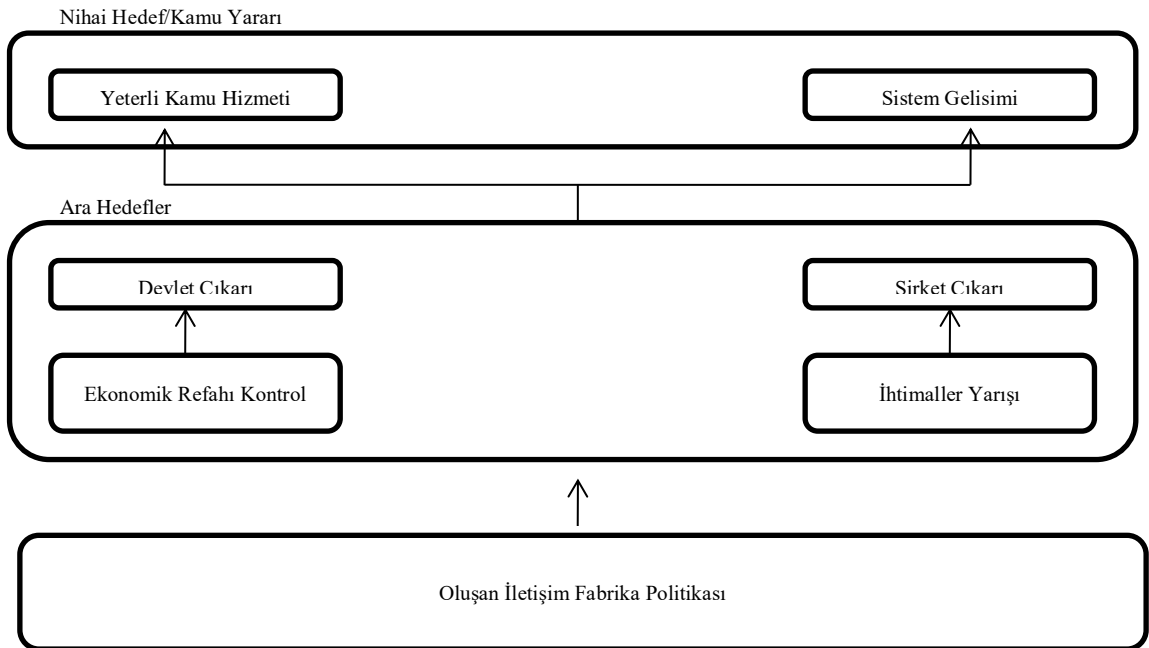
20.yüzyıla girilmesi ile birlikte telekomünikasyon ağlarının demiryolu güzergâhını takip etmesi yanında denizaltı kablolarının da döşenmesi bu alana dair devletlerin ve imparatorlukların verdiği önemi öne çıkartmış ve askeri ve ekonomik kaygılarının yönetim potasında erimesi ile bu araçların geliştirilmesi devletler için elzem olmuştur. Yaklaşan birinci dünya savaşının sesi ve savaş sonrasında gerilimin azalmanın aksine tırmanması, telekomünikasyon ağları üzerinde güç/iktidar mücadelesine sahne olmuş bu yönüyle de devletlerin yatırımlarının bu alana kaymasına neden olmuştur. Bu doğrultuda radyonun ülkemize girişi de bağımsızlığını yeni kazanan ulus-devletin kaygısını ve atılan doğru adımı göstermektedir. İstanbul radyosunun ilk müdürlerinden Hayrettin Hayreden'in yaptığı radyo alıcısını Atatürk'e götürmesi üzerine anısından alıntılan bölüm şu şekilde devam etmiştir;

Kendisine bu teşebbüsten bahsetmişler, “aleti getirsin de dinleyelim” demiş. Bir gün kendi yaptığım alıcıyı alıp orman Çiftliğine götürdüm. İstasyon ararken tesadüfen karşımıza Rus radyosu çıktı. Atatürk, Sofya'da atışe iken az çok Rusçaya kulağı dolgundu. Dinledi, dinledi, birden herkesi susturdu: “Efendiler, bakın propaganda yapıyorlar,” dedi. Derhal istasyon kurulmasını emrettiler(Kocabaşoğlu,1980,s.22 akt.Ahıska,2005,s.110) .

Bu kapsamda, bu döneme dair çıkartılan haritayı, devletler nezdinde askeri ve politik önem arz etmesi yönüyle, yerel ve uluslar arası telekomünikasyon ağının yerel bölümde, devlet egemen tarzda olduğu; sömürgelere ulaşmak için ise uluslar arası alanda özel şirketler (Başaran, 2014, s. 61) marifetiyle kurulduğu söylenebilecektir. Dönemin büyük güçleri arasında çatışma dolu ilişkilerin mevcudiyetine rağmen, küresel iletişim sistemini gelişimini ve işletimini sağlamak için bu devletlerarasında uluslar arası işbirliği olduğu görülmektedir (van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 187). Bu safhanın başlangıcında özellikle ABD ve Avrupa genelinde ve İngiltere özelinde iletişim politikalarının yeni ortaya çıkan telgraf, telefon ve telsiz söz konusu olduğundan büyük kapsamda

düzenlenmediği, politikasız bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. İletişim ağlarının gerilimli bölgelerde olması stratejik önemini öne çıkartmış ve bu doğrultuda devlet müdahalelerine de kapı aralamıştır. Konuya yönelik ABD ve Avrupa arasında yaklaşım farklılığının olduğu görülecektir; ABD, “kapitalizm için iyi olanın kendisi için de iyi olduğu” (van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 187) düşüncesiyle özel şirket işletme modelini tercih ederken, Avrupa bunu stratejik ve yönetsel gerekçelerle devlet tekelinde olan modeli tercih etmiştir. Her iki model için farklılık ortada olmasına rağmen, benzer özellikler de dikkat çekmektedir; kaldı ki her iki rejimin farklılığında bilinçli bir politika üretiminden ziyade tarihsel ve rastlantısal şartlar belirgin olmaktadır.

- İletişim ve medyaya stratejik önem atfedilerek endüstri dalı olarak davranmak,
- Araç özelinde düzenleme için farklı sektörlere ayrılması (teknoloji odaklı farklı rejimler),
- Kamu yararında (ekonomi ve askeri) ikincil olarak iletişimi görme(van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 188).

Şekil 2: Medya Politikalarında Birinci Aşama⁷

⁷ (van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 190), Medya politikalarında birinci aşamanın politika üretimindeki rasyonel olarak ana özellikler resmedilmeye çalışılmıştır. Medya politikaları kamu yararı amaçlanarak devlet kontrolünde ya da yakın nezaretinde iletişim araçları vasıtasıyla sağlanmaktadır.

1.3 MEDYA POLİTİKALARI PARADİGMALARINDA İKİNCİ AŞAMA: KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞININ DOĞUŞU

Kapitalizmin evrensel bir düzen olduğu iddiasının ve “Laissez fair-Laissez Passer” (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) geleneğinin çöküşünün büyük buhranla görüldüğü ve akabinde devletlerde beliren huzursuzluk ve krizin yıkıcı dünya savaşıyla noktalandığı bir dönem sonrasında, pazarların daraldığı görülmektedir. Savaşta faşist sistemi yıkıcı etkisinden kurtulmak için kapitalist ve sosyalist ittifakının olduğu durumda, savaş sonrası bu iki süper gücün(ABD ve Sovyet Rusya) birbirine karşı hüküm sürdüğü bir harita ile karşılaşmaktadır. Uluslar arası nüfuz elde etmek için soğuk savaşla tırmanan bu yarışmada alan olarak, bağımsızlıklarını kazanmış ve daha sonra kendilerini üçüncü dünya olarak adlandırılacak ülkeler söz konusu olmaktadır. Ekonomik güç olarak kapitalist blok liderliğinde ABD’nin bulunması; savaşın ve ekonomik buhranın yıkımı neticesinin ürünü olan Avrupa ülkelerini temsil etmektedir. Karşısında ise, savaşın kazanılmasında etken olan ve bu itibarı yanında devlet öncülüğü ve merkezi planlamayla hızla büyüme ve gelişme gösteren, sosyalist blok; bağımsızlığını kazanan sömürge ülkeler için alternatif sunmaktadır (Şenses, 2015, s. 104-105). Savaş henüz sona ermemişken 1944 yılında dolar ile altını sabit bir kurda birleştirilmesi olan Bretton Woods kararlarının etken olması ve Batı dünyasının ciddi sorunlara takılmadan kalkınmada ve refah yolunda ilerlemede, hızlı adımların (Kaya, 2016, s. 128-129) atılabildiği bir sürece hitap etmesi ülkeler arası ilişkilerin kuramsal çerçevesini de değiştirmiştir. Medya politikalarında gelişme kuramları tam da bu döneme hitap etmektedir. Ancak burada yukarıda söz konusu olan “ikilem” kendisini olanca açıklığı ile göstermiştir. Konuyla ilgili önermelerden ilki, ülkelerin ekonomik yapılarının kendine özgül olması ile gelişme kuramlarının yanıtıcı olacağı belirtilirken; diğer önerme İngiltere ve ABD savunusu altında; az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler ile arasında karşılıklı çıkar olduğunu ve gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmasının mümkün olduğunu öne sürmektedir (Hirschman, 2015, s. 28). Bu kapsamda gelişme kuramlarının ikinci önerme doğrultusunda ve ABD hegemonyası eş güdümünde seyir izlediği ve inşa edildiği görülebilecektir.⁸ Öncül

⁸ Rostow’un modernleşme teorisi ile gelişmekte olan ülkelerin ABD ve Batı Avrupa’yı rehber olarak görmesi ve bu ülkelerle tesis edeceği ve idamesini sağlayacağı güçlü bağlar sayesinde hızlıca kalkınacağını (Emiroğlu, 2016, s. 83) belirtmesi bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu teoride amaç

olarak ABD ve ABD'nin öne sürdüğü uluslar arası organizasyonların sahnede yer aldığı ve gelişme çalışmalarının bu doğrultuda seyir izlediği görülmektedir. Bu dönem sonrasında bu yaklaşımın tuttuğu ışık belirgin olmakta ve analiz bu doğrultuda takip edilmektedir. Mattelart'da dönemin genel hattını ve iletişime olan vurguyu şu kapsamda öne çıkartmaktadır;

Soğuk savaş senaryosu, propagandacı iletişimin sürmesini sağlar. Uydu sistemlerinin kurulma modellerine yön verir. Bunun sonucu olarak, Kuzey/Güney eksenini, kendini Doğu/Batı eksenine karıştırmış bulacaktır. Çünkü Üçüncü Dünya'yı kendine çekmek, iki sistem arasındaki karşıtlığın başlıca kazanımı ya da yitimi olacaktır. İletişim, az gelişmişliğe karşı savaşta, çağdaşlığın eş anlamlısı konumuna gelir (Mattelart, 2013, s. 67)

Döneme dair genel duruma tekrar bakıldığında; Avrupa ülke ekonomilerinin savaş sırasında yıkıma uğraması ve sanayilerinin bu kapsamda yeniden güçlendirilmesi gerekliliği yanında savaş suçlusu olarak görülen uluslar arası şirketlerin (Renault gibi) ulusal ölçekte içinde değerlendirilmesi yaklaşımı, devletleri sosyal devlet eksenine kaydırarak gelir dağılımını düzenlenmesi ve istihdamın desteklenmesi yönüne çevirmiş ve kamu işletmeciliğinin önünü açmıştır (Başaran, 2014, s. 139) . Ekonomik alanda devlete rol verildiği süreç olarak görülen bu dönemde refah devleti, sosyal devlet anlayışı hâkim olmuş ve kamu sektörünün büyümesine hizmet edilmesi sağlanmıştır. Jessop bu döneme yönelik isimlendirmelerde Atlantik Fordizm adı altında, dönem özelliklerini şu şekilde yorumlamaktadır;

Atlantik Fordizm'inin Keynesçi refah devleti hem ekonomik hem de toplumsal politika boyutlarına sahipti. Ekonomik açıdan tam istihdamı görece olarak kapalı ulusal ekonomiler içinde temel olarak talep yönlü düzenlemeler ve toplu pazarlık sistemini düzenleyerek sağlamayı hedefliyor; toplumsal olarak da Fordist büyüme dinamiğini destekleyen toplum tüketim biçimleri ve ekonomik büyümenin meyvelerini yurttaşlarının tamamının paylaşmasını sağlayacak kitle tüketim normlarını genelleştirmeyi hedefliyordu (Jessop,1997, s.572 akt. Geray, 2016c, s. 47).

Bu model eksenindeki düşünce doğrultusunda, kamu işletmeciliğinin geliştiği bu dönemde, devlet müdahaleleri görünür olmaktadır; yeni ortaya çıkan “bebek sanayilerin” gerekli olgunluğa ulaşınca kadar koruma altında olmasını sağlayan ekonomik politikaların varlığı bu düşünce ile devlet müdahalesine örnek olabilmektedir (Geray, 2016c, s. 47). Bu doğrultuda devlet müdahaleleri iki şekilde gerçekleşmiştir;

olarak; çizgisel ve tek düze gelişim modeli ile geriden gelen ülkelerin, gelişmiş ülkelerden transfer ettikleri tecrübe ile aynı zamanda aldıkları modeli kopyalamalarıyla başarının elde edileceği ifade edilmektedir(s.84).

doğrudan ve dolaylı müdahale. Doğrudan müdahalenin devletin işletmeci olarak görüldüğü durum olarak değerlendirildiği bu hareketlerde; dolaylı müdahale ise korumacı yaklaşımla üretim sürecinde bulunmak, altyapıya yönelik yatırımlar yapmak, dış ticaret üzerinde gümrük politikaları vasıtasıyla düzenlemelerde bulunmakla gerçekleşmektedir (Başaran, 2014, s. 139). Devlet söz konusu bu tarz müdahalelerde bulunurken doğal seleksiyon şeklinde aksayan kesimlerin elimine edilmesini sağlamakta, oluşan zararları da toplumun tüm kesimine mal ederek telafi etmektedir. Hemen hemen her ülkede devlet işletmeciliğinin yer aldığı görülmektedir ve buna yönelik benzer görevler olduğu görülecektir ki bu görevler şu kapsamda değerlendirilebilir;

1. Devlet altyapı yatırımlarını gerçekleştirir.
2. Devlet temel ihtiyaç malları üzerinde kurulacak tekelleri de sınırlamak gereği duyar.
3. Devlet işletmeciliği aracılığı ile devlet, ülkenin geri bölgelerine yatırım yapar.
4. Genellikle ucuz girdi sağlama işlevini yüklenmiş kesim devlet elindedir(Sönmez,1978,s.21-24 akt. Başaran,2014,s.140).

Bu döneme dair ayrıca dikkat çeken durum; çift kutuplu yapılanmanın ve soğuk savaş geriliminin de etkisi olduğu değerlendirilerek, devletlerde orduya verilen önemin oldukça fazla olduğudur; hatta gelişmenin devlet yanında diğer en büyük aktörü ordu olarak görülmektedir. Mattelart'a göre bu dönemde "ordu, ulusal bilinci en yüksek grup, yetenekleri, araç, insan gücü açısından avantajları, gördüğü toplumsal destek ve toplum tarafından örnek alınması gibi nedenlerle her türlü projenin garantörü konumundadır (Mattelart,1994,s.154 akt. Başaran, 2010, s. 38). Geray'ın da buna dikkat çektiği ve bunu ülkemizden örneklerle de desteklediği durumuyla, hem ulusal güvenlik ve hem de ulusal bütünleşme açısından, stratejik iletişim ağlarının yaygınlaştırılmasında en önemli aktör olarak askeri nedenlerle ordunun, yönetsel nedenlerle de devletin olduğunu belirtmektedir (Geray, 1994, s. 194-195).

Doğrudan müdahale öngörüsünün Keynesyen yaklaşımla ele alındığı politikalarda refah devleti tanımlaması dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda Hirsch'e göre refah devleti uygulamasıyla, "hem sermaye birikiminin sürekliliğini sağlama ve işgücünün yeniden üretimini düzenleme hem de sürecin başlarında keskinleşen emek-sermaye çelişkisi düzenin sınırları içinde yumuşatma" (Hirsch,1991,s.142-156 akt. Başaran, 2014, s. 141) sağlanabilmektedir. Savaş sonrası yıllar olarak beliren ve batı kapitalizmin en hızlı büyüme oranlarının kaydedildiği ve "kapitalizmin altın çağı" şeklinde nitelendirildiği bu

dönemde sosyal hizmetlere ayrılan pay da oldukça büyümüştür (Özdek, 2011, s. 31). Fakat gelişmiş ülkeler için geçerli tek tip refah devleti söz konusu olmamıştır. Piyasa ekonomisine bağlılık kısmi olarak bazı devletlerde gerçekleştirilmekteyken, liberal refah devlet olarak görünen ABD’de durum, piyasa ilişkilerinin sınırlanmasında oldukça isteksiz bir tutumun sergilendiğidir (2011, s. 38).

Bu dönemde ulus devlet belirleyiciliği yanında uluslar arası ekonominin de düzenlemelerde bulunduğu normlar ve kurumlar olmuştur. Refah devlet modelinin toplumsal huzursuzlukları giderme ve daha önce de belirtildiği gibi tüketim eksikliğinden kaynaklanan krizleri aşma çabasına girdiği soğuk savaş yıllarının zorunluluğu içerisinde uğranılan ara durak olması fikri yanında Avrupa Birliği temeli olan ortaklıklar oluşturulmuştur (Yalçın, 2016, s. 105). Gümrükler ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT), Uluslar arası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası cephesinden bakıldığında; GATT temel norm olarak ele alınmaktayken, IMF ‘nin küresel merkez bankası olarak görüldüğü söylenebilecek, bunun yanında Dünya Bankası’nın da ülkeler nezdinde yatırımların sağlanmasına yönelik kaynak tedariki işlevini amaçladığı görülebilecektir (Geray, 2016c, s. 47). Ekonomik bunalımlardan uzak durma ve finansal istikrarsızlıklardan kaynaklanan sorunları bertaraf etmek maksatlı bu oluşumlarda GATT’ın amacı, ticaretin önünde olabilecek ve olan (gümrük, kota gibi) engelleri kaldırarak, ayrımcı uygulamalara son vermektir (Yılmaz, 2008, s. 388).

II. Dünya savaşı sonrasındaki genel haritanın ve aktörlerin yukarıda belirtildiği şekliyle görülmekle birlikte; gelişme kuramının da ABD hegemonyasına eş güdümlü ele alındığı anlaşılmaktadır. ABD’nin kapitalist hayatın cazibesini de modernizasyon söylemi altında yaygınlaştırması hegemonyanın bu yönde tesisi, devlet başkanı Truman’ın bu doğrultuda modern toplumların inşasını gündeme getirmesini sağlamıştır. Modernizasyon teorisyenlerinin geleneksel tanımlarken gelişmeye engel olan teknoloji ve kapital yoksunluğu vurgusu, onların bu yönde çalışmalarını şekillendirmiş, buna bağlı olarak da “gelişmeyi sağlamanın tek yolu, yoksul güneylilere kuzeyli, özellikle Amerikan, teknolojisi ve yaşam şekli enjekte etmek” (Bhuiyan, 2008, s. 103) gerektiği savunulmuştur. Elbette bu savunuda yaşam tarzının ve insanların zihinlerinde bunu yerleştirmenin araçsal yolu kitle medyasın kullanımıyla olacağıdır. Gelişme kuramındaki iletişim alanına olan vurgunun; Singh’in belirttiği çerçevede ekonomik

alanda hakîm olan Keynesyen sanayileşme stratejileri yanında merkezi planlama yaklaşımı ve ithal ikameci modellerle uyumlu olması Kamu Hizmeti Modeli'nin görünür kılınmasını sağlamaktadır. Bu modelde tamamen ücretsiz ya da olabilecek en düşük ücretle; ayırım olmayacak şekilde ülke genelinde herkesin verilen hizmete erişimin sağlanması hedeflenmektedir; bu döneme dair bu modele başvurunun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır (Başaran, 2010, s. 38-39). David Sarnoff'un düzenli yayınların kamu hizmetine yönelik algılanan şeklini Hutchinson "yayıncılık ulusu eğitime, bilgilendirme ve eğlendirme görevini temsil eder ve bundan dolayı kesin ve açık bir biçimde bir kamu hizmeti olarak görülmelidir" (Hutchinson,1999,s.21 akt. Kaya, 2016, s. 110) biçiminde özetlemektedir. Peki, ama Kamu Hizmeti Yayıncılığı'ndan ne anlaşılması gerekmektedir denildiğinde özetle şu maddeler göze çarpmaktadır;

1. Kamu hizmeti yayıncılığı anlayışıyla yapılacak radyo-televizyon yayıncılığında yayıncı kuruluş haber verme, dinleyicilerini/izleyicilerini eğitime ve eğlendirme temel işlevlerini bir arada yerine getirmekle yükümlüdür. Bunun uygulamada anlamı, radyo ve televizyonlarda yer alacak program türlerinin bu işlevleri yerine getirecek bir biçimde dengeli oluşturulmasıdır.
2. Siyasal nitelikli haber ve programlar yansız ve farklı düşünce akımları ile siyasal formasyonların dengeli bir biçimde temsili esasıyla oluşturulmalıdır.
3. Yayıncılık bir kamusal kurum tarafından yapıldığında kuruluşun gelir kaynakları siyasal iktidar ve özel ekonomik çıkar odaklarından bağımsızlaştırılmalıdır.
4. Yayın hizmeti herkese eşit ve tek bir kullanım harcı karşılığında sunulmalıdır.
5. Yayın alanı ülke coğrafyasının mümkün olan geniş kısmını kapsama alanına alacak biçimde belirlenmelidir (Kaya, 2016, s. 111)

Gelişme ile iletişim etkileşiminin diğer kamu hizmetlerinden (elektrik, ulaşım, su gibi) farklılığına ve yaşamsal önemine değinen Tsui gibi Hudson da az gelişmiş ülkeler için telekomünikasyon hizmetlerinin yayılmasının elzem olduğunu belirtmekte ve konuyla ilgili çalışmaların varsayımlarını da şu kapsamda belirtmektedir;

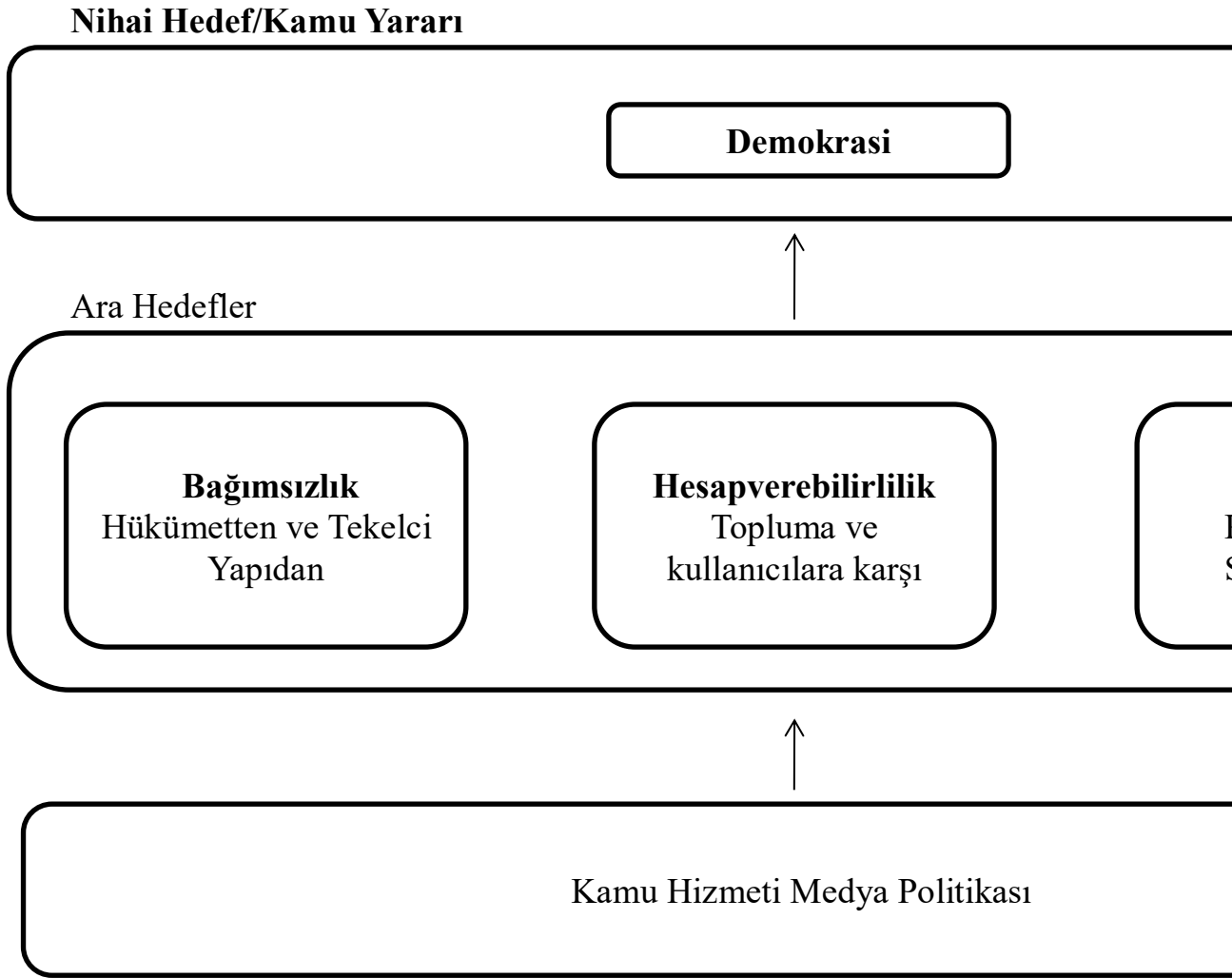
Birincisi, gelişmekte olan ülkeler genellikle telekomünikasyon altyapılarını geliştirmeye az yatırım yapma eğilimindedir... İkinci varsayım, telekomünikasyon yatırımlarının doğrudan kârlılığı, diğer altyapı yatırımları ile karşılaştırılabilir olsa da, dolaylı kârlılığı veya yararlarının birkaç kat daha fazla olduğu ve bunun altyapı öncelikleri belirlenirken hesaba katılması gerektiğidir. Üçüncü varsayım, telekomünikasyon yatırımları ekonomik büyüme ve toplumsal gelişmeye son derece açık ve ölçülebilir katkı yaparlar (Başaran, 2010, s. 43).

Bu varsayımlar ışığında döneme dair telekomünikasyon alanındaki devlet işletmeciliği farklılık arz etse de, genelleme yapıldığında kapitalist sistemin şu kurallarının temel alındığı görülecektir;

- Telekomünikasyon sistemlerinin kurulması için büyük yatırımlar gerekmesi ve özel sermayenin bu yatırımı yapabilmek için yeterli birikime sahip olmaması,
- Telekomünikasyon alanının, ulusal güvenlik açısından stratejik bir alan olarak tanımlanması,
- Telekomünikasyon hizmetlerinin diğer ekonomik alanlar için temel ihtiyaç olarak ele alınması,
- Geri kalmış bölgelere, hem bu bölgeleri belirli bir gelişmişlik düzeyine yükselterek yeni Pazar ve yatırım alanları açmak, hem de ulus devletin bütünlüğünü sağlayarak, çelişkileri yumuşatmak için telekomünikasyon hizmetlerinin götürülmesi gerekmesi (Başaran & Özdemir, 1998, s. 6)

Geleneksel olarak telekomünikasyon sektörünün güvenlikle bağlantılı olması, komşular nezdinde devletlerin konuya verdiği önemi vurgulamaktaydı ve ülkeler bağımsızlaştıkça kendi iç ve uluslar arası ağlarını sömürge devlet işletmesinden ve onların nezaretinde yabancı şirketlerden ayırmaya başlamışlardı. “İngiliz sömürgeleri ve dominyonları, İngiliz özel şirketi Cable and Wireless’in eski hisselerini devletleştirdi. Latin Amerika’da ITT’nin birçok ülkenin telekomünikasyon işindeki hegemonyası, ulusal mülkiyetle yer değiştirdi” (Hills, 2003, s. 125) Bu minvalde paradigma değişiminde ikinci aşamanın Şekil-3’de görüldüğü üzere, ana özellikleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Demokratik (temsili ya da katılımcı) ihtiyaçlardan kaynaklanan normatif kaygılarla şekillenmiştir,
- Çoğunlukla ulusal bölge sınırlarına bağlı olarak sınırlandırılmıştır ve “ulusal yarar” odaklıdır,
- İletişim piyasasına dair devlet müdahalesini sosyal içerikli maksatlarla meşru kılmaktadır
- Genellikle, aktif ve bilinçli politika oluşturma ve yeniden inceleme gerektirmektedir (van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 194).

Şekil 3: Medya Politikalarında İkinci Aşama⁹

1.4. MEDYA POLİTİKALARI PARADİGMALARINDA ÜÇÜNCÜ AŞAMA: NEO LİBERALİZM ELİYLE İNŞA EDİLEN DEĞERLER DİZİSİ VE DEĞİŞİM

II. Dünya Savaşı sonrasında iki süper güç arasında hüküm süren soğuk savaş dönemi için Keynesyen politikalar kamu sektörünün genişlemesini sağlamış; sermaye birikimi bir süreliğine istikrar sağlamıştır. Kamu harcamalarının yüksek olması devletin kamu

⁹(van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 194), Medya politikalarında paradigma değişiminde ikinci aşama olarak Kamu Hizmeti Medya Politikası görünür kılınmaktadır. Kamu yararında demokrasi ulaşılacak ana hedef olarak resmedilen bu şekil ikinci safhanın ulus devlet ve kamu işletmeciliği modelinin genel hattını oluşturmaktadır.

hizmetlerinde bulunması sorununu gündeme getirmiş, refah devletinin kapitalizm tarihiyle uyumlu olmadığı savunuyla, bu dönemi kapatmak isteyenler için devletlere Leviathan veya Frankenstein benzetimi nedeniyle, sorun hep ön planda tutulmuştur. Ayrıca 1970’li yıllarda uluslar arası para sisteminin çöküşü ve petrol fiyatlarında görülen istikrarsızlık gibi nedenler de eklendiğinde yeni bir mali kriz oluşmuştur. Bir önceki safhada Bretton Woods ile para ve dolar kurlarının sabitlenmiş olduğu belirtilmişti; 1971 yılında bu bağlantı kopunca, Batılı ülkelerin uluslar arası platformda paraları dalgalanmadan etkilenerek çöktü; bunu 1973 yılında petrol fiyatlarında dört kat artış takip etti ve bu durum ciddi krize yol açtı. Bu genel duruma, ABD özelinde Vietnam’da alınan yenilgi de eklenmiş, bunun bertaraf edilmesi ve hegemonyanın idamesi için askeri alanda strateji arayışı uydu haberleşme ağının önünü açmıştır (Kaya, 2016, s. 129-130) ve bu yönde arayışlar farklı bir yapılanmaya delalet olmuştur. Bu dönem için de kriz aşma eğilimi neo liberal politika ve küreselleşme üzerinde olmaktadır. Öncelikle neo liberal müteakiben de küreselleşme eğilimleri açıklanarak çalışmanın üçüncü bölümünde derinlemesine tartışılacak durum belirginleştirilecektir. Bu yönüyle öncelikle kriz aşma eğilimi hazırlayan duruma Murdock’ın belirttiği yönde bakmakla modernleşmenin rafa kaldırılma sürecinin de izi görülmüş olacaktır;

1970’lerde kapitalizmin yaşadığı krizi iki temel nedenle açıklamaktadır: İlk olarak ileri kapitalist ülkelerin aşırı birikimi giderek daha büyük bir sorun haline gelmiştir. İkinci olarak da post-kolonyal ülkelerin devlet kontrolünde gerçekleştirdikleri modernleşme stratejisi bu ülkeleri giderek derinleşen bir krizle karşı karşıya bırakmıştır(Murdock,2004,s.30 akt.Yalçın, 2016, s. 106).

İki süper güç arasında var olan çekişmenin Sovyetler Bloğu’nun dağılma yönündeki emareleri ile liberal ve kapitalist sistem öncüsü olan ABD lehine kayması, hegemonyanın neoliberal söylemler çerçevesinde olmasını pekiştirmiştir. Bu döneme yönelik “Washington konsensusu” olarak adlandırılan IMF, Dünya Bankası ve ABD Yürütme Organı’nın öne çıkardığı politika etrafındaki uygulamaları şu şekilde sıralayabiliriz; “ticari serbestleşme, mali serbestleşme, özelleştirme, kuralsızlaştırma, yabancı doğrudan yatırımların önündeki engelleri kaldırma, özel mülkiyeti koruma, kamu harcamalarını kısma, artan oranlı vergileri azaltırken dolaylı vergileri artırma ve emek piyasasını esnekleştirme” (Özdek, 2011, s. 52-53)dir. Soğuk savaş döneminde ekonomi alanında devletin etkin rolü, bu dönemde önemsizleştirilmiş, uluslar arası ölçekte serbest piyasa şartları temel hedef olarak bu süreçte belirgin kılınmıştır. Bu

kapsamda; ülkeler için diğer ülkelerin pazarlarıyla bütünleşme amaçlanarak, dolaylı olarak gümrük tarifelerinin kaldırılması ile sermayenin ve mal ile hizmetlerin serbestçe dolaşımının sağlanması hedeflenmiş, devlet yerine özel girişimlerin etkin rol alması yönünde destekler artırılmıştır (Geray, 2003, s. 36-43). Bu doğrultuda çözüm olarak sunulan reçetede kamu işletmeciliğinin ve devletin küçültüldüğü görülmekte, refah devleti tasfiye edilmektedir.

Bu kapsamda Friedman ve Hayek'in görüşleri ile devlete biçilen rol de anlaşılmaktadır. Devlet, piyasanın kendi başına yapamayacağı ne varsa onun üzerine eğilmelidir; yani "oyunun kurallarını belirlemek, hakemlik yapmak ve kuralları uygulatmak" (Friedman,1988,s.55 akt. (Özdek, 2011, s. 55). Bu doğrultuda ülkelerde politika oluşturma süreci, özellikle neo-klasik iktisat önerilerine başvurulduğu ve bu eğilimin kılık değiştirerek yeniden ve güçlenerek karşılaştığı belirtildiğinde; bu türeyen önerileri Klees ve Wells'in topladığı durumuyla şu şekilde görebiliriz;

1. Ürün ve hizmeti üretenler kârlarını en çoğa çıkartmaya çalışırlar.
2. Mal ve hizmeti tüketen insanlar kendi mutluluklarını (bireysel fayda) en çoğa çıkartmaya çalışırlar.
3. Üretimden kazanılan kârlar ve tüketimden elde edilen fayda, diğerlerinin üretim ve tüketiminden etkilenmez.
4. Her ürün veya hizmetin çok sayıda alıcısı ve üreticisi vardır ve rekabet sadece fiyatta ortaya çıkar.
5. Oyunculardan hiçbiri kendi başlarına piyasa fiyatını belirleyemezler.
6. Piyasaların nitelikleri, fiyatlar, fırsatlar ve alternatif üretim teknolojilerine ilişkin olarak üretici ve tüketicilerde eksiksiz bilgi vardır (Klees &Wells,1980,s.212-213 akt Geray, 2016a, s. 19-20).

Bu öngörülerden de anlamlandırılabilceği üzere kamuyu ilgilendiren bir husus da devlete bir rol biçilmemektedir; piyasa mekanizmasının kendi dinamiklerinde işlediği düşünülmektedir; işlemediği durumlarda; piyasanın başarısız olduğu ya da piyasa tökezlemesinin söz konusu olduğu anlarda devletin müdahale alanı oluşmaktadır. Bu müdahalelerde devletin piyasaya girmesi de mevzu bahis olabildiği gibi belli kurallar koyarak da düzenlemelerde bulunabildiği görülmektedir ki; bu noktada devlet müdahalesi çalışmanın konusuna yani iletişim ağlarına teması gündeme gelmektedir. Kamu hizmetlerinin özelleşmesi şeklinde görülen durumda, aslında devlet tamamen devreden çıkmamaktadır; bir tarafta özelleştirilen hizmet şirkete bırakılırken, diğer tarafta söz konusu bu şirketin kamu bütçesinden desteklendiği de görülebilmektedir. "Piyasa dostu devlet" kavramsallaştırması ile görülen ve altında devlet-piyasa

ortaklığına dayalı uygulamalar olan kamu–özel sektör işbirlikleri dikkat çekmektedir. Bu yapılanmalarda hizmet özel sektörce yerine getirilirken, finansmanını devlet sağlamaktadır; bu açıdan bakıldığında kamu hizmetlerinin piyasada kâr alanı olarak açıldığı görülecektir (Özdek, 2011, s. 65-66). Bu yönde bakış açısının getirdiği diğer bir husus; kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi ile piyasalaştırılması sonucu ücretlendirilmesinin de yaygınlaştırılmasıdır. Karahanoğulları (2004, s.243-244), konuya yönelik durumu şu şekilde ifade etmektedir;

Günümüzde kamu hizmetlerinin bedelli olması anlayışından, ücretli olması anlayışına geçilmiştir. Kamu hizmetinin bedelinin tahsil edilmesi anlayışından kamu hizmetinin satılabilir olması anlayışına geçilince, kamu hizmetinin iyi bir gelir kaynağı olduğu görülmüştür. Artık kamu hizmetlerinin kullanıcılarından değil, kamu hizmetinin müşterisinden söz edilmektedir. Günümüzdeki gelişme ise neo-liberal politikalarla birlikte “müşterileştirme”dir(akt. Özmen, 2017, s.157).

Müşterileştirme kapsamında “hizmetlerin fiyatlandırılması” ve yine bununla eşgüdümde “hizmetten yararlananların bedelini ödemesi” şeklinde görmek gerekliliği, kamu hizmetinden faydalanan yurttaşı da dönüştürmektedir. Bunun sonucunda hizmetten yararlananların bedelini ödemek zorunda kaldığı müşteri konumuna sokulması takip etmektedir. Çoğunlukla da bu durumu üst metinlerde tüketici olarak görmek buradaki dönüşümün yansıması olmaktadır. Clarke(2007,s.3) çalışmasında bu dönüşümün seyrini vatandaş/tüketici ikiliği üzerinden ele almaktadır; bu kapsamda vatandaş kavramını tanımlarken başvurulan diğer kelimeleri devlet, kamu, politik, kolektif, meta niteliğinin sınırlı olması ve hak olarak belirtirken; aynı durumu kurduğu karşıtlıkla tüketicide piyasa, özel, ekonomik, bireysel, meta ve alışveriş olarak sıralamaktadır(akt. Özmen, 2017, s.157). Devlet ve yurttaş ekseninde diğer bir husus da; yurttaşlar için artık haklardan ziyade sorumluluğun öne çıkartılmasıdır. Bu anlayıştan beslenen durum devletin ödevinin artık sorumluluk sahibi olarak yurttaşa kaymasıdır. Böylece “aktif yurttaş” anlayışı egemen olmaktadır. Siyasi aktörler bu yurttaşlığı söylemlerde tanımlarken “iyi kalpli, yardımsever, başarılı, kendine güvenli, müteşebbis, tüketen ve mülk sahibi kişi” (Özdek, 2011, s. 63) olarak betimlemektedir. Bu betimlemede dikkat çeken ve aktifliği sağlayan özellik yurttaşın tüketmesi ve mülk sahibi olmasıdır; bu özellik üzerinde inşa edilmekte ve yurttaşın mülk sahibi olduğu zaman bağımsız ve aktif olacağı inancı egemen kılınmaktadır. Günümüzde bu durum aşağıda incelenecek belgelerde de görüleceği üzere bu kaymayı destekleyecek niteliktedir; vatandaş tanımı

ve kamu hizmeti alma hakkı yerini bedel ödemek zorunda olan tüketiciye bırakmakta ve kamu yararı da bu anlayıştan beslenerek yeniden anlam bulmaktadır.

Neo-liberal politikaların ABD ve İngiltere’de Reagan ve Thatcher ile uygulandığı dönemde, ülkemizde “Ekonomik İstikrar Önlemleri” paketi olan 24 Ocak kararları ile başladığı genel kapsamda kabul edilmektedir. Bu kararlar için daha sonra da detaylı olarak görülecek noktaların konuya yönelik önemini Boratav 24 Ocak kararlarını şu kapsamda belirtmektedir; “1970’li yıllarda IMF’nin az gelişmiş ülkelere empoze ettiği standart bir istikrar politikası paketi ile Dünya Bankası tarafından geliştirilen tipik bir yapısal uyum programının bilinen tüm unsurlarını içermiştir” (Boratav, 2006, s. 148-149). Buradan da anlaşılacağı üzere “Washington konsensusu” etken rol oynayarak, ülkelerin ortaya konulan politikaları uygulamasında belirleyici olmaktadır; ülkelere verilen kredilerle, ülkelerin hegemonya karşısındaki direnci zayıflatılmakta, kalkınmacı devlet yapıları aşındırılarak tasfiye edilmekte ve laissez-faire ilkesi yönlendirmesi altında yeniden yapılanmaları sağlanmaktadır. Bu yönüyle McChesney’in yaptığı önemli saptamalar bulunmaktadır;

Neoliberalizm, yalnızca bir ekonomi kuramı olmayıp, aynı zamanda bir siyasal teoridir. İş âleminin egemenliğinin temsili demokrasiye dayalı bir toplumda en iyi biçimde gerçekleşeceğini varsayar ve vurgular. Ancak, bu, özellikle yoksullar ve işçi sınıfı arasında yaygın bir yüksek düzey depolitizasyon ile simgelenen, zayıf ve etkisiz siyasal yapıların olduğu ortamlarda geçerlidir. Neoliberal proje için mevcut ticari medya sisteminin neden bu kadar önemli olduğu, en iyi bu noktadan bakıldığında, görülür. Çünkü bu (medya sistemi) bir polis devletine başvurmaksızın ya da etkili bir halk direnişiyle karşılaşmaksızın, iş dünyasının egemenliğini yürütmesini sağlayacak türden yapmacık bir siyasal kültürün oluşturulmasına olağanüstü katkılar sağlar (Kaya, 2016, s. 35).

Yapmacık siyasal kültür benzetmesinde de dikkati çektiği gibi; piyasanın egemenliğini sınırsız eylemek için iktidar yapılarında da değişiklik olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, sermayenin küresel boyutta yansıması ile uluslar arası şirketlerin ve örgütlerin, devlet içinde işverenlerin siyasi karar alma süreçlerine katıldığı bir dönem olarak günümüzde oldukça örnek bulunmaktadır. Temsili demokrasi ile seçimle gelen yasama organının, yasaların hazırlanmasında ve yürütme organının düzenleyici işlemlerde bulunmasında tek başına aktör olduğu söylenemez. Sermaye örgütlerinin ileri sürdüklerini onaylama görevi verildiği karşılabilir bir durum olmaktadır. Bunun en güzel örneği “Yatırım Danışma Konseyi” gibi modellerin iktidar yapılanması içerisinde yer almasıdır (Özdek, 2011, s. 79). Dünya Bankası ve IMF’nin gelişmekte olan ülkelere tavsiye ettikleri bu yapılanma raporlarda da izine rastlanır olmaktadır ve raporda

belirtildiği şekliyle; “Yatırım Danışma Konseyleri, tipik olarak, yerli özel sektör ile aktüel ve potansiyel yabancı yatırımcılardan 15-20 iş liderini içeren, küçük, yüksek düzeyli, özel sektörün sürükleyicisi olduğu danışma gruplarıdır” (Özdek, 2011, s. 106). Bu yapının dışında “bağımsız” düzenleyici kurulları da eklemek gerekmektedir; bu kurulların genel kapsamda işlevi sektörleri düzenlemek olup, bunun bakanlıklardan alındığı düşünüldüğünde ve genel kapsamda tekelci sermayeye devredildiği de hesaba katılırsa, buradaki özel şirket kaygısı ile iktidar yapılanması da görülebilecektir. Telekomünikasyon Kurulu bu yapılanmaya örnek teşkil etmektedir; 7 üyesi bulunan bu kurulun iki üyesi, sektördeki pazar payı en yüksek işletmecileri temsilen yer almaktadır (Özdek, 2011, s. 172).

Neoliberalizmin siyasi alanda dönüşümleri yansıttığı bu durumda demokrasiden çok “plütokrasi” (zenginlerin yönetimi) şeklinde adlandırmayı yeğleyen Özdek’in çerçevelediği durum, politika oluşturma süreçlerinde ki değişimi ve hegemonyanın pekiştirilmesindeki rol açısından oldukça açıklayıcı olmaktadır. Bu kapsamda ifade edilen durumu kısaca ifade etmek gerekirse; neo liberalizm, siyasi rejimler üzerinde dönüşümü otoriter tarzda kurmakta ve sürdürmektedir. Kuvvetler ayrılığı ile kurulan dengeyi ve kontrol mekanizmalarını yürütme lehine bozmaktadır; güçlenen yürütme organı karşısında yasama organı zayıflatılırken yargı organının da yürütme organına bağımlılığı artırılmaktadır. Otoriter devlet yapısının yansıması olarak görülen bu durumda diktotaryal yönelim söz konusu olmakta ve bu olağanüstü hal usullerinin gerçekleştirilmesiyle pekiştirilmektedir. Burada asıl dikkat çekilmesi gereken durum; temsili demokrasinin bozuma uğratılmasıdır; çünkü geçerli bir meşruiyete sahip olmayan kişilerin seçilmişlerin yetkisini atanmış kişilerin alması ve kamu yararı güdüldüğü savunuyla karar mekanizması içerisinde yer alması ve buna yönelik de kamu kaynaklarında tasarruf yetkisini üzerine alması, temsili demokrasinin çökmesine neden olmaktadır. Bu kişilerin aynı zamanda sermaye örgütleri ile yürütme organı arasındaki etkileşimin vasıtası olması, parlamento dışında siyasi kararların sermaye örgütleri tarafından alınması ve bu etkileşimin marifetiyle yürütme organınca alınan kararların uygulamaya konulması durumu söz konusu olduğundan; sermayenin de güçlü yürütmeye ihtiyaç duyduğu anlaşılabilir. Böylelikle güçlendirilen yürütme organı, parlamento dışında alınan karar ve yasa tasarımlarını parlamentoya taşıyarak yasalaştırılmasını sağlayacak, siyasi alan egemen sermaye sınıfına bırakılarak toplumun

da siyasi alandan dışlanmasına vesile olacaktır (Özdek, 2011, s. 86). Demokrasinin anlamını yitirdiği ve araçlarının da işlevsiz kılındığı bu durum, tam da bu nedenle “plütokrasi” olarak nitelendirildiğinde daha açık ve anlaşılır olacaktır.

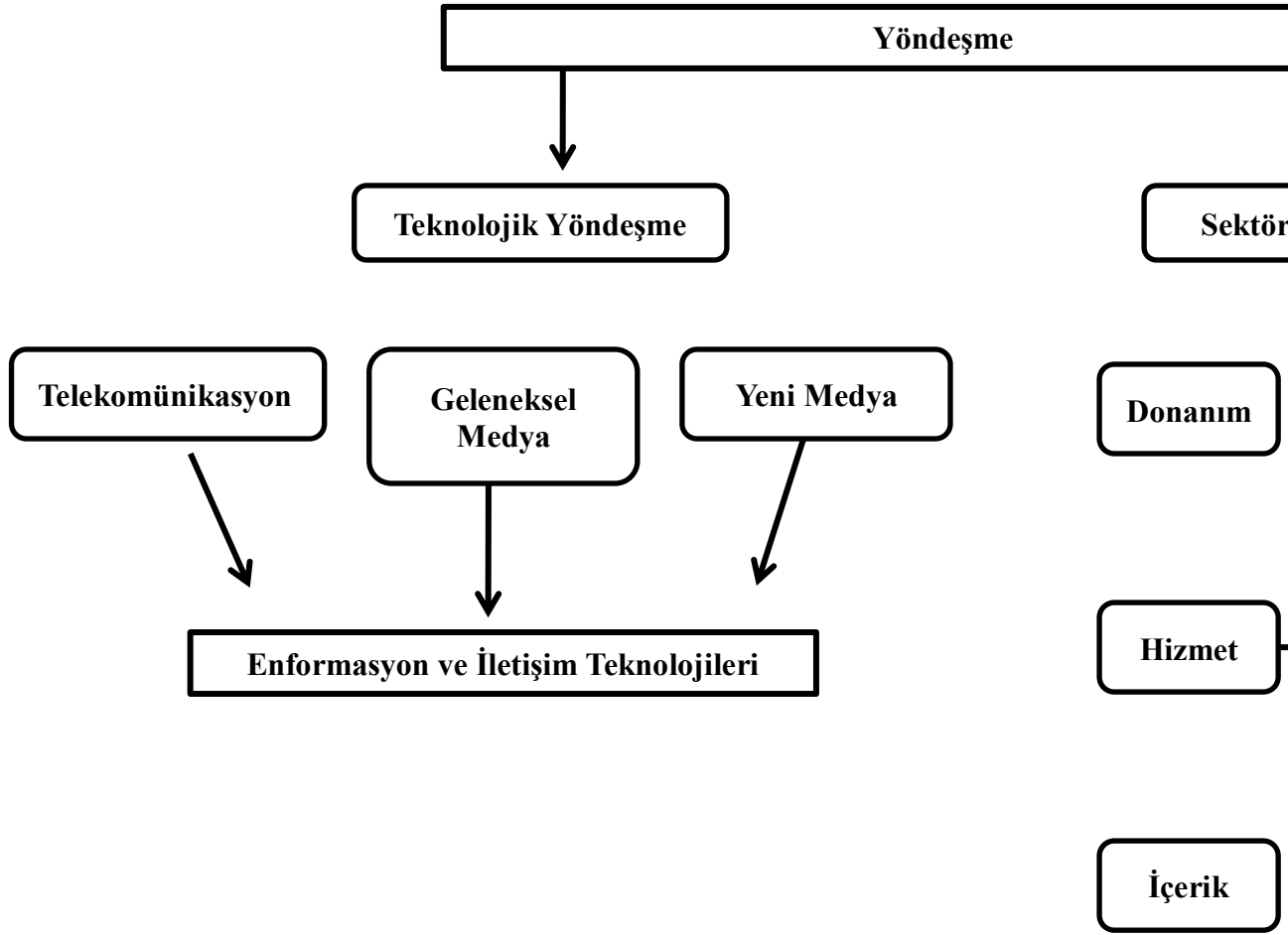
Yaşadığımız döneme politik, ekonomik ve toplumsal açıdan hâkim olan ve neo liberal politikadan beslenen küreselleşme sistemine de değinmek gerekmektedir. Bunu sırf pazardaki genişleme olarak değerlendirmemek gerekmektedir; ulusüstü şirket organizasyonları içinde olduğu gibi, ulusal sınırlar dışında da gerçekleşen sermayenin serbest dolaşımı olarak görmek (Wood, 2003, s. 60) daha isabetli olacaktır. Daha anlaşılır olunması için sömürge emperyalizmi ile küreselleşme arasındaki karşıtlığı da belirtmek gerekmektedir; burada eski tip zorlamaya dayalı askeri emperyalizmde ülkelerin, devletlerin sınırları engel olarak görünmekteyken, günümüzde bu durum hem düşünsel hem de fiziki açıdan sınırların geçişken olduğu kabulü üzerinde betimlenmektedir. Daha da ötesi bu durumun ulus devletlerin de sermaye sahiplerinin çıkarlarını inşa kapsamında eskisine nazaran daha istekli olduğu düşüncesinde belirgin kılınması (Seki, 2013, s. 62), eğilimin yönünü ifade etmektedir. Bu bağlamda ulus üstü şirketlerin gücü de önemsenir olmaktadır, bu yönüyle küreselleşmeyi irdelediğimizde;

Küreselleşme kavramı genellikle, ulusüstü alanda yapılanan kapitalizmin açıklanmasında temel öneme sahiptir. Ancak bu önem, sadece ürün ve hizmete dayalı ticaretle değil, sermaye akışı, para ve finansal kaynakların dolaşımı ile de bağlantılıdır. Ve esasen küreselleşmenin dünya genelindeki hâkim oyuncularını, on yıldan fazla bir süreden beri ulusal sınırların ötesindeki pazar ve üretimi bütünleştiren birkaç yüz şirkettir (McChesney, 2003).

İletişim teknolojilerinin ve telekomünikasyon sektörünün ekonomik değişimlerin merkezinde yer aldığı görüldüğünde, telekomünikasyonun küresel sermaye yapısının yansıması olduğu anlaşılacaktır. Urey, küresel sermaye yapısı ile telekomünikasyon sistemleri arasındaki bu bağlantıyı iki noktada açıklamaktadır; ilki, telekomünikasyonun piyasanın işleminde öncül olması, ön koşul olarak değerlendirilmesi, ikincisi ise mali sermayenin uluslar arası ölçekte örgütlenmiş kuruluşlar marifetiyle bu sektöre yatırımın gerçekleştirilmesidir (Urey,1995,s.58 akt. Başaran,1998,s.11). Şirketleşen medya sahipliği de bunu destekler nitelikte olup; “uluslar arası telekomünikasyonun tepesindeki beş isimden dördünün mutlaka ABD’li ortağı” (Golding, 2003, s. 96) olduğu gerçeği karşısında bu alandaki güç/iktidar mücadelesinin de boyutu öne çıkmış olacaktır. Bunu ikinci safhada belirtildiği gibi devlet işletmesinde ve tekelinde olan

güvenlik odaklı telekomünikasyon işleyişinden, şu ana kadar açıklandığı üzere şirket esasına dayanan ve hizmet sektörüne evrilen telekomünikasyon işletilmesi şeklinde görmek gerekir. Piyasaların liberalleştirilmesi ile pazardaki büyük kullanıcılar, rekabetle gittikçe sektörde güçleniyor ve etkili hale geliyordu. Bunu geliştirmekte olan ülkelere yansımaları, ITU gibi uluslararası kuruluşların, bu ülke ihtiyaçlarından ziyade çok uluslu şirketlerin belirlemeciliği şeklinde olmasıydı (Hills, 2003, s. 133). Bu doğrultuda ÇUŞ, devletler üzerindeki egemenlik haklarının kurumsal bir zemine oturtulması; devletlerarasındaki anlaşmalarla çerçevenin yapılmasını öne getirmiş ve NAFTA, WTO gibi anlaşmalar ile 1890'ların sömürge ve bağımlılık eğilimleri yeniden gündeme gelmiştir (Hills, 2003, s. 121).

Küreselleşme eğilimi yanında daha önce de diğer paradigma değişimlerinde de işaret edildiği gibi krize giren ekonomiyi neticesinde bunalımı aşma ve rekabet ortamını daim kılma yönünde itici güç, buraya kadar da açıklandığı şekilde teknolojinin de ivme kazandırmış olması toplumsal dönüşümü, enformasyon toplumu kapsamına almıştır. BİT ve telekomünikasyon araçlarının da bu dönüşümde oynadığı rol hesaba katıldığında gelişmiş ülkeler lehine “ağ” üzerinde faaliyet alanı olan piyasa ortamının inşa edildiği görülecektir. Bu piyasada söz konusu enformasyon alım satımına konu edilmekte; ağ ortamında yapılan faaliyetler neticesinde daha yüksek kârlar elde edilmekte ve küresel boyutta ve ölçekte piyasa güçlerinin kaynak olarak algılanmasına vesile olmaktadır. BİT, geliştirmekte olan ülkelere kalkınmada ve kriz aşmada başarısız olması nedeniyle yeni bir seçenek ve yeni bir proje olarak ileri sürülmüştür; bu yönüyle enformasyon toplumu öngörüsünün, “ileri kapitalizme kılıf olması için şekillendirilmiş” olması, tasarlanma maksadına ve art alanda eşitsizlik yapısına dair ipuçları da vermektedir (Törenli, 2004, s. 40-41). Bir önceki safhada ABD hegemonyasının modernizasyon söylemi altında olduğu belirtilmişti; bu projeden vazgeçilmesi ve yeni proje arayışında enformasyon toplumu söylemi öne çıkmıştır. Modernizasyonun, Truman yönetiminde yer alması, aynı içeriğin farklı proje altında Clinton idaresi altında gündeme gelmesi bu yönde entelektüellerin çalışmasını da yönlendirmiş ve bu çalışmalarda vurgu teknoloji potansiyeline yapılmıştır. Artık enformasyon teknolojilerine özellikle bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojisinin yöndeşmesi olan BİT'e bel bağlanırmıştır (Bhuiyan, 2008, s. 104). Bu kapsamda yöndeşme sürecini kısaca belirtmekte fayda vardır; aşağıda şekil-4 bu durumu özetler niteliktedir.

Şekil-4 Teknolojik Yöndeşme Süreci ve Sektörel Yöndeşmelerin Olası Biçimleri¹⁰

Burada ayrıca bilgi toplumu kavramının da sıklıkla başvurulur olduğu söylenebilecektir; e-Avrupa 2002 çerçeve programında tanımlandığı şekliyle bilgi toplumu; “enformasyon ve bilgiye dayanan, sürdürülebilir gelişmeyi, toplumsal kaynaşmayı, geliştirilmiş yaşam kalitesini amaçlayan toplum” (Törenli, 2004, s. 66)dur. Bu amacı tahakkuk ettirecek ya da bu toplumun vaat ettiklerini gerçekleştirecekler için uluslar arası katılım kaçınılmaz olacağı ve etkileşime geçilen aktörlerin de bu toplum üzerinde belirleyici olacağı gerçeği karşısında eleştirel bakış açısı elzem hale gelmektedir. Parası olanın enformasyona sahip olabileceği ve bunu yasal süreçlerle meşru zeminde tekel haline

¹⁰ Yöndeşmenin sağladığı olanaklar sonucu olası biçimlerin ve alanların Aydoğan (2016b, s. 275) bu şekilde tarif etmektedir.

gelmesi sayesinde pazarlayabildiği yeni ortam düşüncesi, iyimser yaklaşım savunucularının söylediği atmosferi yaratmaktan uzak olduğu, bunun yerine “karşılıklı bağımlılık ilişkisini, bağımlı ülkeler aleyhine sürekli ağırlaşan yeni gelişmelere bağlayarak yeniden yaratmakta” (Törenli, 2004, s. 68) olduğu görülmektedir. Enformasyon toplumunun ilerleticisi olan enformasyon teknolojileri IBM, Intel, Microsoft, Nokia, Sony, Ericson, AT&T ve Bell gibi çokuluslu şirketlerin sahipliğinde ve işletmesinde bulunmaktadır, bu teknolojiyen yoksun ülkeler için bu teknolojilere sahip olmak için oldukça yüklü sermaye ihtiyacı arayışında, yukarıda da belirtildiği gibi ülkelere neo liberal reçete sunulmaktadır (Bhuiyan, 2008, s. 107). Bu kapsamda özelleştirme ve serbestleştirme ile söz konusu şirketler bu ülkelerde yatırımlarını gerçekleştirebilecek ve bu sektörlerin gelişmesi sağlanmış olacaktır; fakat anlaşılacağı üzere bu yatırımların yapılmasının ön koşulu olarak sunulan özelleştirme ve serbestleştirme o ülkelere ayrıca başka bir hesap altında maliyet yaratacağı gerçeği de karşımızda duran bir gerçektir. Bu genel yaklaşımların haritası şu tabloda kısaca özetlenerek resmedilmektedir;

Okullar	Klasik Okul (Ana Damar)		Eleştirel Okul	
	Neo-liberalizm	Modernleşme	Bağımlılık Okulu	Sosyalist okul
BİT Toplum ve	BİT'in, toplum üzerinde güçlü bir etkisi vardır	BİT'in, toplum üzerinde etkisi vardır	BİT'in, toplum üzerinde etkisi vardır	BİT toplumsal bir etkiye ve toplumsal bir tabana sahiptir
BİT ve İktidar	Oldukça güçlü bir "Teknoloji Dostu" yaklaşım	Teknoloji Dostu yaklaşım	Teknolojiye olumsuz yaklaşım	Tekno-yapısalcı olarak adlandırabilecek bir yaklaşım
BİT Düzenleme ve	Piyasa	Piyasa ve devlet	Devlet	Topluluk
Temel Hedefler	Küresel Piyasa	Küresel Piyasa	Ulusal Piyasa	Küresel Toplumsal Refah

Tablo 1: Klasik Okul ile Eleştirel Okul'un BİT Bağlantılı Temel Politika Yaklaşımları¹¹

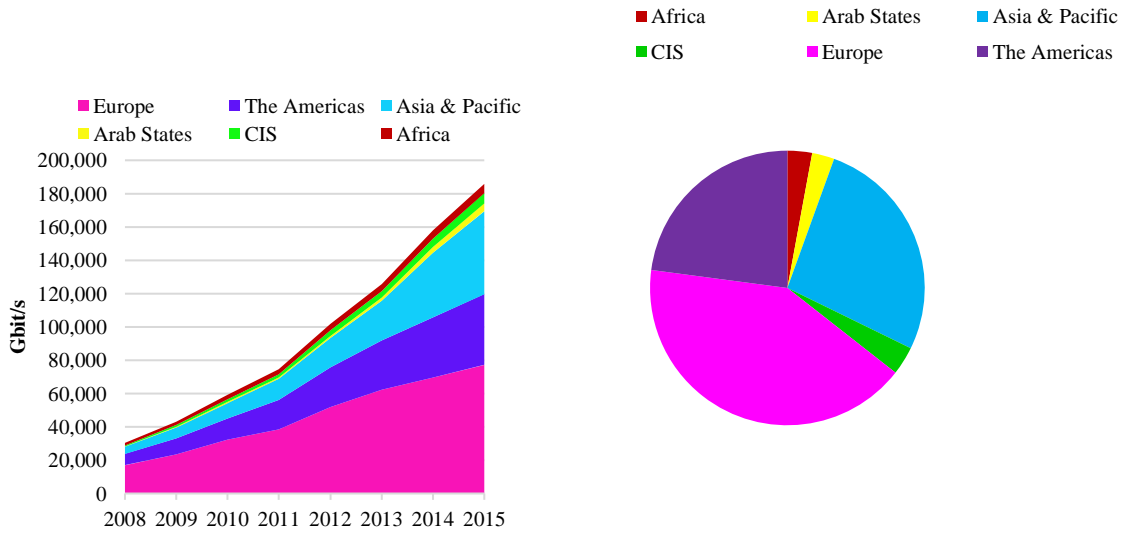
BİT alanında iletişim ağları ve internet gibi gelişmeler ekonomi ve enformasyon etkileşiminde enformasyonun küresel ölçekte ekonominin merkezi ögesi olmasını

¹¹ Okullar arasındaki yaklaşım farklılıkları BİT bağlamında toplum, iktidar, düzenleme ve hedefler kapsamında ele alınmaktadır. Kaynak : (Nulens & Audenhove,1998,s.6 akt. Törenli,2004,s.70)

sağlamış olması yasal ve meşru zemini de bu doğrultuda hazırlanmasına neden olmuştur. Bir dizi uluslar arası anlaşmalar yapılması ağların enformasyon akışını sağlayan kanallar olarak işlev görmesini sağlamıştır. Bu kapsamda bu yasal ve meşru zemini hazırlayan anlaşmaların da irdelenmesi gerekliliği bulunmaktadır. Öncelikle uluslar arası ticareti GATT (1947) ile düzenlendiği ikinci aşamada belirtilmişti, hizmetlerin dâhil olduğu süreç ise 1970’li yıllardan itibaren Tokyo Ayağı(1973-1979) ile başlamış bunu Uruguay Ayağı takip ederek GATS ile sonuçlanmıştır. Uruguay Ayağı’nda ayrıca TRIPS(Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Anlaşması) de yapılarak, fikri mülkiyet haklarının uluslar arası ticaret kuralları içerisinde çözüme kavuşturulması hususu bağlanmıştır (Törenli, 2004, s. 74). Bunun ulusüstü kurum ve kuruluşlarca¹² önemsenmesine ve desteklenmesine yönelik uygulamalar ve şartların varlığı geliştirmekte olan ülkeler aleyhine bağımlılık ve gelişmişlik durumunu görünür kılmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelere, fırsatın kaçırılmaması için öncelikle TT altyapısının tamamlanması ön koşul olarak ileri sürülmüş bunu takip eden “piyasaların serbestleşmesi, ulusal telekomünikasyon işleticilerinin kısmen ya da tamamen özelleştirilmesi, ticari tarifelerin yeniden düzenlenmesi” (Törenli, 2004, s. 76) gibi koşullarla desteklenerek bağımlılığın yeniden üretilmesi ve artması sağlanmış ve uçurum gittikçe derinleşmiştir. Şekil 5’de bölgeler olarak uluslar arası ölçekte internet bant genişliği payı gösterilmektedir. Bant Genişliği (Bandwidth), kısaca kapasite olarak görülmektedir, grafikte de izleneceği üzere veri iletişimde veri miktarının bit/saniye cinsinden ölçülmesidir. OECD’nin 1996 yılında Information Infrastructures in OECD başlıklı raporunda geniş bantlı iletişim ağlarının tasarlanması gerekliliği ile konuya yönelik olarak belirtilen husus şudur; “Geniş bantlı iletişim ağları, ekonomik gelişme, verimlilik artışı, yeni iş alanları yaratma ve yaşam kalitesinde genel bir düzelmeyi sağlayacak olan enformasyon toplumunun temelini oluşturmaktadır(OECD,1996,s.6 akt Başaran,2010,s.205). Bu bağlamda, Uluslar arası Telekomünikasyon Birliği’nden alınan grafikler aşağıda görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere 2008-2015 yılları arasında bölgesel olarak payların oranlarında bir değişiklik yaşanmamakta, aynı aralıklar devam etmektedir; bu doğrultuda uçurum kapandığı ya da kapanma olasılığının zayıf olduğu görülecektir; açıkçası pek de umut vaat eden yön bulunmamaktadır.

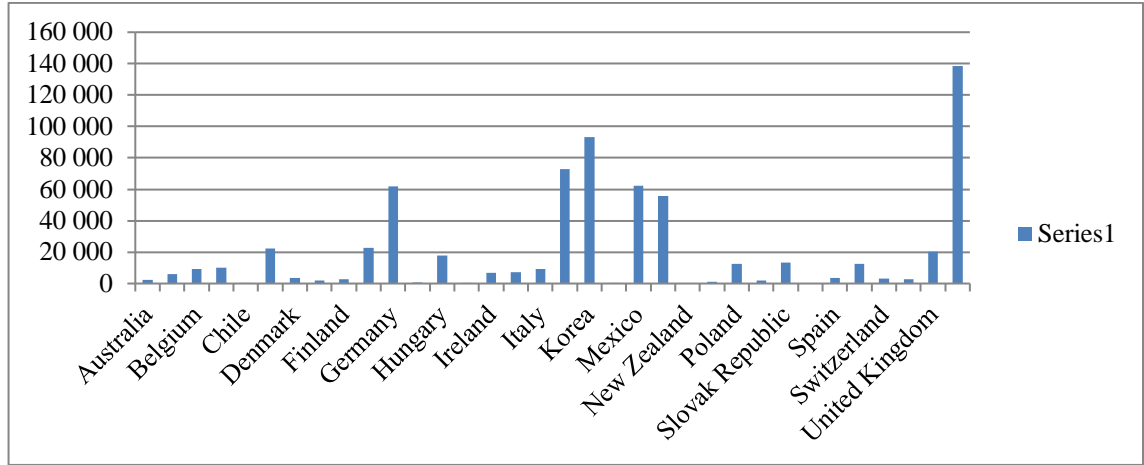
¹² II. Dünya Savaşı sonunda kurulan BM’i takip eden ITU, Dünya Bankası, WTO, OECD ve UNESCO bu kurum ve kuruluşlar olarak göze çarpmakta ve telekomünikasyon alanına dair düzenlemelerde başat rol oynamaktadır.

Sağdaki grafik ise aynı kaynaktan elde edilen bilgiler ışığında 2015 yılında pay oranı gösterilmeye çalışılmaktadır. Pay oranları üzerinde gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin aralarındaki hâlihazırdaki uçurum belirgin olmaktadır. Şekil 6'da ise 2012 yılında Bilgi ve İletişim Teknolojileri ile ilgili olarak ülkelerin yaptıkları milyon dolar üzerinden mal ihracatı görünmektedir. Bu sektörde egemen kesim gelişmiş ülke üzerinden yansımasını bulmaktadır ve oldukça derin uçurum burada da hissedilir durumdadır. ABD'nin bu sektördeki hakimiyeti sorgulanacak şekilde değildir. Bu durum BİT hizmetler için de aynı seyri izlemektedir, bu kapsamda sektördeki halihazırdaki durumun gelişmiş ülkeler lehine sonuç doğurduğu görülmekle birlikte, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler tarafından verilen reçeteler ile geride kalmış olma durumundan kurtulması olası gözükmemektedir.

Şekil 5: Bölge Olarak Uluslar Arası İnternet Bant Genişliği Payı¹³

¹³ Kaynak : ITU (2016a), Facts and Figures 2016.

Şekil 6: Ülkelerin BİT Mal İhracatı ¹⁴

Yeni enformasyon teknolojisinin oldukça iyimser yaklaşımla, kusursuz rekabetin hedefinde yer alan tüm toplumsal engelleri kaldırma eğilimini George Gilder şu şekilde ifade etmektedir;

Yeni enformasyon teknolojisi, hiyerarşilere, tekele, endüstri bürokrasisine ve baştan aşağı tüm sistemlere düşmandır. Bilginin ve kontrolün, devasa yapılardan kişisel bilgisayarlara, merkezi veri tabanlarından masa üstüne ve oradan yeni donanımlı iletişim araçlarına; bir dizi yayın ağından milyonlarca programcıya geçmesi gibi, ekonomik güç de kitlesel kurumlardan bireylere geçer (Dawson & Foster, 2003, s. 67).

Neo liberal politikalar ile az gelişmiş ülkelerde ya da gelişmekte olan ülkelerde bağımlılığı kapitalist sistem üzerine bütünleşmesi, bu ülkelerin gelişmesinde engel olmakla birlikte gelişmiş ülkelere pazar olarak açılması her alanda kaybeden ülke profiline bürünmesine neden olmaktadır. Kapitalist sistemin daha da güçlenerek idamesi de bu vesileyle sağlanmış olmaktadır. Roche uzaktan algılama ağları örneğinin uluslar arası veri akışının sömürgeci niteliğine vurgu yapan yönünü belirtmiştir(Roche,1981,s.275 akt. Geray,2016d,s.192). Mowlano da sömürüye dair durumu şu şekilde ifade etmiştir; “Adil olmak gerekirse, var olan veriler, bütün olasılıklar değerlendirildiğinde, birincil verileri çıkaracak ve çözümleyecek personel ve deneyime sahip olan çokuluslu firmaların gelişmiş ülkelerinin, gelişmekte olanları sömürdüğünü göstermektedir” (Mowlano,1986,s.118 akt. Geray,2016d,s.192), ve bu yönü destekleyen uluslar arası veri akışının iletişim ağları üzerindeki yapısını ve bu yapı

¹⁴ Kaynak : OECD Factbook 2014

üzerindeki işbirliğinin hangi ülkeler arasında ele alındığını ve boyutunu şu maddeler ile belirginleştirir;

1. Gelişmiş ülkeler, ham enformasyonu depolamada, işlemede ve kullanmada birbiriyle kendi aralarında işbirliği yaparlar.
2. Gelişmekte olan ülkeler, kendilerinden giden ham enformasyonu işlenmiş olarak ve para ödeyerek alırlar.
3. Gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında işbirliği yapmazlar(Mowlano,1986,s.99-100 akt. Geray,2016d,s.192).

Bölümün başında kültürel emperyalizmle ilgili Schiller'in ifadesine yer verilmiş ve bunun süreçler toplamı olduğu ve boyutunun egemen kesimler tarafından rüşvet verilmesine kadar gideceği belirtilmişti(Başaran&Geray, 2016,s.57). Günümüzde bu yaklaşıma ilave olarak sayısal iletişim dolayısıyla hane halkının (bireylerin) müşteri konumu kazanmasındaki yeteneğe dikkat çeken Geray; özellikle 1980'lerde kişisel bilgisayarlar vasıtasıyla bunun görünür kılındığını belirtmekte ve bunu masaüstü sömürgecilik olarak tanımlamayı; sömürü ilişkisinin yeniden üretildiğini söylemektedir. Bu kapsamda masaüstü sömürgeciliği "merkez ülkelerin çevre ülkelerde yeni birikim düzeninin yeni ürünleri yanında her türlü bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerini sayısal ağ yardımıyla gelir düzeyi yüksek kesimlerden başlayarak pazarlayabilmek için gerçekleştirdikleri eylem ve politikalar bütünü" (2016d, s. 199) olarak tanımlar. Burada ayrıca Babe'nin de geleneksel sömürden fark olarak özellikle belirgin kıldığı husus; artık bu süreçte çevre ülkelerin sahip olduğu tükenbilir kaynaklar karşılığında merkez ülkelerde büyük ölçüde tükenmeyen (içerik, bilgi ve yazılım gibi) ürünlerin(Babe,1995,s.207 akt. Geray,2016d,s.199) değiş tokuşu yapıldığıdır.

Yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin vaat edildiği yönde daha fazla eşitlik, gelişmişlik, kalkınma ve bunu destekleyen yapılar elde edilmesi hususu, pratikte karşılığını bulamamıştır. Taahhüt edilenin aksi yönünde eşitsizliği ve bilinen ticari sömürüyü yeniden ürettiği görülmektedir. Dünya ekonomisinin daha önce sanayileşmiş ve sanayileşmemiş olarak ayrıldığı ikilik; şimdi bilgi fakiri ve bilgi zengini ülkelerde görünüm kazanmaktadır. İnternet özelinde durum daha belirgin olmakta; "1994'te doğrudan internete bağlı bilgisayar şebekesine sahip tek bir AGÜ bulunmamaktadır" (Golding, 2003, s. 97) tespiti durumu özetlemektedir. Nicholas Baran'ın geçtiğimiz yüzyıl sonunda, iyimser yaklaşımla ortaya konulan durumun izlediği kötümser süreci

net olarak “internet, nüfusun büyük bir kısmının ödeyemeyeceği reklam ve erişim ücretleriyle desteklenerek, toplumun zengin kesiminin yararlanacağı bir iletişim ağı olma sürecindedir” (Baran, 2003, s. 150) şeklinde ifade etmiş ve telekomünikasyon sektörüne yönelik de fütürist yaklaşımında şu hususları dile getirmiştir;

Telekomünikasyon küresel ölçüde, özel teşebbüs tarafından kontrol edilen bir “ürün” olduğu için, dünya nüfusunun büyük bir bölümünün, yüksek hızdaki telekomünikasyonun faydalarından mahrum kalacağına dair hiç şüphe yok. Teknoloji, para getiren yere gidecek. Bill Gates ve peşindeki “hayalperestler”, gamsız hümanistler değiller. Onlar hep, daha fazla kâr görüşü olan kapitalistlerdir ve ne yazık ki bu, enformasyon otobanına rehberlik edecek görüş gibi duruyor (Baran, 2003, s. 160).

DÜNYA İNTERNET KULLANIMI VE NÜFUS İSTATİSTİĞİ ARALIK 31, 2017						
Bölgeler	Nüfus (2018 Tahmini)	Dünya Nüfus %	İnternet Kullanıcıları 31 Dec 2017	Penetration Oran (% Pop.)	Büyüme 2000-2018	İnternet Kullanıcıları %
<u>Afrika</u>	1,287,914,329	16.9 %	453,329,534	35.2 %	9,94%	10.9 %
<u>Asya</u>	4,207,588,157	55.1 %	2,023,630,194	48.1 %	1,67%	48.7 %
<u>Avrupa</u>	827,650,849	10.8 %	704,833,752	85.2 %	570%	17.0 %
<u>Latin Amerika / Caribbean</u>	652,047,996	8.5 %	437,001,277	67.0 %	2,32%	10.5 %
<u>Orta Doğu</u>	254,438,981	3.3 %	164,037,259	64.5 %	4,89%	3.9 %
<u>Kuzey Amerika</u>	363,844,662	4.8 %	345,660,847	95.0 %	219%	8.3 %
<u>Okyanusya /Avustralya</u>	41,273,454	0.6 %	28,439,277	68.9 %	273%	0.7 %
<u>Toplam</u>	7,634,758,428	100.0 %	4,156,932,140	54.4 %	1,05%	100.0 %

Tablo 2: Dünya İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistikleri¹⁵

Daha önce bant genişliği ile belirgin kılınan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurumun kapanmadığı hususu, Tablo 2 ile beraber okunduğunda durumun aynı seyri izlediği anlaşılacaktır. Merkez ülkelerin çevre ülkeler arasındaki fark internet kullanım oranında eşitsizlik üzerinden değerlendirilebilecektir. Enformasyon

¹⁵ İnternet kullanım bilgisi veri olarak Nielson online, Uluslar arası Telekomünikasyon Birliği, Bilgiden Gelecek (GfK), yerel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Düzenleyici Kurumları (ICT) ve diğer güvenilir kaynaklardan elde edilmektedir. (www.internetworldstats.com. ,erişim tarihi 03 mart 2018)

zenginliğinin enformasyon fakirliğini ortadan kaldırmaya niyeti yok gibi görülen durumda, rekabetçi piyasa içerisinde var olmaları ve mücadele edebilmeleri oldukça güç görünmektedir. Fakat gelişmekte olan ülkeler için hegemonya devam etmelidir, bazı kavramlar bu arayışa cevap bulma niteliğinde olup; enformasyon otobanı bunlardan biridir. Enformasyon otobanı¹⁶ ile tanımlanmaya çalışılan husus; üç iletişim aracının, yani ev, iş ve okul arasındaki tek veya dijital ağlarla mekân sınırlarını bağlanarak aşan kişisel bilgisayar, telefon ve televizyonun, yakınsaması ile oluşan interaktif iletişim sistemidir (Dawson & Foster, 2003, s. 68). Bu kavramın ilan edilmesi alana dair düzenlemede, teknolojik yakınsama ve meşruiyet sağlama yönünü gözler önüne sermektedir;

Amerika Birleşik Devletler’nde kablo TV ve telekomünikasyonu birbirinden ayıran düzenlemeler 1996’da yapılan Telekomünikasyon Yasası’na kadar kaldırılmadı. Enformasyon süper otobanı” kavramının, sektörel pazarın liberalleştirilmesi çerçevesinde yürütülen lobi faaliyetleriyle aynı zamanda doğması rastlantı değildi. Sektörün uzak mesafeli, yerel ve kablo TV’yi yakınlaştırabilmek için ihtiyaç duyduğu meşruiyet bu kavramın ilan edilmesi ile sağlanmış oluyordu (Hills, 2003, s. 135).

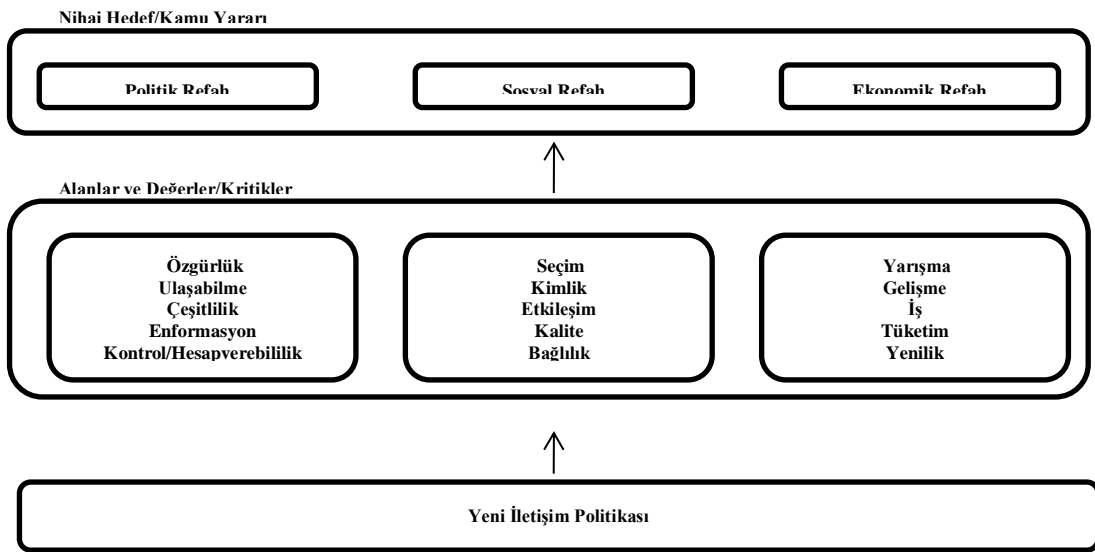
Mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile ticaretin serbestleşmesi, kuralsızlaştırma uygulamaları ile iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler medyanın yoğunlaşması şeklinde yansıma bulmasına vesile olmuştur. Cebe sığacak şekilde internet vasıtasıyla gazetelerin, radyonun, televizyonun telefonla birlikte kullanılabilme durumu ekonomik yönden girişimciler için hareketlenmeleri ortaya çıkartmıştır. Şirket birleşmeleri şeklinde de şekillenen bu medya yapısında yatırımlar ulus devlet sınırlarını aşmış, pazar payları bu yönde biçimlenmiştir. Teknolojik alandan daha çok yakınsamanın ticari ve örgütsel boyutta olduğu, alandaki aktörlerin eğiliminden anlaşılabilir. Bagdikian’ın (2016, s. 31) süreç içerisinde 50 şirket yöneticisinin büyük beşliye dönüştüğü (Time Warner, Walt Disney Company, News Corporation, Viacom ve son olarak Bertelsmann) durum bunu betimlemektedir. Van Dijk da (2016, s. 124) buna yakın durumu altyapı üreticilerinin yatay yoğunlaşmasında belirtmekte ve son otuz yılda “dünya telekomünikasyon ve bilgisayar ağ donanımlarına ilişkin dünya piyasasının büyük kısmı on şirketin kontrolü altında” olduğunu ifade etmektedir. Bunun teknik faktörlerden ve yukarıda da belirtildiği gibi ideolojik ekonomik faktörlerden

¹⁶ ABD Başkan Yardımcısı Al Gore’un “Ulusal Enformasyon Altyapı Programı”nda belirttiği ürün olarak görülmektedir. Bu program 1980’deki Yüksek İcra Kanunu’nu devamı niteliğinde olup; bilgisayar ve şebekeler aracılığıyla ABD endüstrisini yeniden biçimlendirmek ve donatmayı amaçlamaktadır (Menziez, 2003, s. 108).

beslendiği açıktır. Van Dijk, (2016, s. 125) bu durumu motive eden kaynağın şirketlerin dünya pazarını kendi aralarında bölerek ve fiyatlarda ve standartlaşmada ilgili uluslar arası düzenlemeden faydalanması olduğunu söyleyerek bu alanda güç/iktidar mücadelesini ve bağımlılık çerçevesini öne çıkartmaktadır. Bu yönde etkilenen ulus ve ulus üstü kuruluşlar konuya yönelik düzenleme yapma gereksinimi duymuştur.

İletişim altyapılarında ve servislerindeki yakınsama¹⁷ paradigma değişiminin asıl etkeni olarak kabul edilmektedir; fakat aslında değişikliğin en önemli etkeni, medya şirketlerinin ve şirket anlayışında siyasi iktidar sahibi hükümetlerin iletişim teknolojisinin sunduğu fırsatlardan yararlanma hırısıdır. Burada teknolojinin yakınsamasından kasıt, örneğin iletişim ağları ile enformasyon teknolojileri arasındaki sınırların muğlâklaştığıdır; bilgisayar ve telekomünikasyon telemaksa yakınsamıştır, kişisel bilgisayarlar ve televizyon da benzer olmuştur ve daha önce ayrı olan ağlar daha da iç içe geçerek aynı hizmetleri sunmaktadırlar. Multimedya, birleşik metin, video, ses de teknolojik yakınsamanın örneğidir (Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 197). Bu paradigma değişimi sonucunda politika için benimsenen bir model henüz netleşmese de, birinci aşamadaki durumun yinelendiği söylenebilecektir; fakat bu sefer art alanda yeni olarak daha farklı politik ve sosyal değerler bulunmaktadır. Şekil-4’de de görüldüğü üzere kamu yararına ulaşılabilecek durumda, kamu yararı tanımını biçimlendiren değerlerde Şekil-1’de tanımlanan değerler dengesinden farklılık görülmektedir. Genel manada, ekonomik refahın politik refahla karşılaştırıldığında daha ön planda tutulduğu ve sosyal refahın daha önceki iletişim değerleriyle ilgili olarak yeniden tanımlandığı görülmektedir (Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 201).

¹⁷ “Convergency” olarak yer alan bu olgu yondeşme, yakınsama şeklinde çevirilerle değerlendirilmektedir; kısaca “telekomünikasyonun bilgisayarlaştırılması ve bilgisayarlar arasında bağlantının kurulabilir hale gelmesi” (Törenli, 2004, s. 53) şeklinde yaşanan gelişme olarak açıklanabilir.

Şekil 7: Medya Politikalarında Üçüncü Aşama¹⁸

Bunun yanında Cuilenburg ve Verhoest 21. yüzyıl başında, geleceğe dönük iletişim politikasına model olacak üç konseptin merkezi rol oynayacağını söylemektedir; iletişim özgürlüğü, erişim ve kontrol/hesap verebilirlik (Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 203). Ana hedef olarak herhangi bir modelde kalmaya devam edecek olan iletişim özgürlüğünün, pozitif ve negatif yönü bulunmaktadır. Negatif iletişim özgürlüğünün piyasa yapısı ve piyasa ürünü ile ilgili olduğu belirtilirken, pozitif özgürlükte ise bu durum içerik ve erişim doğrultusunda olmaktadır. Erişim konseptinde ise içinde barındırdığı “eşitlik” ve “ücretsiz” yaklaşımı içinde iletişim kaynaklarına ulaşım esas almaktadır. Bu doğrultuda iletişim sürecini kontrol edenin kim olduğu sorusu ile ilgili olarak iletişim özgürlüğü ve ücretsiz, eşit erişim ilgilenmekte ve cevap arayışı bu kapsamda söz konusu olmaktadır. Bu ifadede erişim ile kastedilenin hem gönderim hem de alım açısından olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Son olarak kontrol ve hesap verilebilirliğe de değinilmesi gerekmektedir. Kontrol ile tanımlanan husus, erişim ile bağlantılı olarak hangi iletişim kaynaklarına, ne zaman, nerede, nasıl ve hangi şartlarda kimin ulaşabileceğini karar verilmesidir. Hesap verilebilirlik de ise, kontrolle sağlanan ve erişimine karar kılınanlardan diğerlerinin korunması olduğudur. Bu üç konseptin internet doğası ile görünür kılınan yüzünde iki ögesini; iletişim özgürlüğü ve erişim tema olarak görmekteyiz. Kontrol ile hesap verilebilirlik konusunda soru işaretleri henüz cevap bulamamıştır, yeni iletişim politikası paradigması bu soruları göğüslemek ve cevaplamak zorundadır (Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 202-205).

18(van Cuilenburg & McQuail, 2003, s. 202), Medya politikalarında paradigma değişiminde üçüncü aşama olarak Yeni İletişim Politikası görünür kılınmaktadır. Daha önce belirlenen kamu yararı bileşenleri olarak politik, sosyal ve ekonomik refah hedeflerinin burada yeniden ve farklı olarak oluşan değerler dizisi üzerinden dengedeki durumu betimlenmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA AĞ POLİTİKASI UYGULAMALARINA BAKIŞ

2.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde ekonomik bütünleşmenin uluslar arası boyutta yer aldığı ve sermayenin hareketliliğinin de bu ölçekte arttığı görülmekle birlikte iletişim alandaki ilgiyi de arttırmaktadır. Medya paradigmalarında dönüşüm ile son halkanın enformasyon toplumu kuramı altında eski ile yeninin yöndeşmesi¹⁹ şeklinde olması, politika oluşturma süreçlerinde etken olmuştur; bunun uluslar arası ölçekte değerlendirilmesi 1990'lardan itibaren neoliberal uygulamalarda görünüm kazanması ile sağlanabilmiş ve eylem planları ve stratejik belgelere yansiyarak²⁰ ulusal hükümetlerin bu alandaki inisiyatifini azaltmıştır. Enformasyon toplumu kavramsallaştırmasını Geray iki ayrı kuşakta değerlendirmektedir; bunlardan ilki sanayi sonrası toplum üzerinden geliştirilen tezler olurken ikincisi ise politikalarla ilgili olarak yeni birikim düzeninin temel nüvelerine dikkat çekmektedir. Bununla benzer olarak Ken Ducatel ve arkadaşlarının da iki dönem altında incelediği durumda, birinci dönem bu toplum kuramının ortaya çıktığı

¹⁹ Yöndeşme Bagdikian ve devamında Pekman'ın tasavvurlarında oldukça açıklayıcı niteliktedir. Bagdikian'ın "Küresel Küyün Efendileri" makalesinde yer verdiği bu durumu şu kapsamda ifade etmektedir; Buna göre, medyanın her alanına nüfuz etmiş bir şirketin dergilerden birinde çıkan bir yazı, yine şirketin yayınevi tarafından kitap haline getirilir; yazarla yayın organlarında söyleşiler yapılarak film senaryosunun hazırlığı başlatılmış olur, bunu sinema takip ederek ulusal sınırları aşması sağlanır ve buna yönelik film müziği yapım evlerinde üretilerek, yayın organlarında çalınması ile zirveye çıkartılır ve bunu şarkıcının bu sefer ünlenmesi takip eder (Bek, 2003, s. 40). Kısır döngü şeklinde işleyen bu süreci Pekman geliştirmiş ve alıntılanan bölümüyle şu noktalara temas etmiştir; "Örneğin, ünlü olan şarkıcı şirket televizyonlarında dizi film ve 'talk-şov' programları yapmaya, kendi ismiyle dergi yayımlamaya, şirket gazetelerinden birinde köşe yazarlığı yapmaya başlar. Şirketin servis sağlayıcısı üzerinden internet sitesi, şirketin GSM numaraları üzerinden telefonla sohbet hatları açar. Şirket patronunun siyasi ve ticari kampanyalarında halk konserleri verir, reklam oyunculuğu yapar. Ayrıca şirketin gazetelerinin, dergilerinin, radyo-televizyon kanallarının ve diğer iletişim araçlarının başlıca haber konularından biri olarak gündemi oluşturur. Kısımense, patronun partisinden milletvekili, hatta bakan bile seçilir" (akt.Bek,s.40-41).

²⁰ Enformasyon toplumu kavramı 1990'larla birlikte; ABD ve Avrupa'da ele alınan projelerde görünüm kazanmıştır; irdelendiğinde 1970'lere kadar izi sürülebilecek bu kavram ABD'de "Ulusal Enformasyon Altyapısı (NII)" projesinde, Avrupa'da ise eylem planı olan "Enformasyon Toplumu Yolunda Avrupa"da yer almıştır (Başaran, 2003, s. 167). Bu kavramsallaştırma altında bilginin kapitalist mal olmadığı yönde yaklaşım savunucuları "dokunabilir olmayan" bu mal için üreten ve tüketenin faydalanabildiği ve tüketilmediği görüşüyle iyimser tablo çizmekte ve kapitalizmin kötülüklerinin kaldırılabilceği bir izlek olabileceğini iddia etmektedirler; fakat durum hiç de iddia edildiği gibi olmamaktadır; çünkü dokunabilir olmayan bu mallar, telif haklarına konu edilerek daha güçlenmekte ve kapitalist mal niteliğini korumaktadır (Geray, 2016c, s. 59).

döneme hitap eden dönemde üretilen “politika belgeleri, resmi dokümanlar, eylem planları, hükümetler tarafından hazırlatılan rapor ve strateji belgelerini” içermektedir(akt.Başaran,2010,s.202). Neoliberal politikaların medya politikaları üzerinde oluşan etkisi ve etkin rol oynaması, bu alana dair politika oluşturulmasında küresel güç merkezini işaret etmekte ve ticari anlaşmaların önemli ögesi olarak yer almasına neden olmaktadır. Öncelikle bu ticari anlaşmalar için önemli öge görünümünde olmasını GATS çerçevesinde bakmak genel hattı sunacaktır; çünkü bu anlaşmaya ek olarak telekomünikasyon konmuş ve bu yönde protokoller oluşturulmuş ve bu yönüyle de yöndeşen sektörlerin uygulanan politika ve pazar içindeki yapıların ürünü olduğu da anlaşılmıştır. Bu anlaşmanın detaylı olarak aşağıda irdelenmesini saklı tutarak özü itibariyle şu husus söylenebilecektir; “her oyuncunun kendi altyapısını kurmaya yönelik olarak işlemesi yerine, bir zamanlar doğal tekeller tarafından ülke çapında oluşan ağa, diğer oyuncuların erişiminin serbest bırakılmasıdır”(Geray, 2016ç, s. 89).

Enformasyon toplumu kavramını birikim düzeninde yaşanan krizi aşma yönüyle bakıldığında ağ mantığı içerisinde yapılan ve küresel-bölgesel-yerel ağları ihtiva eden toplum modeli göze çarpacaktır. İletişim ağları bu toplum yapısında örgütlenme için önem arz edecek, ağ mimarisi iktidar ve güç ilişkilerinin yeniden yapılanmasında ana kaynağı oluşturacaktır. Bu kapsamda büyük güçlerin ağların gelişimini kontrol altında tutmak istemeleri yadırganmayacak, bu yönde kapasitelerini artıracaklardır. Buradan kazanç elde etme ile ilgili yeteneklerini sürekli geliştirmeleri yanında alanda belirleyici olmak için diğerlerinin girişini kısıtlamak, daraltmak suretiyle egemen güçler hegemonyayı tesis edici yönde ya da bunun karşısındaki engelleri kaldırıcı yönde yeni yöntemler, vasıtalar ve aktörler kullanmaktadırlar. Böylece küresel enformasyon toplumu ve dolaylı olarak küresel enformasyon ekonomisinde gücü ellerinde tutabileceklerdir. Güç/iktidar ilişkilerinin yeniden yapılanmasında uluslar arası düzenlemelere gereksinim bu alanda uluslar arası örgütlerin kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır²¹. Gelişmekte olan ülkelerin bu örgütler vasıtasıyla enformasyon toplumuna eklemlendiği söylenebilecektir; fakat bu ülkeler bu örgütler içerisinde temsil edilmekle birlikte, önemli sorunlar açısından söz sahibi oldukları söylenemeyecektir. Bu

²¹ UNESCO, WB, UN, OECD, ITU uluslar arası düzenlemeleri ele alan ve ülkelerin enformasyon toplumuna eklemlenmesinde belirleyici olan örgütler olarak değerlendirilmektedir.

kapsamda gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkeler üzerinde model oluşturması, geliştirmekte olan ülkelerin enformasyon ve bilme yeteneklerini kısıtlamakta ve hapsedmekte, buradan beslenen yapılarını yönlendirmekte, bu doğrultuda da yapılan müdahaleleri meşru kılmalarına vesile olmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 403).

Bir sonraki bölümde analize olanak sağlamak için karşılaştırma yapılacak ülke ve ulus-üstü kuruluşların iletişim alanına dair politikaları, mevzuatları, uygulamaları ve deneyimledikleri konular önem arz etmektedir. Çünkü günümüzde iletişim sektörünün egemen güçler tarafından hegemonyayı tesis edici ve kuvvet çarpanı rolü, onu kritik hale getirmiş ve bu yönüyle ekonomi merkezli politika üretimi kendini mülkiyet ilişkisini de içeren güç/iktidar mücadelesine bırakmıştır. Piyasa merkezli iletişim yaklaşımının belirgin kılındığı bu süreçte daha önce de ifade edildiği gibi ulus üstü ve ötesi kurum ve kuruluşların etkin olduğu görülmektedir. Dünya Ticaret Örgütü özelinde bunun nedenini; daha önce temel hak olarak görülen iletişimin bundan sonra ürün ve hizmet (Başaran, 2016, s. 140) olarak algılanmasında aramak gerekmektedir. Çünkü DTÖ pazara erişim düzenini temsil eden bir kuruluş olabilir; fakat enformasyon zengini ve enformasyon fakiri arasında oluşan boşluğu kapatmak ve dağıtım sorununu çözmek için yeterli değildir ve bu durum başka düzen arayışlarına ihtiyacı gerektirmektedir (Mansell, 1996, s. 210). ABD'nin hüküm süren iktidarının temelini de "uluslar arası telekomünikasyon pazarı üstündeki hâkimiyet"e bağlayan Zbigniew Brezinski'nin bu vurgusu (Yıldızoğlu, 1996, s. 130) tam da bu nedenle haklılığını ortaya koymaktadır.

Telekomünikasyon alanının uluslar arası ticaret anlaşmalarında uğrak noktası olduğunu GATS özelinde görmekteyiz. Bu anlaşmanın telekomünikasyon eki, kurulu iletişim ağlarının işletilmesi, bu ağlar üzerinden veri akışı ve diğer sağlanan telekomünikasyon hizmetlerini ele almaktadır. Bu ek daha sonra Dünya Ticaret Örgütü etkinliğinde Telekomünikasyon Anlaşmasına dönüştürülecektir; ayrıca burada dikkat çekilmesi gereken bir belge de "Düzenleme Referans Belgesi"dir. Bu belgede de amacın, rekabetçi piyasa yanlısı tutum ve bu tutum karşısındaki engelleri kaldırma((Geray, 2016ç, s. 90) olduğu kısaca belirtilebilir. Belgenin unsurlarını beş başlık altında toplayan Geray bunları sırasıyla şu şekilde belirtmektedir; birinci unsur çapraz-sübvansiyon gibi anti rekabetçi hareketlerin engellenmesi, ikinci unsur ve aslında en önemli unsur olarak ara bağlantı ilkesi; üçüncü unsur olarak belirtilen evrensel hizmet

anlayışının uygulanması, dördüncü unsur lisansların verilmesine ilişkin ilkeler olarak görünürken beşinci ve son unsur olarak da “bağımsız ve tarafsız düzenleyici kuruluşların” kurulması ilkesidir(s.90-92).

Telekomünikasyon alanında iki amacın; yani liberalleşme ve altyapıların bütünleştirilmesi merkezi düzenleme otoritelerini gerektirmektedir; fakat hem AB için hem de ABD için yerel ve ulusal düzenleyici otoritelerin varlığı²² bu çatışmalı durumun çözülmesi arayışını da gündeme getirmektedir. Öncelikle yerel olarak rekabet ve deregülasyonun ya da liberalleşmenin başarılı olduğunda merkezi regülasyon otoritesinin gerekliliği söz konusu olabilecektir. Bu politika değişikliği ile doğal tekelin hâkimiyetinde olan bir pazardan, hem piyasada hâlihazırda hüküm sürenler ile hem de yeni girenlerin oynayabileceği bir pazara dönüşü betimlenmektedir; böylece giriş koşullarına yönelik düzenlemelerin ve ekonomik engellerin kaldırılması amaçlanmaktadır. Bunun sağladığı durum ise heterojen kurallara doğru kayılması; aslında daha doğru ifade etmek gerekirse heterojen olan bu kuralların büyüklerin lehine olmasıdır; bu nedenle merkezi düzenleme otoriteleri gerekmektedir. İkinci olarak bu otoritenin deregülasyonu kolaylaştırabilecek olmasıdır. Üçüncüsü ise internetin sınır tanımaz doğasıyla ilgilidir. Bu konuyla ilgili yerel arayışlar boşa çıkabilir ve faydasız neticeler elde edilebilir; internetin gelişmesi ve büyümesi merkezi düzenleyici otorite gereksinimi bu nedenle öne çıkartmaktadır(Lehr & Kiessling,1999,s.1-3).

Hükümetlerin enformasyon yönetimi ve dâhili BİT politikasını değerlendiren araştırmacılar; daha etkili ve şeffaf uygulamaları yanında, teknoloji ve bilgi yönetimine yönelik, o ülke hükümetleri ülkenin geri kalanlarına örnek teşkil edecek en iyi uygulama yapısını tesis etmeleri hususunda ölçüler tavsiye etmektedirler. Bu ölçüler; 1. ulusal enformasyon politikasını tasarlamak ve kamuya açmak, 2. telemerkez şebekeleriyle uyumlu elektronik hükümet işlemleri ve yayınları düzenlemek, 3. İçte bilgi ve enformasyon yönetimi uygulamalarını geliştirmek, 4. BİT dağıtımını, bakımını, eğitimini ve kamudaki yönetimi akılcı şekilde yapmak, 5. Enformasyon politikalarını yerel yönetim seviyesinde düzenlemek. Buna ilave olarak Conectandonos al Futuro da yeterli BİT kullanımı ve düzenlemesinde gelişmekte olan hükümetlerin rolünün sahiplik

²² Avrupa Birliği içerisinde üye ülkelerin Ulusal Düzenleyici Otoriteleri(NRAs) ile Avrupa Komisyonu(EC) arasındaki benzer durum ABD için Federal Haberleşme Kurulu (FCC) ile Eyalet Düzenleme Kurulu (PUC) için söz konusu olmaktadır.

değil liderlik olduğunu belirtmiş ve şu hususları ifade etmiştir (Courtright, 2004, s. 113-114).;

Toplumun çoğu alanında doğrudan yönetimdeki sorumluluğu azaltmalı, bu işlevleri zamanında ve daha etkili olabileceği değerlendirildiğinde sivil toplum örgütleri ve özel teşebbüslere devretmelidir; bu işlevlerin yerine pazar bozukluklarını düzeltmeye odaklanmalı ve nihai olarak bağımlılık yerine kapasiteyi artırıcı gerekli özendirici şeyleri yaratmalıdır.

Neo liberal dönemde telekomünikasyon alanının bu anlayışla yeniden yapılandırılması; her seviyede rekabete açık olmanın koşullarını dayatarak, devlete bu doğrultuda rol biçmekte, toplumsal refah önünde engellerin kaldırılması için kendisi de biçimlendirilmektedir. Telekomünikasyon alanında verimlilik odaklı düşün yapısı, alt yapının ve hizmetlerin pazar güçlerine bırakılmasını sağlayarak, politika üreticilerinin de yine bu düşün yapısı içerisinde ve özel çıkarlar doğrultusunda; şirketlerin ve kullanıcıların menfaatlerine kucak açmasını gerektirmiştir (Başaran, 2003, s. 167). Toplumsal refah ve verimlilik odaklı yaklaşımın oldukça iyimser havası, rekabeti teşvik edeceği ve bu yönde tekellerin kaldırılacağı savunusu ile teneffüs edilecekken; günümüz koşullarına bu minvalde bakılarak bu savununun hiç de belirtildiği gibi iyimser tablo sergilemediği anlaşılabilir; bunu da ülke deneyimlerinden okumak anlamlı olacaktır.

Tarihsel süreçte, gelişme yazını içerisinde gelişmekte olan ülkelere karşı öne sürülen projeler de bu doğrultuda kendine yer bulmakta ve iletişim alanını yakından ilgilendiren enformasyon toplumu ile güncelliğini korumaktadır. “Öteki”ni nitelendirmede daha önce modernleşme sürecinde başvurulan model alınan gelişmiş ülkelere öykünme tutumu enformasyon toplumu altında yeniden kavramsallaştırılmakta ve güç/iktidar mücadelesine kapı aralarken art alana dair üstü örtük durumu da öne çıkartmaktadır;

Enformasyon toplumunun, küreselleşen dünya ekonomisi içerisinde, bilimin ve teknolojinin (özellikle BİT) bir politika anlamında, gelişmiş toplumların ticari-ekonomik rekabet yeteneklerini artırma hedeflerine ulaşması için önlerini açmak doğrultusunda yönlendirilmesi şeklinde (kapitalizmin dönemsel bir yeniden yapılanması olarak) ifade edebileceğimiz anlamının üzerini örtmektedir (Törenli, 2004, s. 14)

Ülkeler arasında hâlihazırda belirgin olan uçurum iletişim alanındaki politikalarda da kendini göstermekte, özellikle neo liberal politikalar çerçevesinde özelleştirme, kuralsızlaştırma ve serbestleştirme eğilimleri ile bu durum ulus-devlet üzerinde aşındırıcı hale gelmektedir; ulus devletlerin ulus ötesi sermaye karşısında kırılğan

olması da bu bağlantıda karşılık bulmaktadır. Bu kapsamda bu alana dair bir önceki bölümde ele alınan paradigma değişimlerinin güncel olan son halkasına dair dönüşümün politikadaki yansımaları görmek üçüncü bölümde tartışılacak durum için hazırlayıcı olacaktır. Çünkü toplumsal gelişmeye ön ayak olacak küresel enformasyon toplumuna ulaşma maksadını belirleyen stratejiler, uluslar arası ölçekte ele alınmaktadır ve “bu stratejilerin içerisinde, yüksek hızlı ve bütünleştirilmiş ağlar üzerinden küresel düzeyde bir dizi hizmete ulaşılabilmesi” (Başaran, 2010, s. 201) alana dair bakışı önemli kılmaktadır. Büyük kullanıcılar lehine politikaların ve stratejilerin değerlendirilmesi de tam da bu noktada gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere dayattığı ya da dayatmadan da dolaylı olarak zorladığı çabaların irdelenmesini elzem hale getirmekte; bu doğrultuda kendi deneyimledikleri alana da bakılmasını önemli kılmaktadır. Bu alana dair eleştirel bakılması gerekliliği ise aşağıdaki ifadenin üzerinden nerdeyse çeyrek asır geçse bile güncelliğini koruduğu için önemli hale gelmektedir;

Önümüzdeki on yıl içinde elektronik haberleşme ağlarına sadece ABD’de 100-300 milyar dolar civarında bir yatırım yapılması bekleniyor. Böyle büyük bir harcamayı gelişmiş ülkeler içinde bile Almanya, Fransa ve Japonya dışında yapabilecek ülke sanırım yoktur. Bu ağların global olarak yayılması söz konusu olduğunda, gerekli yatırımların gelişmiş ülkeler ve çok uluslu şirketler tarafından ve onların ekonomik hatta politik gereksinimlerine göre yapılacağı gün gibi aşikardır. Bu yarışta birçok geliştirmekte olan ülkelerin bu ağın dışında kalması olasılığı çok büyüktür. Bu yeni teknolojinin yenilenme hızı, dolayısı ile yeni yatırım gereği, dünyanın görece olarak geri olan yöreleri ile ileri olan yöreleri arasındaki uçurumu çok daha büyük bir hızla büyütecektir (Yıldızoğlu, 1996, s. 28).

2.2 ABD AĞ POLİTİKASI

Telekomünikasyon sektöründe oldukça etkin rol oynayan ABD’nin tarihsel olarak sektördeki durumuna bakmak günümüze yansıyan durum için de farklı bir uygulamanın olmadığını gösterecektir. ABD’nin telekomünikasyon sektörünü başlangıçtan itibaren özel sektör marifetiyle işlettiği ve bu yönde alana dair yasal sürecin işlediği anlaşılmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında; 18 Şubat 1876’da telefonun Graham Bell tarafından icadı ve aldığı patent ile telekomünikasyon tarihi başlayan ABD’de The Bell Company’nin (1877) kurulması ve bu kuruluşun Western Electric Company’yi satın alarak telefon cihazı üretmeyi sürdürmesi ve American Telegraph and Telephone (AT&T) olarak sonradan adını değiştirmesi yanında 1907 yılına kadar ABD telefon pazarının yarısını kontrol etmesi bu yapılaşmaya dair durumu göstermektedir. Daha

sonraki süreçte pazara hâkim olacak olan AT&T'nin doğal tekel²³ olması Theodore Vail'in formülasyonu olan "One Policy, One System, Universal System (Tek politika, tek sistem, evrensel sistem)" ile sağlanmıştır. Bu formülasyondan kasıt küçük olan ve genele hizmet edemeyecek olan kuruluşların sektörden izinin silinmesidir; böylece büyük lehine pazar düzenlenmiş ve tekel haline gelmesi sağlanmıştır (Başaran & Özdemir, 1998, s. 42). Bunun yanında 1980'lerden itibaren izlenen sürece bakıldığında, ABD'nin uluslar arası düzeni daha önce ITU ile Avrupa yanında gelişmekte olan ülkelere dayalı iktidarının yine kendi iktidarını yüksek gelire belirleyen Dünya Ticaret Örgütü'ne aktardığı görülmektedir. Aynı zamanda savaş sonrasında telekomünikasyon kavramı ile kamu yararının güdüldüğü veya güvenlik odaklı tekel yapısından müşteri odaklı ticari yapılanmanın yani hizmet sektörüne kayıldığına şahit olunmaktadır (Hills, 2003, s. 123).

Telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesine yönelik yapılanmada, ABD devlet yapısının yansıması şeklinde federal ve eyalet ayrımı bulunmaktadır. Federal düzeyde yapılanma, eyaletler arası ve uluslar arası telekomünikasyon hizmetlerini düzenleme görevini Federal Communications Commission²⁴ (FCC) ile yerine getirmektedir. Eyalet düzeyinde ise bu işlev Public Utility Commission (PUC) ile sağlanmaktadır. Bu yapılanmanın etkililiği özellikle AT&T'nin ayrışma sürecinde görülmektedir. Bu ayrışmaya giden sürecin 1970'lerden itibaren seyri izlenebilmektedir ve bu durum kuruma karşı açılan davalarda rastlanmaktadır. 1982 yılında antitröst davalarının düzenlenmesiyle ABD'nin telekomünikasyon ve enformasyon alanında egemen olan iki kuruluşun, AT&T'nin ve IBM'nin rekabetçi güçler lehine açılıma uğramasıyla radikal bir değişimin olduğu görülmektedir; bundan en çok da AT&T etkilenmiştir (Wilson P.Dizard, 1989, s. 127). Bu davalarda; AT&T'nin uzun mesafe hizmetlerinde avantaj sağlamak maksadıyla yerel hizmetleri sömürdüğü, rakiplere karşı yüksek ara bağlantı

²³ Doğal tekel için tanımlamayı Baumol, Panzar ve Willig (1982,s.165) şu şekilde yapmaktadır: "Eğer tek firmanın üretimi endüstrinin arzını en düşük maliyetle karşılıyorsa, o endüstri, çıktısı açısından doğal tekeldir"(akt. Geray, 2016ç, s. 84).

²⁴ FCC, özel girişimciliğin egemen olduğu bir ortamda devletin düzenleme ve kontrol yetkisini kullanan ABD'nin federal yapısında yeri olan, "özerk düzenleyici komisyon" görünümündeki kuruluştur. İletişim kanunu ve ilgili mevzuatın hükümlerini uygular, gerektiğinde yorumlar, ayrıca taraflar arasında oturumlar düzenleyerek hakemlik görevini yerine getirir. Temel amacı kamu yararını gözetmek olan bu komisyonun temel işlevi, kanunda belirtilen "makul bedel karşılığında" ülkede bulunan herkese "hızlı ve verimli" şekilde hizmeti sağlamak maksadıyla, ulusal telekomünikasyon ve yayıncılık politikalarını belirlemek ve yürürlükte bulunduğu sürece uygulamaktır (Öksüz, 2003, s. 15-16).

ücretleri uyguladığı ve sunulan hizmetlerde çapraz-sübvansiyon²⁵ olduğu (Geray, 2016, s. 83) iddiaları bulunmaktaydı. Bu kapsamda ayrışmada üç gelişmeye dikkat çekilmekte ve bu durumun zorlayıcı olduğu da şu kapsamda belirtilmektedir;

1. 1971’de uygulamaya başlanan Ozark Planı ile maliyetlerin paylaşılması yöntemlerinde yapılan radikal değişiklikler neticesinde aylık yerel maliyet oranını nerdeyse 1/3 oranında indirmiştir²⁶.

2. ABD Hukuk Kurumu’nun anti-tröst yasa girişimidir. Bu yasa ile doğal tekel uygulamalarında ve fiyatlandırma konusunda beliren huzursuzlukların kaldırılması amaçlanmış ve 1982 yılında yasa yürürlüğe girmiştir.

3. Teknolojik gelişmelerin FCC’yi rekabet ortamını sağlamaya yönelik yeni kararlar alması yönünde zorlamasıdır. Yargıya taşınan MCI’nın “Execunet” isimli network işletme yetkisine FCC’nin itirazının, FCC aleyhine sonuçlanması bu durumda etken olmuştur (Başaran & Özdemir, 1998, s. 44).

Gelişmiş ülkelerde de neoliberal uygulamaların göstergesi olarak ABD’de doğal tekel olan AT&T’nin 1984 yılında ayrışmaya uğraması, “ABD’de telekomünikasyon sektöründe serbestleşme konseptinde değişikliğe” (Karaarslan & Alkan, 2004, s. 27) gidildiği yıl olmuştur; bunun yanında yukarıda sayılan baskılar kapsamında ayrışmanın olması telekomünikasyon sektöründe halen baş aktörün konumunda bir değişikliğe neden olmamış, aksine pekiştirmiştir. AT&T, yerel hizmetleri sağlamaya yönelik “Baby Bells” adında yedi şirkete (Ameritech, Bell South, Bell atlantic, Nynex, Pasific Telesis, Southern ve US West) bölünmüş ve her bir şirket kısa bir sürede uluslar arası platformda rekabet edecek kadar yeterliliğe ulaşmıştır (Başaran, 2010, s. 209-210). Yerel hizmetleri bu şirketlere bırakan AT&T, şehirlerarası ve eyaletler arası arasındaki telefon hizmetlerini sürdürmeye devam etmiş, bunun yanında yerel hizmetler alanındaki gittikçe devleşen bu yedi şirket için laboratuvar da oluşturarak bu alanda ki etkinliğini sürdürmüştür.

Tekel ayrışması yanında art alanda uluslar arası ticaretin de etkinliğine yönelik yapılanmalar ve düzenlemeler bulunmaktaydı. Daha önce de ifade edildiği üzere

²⁵ Çapraz sübvansiyon kavramı, bir firmanın bir kısım çıktılarında uyguladığı bedelin yüksek tutulurken, diğer kısım çıktılarda bedelin altında satışa sunulması (Geray, 2016ç, s. 87) olarak tanımlanabilmektedir.

²⁶ 1970’de 12,14 dolardan 1980’de 8,61 dolara indirilmiştir.

GATT'ın çerçevesini çizdiği konulara hizmetlerin de dâhil olması yönünde görüşmeler 1974 yılında başlamış ve bunu 1986 yılında başlayan Uruguay Yuvarlak Masa Toplantıları takip etmiş ve 1994 yılına kadar sürmüştür ve GATS ile neticeye kavuşmuştur. Bu sürecin art alanda gelişmekte olan ülkeler için ikna sürecinin baskı ve zora dayalı olduğu ABD'nin yürüttüğü politikalarından anlaşılmaktadır. Üç aşamada belirgin olan bu politikaların ilki, gelişmekte olan ülke seçkinleri vasıtasıyla hizmetlerin serbestleşmesinin ülke lehine kazanım olduğu yönünde ikna ile gerçekleştirilen “ulusların algılamalarında” değişiklik yapılmasıdır. İkincisi “ödüllendirme-cezalandırma” üzerine kurulu politikadır; bu durumda hizmetleri serbestleştiren ülkelere, borç ertelemeleri, faiz oranı ve döviz kurlarının düşürülmesi gibi tavizler verilerek ödüllendirme sağlanırken, aksi olan durumlarda ise ülkelerin dışlanarak cezalandırılması söz konusu olmaktadır. Üçüncü ve son olarak da gelişmekte olan ülkelerin “bölünmesi” şeklinde ele alınmakta (Geray, 2016c, s. 49) ve bu kapsamda hizmetler sektörünün gelişmekte olan ülkeler için kaçınılmaz olarak görülmesi sağlanmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün önemli bileşeni olan bu çok taraflı anlaşmayla telekomünikasyon alanı da kapsama alanına girmiştir. Bu kapsamda temel telekomünikasyon hizmetleri olarak “ses, teleks, faks, telgraf, data, mobil, çağrı, kablolu TV, kiralık devreler” (Karaarslan & Alkan, 2004, s. 53) olarak belirtilmiştir. DTÖ'ye üye ülkeler bu anlaşmayla belirlenen telekomünikasyon hizmetlerine yönelik varsa tekel hakkının sonlandırılmasını ve sektörün serbestleştirilerek yabancı yatırımcılara açılmasını taahhüt etmişlerdir. Taahhüt edilen hususlar daha detaylı olarak şu şekilde tasnif edilebilecektir;

1. Üye ülke hükümetleri telekomünikasyon hizmetlerini açık rekabet koşullarına yönelik olarak düzenleyecekler,
2. Bu şirketlerin rekabeti engelleyecek şekilde çalışmamasının ve subvansiyon yapmamasını sağlayacaklar,
3. Telekomünikasyon şebekeleri arasındaki ara bağlantı tesis edilirken, bunun fiyatlandırmasında adil, şeffaf ve ekonomik veriler esasına dayanarak maliyet uyumlu olunmasını sağlayacaklar,

4. Evrensel hizmet yükümlülüğü sağlanacak; fakat bu makul fiyat karşılığında isteyenin istediği yerden hizmeti alması kapsamındaki serbesti şeklinde sunulacak ve bu doğrultuda da şeffaf, rekabetçi ve tarafsız düzenlemeleri uygulayacaklar,
5. Telekomünikasyon alanında düzenleyici otorite şirketlerden ayrı olarak özerk yapıda olmasını ve bu doğrultuda hükümetler şeffaf, tarafsız, objektif politikalar yürüteceklerdir(s.55-56).

1996 yılında yürürlüğe giren “Telekom Yasası²⁷”, içerisinde oldukça köklü değişiklikler barındırmaktadır. 1984 yılında AT&T’nin ayrışmasıyla serbestleşmenin başladığı süreçte, bu yasa ile de deregülasyon süreci başlamış olmaktadır. En önemli değişiklik 1982 yılında getirilen kuralların, yani bölgesel şirketlerin birbirlerinin pazarına girmesini engelleyen kuralların kaldırılması ve söz konusu şirketlerin telekomünikasyonla ilgili her türlü hizmeti verilmesi yönünde serbest bırakılmasıdır (Başaran & Özdemir, 1998, s. 46). Şirket CEO’larının bu kanun tasarısını kendi “Magna Carta”ları olarak görmeleri ve insanlığın daha önce bu şekilde bir ekonomik ve refah çağına girmediğini belirterek bunu müjdelemeleri, fakat Amerikalıların bu yasanın sonuçlarından haberdar olmamaları ve yasama sürecine kamuoyunun katılımının bulunmaması (McChesney, 2006, s. 57-58) konunun ekonomik yönden dikkat çekilmesi gereken yönüdür. Telekomünikasyon ile kablo TV’nin birbirinden ayrı düzenlenmesi bu yasaya kadar sürmüştür; bu yasada bu husus da konu edinmiştir. “Enformasyon süper otonanı” kavramı da bu döneme denk düşmesi şaşırtıcı olmasa gerek; çünkü sektörel pazarın serbestleştirilmesi çerçevesinde lobi faaliyetlerinin yürütülmesi rastlantı değildir. Böylece yerel ve uzak mesafe ile kablo TV yakınlaştırılması bu kavramın ilanı ile meşruiyet kazanmış olmaktadır (Hills, 2003, s. 135).

Telekomünikasyon yasasının kabul edilmesiyle rekabet ortamının tesisi için FCC “lokal telefon santralleri ve bunlara erişimin serbest hale gelmesi, uzak mesafe telefon haberleşmesinin serbest olması ve evrensel hizmet yükümlülüğünün tekel yapıdan

²⁷ Yasa ile radyo, televizyon, telefon, kablolu televizyon ve uydu iletişimi ile ilgili düzenlemeler yeniden ele alınmıştır. Yasanın odak noktası geleneksel düzenleyici model ile birleşen yeni iletişim teknolojileridir. Bu yönüyle tecimsel olarak medya sahipliği ve iletişim şirketleri önünde yer alan kısıtlamaların ve engellerin kaldırılması doğrultusunda piyasanın serbestleştirilmesini ve rekabetin tesisini sağlamak hedef olarak belirlenmiştir (McChesney, 2006, s. 57). Bunun yanında rekabet ve daha az düzenleme ile düşük fiyatlarla müşterilere haberleşme servislerini seçme özgürlüğüne yönelik olanaklar sunulmuş ve “düşük tarife, yüksek kalite ve teknolojinin gelişiminin hızlı oluşması” üzerine strateji belirlenerek oluşturulmuştur (Karaarslan & Alkan, 2004, s. 28).

rekabetçi yapıya getirilmesi” (Karaarslan & Alkan, 2004, s. 28) temin etmekteydi. Bu doğrultuda başka bir husus da, bu yasa ile FCC’nin medya işleyişine ilişkin kuralları iki yıl gibi periyodik süreyle gözden geçirmesinin öngörülmesidir; bu durumun daha sonraki yıllarda yansımalarına, FCC Başkanı Michael Powell’in Haziran 2003’te değişime kayıtsız kalınmaması ve bunu ertelemenin fayda sağlamayacağına yönelik konuşmasında rastlanmıştır. Bu konuşmada kısaca daha önce aynı pazarda farklı medya sahipliğinin yasak olmasının, yararsız olduğu, daha iyi hale getirmek için pazarda hem basın hem de yayın sahipliğinin olması savunulmuştur ve kısa bir sürede bu savunu karşılığını bulmuş ve böylece büyük şirketler lehine durum oluşturulmuştur; bu doğrultuda;

- Medya kuruluşları, yerel bir pazarda birden fazla TV kanalına sahip olabilecekler,
- Medya şirketleri için halen yürürlükte olan %35 oranında ulusal piyasa payı tavanı %45’e çıkarılacak,
- Gazete sahiplerine aynı bölgede TV ve radyo istasyonuna sahip olmayı yasaklayan koşul ile TV şirketlerinin daha fazla istasyona sahip olmasının önündeki engeller kaldırılacak (Öksüz, 2003, s. 18).

Enformasyon toplumu kavramsallaştırması altında üretilen politikaların, enformasyon ve iletişim teknolojilerinde lider rolünde olan ABD öncülüğünde uluslar arası boyuta taşındığı görülebilecektir. ABD açısından iç politika kararı olarak değerlendirilen enformasyon politikalarının genel çerçevesi, iletişim ve enformasyon teknolojilerinde lider konumu dolayısıyla ulaştığı sermaye birikiminde yeni pazarlar arayışı ile şekillenmiştir. Bu kapsamda üretilen politikaların ve yapılan düzenlemelerin maksadı, alanda bulunan şirketlerin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında küreselleşmesini kolaylaştırıcı ve engellerin ortadan kaldırılması yönünde yapılandırılmanın sağlanması olduğu görülecektir (Başaran, 2010, s. 260). ABD’nin “kendi kendini düzenleme” ilkesini tercih ettiği bu yaklaşım, aşağıda değerlendirilecek AB’nin yaklaşımdan farklılığı ortaya koymaktadır. Kamu çıkarını endüstriye yönelik tanımlama çabası ve ekonomik bir çerçeveye yerleştirmesi, medya, altyapı ve enformasyon endüstrisinin yatay ve dikey bütünleşmesi önündeki engellerin kaldırılması ve buna yönelik mevzuat hükümlerinin iptali(s.261) ABD’nin bu alana dair ürettiği politikanın izini sunmaktadır.

ABD başkan yardımcısı Al Gore’nin ITU toplantısında öne çıkardığı enformasyon otobanı ile durum açıklığa çıkarken, bu durumu dört ilke üzerinde yapılandırmıştır; ilk

olarak özel sektör ve rekabet gelişmenin sağlanması için anahtardır, ikincisi düzenleme konusunda esnek davranılması ve buna göre yapılandırılarak hükmü kalmayan düzenlemelerin kaldırılmasıdır; üçüncü olarak erişimin herkese açık olarak sağlanması ve son ilke olarak da evrensel hizmet anlayışının hâkim kılınması ve mutlaka garanti edilmesidir(Ducatel vd.,2004,s.4 akt.Başaran,2010,s.205). Bu doğrultuda ilk olarak 1995 yılında G7 ülkelerinin katılımıyla uluslar arası işbirliğinin sinyalinin verildiği “Enformasyon Toplumu Hakkında Bakanlar Konferansı”nda konu gündeme gelmiş ve katılımcı bakanların kabulüyle aşağıda belirtilen hususlar gündeme alınmıştır. Bu kapsamda enformasyon toplumu ile altyapıya yönelik ilginin gelişme ve toplumsal değişim yönünde evrildiği görülebilecektir; son noktadaki vurgunun da özellikle gelişmiş ülkelerin belirleyiciliği altında bir politika üretimine yönelik olması bu eğilimi destekler niteliktedir;

Daha rekabetçi olmanın ve daha az kısıtlamanın enformasyon toplumunun potansiyellerini artıracığı konusunda anlaşmaya vardılar. Piyasanın serbestleştirilmesi, rekabete açılması, ağlara ve ulusal enformasyon altyapısına açık erişimin güvence altına alınması bu konferansta başlıca ilkeler olarak kabul edildi. ABD'nin ulusal enformasyon altyapısının temel unsuru olarak kabul ettiği özel yatırım ve rekabet, böylece küresel enformasyon altyapısının da temel unsurları haline geldi. Toplantıda “daha az gelişmiş ülkelerin göz önüne alınması gerektiği de vurgulandı(Audenhove vd.,1999,s389 akt. Başaran,2010,s.205).

Enformasyon ve iletişim teknolojileri ile piyasanın belirlenimciliği altında gelişmenin egemen güçler nezaretinde ve oluşturulan hegemonik belge ve planlar çerçevesinde sağlanabileceği hususu yer almaktadır. Bu yönüyle neo liberal uygulamaların ve esnek düzenleme, güçlü rekabet ve açık erişim gibi ilkelerin ışığında belirlenen modele uyum gösterilmesi gelişmekte olan ülkelere talep edilmekte ve takip etmesi beklenmektedir. Bu kapsamda uluslar arası ve bölgesel örgütlenmelerin rehberliği de önemli olmakta, ülkelerin konuya yönelik attığı adımların gelişmeyi sağlayıp sağlayamadığı yönde sundukları raporlarla üstten bakışı sergileyerek ülke politikaları üzerinde belirleyen yapıyı temsil etmektedirler. Bu nedenle bu yapılarında irdelenmesi tartışmanın ve üçüncü bölümde yer alan analiz için fayda sağlayacaktır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, gelişmiş ülke lehine özellikle de ABD'nin ekonomik çıkar ve askeri-sınai yapılarının fayda sağlamasına yönelik üretilmesi ve dünya çapında yayılmasının

yine ABD iktidarının gereği ve sonucu (Tsui,1991,s.292 akt. Başaran,2010,s.330) olması dolayısıyla bu başlık altında aşağıda yer alan birlik ve örgütlerin konuya yaklaşımını ele almak daha tutarlı olacaktır.

2.2.1 Dünya Bankası (WB)

1944 yılında kurulan Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknik destek sağlamak yönünden önemli bir kaynak işlevi görmektedir. Dünya üzerindeki yoksulluğu azaltma ve gelişmeyi destekleme konusunda bankadan ziyade kendine özgü olarak ülkelere yardımcı bir kuruluş olduğu, kuruluşun kendini tanımlamak adına sayfasında yer verdiği bilgilerdir. Bu sayfada ayrıca gelişmekte olan ülkelere sağlanan düşük kredili borçlar ve faizler ile yapılan yatırımlardan söz edilmektedir. Ülke hükümetlerine de bu kapsamda politika konusunda tavsiyelerde bulunulmakta, araştırma, analiz ve teknik destek sağlanmakta olduğu belirtilmektedir. Aşağıda açıklanan diğer kuruluşlarla da işbirliğinin ve çalışmanın olduğu yayınlanan raporlardan anlaşılmaktadır. ITU ile WB işbirliğinde 2012 yılında yayınlanan Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinde Küçük Veri Kitabı²⁸ bu duruma örnek olmaktadır.

Bu kitabın içeriğine bakıldığında; giriş kısmında 1990'lerden itibaren BİT'de muazzam büyüme kat edildiği belirtilmekte, bunun telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesine bağlamaktadır, BİT'in her sektörü etkilediği ve bu alanda yapılan yatırımın yüksek kâr ve ürün yanında düşük maliyet sağlayarak yeni ekonomik avantajlara ve genişleyen ticarete kapı araladığı vurgusu da göze çarpmaktadır. Dünya ortalamasının ve bölgelere ayrılarak ülkelerin 2005 ve 2010 yılları arasındaki sektörlerde karşılaştırmalı olarak istatistikî durumunu göstererek ekonomik ve sosyal açıdan BİT hâkimiyeti ve kullanımı açıklanmaya çalışılmaktadır. Gelişmiş ülkeler yüksek gelir grubunda yer alarak küresel ekonominin belirleyeni olmaktadır, bunun yanında gelişmekte olan ülkeler için izlenecek yol BİT üzerine yatırımlara devam olarak gözükmektedir.

²⁸ Kaynak:<http://documents.worldbank.org/curated/en/413961468162260577/pdf/706000PUB0EPI0067902B09780821389966.pdf> erişim tarihi:12.05.2018

2.2.2 Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, sanayileşme sürecinde 1865 yılında kurulmuştur, bu yönüyle oldukça köklü ve eski organizasyon olarak göze çarpmaktadır; 1947 yılından itibaren de enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında Birleşmiş Milletlerin özel bir birimi olarak görev yapmaktadır. Örgüt, BİT'lerine erişimde yeterli hizmeti alamayan ülkelere standartlaşma, düzenleme ve telekomünikasyon konusunda yol göstericilik yapmaktadır (Törenli, 2004, s. 151). Kendi sayfasında herkesin iletişim hakkını destekleme ve koruma sorumluluğu vurgusu ile çalışmalarını yürüttüğünü belirten birlik, BM içinde hem kamu hem de özel sektör üyeliği olan tek birim olduğu belirtilmektedir; bu üyelikler devletler yanında BİT düzenleyicileri ve birçok akademik kuruluşlardır²⁹. Ayrıca birlik, dinamik ve hızlı büyüyen bu sektörde ve gittikçe bağlantılı olan dünyada, tüm üyelerini kucaklayan tek küresel organizasyon olarak kendini tanımlamaktadır.

ITU'nun kendini bu yönde tanımlaması dışında yayınlanan raporlar açısından konuya bakıldığında, 2003 Dünya Telekomünikasyon Gelişim Raporu³⁰ değerlendirilebilir. Bu raporda enformasyon ve iletişim teknolojilerine erişimin ölçülebilmesi ve devletlerin dünya çapında enformasyon toplumuna geçişte hazırlılığı irdelenmektedir. Yaşam tarzını değiştiren, özellikle nasıl iletişime geçildiği, çalışıldığı ve zaman geçirildiği üzerinde tekrar düşünülmesi gerekliliği yanında yeni teknolojilere erişimin, özellikle internetin dijital bölünmenin üstesinden geleceği raporda yansımaktadır. Rapor altı bölümden oluşmakta olup sırasıyla, ilk bölümde enformasyon toplumuna erişim, enformasyon ve iletişim teknolojilerine erişimin ölçümü, üçüncü bölümde işte, okulda ve yönetimde BİT, dördüncü bölüm BİT ve Milenyum Gelişim hedefleri, beşinci bölümde dijital erişim içeriği ve son olarak da değerlendirme ve sonuç bölümü bulunmaktadır. Burada milenyum gelişim hedefi olarak sekizinci hedef dikkat çekmektedir; bu hedefte gelişim için küresel ortaklığın geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu hedefi gerçekleştirmek için, özel sektör ile işbirliğinin, yeni iletişim teknolojilerinde, özellikle enformasyon ve iletişim teknolojilerinde fayda sağlayacağı belirtilmektedir.

²⁹Kaynak: <https://www.itu.int/en/about/Pages/overview.aspx> erişim tarihi:12.05.2018

³⁰Kaynak: http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/wtdr_03/material/WTDR03.pdf erişim tarihi:12.05.2018

2.2.3 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

1948 yılında ABD'nin Marshall Planını yürütmek için kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün başarısı ve kendini küresel boyuta taşıması ile Kanada ve ABD'nin bu örgüte katılması ve OECD konvensiyonunu imzalaması üzerine Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü kurulmuş, sonrasında bu örgüt üye sayısını artırmıştır. 50'nci yılını kutladığı 2011 yılında çıkardığı broşürde üye ülkelere önemli konularda politika danışmanlığı ve yol gösterici olduğunu belirten örgüt, vatandaşların refahını bundan sonraki süreçte de temel ilgilenmesi gereken konu olarak sürdüreceğini ifade etmektedir³¹. Bu örgütün de Küresel Enformasyon Altyapısı ve Küresel Enformasyon Toplumu, Politika Gereksinimleri³² adlı raporu genel şablonu sunabilen bir belge olarak değerlendirilebilir.

Raporda, rekabeti arttırıcı önlemlerin alınmasının önerildiği görülmekle birlikte, ekonomik büyümenin ve gelişimin itici gücü olarak enformasyon olduğu belirtilmekte ve bunun için bir an önce küresel enformasyon altyapısının sağlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ülke hükümetlerinin özel sektörün yapacağı yatırımlarda ve talep edeceği yeni hususlarda katalizör görevi görmesi gerekliliği de dikkat çekmektedir (OECD,1997,s.17). Raporda ayrıca, kamusal hizmet yaklaşımı ile yurttaş hedefi yerine hizmetten faydalananın onu kullanan ya da parasını ödeyebilecek olanın hedef olarak belirlenmesi, yurttaştan müşteriye dönüşün izlerini sunmaktadır. Bunun tartışmasının birinci bölüm içerisinde paradigma değişiminin üçüncü aşamanın açıklandığı, neo liberalizm eliyle inşa edilen değerler dizisi ve değişim başlığı altında yapılması örgütün bu alandaki yaklaşımını da belirgin kılmakta ve hiç de eşitlikçi ve katılımcı bir yapı olduğundan söz edilemeyecek bir durum olmaktadır.

2.2.4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa devletleri hükümetlerince temelleri atılan, savaşın bitmesiyle birlikte barışı ve kültür etkileşimini sağlamlaştırmak adına konferans düzenlenmiş ve bunun sonucunda içinde ülkemizin de bulunduğu Birleşmiş Milletlerin bir birimi olarak örgüt kurulmuştur ve daha sonraki süreçte üye sayısı devletlerin

³¹ Kaynak: <http://www.oecd.org/about/47747755.pdf> erişim tarihi :13.05.2018

³² Kaynak: <http://www.oecd.org/sti/broadband/1912232.pdf> erişim tarihi :13.05.2018

katılımıyla artmıştır³³. UNESCO'nun temel amacı kendi anayasasında belirtildiği şekliyle; Birleşmiş Milletler Sözleşmesiyle insanların ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin ve evrensel hukukun geliştirilmesi doğrultusunda ülkeler arasında eğitim, bilim ve kültür aracılığıyla işbirliği sağlayarak güvenliği ve barışı desteklemektir. Bu amacı gerçekleştirmenin yanında alana dair yaklaşım açısından, Kalkınmada Enformasyon ve İletişim teknolojileri: UNESCO Yaklaşımı raporu irdelenebilir.

BİT'in enformasyon toplumu ile hayatların yeniden biçimlendirilmesi ve dönüştürülmesinde etken olduğu görülmektedir; yaşamın tüm alanına sirayet eden bu değişim ve dönüşümünün yönelimi hizmet toplumu şeklinde görülmektedir. Devrim niteliğinde görülen bu durumun yaşanmasında ÇUŞ'ların büyük bir rolünün olduğunun altını çizen rapor; farkındalığın artırılmasının önemli olduğunu ve üç konu üzerinde önemle durulması gerekliliği belirtilmektedir; küresel enformasyon altyapısı, ulusal enformasyon altyapısı ve yerel enformasyon altyapısı. Raporda, bu konulara yönelik etkin kullanım enformasyon açısından zenginle fakir arasındaki mesafeyi kapatabilecek, dolayısıyla sayısal uçurum sorunu aşılabilecek düşüncesi bulunmaktadır (Törenli, 2004, s. 145-146). Bu kapsamda kalkınma çabasının yol ve yöntemlerini bulma amacı güdüldüğü ve bunu BİT desteği ile yapılabileceği görüşü örgüt üzerinde hâkim olup bu yönde faaliyetler yürütülmektedir.

2.3 AVRUPA BİRLİĞİ AĞ POLİTİKASI

Avrupa Birliği ile ilgili yaklaşımları üç açıdan değerlendiren Aykut Çelebi bunları; hükümetlerarasılık, ulusüstücü ve ulusaltıcı yaklaşım olarak sırlamaktadır. Bu değerlendirmede öncelikle ele alınan hükümetlerarasılık bu birliği devletlerarası bir müzakere şeklinde betimlemekte ve devletlerin siyasi aktörlerinin resmi veya resmi olmayan görüşme ve pazarlıklarını konu edinmekteyken; ulusüstücülük birliğin ulusüstü örgüt yapısına atıfta bulunmakta ve karar organlarına dikkat çekmektedir. Diğer yaklaşım olan ulusaltı ise yine ulusaltı örgüt yapısı ve işleyişi ile ilgilenmekte ve dikkati resmi olmayan düzlemdeki lobi etkinliklerine çekmektedir (Çelebi,2002,s.53-57 akt.

³³ Kaynak : <http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/history/>, erişim tarihi:13.05.2018

Bek,2003,s.36). Bu kapsamda bu çalışmada da bu yaklaşımlardan ikinci model olan ulusüstü çerçevesinde konu irdelenmekte ve bu doğrultuda karar organlarının düzenlemelerine yer verilmektedir; fakat üye ülkeler ve birlik için diğer yaklaşımların da varlığı politika üretiminde yadsınmamaktadır. Bunun yanında AB'nin düzenlemelerindeki hukuksal nitelik bakımından ülkeler için bağlayıcılık noktasındaki farklılığın belirtilmesinde fayda bulunmaktadır. Bağlayıcılık açısından en az olan düzenleme, ülke bakanlarının toplantıda verdiği demeçlerdir; en çok bağlayıcı olan ise bizzat Avrupa komisyonunun yaptığı ve ulusal yargı makamlarını doğrudan etkileyen düzenlemelerdir. Yine komisyon tarafından verilen direktifin, ülke yasama organı tarafından yapılan değişikliklerle bağlayıcılık kazandığı (Michael,1993,s.56-57 akt. Bek, 2003,s.28) belirtilmelidir.

Avrupa ülkelerinde bütüncül ve tek düze politikaların varlığı henüz sağlanamamasına rağmen 1970'lerden itibaren neoliberal politika uygulamalarının etkisini göstermesi sonucu ortak bir anlayış altında genel düzenleme çalışmaları bulunmaktadır. Bunun öncesinde ortak telekomünikasyon çalışmaları bulunmaktadır; fakat kayda değer bir ortaklık yarattığı söylenemeyecektir. Bu dönem öncesi çalışmaların en önem arz eden girişim olan CEPT (Avrupa Posta ve Telekomünikasyon Birliği)'in kuruluş maksadı, PTT'leri bir yapıda buluşturmaktır; bunun için PTT'lerin tarife prensipleri belirlenmiş ve bu doğrultuda uzun vadeli planlama yapılarak uluslar arası alanda ortak tutum sergilenmesi konu edinilmiştir (Başaran, 2003, s. 170-171). CEPT ve sonraki çalışmaları etkileyen iç dinamiklerde ve dış dinamiklerde etken olan iki ana faktör bulunmaktadır; içte ortak kültürü yaratma kaygısı, dışta ise ABD'nin hakîm olduğu piyasada ekonomik yönden rekabet edebilme kaygısı. AB'nin oluşturma süreci de aslında buna paralel bir düşün yapısı izlemektedir; bu birliğe ulaşmak için sırf ekonomik bütünleşme kaygısı taşınmamış, aynı zamanda politik ve sosyokültürel bütünleşmenin de sağlanması istenmiştir; bu nedenle iletişime verilen önem artmış ve bu yönde işlevsel yaklaşım, rol yüklenmiştir. Bu minvalde, alanda geride kalmamak ve rekabet gücünü de artırarak uluslar arası piyasada söz sahibi olmak adına ortak çatı altında ulusal telekomünikasyonların dönüşümleri sağlanmış, araştırma ve teknolojiler sübvansede edilmiştir. Avrupa Komisyonu'nun ön ayak olduğu teknoloji ve araştırmalarda ortaklık altında ölçüt arayışı ile üretilen projelerin ilki; "hizmet ve tarifeleri standartlaştırmak ve Avrupa çapında bir telekomünikasyon altyapısının gelişimi için var olan kaynakları

harekete geçirmek için” (Başaran, 2010, s. 208) EURONET’in oluşturulmasıdır. EURONET’i takiben DIANE(Avrupa için Doğrudan Enformasyona Erişim Ağı) projesi öne çıkmış ve bunları sırasıyla 1982’de INSIS, CADDIA programları, sonrasında APOLLO (uydu) ve EUROTRA (çeviri sistemi) projeleri ve AR-GE programları uygulamaya konulmuştur (s. 208-209).

1980’li yıllarda ABD ve Japonya’nın alandaki hâkimiyeti ve neo liberal uygulamaları, Avrupa üzerinde baskı oluşturmuştu, dış dinamik etkisi olarak görülen bu durum ortak bir Avrupa telekomünikasyon politikasının tesisini etken olmuş ve bu doğrultuda çare arayışı, korumacılık ve bireysel devlet tepkilerini sorun olarak değerlendirmeyi bir yana bırakıp; Avrupa Konseyi’ni bir karar üzerinde hem fikir olmasını sağlamıştır. Üzerinde mutabık kalınan konu; “piyasaları açmak, Avrupa politikasını oluşturmak ve Avrupalı karar vericilerin gücünü artırmak” (Başaran, 2003, s. 172-173) olmuş ve bu doğrultuda gayret birliği sağlama amaçlanmıştır. Bu kapsamda komisyon marifetiyle Özel Görev Güçleri oluşturularak, telekomünikasyon politikaları ile ilgili farkındalık yaratma ve destek sağlama amaçlanmış üye ülkelerin bu düşünce altında teşvik edilmesi ve hareketlenmesi gayesi güdülmüştür (s. 173).

Uluslar arası iletişim alanında üye devletlerin düzenlemelerinin yönlendirilmesinde, AB için Avrupa Tek Senedi (Single European Act) milat olarak kabul edilebilir, Temmuz 1987 ‘de yürürlük kazanan bu senet ile mevzuat uyumlaştırma süreci başlamış ve bunu Avrupa Birliği Komisyonu tarafından önerilen Yeşil Kitap (Green Paper)³⁴ takip etmiş ve üye devlet siyasi erklerince kabul edilmiştir (Uluç, 2008, s. 57). Bu süreci değerlendirdiğimizde; raporun adı ve gerekçesi bazı noktaları aydınlatmaktadır. “Dinamik Avrupa Ekonomisine doğru: Telekomünikasyon hizmetleri ve araçları için ortak bir pazarın oluşturulması hakkındaki Yeşil Rapor” olarak anılan bu raporda, telekomünikasyonun değişiminin tamamlanması ve buna yönelik düzenleyici çerçevenin yenilenmesi sağlanarak ortak bir politikaya ulaşmak belirtilirken; ön koşul olarak ileri sürülen durum; rekabeti artırmak ve kuralılaştırmaktır (Başaran, 2003, s.

³⁴ Yeşil Kitap terimi ile belirli bir alanda tartışma ve danışma süreci başlatılabilmesi için Avrupa Komisyonu tarafından öneri olarak hazırlanan, basılan dokümanlar kastedilmektedir. Bu kapsamda hazırlanan belge ve dokümanlar katılım tartışma ve danışma sürecine katılım sağlayacak örgüt, parti ve kişilere dağıtılarak görüşler alınması sağlanmakta ve bu yönüyle geliştirilecek bir mevzuatın başlangıcı olabilmekte ya da birlik eylemine yönelik somut teklifler içeren belge olan Beyaz Kitaba dönüşebilmektedir. (Kaynak: Temel AB Terimleri, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/10_rehber.pdf, erişim tarihi:23 Mart 2018)

174). Öneriye sunulan bu raporda görüşlerin istenmesi neticesinde katılımcı anlayışla gerçekleştirildiği görülmektedir; kamusal işletmeci yanında kamusal olmayan işletmeciler, üreticileri, işverenleri, sektörü, kullanıcıları temsilen uluslar arası şirketler, örgütler, ticaret odaları görüşü istenenler olmakla birlikte ABD hükümetinin de bu kapsamda görüşüne başvurulduğu anlaşılmaktadır(s.174-175).

Yayımlanan bu raporu müteakip bir dizi yeşil raporlar da bulunmaktadır, bunlar sırasıyla; “1990’da uydu iletişimi hakkında, 1994’te mobil ve kişisel iletişim hakkında, Ekim 1994 ve Ocak 1995’te altyapının serbestleştirilmesi hakkında”(s.175) olup, telekomünikasyon politikasının nüvelerini oluşturmaktadır. Köşe taşlarının bir bir yerleştirildiği bu durumda, iletişimin hak olmaktan çıkarılıp satışa konu olan bir mal görünümü kazandığına şahit olmaya başlanılmaktadır. İletişimin “zorunlu bir toplumsal görev” olduğu tutum ve davranış yerini “bir meta” algısına bırakmıştır(Schneider&Werle,1990,s.102 akt.Başaran,2003,s.175). Avrupa Konseyi’nin desteği ile komisyonun yayımladığı beyaz kitap (Gelişme, Rekabet ve İstihdam konusunda Beyaz Kitap ³⁵), genel kapsamda telekomünikasyon politikayı içermekte(s.175-176) ve bu alanda yapılacak düzenlemeleri belirterek diğer raporlar için nirengi niteliği kazanmaktadır.

Medya sektörüne verilen önemin de motive kaynağının Amerika karşısında pazarda gerilere düşme ve kültür kaygısı altında üretilen projeler olduğu söylenebilecektir. Kültür ve ekonomi gerilimi altında şekillenen politika üretiminde, kültürden ekonomi alanına doğru kaydığına dair göstergeler; ülkeler için uygulanan kotalarda ve şirketleşen yayıncılık yapılarında rastlanılarak anlaşılmaktadır. Ekonomiye kayan dengeye değinmeden önce kültür çatısı altında çabalar değerlendirildiğinde öncelik olarak MEDIA (Measures to Encourage the Development of an Audiovisual Industry) göze çarpmaktadır. Bu program da amaç, Avrupa’nın bütününde görsel-işitsel alanda “üretim, dağıtım, eğitim ve finansal destek” sağlamaktır; bu sayede ülkeler arası işbirliği sağlanabilmiş ve kültürel çoğulculuk da teşvik edilmiş olacak düşüncesi hakîm olmaktadır (Bek, 2003, s. 24). MEDIA dışında EUREKA da (European Research Coordination Agency-Avrupa Araştırma İşbirliği Ajansı) bu kapsamda ele alınan proje

³⁵ Fransız Sosyalist Ekonomi Bakanı Jacques Delor yönetimindeki komisyonun hazırladığı Beyaz Kitap, iş yaratımı ve fırsat eşitliği ile Avrupa’nın uluslar arası ticarete rekabeti sağlamasına odaklanılmaktadır (Servaes, 2002, s. 434), neo Keynesyen savunun ağırlıklı hissedildiği bir anlayış içerisinde hazırlanmıştır.

olarak; Amerikan yapımı programların istilasını sorun sahası olarak görmektedir; bu kapsamda düzenlenen çalışmalar ve konferanslarda üye devletlerce imza altına alınan bildirimler de mevcut olup; güçlü bir Avrupa amaçlandığı anlaşılmaktadır. Bu amacın tahakkuku için; projeye katılım sağlayan ülkeler arasında bilgi, haber ve program dolaşımının sağlanması ve desteklenmesi hususu üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda vurgulanan durum “Avrupa programlarının üretim ve dolaşımında var olan yapısal zayıflığı, ... kitle iletişim araçları yoluyla Avrupa'nın siyasal ve ekonomik birliğinin ve bütünlüğünün sağlanması” (Uluç, 2008, s. 59) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlayış doğrultusunda işbirliği çalışmaları “Sınırsız Avrupa Televizyon Bildirgesi (EC Directive on ‘Television without Frontiers’)”ın ve yönergesinin yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu direktif “Avrupa’da iletişim politikasının temel belirleyeni” (Yalçın, 2016, s. 111) olarak görünüm kazanmış, daha sonra da yeni iletişim teknolojilerini de ihtiva edecek şekilde 2007 yılında Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Her iki direktifte de neo liberal politika etkisi hissedilmekte olup; ilk bildirmede “televizyon programlarının dağıtım ve yapımının teşviki, reklam yayınları ve sponsorluk, küçüklerin korunması ve cevap hakkı” (Uluç, 2008, s. 60) ile ilgili yayınların dolaşımına yönelik kuralların düzenlenmesi dikkat çekmektedir. Bu bildirme ve yönerge alana dair mücadelenin ve özellikle üçüncü bölümde tartışılacağı yönüyle idealist yaklaşımın izlerini şu satırlarda hissettirmektedir;

Her ne kadar bildirmeye ilişkin tasarılar oluşturulurken, o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu Parlamentosu, televizyonların %60 oranında Avrupa programlarına yer verilmesini önererek, Avrupa dışı programlara kota oluşturulmasını benimsese de bazı Avrupa ülkeleri, kesin sınırlar konmasını, program planlamasına müdahale ve korumacılık olarak nitelendirerek buna karşı çıktılar. ABD ise söz konusu politikaları şiddetle eleştirirken, yapılması gerekenin Amerika kültürüne karşı savunmacı, korumacı bir yaklaşım benimsenmesi yerine, yaratıcı ve açık bir politika izlenmesi olduğunu belirtmektedir. Bu görüşe göre, Avrupa merkezli bir ırkçılıktan, aşırı bir anavatan “heimat” düşüncesinden, “biz Avrupalılar-Avrupalı olmayanlar” ayırımından kaçınılması gerekmekte olup, bunun yerine, Avrupa endüstrilerinin mümkün olan en düşük maliyetle daha büyük bir miktarda üretim yapmaları öngörülmelidir (Uluç, 2008, s. 62).

Kültür ve ekonomi geriliminin belirlenimliği altında şekillenen politika üretiminde, neo liberal politika uygulamalarının küçük Avrupa ülkelerini oldukça etkilediği yönünde araştırmalar bulunmakla birlikte, Jan Servaes bu konuda sorunun sırf ABD işgali kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini, bir başka boyut olarak büyük Avrupa

ülkelerin küçük ülkeler üzerinde kültürel işgalinin de olma ihtimali üzerinde durmaktadır (Servaes, 1992,s.94 akt. Bek,2003,s.32). Küçük ülkelerin çıkarlarının gözetilmediği varsayımını destekleyen 1994 tarihli Yeşil Rapor ve yukarıda belirtilen MEDIA programının küçük ülkeler üzerindeki baskı neticesinde olması ve kültürel çeşitliliğe katkıda oldukça küçük bütçelerin ayrılmış olması gösterilebilir. Yeşil Rapor'da ifade edilenler açısından da bakıldığında “dünya pazarında rekabet etmek, ileriye dönüklük, endüstrileşme” (s. 32-33) hattı üzerinde ekonomik gerilimin baskın olduğu ve birlik içerisindeki büyük ülkelerin kültürel çeşitliği dışladığı anlaşılacaktır. Bu raporda ayrıca “ulusal ve bölgesel düzlemde kültürel farklılığı sürdürmenin orta ve uzun vadede büyük kârlar sağlayacak geniş bir Avrupa program endüstrisinin yaratılmasıyla ilintili” (s. 33) olduğu savunu bu konuya eleştirel bakılmasındaki haklılığı ortaya koymaktadır.

Telekomünikasyon alanında yapılacak düzenlemelerin yukarıda açıklanan gelişim sürecinde Beyaz Kitabı³⁶ takiben yer alan Bangemann³⁷ raporu görülmektedir. Beyaz Kitap ve Bangemann raporu arasında ihtilafli yaklaşım bulunmaktadır; daha açık ifade etmek gerekirse neo- Keynesyen model savunusunun belirgin olduğu Beyaz Kitap karşısında Bangemann'ın özelleştirme sektörü ve telekomünikasyonun liberalleşmesi vurgusuyla neo liberal yaklaşımı temsil ettiği görülecektir. Kültür ve ekonomi gerilimi de 1990'lı yıllarda bu iki rapor arasında kendini göstermiştir, bir yanda enformasyon toplumu gelişmesinin sosyal yönüne ilgi duyulurken, diğer yanda telekomünikasyonun serbestleştirilmesi ve enformasyon teknoloji gelişimine önem atfedilmiştir. Bu rekabetin nihai noktasında, Avrupa'nın enformasyon stratejisine yön verenin ve hegemonyayı tesis ederek Lizbon Stratejisi ve e-Avrupa girişimini başlatanın Bangemann Raporu olduğu görülmektedir (Topak, 2013, s. 575). 1994 yılında yayımlan bu rapor AB'de “enformasyon toplumu politikasının temel yapı çalışmasıdır ve telekomünikasyon sektöründe liberalleşme uygulamalarına temel çerçeveyi oluşturmaktadır” (Binark, 2003, s. 137). Bu raporda, enformasyon toplumu için gereksinimler ve bu yönde

³⁶ Beyaz Kitap, genellikle Yeşil Kitap ile tartışma ve danışma süreci ile sonuçlanan somut önerileri içermektedir. Gerekli görüldüğü takdirde yayınlanan Beyaz Kitap, birliğin eylem planı halini almaktadır; bu doğrultuda oluşturulacak politika ve stratejiyi kapsamaktadır; fakat yasal detayları içermemektedir. Bu nedenledir ki yasal yükümlülük yaratmaz (Başaran, 2010, s. 214).

³⁷ Bangemann Raporu, Alman Liberal Bakan Martin Bangemann tarafından hazırlanmıştır ve telekomünikasyonun serbestleştirilmesi ve enformasyon toplumunun gelişiminde özel sektör önceliğine odaklanmıştır.

tanımlamaların yapılması dikkat çekmektedir; bu rapor ile alana dair yeni bir rol yüklendiği anlaşılmaktadır; çünkü raporda artık enformasyon toplumu ekonomik gelecekle bütünleştirilmekte; tam da bu nedenle daha önce çaba gösterilen pazarın serbestleştirilmesi enformasyon toplumuna geçişte ön koşul olarak ileri sürülmektedir. Bir bakıma AB’de ABD’den farklı yaklaşım sergilenmesini Bangeman tarafından enformasyon otobanına yapılan atıfta görülebileceği şu noktada anlaşılmaktadır; “BİT ekonomik ve toplumsal hedeflere ulaşmamızda kullanabileceğimiz araçlardır. Ama sadece ekonomik etkileri olsaydı *enformasyon otoyollarından* bahsederdim. Oysa toplumun genelini etkileyen bir olgu olduğu için enformasyon toplumundan bahsediyorum” (Törenli, 2004, s. 177). Enformasyon toplumuna dair yapılan bu vurguda, salt endüstriyel kaygıların bulunmadığı, toplumsal diyaloga dayalı bütünleşme çabası gütmesi bu raporda rastlanılan bir durum olmakla birlikte aşağıda yer alan ifadede yer alan ekonomi temelli yaklaşımın izleri de karşılaşılan durumdur;

Ekonomide gelecekteki gelişme eğilimi hizmet tabanlı ekonomi olmaya devam edecek ve tüketiciler enformasyon toplumunun kralı olacaklardır... Enformasyon toplumuna ilk geçen ülkeler de bunda en fazla ödülü alan ülkeler olacaktır... Bu yarışta geri kalan ülkeler on yıldan az bir sürede yatırım ve istihdam olanaklarında “yıkıcı” kayıplar yaşayacaklardır(s.176-177).

Raporda enformasyon toplumu ile enformasyon ve iletişim teknolojileri ile yeni bir endüstri devrimine geçildiğini, yaratılan bu bilgiye dayalı devrimin “insan zekâsına büyük ve yeni kapasiteler eklemekte” (Başaran, 2003, s. 176) oluşuyla yaşanan değişim üzerinden ifade etmektedir. Devrim niteliğinde yaşanan bu dönüşümde uyum sağlanabilmesi için işbirliği yapılmasının elzem olduğu görülerek, bu kapsamda doğan şanslardan azami fayda sağlanması için oldukça hızlı davranılması ve enformasyon toplumuna hızlı geçişin sağlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda hızlı ve değişiminde kontrollü olmanın yaşam kalitesini yükselteceği vurgusu, rekabet için de olanaklı hale gelmesini gerektirecek ve böylece her alanda gelişme sınırları aşılabilecektir. Bu yönüyle hem teşvik edici hem de uyarıcı niteliği bulunan raporun hızlı ve proaktif yaklaşımla enformasyon toplumu dalgasını yakalamanın ve bu toplumun gerektirdiklerini bir an önce uygulamaya koymanın sorumluluğu öncül alınmaktadır. Böylece pazarda egemen hale gelen güçlerin varlığı kabulüyle üye ülkeler ikaz edilmektedir, bunun rapordaki ifadelerle görünür kılınması şu kapsamdadır;

Niçin Acil? Çünkü Avrupa dışından olan rakip şebeke ve servis sağlayıcıları pazarımızda gittikçe faal olmaktadır. Onların bilmekteler ki: Avrupa olarak bizler kendi teknoloji ve servis sağlayıcılarına ulaşmakta geride kalırsa, ticari güçten mahrum kalacak ve muazzam küresel fırsatları kaçıracaktır. İş yapabilmek için daha cazip yerlere şirketlerimiz göçecektir, ihraç pazarlarımız buharlaşacaktır. Onların bu düşüncelerini boşa çıkartmalıyız(Bangemann,1994,s.7).

Bu raporun eylem planına bakıldığında, üye devletlerin desteğiyle rekabetin gelişmesi sağlanarak, tekel olan telekomünikasyon alanının kırılmaya uğratılması ve rekabet önündeki engellerin kaldırılması olduğu görülecektir. Bu doğrultuda belirtilen enformasyon toplumunu kurma için uygulamalar şunları içermektedir; “tele-çalışma, uzaktan eğitim, bir üniversite ve araştırma merkezleri ağı, küçük ve ortak ölçekli girişimler için telematik hizmetler, yol trafik yönetimi, hava trafik denetimi, sağlık ağları, elektronik ödeme, bir Avrupa kamu yönetim ağı ve şehir enformasyon otoyolları”(s.177-178). Bu rapor komisyon tarafından uygun görüldü ve eylem planı da bu doğrultuda onaylandı. Genel kapsamda bakıldığında kültürel konuların değerlendirmeye tabi tutulmadığı görülmektedir; ekonomik gerilimin belirlenimciliği altında teşvikler söz konusu olmuş ve özel teşebbüslerin bu sürecin öncüsü olarak algılanması ve serbestleştirmenin alanda sağlanmasının önü açılmıştır.

Avrupa Birliği'nin telekomünikasyon alanını tamamen rekabete açılması kararı uygulamada sorunlarla karşılaşmıştır; ekonomi ve kültür arasındaki gerilim bu durumun ortaya çıkmasında etken oluşturan ve görünen bu durumun retorik olarak idealist yaklaşım savunusu altında uygulamalarla biçimlendirilenin stratejik model olduğudur. Bu yönüyle tüm ülkelerce benimsenen mevzuat arayışı 1998 yılında meyvesini vermiş ve “1998 AB Düzenleyici Çerçevesi” ortaya konmuştur. Çerçeve hükümlerini iki grup altında toplamak gerekirse; ilki piyasanın ayrıcalıklardan sıyrılarak eşitlikçi bir yapıda olmasını sağlayan liberalizasyon hükümleri; ikincisi ise rekabetin sağlanmasını tek bir piyasa altında sürdürülmesini sağlayacak uyumlaştırmayı önceleyen hükümlerdir (Acar, s. 14). Neo liberal uygulamalara ulaşmayı, belirlenen üç hedef altında irdeleyen çerçevede, bu hedefler; “Avrupa telekomünikasyon sanayisinin uluslar arası piyasalardaki rekabet gücünü artırmak; tüm üye ülkelerin telekomünikasyon sistemlerinin hizmet ve ürünleri arasında koordinasyon ve uyumlaştırmayı sağlayarak tek bir Avrupa telekomünikasyon pazarına doğru yönelmek; telekomünikasyon pazarının serbestleştirilmesi” (Başaran, 2010, s. 220). Serbestleştirmenin temel öge olarak görüldüğü bu yeniden yapılandırmada belirgin olan işletmecilik ve düzenleyici

işlevlerinin birbirinden ayrıştırılması olan bu durumda üyeler açısından da seçimlik hak tanınmıştır; bu seçimlik hakta bazı üyeler düzenleyici işlevi OFTEL gibi bütünüyle özerk yapı olan düzenleyici kuruluşu ya da kendi devletlerine bağlı bir düzenleyici kuruluşu benimsemişlerdir. Böylece kamu ve özel sermaye arasında denge sağlama çabası etken olmaktadır. Düzenleme³⁸ ile ulusal ve birlik düzeyinde kuruluşların olduğu durumun ABD'deki gibi ikili (federal ve eyalet) şekle benzer olduğu görülmektedir; Ulusal Düzenleme Otoriteleri (NRA) ve OFTEL (The Office of Telecommunications).

NRA'larla ilgili sorumluluk sahası, görev ve yetkilerini komisyon şu şekilde belirlemektedir; öncelikle mevcut olan telekomünikasyon örgütlenmesinden ve teşkilatlanmasından yasal zeminde ayrı olması yanında işleyiş açısından da özerk yapıda olacaktır ve direktifte sunulan ve belirlenen görevleri yerine getirecektir; tabi ki bu üye ülkeler açısından farklılık gösterebilecek hususları da barındırmakla birlikte; beklenti birlikte uyum içerisinde olmasıdır. Bunun haricinde rekabet kurumlarının varlığı da piyasanın yeniden yapılandırılmasında etken rol oynamaktadır. İnternetin alana dâhil olması düzenleyici otoritelerin durumunu daha da çatışmalı hale getirmekle birlikte durumun enformasyon toplumu ile eş güdüm içerisinde götürülmesi ve bütüncül yaklaşım ihtiyacı dolayısıyla politika üretimi bu ekseninde gerçekleştirilmiştir.

Genel anlamda, Avrupa Komisyonu, ABD ile rekabette yapılacak çok işin olduğunu fark etmiş ve bu nedenle Avrupa'nın Mart 2000'de ilk olarak yapılan Bilgi Teknoloji zirvesinde konu gündeme alınarak "geç kalındığının" kabul edilmesi gerekliliği yanında bu dönüşümün hızlıca yapılması ve kendine özgü bir modelle bunu gerçekleştirilmesi üzerinde durulmuştur (Servaes, 2002, s. 435). 2000'li yıllara girildiğinde Lizbon'da gerçekleştirilen ve Avrupa Komisyonu'nun e-Avrupa önergesini onayladığı zirve görülmektedir ve bu önergede "her yurttaşı, haneyi ve okulu, her işyerini ve kamu idaresini sayısal çağa ve online duruma geçirmek" (Başaran, 2010, s. 233) amaçlanmıştır. İnternete ilişkin o ana kadar hak ettiği önemin verilmediği süreç, bu önergenin onaylanmasıyla sona ermiştir. Bunun yanında e-Avrupa strateji ve programları çerçevesinde; internetin sosyal ve ekonomik yaşam içerisindeki belirleyici

³⁸ "Düzenleme" kavramını, kuralsızlaştırma kavramının olumsuz çağrışım yapması neticesinde benimsenip kullanıldığı görülmektedir (Başaran, 2010, s. 221); fakat art alanda idealist model savunusunun uygulamalarının varlığı bu şekilde de yadsınamaz olmaktadır. Çünkü düzenleme ile iki gaye güdülmektedir; ilki alanda etkinlik ve verimliliği artırmak olurken, ikincisi yine alandaki *serbestleştirme ve rekabeti* yönlendirirken bunun hızlanmasını sağlamaktır. (s.222)

rolüne yönelik ilginin artırılması, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilerek güçlendirilmesi ve BİT'in gittikçe piyasalarda yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (Yalçın, 2016, s. 111).

Avrupa'ya özgü enformasyon toplumu nitelemesi de bu önerge sonunda dikkat çekmektedir. Buna göre diğer ülkelerde algılanış şekliyle özellikle rekabet, verimlilik ve ekonomik büyüme odaklı nicel yönle ilgilenilirken, AB'de bunun yanında toplumu önceleyen bir modelle nitel yöne de dikkat çekilmesi istenmiştir. "İnsana yatırım" ilkesinin görünür olduğu bu durumda; AB'nin enformasyon toplumuna yönelik politika üretme üzerinde asıl sorun "yeni teknolojileri ne şekilde geliştirebiliriz ve uygulayabiliriz" yerine "bu yeni teknolojileri temel toplumsal hedefler ve gereksinimler yönünde nasıl uygulamaya geçirebiliriz" çerçevesinde düşünmektedir (Binark, 2003, s. 139). İnternetin ön plana çıktığı bu süreç içerisinde daha sonradan "e-Avrupa 2005: Herkes için Enformasyon Toplumu Eylem Planı" kabul edilmiş ve kamusal hizmetler değerlendirilmeye başlanarak bu yönde düşünceyle gereksinim duyulan ve sorun sahalarına yönelik konular ele alınmıştır (Başaran, 2010, s. 233-234). Bunlar haricinde, enformasyon toplumu kurmanın elzem olduğunu vurgulayan ve küçük ve orta ölçekteki işletmeler ile hane halkının BİT kullanımını yaygın olmasına dayanan "i2010" girişimi bulunmaktadır. Yenilenmiş Lizbon Stratejisi olarak da ifade edilecek bu girişimde "modern enformasyon toplumunun" sorun sahaları ele alındı ve üye devletlerle birlikte sayısal ekonomiyi canlandırmak amaçlı işbirliği teşvik edildi (Geray & Başaran, 2016, s. 62-63). Bu açıdan bakıldığında BİT'in AB'nin yürüttüğü politikalarda oldukça önem arz etmeye başladığı ve bunun rekabette geri kalınması dolayısıyla öneminin sırf bu nedenle bile bir kat daha arttığı 2006 yılındaki Komisyon raporundan da anlaşılmaktadır. Geleceğe yönelik hedeflere ulaşmanın AB'nin kendi için inşacı yönü söz konusu bu belgelerde hissedilir olmaktadır; bu yönüyle rapora bakıldığında;

AB'nin küresel rekabet pozisyonunun kötüleşmesine karşılık, BİT büyümenin ve rekabetin kaynağıdır. BİT sektörü büyüme oranı ortalama büyüme oranından daha yüksek seyretmektedir. Toplam araştırma girişimlerinin %25'i ve 2000-2003 arasındaki gelirlerinin %5.6'sı ile Avrupa Birliği içindeki en yenilikçi ve araştırma-yoğun sektördür. Fakat, AB'nin küresel pozisyonunu geliştirmek için BİT'in katkısı yeterli değildir. Avrupa Birliği'nin BİT yatırımlarının hâlâ rakiplerinin gerisinde güncel veriler kaldığını göstermektedir.³⁹

³⁹Kaynak: (Avrupa Toplulukları Komisyonu,2006,s.3-4). i2010 – First Annual Report on the European Information Society, http://aei.pitt.edu/45832/1/com2006_0215.pdf erişim tarihi: 18 Nisan 2018

Avrupa'nın kendine yönelik belgeler yanında aday ülkeler için de bu kriterleri benimsemesini ve gönüllü teslimiyeti ile Avrupa'nın kurallarına riayet edilmesi ile birliğin parçası olunması yönünde enformasyon toplumu olmanın ve BİT kullanımının yaygınlaşmasına önem verilmesi "e-Avrupa +" ile görünür kılınmaktadır. Bu eylem planı, aday ülkeler açısından özel durumlar ihtiva etse de genel kapsamda, AB'nin enformasyon toplumu ile ilgili alanlarda geliştirilen ve yürütülen politikalara gönüllü teslimiyet gereği etkin uyum yanında bu yum içerisinde etkin ve hızlı bir işleyiş gerektirmektedir (Başaran, 2010, s. 258). Bu doğrultuda ülkemiz için oldukça önem arz eden bu eylem planının temel amacı, eylem planında Geray ve Başaran'ın ifadesiyle şu şekilde belirtilmektedir;

Müktesebat, müzakere sürecine herhangi bir müdahaleden kaçınmayı amaçlarken, bu ortak eylem planı içinde yer alan açıkça belirlenebilen somut eylemler ve bunların son tarihleri Aday Ülkeler'in ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasını ve modernizasyonunu hızlandırmayı amaçlamaktadır. Bu, telekomünikasyon, elektronik ticaret, finans ve ulaşım hizmetleri alanlarında ve pek çok başka ekonomik faaliyetler alanında... ve rekabet yeteneğinde müktesebatın benimsenme hızında olumlu bir etkiye sahip olacaktır (Geray & Başaran, 2016, s. 64-65).

Başka bir yönden, Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi, yukarıda da ifade edildiği gibi, Sınırsız Televizyon Direktifi üzerinde yeni iletişim teknolojilerinin dahil ile tadilattan geçerek yeniden yapılandırılması neticesinde 2007 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa'nın piyasada ortak ve güçlü tutum sergilemesini ve bunu idame ettirmesini yürütülen politikalarıyla uyumlu kılma çabası görünüm kazanmaktadır. Direktifin liberal kanat ve korumacı kanat arasında oldukça tartışmalara neden olması ve bu doğrultuda denge arayışı, birliğin stratejik ve idealist model arasındaki gerilimi için örnek teşkil etmektedir. Yürürlüğe giren bu direktif ile AB'nin sayısal medya ortamının internetin dâhil olması ile kapsamının genişlemesi ve gelişmesiyle yapılandığı politikasında yine ortak ve güçlü piyasa vurgusu belirgin olmaktadır. Bu direktifte ayrıca doğrusal ve doğrusal olmayan hizmet ayrımı da dikkat çekmektedir; bu ayrım izleyicinin belirlenimi altında olup olmamasına göre katı ya da esnek düzenlemelerin gereksinimi üzerinde değerlendirme bulmaktadır. Doğrusal hizmette izleyicinin dışında yayıncılık olduğu gerekçesiyle düzenleme ve denetimin katı; doğrusal olmayan hizmette ise, izleyici tercihlerinin etkin olduğu dolayısıyla esnek bir düzenlemeye tabi olunması direktifte getirilmiştir (Yalçın, 2016, s. 113).

2.4 FARKLI EKSEN-ÇİN AĞ POLİTİKASI

Gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere önerdikleri reçetelerin en son olarak neo liberal politikalar içerisinde olduğuna şahit olunan bu süreçte; devlete yüklenen pasif tutum ve davranışlar sergileme görevi dolayısıyla iktisadi alanın tamamen piyasa dinamiklerince biçimlendirilmesi, hemen hemen geliştirmekte olan tüm ülkeler tarafından deneyimlenmektedir. Piyasa ekonomisinin rekabetçi yapısına engel nitelikte olduğu değerlendirilen devlet mekanizmasının, ezber bozan ve devlet-kaynaklı kalkınma modelini sunan örneklerle de rastlanılmaktadır. Çin, “geliştirmekte olan ülkelere ileri teknoloji içeren endüstrilerde yakalama ve gelişme fırsatı sağlayacak, neo liberal kalkınma modellerine alternatif oluşturacak” (Emiroğlu, 2016, s. 87) yeni bir model olarak diğer ülkelere referans teşkil edecek bir dönüşümün izleğini sunmaktadır. Tarihsel olarak sosyalist çizginin kapitalist sistemle sentezine örnek olabilecek Çin’in kendine özgü bir model olduğu söylenebilecektir. Devlete biçilen iktisadi alandaki aktif rol ile bu modele yönelik üçlü sistem betimlenmektedir; bu sistemler, devlet, yabancı yatırımlar ve ulusal şirketlerin sermayeleri şeklinde olup; Çin özelinde bu farklılık göstermektedir. Şöyle ki, Çin Mao önderliğinde miras olarak bulundurduğu sosyalist ideoloji ile Deng liderliğindeki açık ekonomi yaklaşımı ile kapitalist sistem bütünleştirmesini devlet kontrolünde gerçekleştirmiş ve gelişmeyi bu doğrultuda devlete verdiği aktif rolle sağlayabilmiştir(s.87-88). Devlet bu yönüyle merkezi konumda sektör üzerinde faal olarak bulunmakta ve ilişkileri yönetmektedir. Bunu tarihsel süreç üzerinden bakarak görmek, özellikle sermaye birikim dönemlerinde yaşanan krize aynı yönde yaklaşımın farklı izdüşümlerini sunduğuna şahit olunmaktadır.

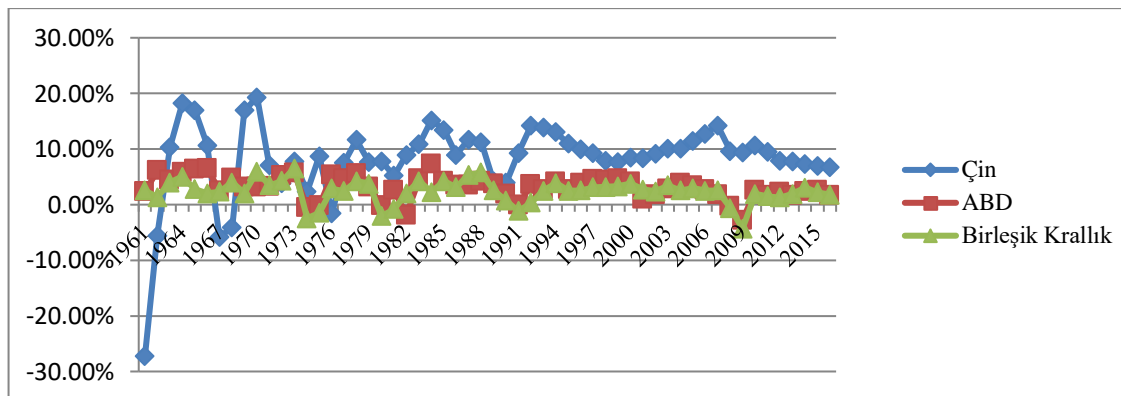
5000 yıllık kültüre mirasa ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti (Yılmaz, 2008, s. 484) 1949 yılında kurulmuş ve Mao önderliğinde ilk 30 yıl hükümet merkezli planlı ekonomi uygulamıştır (Saray & Gökdemir, s. 680). Çift kutuplu dünya sürecinde sosyalist eksende bulunması ve bu doğrultuda sosyalist kalkınma modelini yeğlemesi, yakın dostu Sovyetler Birliği haricinde diğer ülkelerden izole olmasına neden olmuştur. Bu nedenle yakın ve müttefik olarak Sovyet ideolojisi yanında Sovyetler Birliği’nden sağlanan finansal ve yetişmiş iş gücü desteği dönüşüme neden olmuş ve kısa sürede başarılı bir grafik sergilenmiştir, büyük sıçrama hamlesi şeklinde görülen bu durumda üç ana faktör etken olmaktadır; gelişme, ulusalcılık ve

sosyalizm. Bu sacayağı üzerinde Çin atılım gerçekleştirmiş ve feodal toplumdaki biraz önce ifade edilen destekle ağır sanayi eksenli gelişimle endüstrileşme sağlanmış ve gelişmekte olan ülke konumuna erişilmiş; özellikle bilim ve teknoloji, ulusal savunma, sağlık ve eğitim alanlarında oldukça ciddi başarılar elde edilmiştir. Sovyetler Birliği ile eşgüdüm içerisinde olunması, Çin'in de kapalı ekonomi anlayışını doğurmuş ve daha önce de bahsedildiği gibi diğer ülkelerden izole bir yaşam ve ekonominin varlığı ile bu durum zorlu mücadele sürecini de beraberinde getirmiştir. Çin ekonomisinin istikrarlı gelişiminde hükümet merkezli planlı ekonomi 1970'li yıllarda engel oluşturmaya başlamış; diğer devletlerde olduğu gibi girilen bu bunalımda ve zorlu mücadelede anahtar olarak açık ekonomi Deng liderliğinde olmuş, dünya ekonomisi ile eklemlenme sağlanmıştır. Burada piyasa ve devlet bütünleştirilmesi amaçlanarak özel bir model kurulması istenmiştir; açık ekonomi ile dışarıdan içeri akış sağlanırken bunun içselleştirilmesi sosyalist sistem vasıtasıyla ele alınmış ve böylece sosyalizmden kopuş yaşanmadan kapitalizme eklenme gerçekleştirme gayesi güdülmüştür. Deng'in hedeflediği bu model ile geleneksel sosyalizm ve liberalizm bir aradalığı öngörülerek, sosyalizmin gerçekleştirilmesinde engel olan yoksulluk ve sermaye birikimi gibi mekanizmalar kapitalizmden sağlanarak piyasanın sosyalizm içerisine katılması erek edinmiştir. Bu amacın tahakkuku için öncelikle sosyalizm içerisinde geri kalmış yapılar ve alt yapılar gözden geçirilmiş ve modernize edilmiş ve kapitalist piyasalara eklemlenme bu minvalde başlamıştır (Emiroğlu, 2016, s. 88-89) ve uygulanan reformlarla dış ticaret miktarlarında daha önce görülmemiş boyutlar yakalanmıştır (Saray & Gökdemir, s. 680).

Teknoloji alanında görünüm kazanan bu durum, dışarıdan içeriye çekilen yatırımların bu alanda gerçekleşmesi için önündeki engellerin kaldırılması oldukça hızlı bir şekilde olurken, yabancı ve ulusal iş birliği yapıları da göz ardı edilmemiş; bunda en önemli etken de ucuz iş gücünün varlığı olmuştur. Yatırım için oldukça cazip olan bu iş gücü⁴⁰ ucuzluğunun yanında, SSCB'nin dağılma sonrasındaki özelleştirme uygulamalarındaki hataya Çin düşmemiştir. "Çin devleti, stratejik olarak belirlediği endüstrilerde özelleştirme yapmamış kamu iktisadi kuruluşlarını piyasa ekonomisinde rekabet edecek yeteneklere kavuşturmak üzere reform çalışmaları hayata geçirmiştir" (s.90). Oldukça

⁴⁰ Çin, yabancı sermaye sahiplerini ülkede yatırım yapması açısından ve bu sermayeyi çekme konusunda oldukça dinamik olup hatta dünyanın en dinamik ülkesidir (Saray & Gökdemir, s. 681).

akılcı politikaların yürütüldüğü söylenebilecektir; çünkü kırsal alanda ve verimsiz bölgelerde özelleştirmenin önü açılırken hem yatırım hem de bölgede iş gücünün olumlu yönde etkilenmesi sağlanırken, kritik altyapılarda stratejik önem elden bırakılmamış ve kendi aktörleri marifetiyle piyasada yönetim gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında yine kendi aktörleri ile araştırma-geliştirme laboratuvarları işlevsel olarak kullanılmış ve ülke ekonomisinde özellikle bu alana ayrılan pay artırılmış, dışa bağımlılık en az seviyeye inmesi yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Uygulanan politikalar ve reformlar ile görünüm kazanan ve büyüme oranlarında somutlaşan bu durumun temelinde *devlet kapitalizmi* olarak adlandırılan, merkezi konumda olan devlet yönetimindeki “düşük maliyetli iş gücü, nitelikli yabancı yatırımlar ve ihrac odaklı ekonomi modeli” (Emiroğlu, 2016, s. 91) bulunmaktadır. Bu gelişimde büyüme oranlarının karşılaştırmalı olarak görmek fayda sağlayacaktır. Aşağıdaki şekil-5’de görüldüğü gibi Mao döneminde oldukça dikey büyümenin seyri 1970’lere yaklaştığında düşüş göstermiş ve bunu uygulanan politika ve reformlarla kısa sürede toparlanma izlerken günümüze kadar bunun yansıması hüküm sürmüştür.

Şekil 8: Çin-ABD-Birleşik Krallık Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması⁴¹

Çin’in büyüme oranında görülen ve gelişmekte olan ülke kategorisi içerisindeki seyri genel hatlarıyla yukarıda görüldüğü gibidir; ağ politikası özelinde nasıl bir dönüşüm yaşadığının art alanı devlet kapitalizmi ile görünür kılınmakta ve devlet kaynaklı kalkınma örneğini sunmaktadır. Kritik alt yapı olarak görülen telekomünikasyon alanı Sovyet döneminin çizgisinde kalmış ve teknolojik yönden oldukça geride kalmıştır.

⁴¹ Kaynak: Dünya Bankası verilerinden faydalanılarak ülke karşılaştırmaları grafikte sunulmuştur. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>, erişim tarihi:03.04.2018

Deng döneminde açık ekonomi uygulaması ve reformu altında bu alanda gözden geçirilmiş ve yabancı teknolojilerle yenilenmesi sağlanmıştır. Burada da belirgin olan devlet politikası şu ekseninde değerlendirilmesini bulmaktadır; “yabancı yatırımların ulusal firmalarla iş ortaklığı kurmaları şartıyla Çin piyasasına erişim hakkı” (Emiroğlu, 2016, s. 91). Bu doğrultuda ulusal firmalarla iş birliğine giden telekomünikasyon sektöründeki çok uluslu şirketler, ileri sürülen bu şartı kabul etmiş ve ürün satışı ile ortaklıklar kurulmuştur; öncelikle sayısal santral ürünleri satılarak modern teknolojinin kapısı aralanmış ve bilgi akışının önü açılmıştır. Dışarıdan destek sağlandığı bu yönüyle anlaşılacakla birlikte alanda yine kendine yönelik özel protokoller de belirlemesi, alana girenlere kendi etki alanı dâhilinde fırsatlar sunması, devlet merkezli yapının emarelerini sunmaktadır ve bu alanda ulusal firmalar da geride bırakılmamakta, Huawei ve ZTE⁴² iki yeni aktör olarak örnek gösterilmektedir(s.91-92).

Devlet alana giren kendi ulusal firmaları yanında araştırma-geliştirme faaliyetlerine de öncülük ederek ulusal ürünler geliştirmiş ve önemli paylar elde etmiştir. Sadece kendi ülkesinde olmayıp, mobil teknolojilerde de görünen yönüyle ulus aşırı ölçüğe kavuşan bu büyüme hızı ile oldukça ciddi gelir elde edilmeye başlanmıştır. Bunu desteklemek için yeni nesil iletişim ağında kendine yer açan Çin “Amerika ve Avrupa Birliği 3G standartlarına ek olarak onaylanmış olan TD-SCDMA (time division synchronous code division multiple access)”(Fan,2010 akt. Emiroğlu,s.92) geliştirmiş; fakat bunu hemen kullanmamış, tam anlamıyla olgunluğa ulaştıktan sonra devlet mülkiyeti altında olan China Mobile şirketine lisansı vermiştir. Bu açıdan bakıldığında telekomünikasyon sektöründe iki hatta devlet etkisi görünmektedir ve bu iki hattın karşılıklı destek söz konusu olmakta bu da devletin aktif yönetimine delalet olmaktadır; çünkü öncelikle geliştirip büyüttüğü sektör yine kendisinin yönettiği piyasadan finanse edilmektedir. Bu doğrultuda bu iki hatta bakıldığında; ilki donanım üreticisi olan ve ulusal sınırları aşan faaliyet alanı olan firmalar, ikincisi ise bu ürünleri satın alan operatörlerdir; kaldı ki bu operatörlerin abone sayısı kıyaslanamayacak kadar fazladır⁴³. Devlet destekli gelişim

⁴² ZTE ve Huawei Çin telekomünikasyon sektöründeki en büyük donanım üreticisidir. ZTE'nin faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere kamu iktisadi teşekkülüdür, Huawei ise görünümde özel firma olması yanında kurucuları açısından ve ortaklık ve firma içerisindeki ilişkilerden anlaşıldığı kadarıyla devlet etkisinin oldukça hissedilir olduğu belirtilmektedir (Emiroğlu, 2016, s. 93).

⁴³ China Mobile, 2017 Mayıs itibarıyla 851,2 milyon abone sayısı ile dünyada tartışılmaz bir şekilde en çok abone sayısına ulaşmıştır; onu Vodafone takip etmektedir ve onun sayısı da 469,7 milyondur.

seyrinin somutlaştığı bu durumda dünya piyasası içerisinde de kendine yer açan ve yürütülen ağ politikası ile oldukça ciddi gelir elde eden Çin, bunu hem içte hem de dışta yansımaları bulacak şekilde sürdürmektedir⁴⁴.

Çin'in Deng liderliğinde yaptığı stratejik hamlenin meyvelerini günümüzde görmek mümkündür ve bunu telekomünikasyon alanı üzerinden okumak bir başarı hikâyesinin varlığına götürmektedir. Diğer devletlerin deneyimlediği neo liberal politikalarla beslenmeyen bu başarı grafiği bizzat devlet yönetiminde gerçekleşmiştir. Açık ekonomiyi devlet kontrol ve denetiminde oldukça başarılı hamlelerle uygulanmasının olumlu sonuçları olmuştur. Yabancı yatırımları ülke içine çekip bunu denetim altında kendi ekonomik aktörleriyle eş güdümlü içerisinde kullanmak çok önemli getirileri sağlamıştır. Ulusal endüstriyi kendi desteği ve ayırdığı paylarla döngüsel kazanım içerisinde eviren Çin'in telekomünikasyon alanındaki yürüttüğü politikaların somut verileri bu iddiayı desteklemektedir. “Neo liberal politikaların devletin müdahaleci rolünü engelleyen önerilerinin aksine Çin, piyasaya müdahalenin ötesinde piyasayı bizzat yönetmektedir” (Emiroğlu, 2016, s. 95). Devlet kapitalizminin uygulayıcısı olarak bunu başarıyla sürdürmektedir. Yürütülen bu politikadaki izleği özetleyen Emiroğlu (s.98), durumu şu kapsamda ele almaktadır ve uygulama talebi olabilecek ülkelere de fayda sağlayabileceği aşikârdır;

Temel Yakalama Stratejisinin Çin Telekomünikasyon Donanım Endüstrisine Yansımaları

1978 Reform Sonrası	Çin'in	Telekom Ekipmanları Endüstrisi	Özelinde Yakalama Stratejisi
Açık ekonomi modeline geçilmesi		Deng reformu sonrası küresel ekonomik sistemlerle bütünleşme sağlandı	
Çin devleti ve KP tarafından stratejik endüstrilerin belirlenmesi		Telekomünikasyon endüstrisi 1980'lerde stratejik endüstri olarak belirlendi.	
Devletin belirlediği şartlar altında yabancı yatırımlara izin verilmesi ve yerel firmalar ile iş ortaklıkları kurulması		Telekomünikasyon donanım endüstrisinde çokuluslu ve yerel bir firmanın ilk iş ortaklığı yapısı olarak Shanghai Bell firması kuruldu	

Kaynak: <https://www.worldatlas.com/articles/the-largest-mobile-network-operators-in-the-world.html>, erişim tarihi:06.04.2018

⁴⁴ Akıllı telefon alanında market payına bakıldığında Huawei 2017 sonu itibarıyla %10,7'lik payla Apple ve Samsung'un %18'lerde seyreden paylarından sonra gelmektedir.

Kaynak: <https://www.idc.com/promo/smartphone-market-share/vendor> erişim tarihi:06.04.2018

Yerel piyasanın etkileyici potansiyelinin yabancı yatırımlarla kurulacak iş ortaklıklarında ve ulusal firmaların desteklenmesi için kullanılması	Bell'in yatırımları sonrası diğer çok uluslu telekomünikasyon firmaları da Çin'e yatırım yapmaya başladı. Cisco, Alcatel, Motorola, Nortel örnek olarak gösterilebilir.
İlgili stratejik endüstrilere devlet kaynaklı finansman sağlanması	Devlet bankaları, özellikle Çin Kalkınma Bankası, telekomünikasyon donanım endüstrisine özel şartlarla krediler sağladı.
Belirlenen stratejik endüstrilerde ulusal firmaların ortaya çıkması	ZTE 1985 yılında devlet mülkiyetinde, Huawei ise 3 yıl sonra ulusal-özel firma statüsünde kuruldu.
Stratejik endüstrilerde faaliyet gösteren tüm kamu iktisadi kuruluşlarının tek bir merkezi kurul tarafından yönetilmesi	Üretici ZTE, telekomünikasyon donanımları ve servisleri talep eden telekomünikasyon operatörleri ile birlikte devlet mülkiyetinde yönetilmektedir.
Ulusal bilim ve teknoloji programları sayesinde devlet araştırma enstitüleri ve stratejik firmalar arasında güçlü ilişkiler kurulması	Çin'in 3G standardı olan TD-SCDMA, devlet araştırma enstitüsü olan Datang tarafından geliştirilip Huawei ve ZTE'ye lisanslandı.

Tablo 3: Temel Yakalama Stratejisinin Çin Telekomünikasyon Donanım Endüstrisine Yansımaları

Çin'de gelişme stratejisinin adımları ezber bozan niteliktedir; 1980'lerden itibaren bağımlılık açısından bilindik süreci takip etmeyerek ve sunulan reçeteye uymayarak kendi iç dinamiklerinin ağırlığını hissettirmiş ve piyasada söz sahibi olmuştur. Ulusal endüstrisinde özelleştirmeden ziyade yetenek artırımına gidilmesi ve rekabetçi yapılarda desteklenerek pay sahibi kılınması ile gerçekleştirilen ve ivme kazanan gelişim, devletin piyasa mekanizmasına kendini teslim etmemesi neticesinde olmuştur. Akılcı yönetimin izlerinin görüldüğü ve adımlardaki stratejik tema vurgusunun hissedildiği durum, ağ politikasında stratejik modelin benimsendiğini göstermekle kalmayıp, bunun başarılı örneğini de sunmaktadır. Hegemonik kuruluşların yürütülen bu politikardan rahatsızlığı bir yana bunu engellemek için dolaylı yaptırımlarda bulunduğu da söylenebilecektir. Tam da bu nedenle idealist model savunusunun egemen güçlerce neden ülkelere tavsiye edildiği anlaşılabilir; çünkü stratejik model ile kendi iç dinamiklerine ses veren ülkeler piyasanın belirlenimciliği altında ezilmeye karşı direnç gösterdiği oranda başarılı olmakta ve gelişmişliği yakalama fırsatını yaratmaktadır; aksi durumda ise ülkeler, olmayan veya yakalayamayacağı ve kapatamayacağı mesafenin peşinde bir bakıma “boşa kürek çekmektedir”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGEMEN SİYASANIN SÖYLEMİ OLARAK SİYASA BELGELERİ VE ANALİZİ

“Bir millet, varlığı ve hakları için bütün kuvvetiyle, bütün fikri ve maddi güçleriyle alakadar olmazsa, bir millet kendi kuvvetine dayanarak varlığını ve bağımsızlığını temin etmezse, şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Bu sebeple teşkilatımızda milli güçlerin etken ve milli iradenin egemen olması esası kabul edilmiştir.

M. Kemal ATATÜRK⁴⁵

3.1 NEO LIBERAL POLİTİKALAR: KAMU YÖNETİŞİMİ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Kapitalist sermaye birikim sürecinin, neo liberal politikalar ve uygulamalarla özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir nehrin farklı yataklarına sürüklendiği görülür. Küresel ve yerel ölçeklerde ekonomik olduğu kadar kültürel ve siyasal boyutlarında ülke yönetiminde sınırlayıcı olması bu durumun çözümü için anahtar kavramlara başvurulmasını gerektirmiştir. Bu hususu “yönetişim” kavramıyla öncelikle Dünya Bankası ve sonrasında Birleşmiş Milletler ve OECD kullanımında görmek mümkündür⁴⁶. Bu kavram Jessop(2005, s.353-354) tarafından örgütlenmeler-arası ilişkilerin örgütlenmesi gibi şemsiye bir kavrama başvurularak ifade edilmiş ve hem piyasa hem de devlet açısından neo-liberal uygulamalarının yetersizliğine çözüm olabilecek üçüncü bir yol olarak izah edilmiştir(akt. Özmen, 2017, s.191). Yeni bir kurumsal mimari üzerinde uzlaşımın görüldüğü bu durumda devlet-piyasa karşıtlığının yerine ortaklığı baskın durumda olmaktadır. Daha açıklayıcı bir ifadeyle “yönetişim, ne bir yönetim ‘üslubu’ ne de bir katılım-müzakere sürecidir; yönetişim, kamu kudretinin doğrudan sermayeye teslim edildiği bir iktidar tipidir” (Özmen, 2017, s. 191).

⁴⁵ (Atatürk, 1960, s. 1185)

⁴⁶ Dünya Bankası’nın 1991 yılı Governance Raporu’nda değindiği kavram ile özellikle kamu işletmeciliği için anlam yaratılmış ve “özel sektör öncülüğünde büyüme için uygun çevreyi yaratabilecek profesyonel, hesap veren bir bürokrasi ile donatılmış daha küçük devlet” tanımlaması kullanılmış bunu daha sonra BM ve OECD’nin kabul ettiği anlaşılmaktadır (Özmen, 2017, s. 189).

Ulusların dışa açılma, serbestleştirme, kuralsızlaştırma ve özelleştirme ile uluslar arası sermayeye karşı hassasiyeti artmakta, bu da içte yansımaları devlet ve siyasi partiler üzerinde bulmaktadır. “Borç almak ve sermaye davet etmek zorunda kalan, mali kriz içindeki devletlerde, hükümetler için seçmenlerin değil bu kredileri verenlerin onayı daha önemli olmaktadır” (Yıldızoğlu, 1996, s. 101). Bu nedendir ki hükümetlerin ekonomi programlarının izlediği yol haritası iktidara gelmeden önce ve geldikten sonra değişime uğramakta ve bu doğrultuda kaymalara neden olmaktadır. 1980’leri izleyen süreçte neo-liberalizm uygulamaları ile devletçi müdahale araçlarının tasfiye edildiği görülmektedir; fakat bu süreçte 1990’ların ortalarından itibaren söylemin kırılmaya uğradığı anlaşılmaktadır. Yönetişim modeli tam da bu noktada belirgin olmakta ve neo-liberal stratejinin sui-generis devlet projesi anlayışla inşa edilmektedir. “Böylelikle, 1980’lerin ‘minimal devlet’, ‘optimal devlet’ söylemleri yerini ‘piyasa-dostu devlet’, ‘yönetişim’ ve ‘etkin devlet’ söylemlerine bırakmıştır” (Özmen, 2017, s. 192).

Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi sürecinde deneyimlenen ve devletin piyasaya karşı yaklaşımında dönüşüme uğranılan bu durumda; aslında devletin tamamen devreden çıkması söz konusu değildir. Bir yandan alan özel sektöre bırakılmakta bir yandan da kamu bütçesinden desteklenmesi mevzu bahis olmaktadır. Kamu-özel sektör işbirliği olarak uygulanan bu modelde; piyasanın kâr alanı olarak açılmasının ötesinde, özel sektörde sunulan hizmetin kamu tarafından satın alınarak ya da başka teşviklerde bulunularak mali destekte bulunulması da dikkat çekmektedir.

Yönetişim modeli ile devlet-piyasa ortaklığının söz konusu olduğu ve bu anlayışın üst metinler ve söylemlerde görüldüğü vurgusu aynı süreçte toplumsal dönüşümün de yaşandığı politika üretimine denk düşmektedir. Enformasyon toplumu politikaları siyasi aktörlerin bu düşünce ışığında çoğunlukla başvurdukları ve bundan fayda sağlayabileceklerini düşündükleri alan olarak göze çarpmaktadır. Yeni medya ve iletişim teknolojileri, medya paradigma değişim ve dönüşümünde son halkayı enformasyon toplumu kavramsallaştırması altında ve neo liberal politikalar eşliğinde ele alarak kurmaktadır. Bu nedenle enformasyon ve iletişim alanında gelişme kat etmek isteyen ülkelere öncelikle sektörde özelleştirme ve piyasada serbestleştirme tavsiye edilmektedir. Bu önerinin esas noktasını da gelişmiş ülkelerin bu tavsiye ile başarıya ulaştıkları görüşünün hâkim olmasıdır; çünkü bu alanlara yapılan yatırım ile hızla

yayılanın ve gelişmenin yakalanabildiği savunusu egemen olmaktadır. Ulus devlet üzerindeki aşındırıcı tutum da tam da küresel güç merkezlerinde üretilen ve ticari anlaşmaların önemli bir ögesi olarak yer alan medya ve iletişim politikaları vasıtasıyla, hegemonya tesis edici uğraklar olarak oluşmakta ve geliştirmekte olan ülkeler aleyhinde denge yeniden ve bu sefer daha güçlü olarak bozulmaktadır. Çünkü yeni adı altında dünya düzeninin değişeceği savunusu aslında eskisinden çok da farklı bir durumu betimlememektedir; yine sermaye birikiminin eğilimi neticesinde tekelleşme yaratılmakta, yine üretim araçları üzerindeki sahiplik egemen fikirler çerçevesinde olmakta ve bunu kendi lehine denetlemektedir. Bu nedenle büyük kullanıcılar alanın düzenlenmesini kendi lehine olacak şekilde serbestleştirilmesini istemektedirler, serbestleşen piyasa ile kuralsızlaştırmadan faydalanılacak ve bu da yeniden ve daha da güçlenerek tekelleşme olanağını artıracaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin telekomünikasyon alanına yönelik yatırım ve düzenlemeleri ulus ötesi sermayenin istekleri doğrultusunda biçimlenmektedir; adeta bunun yatırıma ön koşul olarak değerlendirme bulması ve iletişim yapısının ülkeye çekilecek yatırım için olmazsa olmaz şeklinde algılanmasını dayatır olmaktadır. Tam da bu nedenle küreselleşmenin hızlı adımlarla gerçekleşmesinde iletişim ve bilgi teknolojileri elzem ve öncül olarak anlam bulmaktadır. Bunun içindir ki enformasyon toplumuna geçiş için söz konusu bu teknolojilerin yaygınlaşması ve yaygınlaşırken de neo liberal politikaların uygulamaları ile şekillenmeleri gerekmektedir. Yeni teknolojiler için alt yapının sağlanması ve bunun geliştirilmesi, yaygınlaştırılması elbette maliyetli olacaktır; fakat tam da bu nedenle neo liberal uygulamalar arayış içerisinde olan ülkelere çözüm getirmekte, maliyeti aşamayan ülkelere krediler sağlanarak bu bölümün ilk başında da ifade edildiği gibi ülke borçlandırılarak iç ve dış egemenliği aşındırılması sağlanmaktadır. Bir ülkenin enformasyon toplumu altında üretilen politikalardan fayda sağlaması için Mansell ve Wehn iki koşulun sağlanması gerektiğini ifade etmektedir; birincisi ve öncelikli olarak enformasyon altyapısı sahipliğidir, ikincisi ise bu altyapıdan fayda sağlayabilecek uygulamaları geliştirebilme kapsamında yaratma ve yönetme yetisine sahip olmaktır(1998,s.192 akt. Başaran,2004,s.15)

Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin önem arz eden bir boyutu da sayısal teknoloji olmasıdır. Bu nedenle oldukça karmaşık hale gelmesi kolay olabilmekte, bu

nedenle de teknoloji transferi yanında uzmanlık gereksinimini de beraberinde getirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için bu koşul zorunluluk arz etmektedir; bunun yanında AR&GE çalışmalarının yürütülmesi ve kendi kapasitesi ile bu faaliyetleri yerine getirmesi sürecin başarıyla aşılmasında etken olmaktadır. Ulus ötesi şirketler genelde söz konusu bu faaliyetleri destekleme konusunda çok da istekli olmamaktadırlar; bunun alt yapısının bağımlılık yönünde görülmesi çok da şaşırtıcı olmasa gerekir. Bu kapsamda enformasyon toplumuna geçiş sürecinde ithal ikameci bir yola gidilmesi ülkelerin genelde tercih ettiği yol olmakta ve bunun dolaylı olarak dayatılması ile devletin ekonomi alanında manevrasının sınırlandırıldığı görülmektedir (Başaran, 2004, s. 21). Bu sınırlama altında devletlerin özelleştirme tercihinde amaçları açısından bakıldığında;

Devlete ait telekomünikasyon ağının özelleştirilmesi sürecinde, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler genellikle üç amaç gütmüştür: Öncelikli amaç, dış borçlar yüzünden sorunlu olan devlet bütçelerinin kısa dönemli de olsa dengesinin sağlanmasıdır; ikinci olarak hem uluslar arası borç ve kredi kuruluşlarına, hem de özel yerli ve yabancı yatırımcıya her şeyin yolunda gittiği sinyalinin gönderilmesidir; üçüncü amaç ise telekomünikasyon alanının etkinliğini artırmaktır (Audenhove vd., 1999, s. 398 akt. Başaran, 2004, s. 21).

Özelleştirme süreciyle birlikte sektörün serbestleşmesi aşamasında ülke deneyimleriyle anlaşılan durum, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin bu süreci kolay bir şekilde yönetemediğidir. Çünkü düzenlemede verimlilik ülkelerin içinde bulunduğu siyasi yapıya bağlı olduğu gibi kamu çıkarının ön planda tutulmasına ve bunu özel sermaye çıkarından bağımsız tutma yeteneğine de bağlıdır, bu da oldukça zorlu bir sürecin yönetimini gerektirmektedir. Buna ilave olarak ulus ötesi sermayenin de bu alandaki nüfuzu eklendiğinde ülkelerin hassas durumu görülecektir. Konunun evrensel hizmet açısından da kırıma uğradığı düşünüldüğünde kamu hizmeti olarak görülen telekomünikasyonun da ekonomik alanda metalaşması karşısında devletlerin buna yönelik neo liberal dönemdeki karşıtlığı anlaşılabilir. Çünkü bu alanda etken olan ulusüstü ve ulus ötesi kuruluşlar olan Dünya Bankası, ITU ve WTO sektörün açılmasını ve serbestleşmesini isteyerek, kamuya ait işletmelerin de özelleştirilmesini talep etmektedirler; devlet de bu doğrultuda talepleri yerine getirirken bu uygulamaların daha güvenli işlenmesini sağlamakta ve edilgen rol olarak sürece uyum göstermektedir (Başaran, 2004, s. 21-25).

Ulus devletlerin telekomünikasyon alanındaki korumacı kurallarının kaldırılması ve yabancı yatırımlar önündeki engellerin kaldırılması ve bunun oldukça güvenli bir ortam içerisinde yapılmasının sağlanması, ulus ötesi sermayenin temel gereksinimi olarak görünmektedir (Başaran, 2004, s. 18). Ulus ötesi sermaye karşısında geçmişten heybede getirilenlerin yeterli olamaması gelişmekte olan ülkeleri daha da kırılgan yapıya sürüklemekte, emperyal güçler bu kırılgan yapıyı dün olduğu gibi bugün de geleceği daha da sağlam olacak şekilde istismar etmektedir. Çünkü alanda yeniden yapılandırmaya gidilmesinde gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkelerde ayırım dikkat çekmektedir; gelişmiş ülkeler bunu içsel olarak yönetirken, bu durum gelişmekte olan ülkelerde dışsal yani dış güçler tarafından gerçekleştirilen ve yönetilen bir süreç olarak anlaşılmaktadır(s.18). Bu durum Türkiye açısından daha da anlamlı olmaktadır; çünkü “küresel kapitalizme, devletin zora dayalı araçlarının gözetiminde ve yerli sermayesinin ‘tarihsel blok’ olarak geliştirdiği bir dizi ittifak ile eklemlenen Türkiye, enformasyon sektöründe yenilik yaratma ve yönetmesi bir yana, söz konusu alanda politika üretme iktidarını dahi kaybetmiştir” (Kaymas, 2012, s. 2). Bu tespit, neo liberal politikalar eşgüdümünde Türkiye’nin iletişim ve medya politikalarına bakılmasını ve okunmasını bu nedenle önemli kılmaktadır ve bir nevi bu durumun dinamiklerine yönelik de cevap arayışı barındırması bu çalışmayı motive etmektedir.

İletişim çağında baş döndürücü bir hızla geçilen aşamaları, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı’dan daha aktif bir süreçle takip ettiğini görmekteyiz. İlk iletişim teknolojilerinde Osmanlı’nın uyum sağlamasında oldukça geç kaldığı malum olmakla birlikte, cumhuriyet döneminde öncü davranışların sergilendiğini radyo, televizyon yayınlarını başlatmasında şahit olmaktayız. Daha sonraki süreçte de uydu teknolojisindeki gelişmeleri, cep telefonu kullanımının salgın hale gelmesi ve bilgisayar kullanımı yanında her köşe başında internet cafelere rastlanması (Bek, 2003, s.11)uyum sürecinin oldukça işler olduğunu gözler önüne sermektedir.

“Enformasyon toplumu politikalarının birinci dönemi, gelişmiş ülkelerin enformasyon ve iletişim alanında uygulamaya koydukları bir yeniden yapılandırma süreci olarak tanımlanabilir” (Başaran, 2010, s. 203). 1990’lı yıllar enformasyon toplumu kavramının tüm ülkeleri ilgilendirdiği ve siyasi gündemlerine girdiği süreç olarak değerlendirilebilir. Bu dönemden itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yanında

bölgesel ve uluslar arası örgütler enformasyon toplumuna yönelik belge ve politika oluşturmaya başlamışlardır ve konuyu ulusal altyapı boyutundan uluslar arası altyapıyı içerecek şekilde uluslar arası alana taşınmış; bu doğrultuda da enformasyon ve iletişim teknolojilerinin toplumsal değişim, ekonomi ve gelişme üzerindeki etkileri(Başaran, 2010, s. 203-206) öne çıkmıştır. Tam da bu noktada gelişmekte olan ülkelerin alana dair üretecekleri politikadaki söz sahipliği dikkat çekmeye başlamıştır; gittikçe inisiyatifin azaldığı bu durum ulus devlet üzerinde aşındırıcı olmuştur. Enformasyon toplumu çağında, enformasyonun temel üretici güç olduğunu dikkate alarak enformasyon omurgası ve araçları üzerindeki egemenliğin yeni bir köleleştirme içerisinde olması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkiyi görünür kılmasının ötesinde bir sömürgeleştirme sürecini yeniden üretmektedir. Bunu meşrulaştırmak için uygulamaya konulan politikalar rehber niteliğinde olup sömürü ilişkisine ışık tutabilecektir; bu nedenle egemenlik yapılarını besleyen politika ve eylem planlarının irdelenmesi gerekliliği bulunmaktadır. Bunun için öncelikli olarak üretilen belgeleri KEP yaklaşımı ile çözümlerken uygulanan modelin idealist/stratejik model çerçevesinde nasıl bir yaklaşımın izlediğini sunduğu belirtilmeye çalışılmaktadır.

3.1.1 Ağ Politikasında İdealist/Stratejik Model Yaklaşımları

Ağ politikasına yönelik kavramsallaştırma, telekomünikasyon alanında olduğu gibi iki model çerçevesinde bakılmaktadır; idealist model ve stratejik model (Mansell,1993,s.5 akt.Geray,2016b,s.21). Bu modellerde dışlayıcı özellik gösteren idealist yaklaşım, günümüz iletişim yaklaşımında piyasa merkezli durumu betimlemektedir; rekabetçi pazar teorisi temel alınmakla birlikte; tekelci kontrolün kırıldığı bütünleşik güçler olarak görünümünün olduğu bir model sunulmaktadır. Betimlenen haliyle, çok sayıda satıcının olması ve mal ve hizmetin oldukça fazla olduğu rekabetçi pazarda, satıcının bu nedenle önemsizleştiği, bunun karşısında alıcının da rasyonel kararlar alabilecek bilgiye sahip olduğudur. İdealist model açısından varsayımlara bakıldığında; bu model çerçevesinde ortaya çıkan politikaların, sosyoekonomik gelişmeyi, evrensel hizmet kapsamını ve erişim uçurumu gibi konuları dışarıda bıraktığı görülecektir(Aydoğan, 2016a, s. 11). En geniş kapsamda şu maddeler ışığında temel özelliği “dışlama politikası” olan idealist model anlaşılır kılınabilir;

- a. Ürün ve hizmetleri üretenlerin kârlarını en çoğa çıkartmaya çalıştıkları,
- b. Ürün ve hizmetleri tüketenlerin kendi bireysel faydalarını en çoğa çıkartmaya çalıştıkları,
- c. Üretimden kazanılan kâr ve tüketimden elde edilen faydanın başkalarının üretiminden veya tüketiminden etkilenmediği,
- d. Her ürünün veya hizmetin çok sayıda üreticisinin ve alıcısının olduğu ve rekabetin sadece fiyatta ortaya çıktığı,
- e. Hiç kimsenin ya da hiçbir firmanın tek başına fiyatını belirleyemediği,
- f. Piyasaların nitelikleri, fiyatlar, fırsatlar ve alternatif üretim teknolojileri hakkında üreticilerin ve tüketicilerin eksiksiz bilgiye sahip olduğu rekabetçi piyasalardan hareketle geliştirilen teorilere dayanmaktadır (Geray, 2016b, s. 21-22).

Model içerisinde belirgin kılınan durumun neo klasik iktisat sayılıları olduğu görülecektir. Bu anlayışta verimlilik, kârlılık, maliyet-etkinlik gibi kavramlara başvurularak rekabetçi piyasanın belirlenimi altında toplumsal kaynakların tahsis edilmesi söz konusu olmakta ve rekabetçi piyasa ve serbest pazar kavramlarına başvurularak bu alan tanımlanmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında yukarıda belirtilen sayılıların geçerli olması halinde “Pareto optimumu/verimliliği” ilkesinin geçerliliğinden söz edilebilecektir; yani birinin durumunun iyileşmesi için diğerinin durumunun kötüleşmesi gerekmektedir(Klees & Wells, 1980, s.211-213 akt. Geray, 2016a, s.19-20). Bu sayılılara dikkat çekilmesi gereken başka bir yönü de devletin müdahalesine ilişkin olduğudur; piyasa bu koşullarda verimli olarak işlemediği zaman devlet müdahale edebilecektir; yani a’dan f’ye kadarki sayılıların geçerli olduğu hallerde devlet müdahalesi söz konusu olamayacaktır.

Enformasyon ve bilgi temelli ekonomi de bu sayılılar eşliğinde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamasında idealist model çerçevesinde olacağı öngörülmüştür. Böylelikle rekabetçi piyasa kavramının uyarlaması şeklinde görülebilecek olan bu durumun gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere önerilmesi yadırganmaması gerekmektedir. Çünkü idealist yaklaşım ile gelişmekte olan ülkelere dayatılan koşullar, sosyo ekonomik gelişmeyi dışarıda bırakarak; ağın serbestleştirilmesine, özelleştirilmesine ve nihayet dışa açılmasına odaklanmaktadır. Teknolojinin tüm sorunlara çare olarak mistikleştirilmesi idealist yaklaşımının temel aldığı noktadır; bu nedenle politika önerileri bu doğrultuda yapılmaktadır; çünkü rekabetçi piyasanın sağlanmasında bu öneriler ile kamu ağlarının özelleştirilmesi, devletin bu alandan çekilmesi, pazarın kuralsızlaştırılması ve sektöre girişte engellerin kaldırılarak serbestleştirilmesi başvurulan uygulamalar olmaktadır (Başaran, 2014, s. 94). Bu yaklaşıma göre şu durum özet nitelikte olmaktadır; “merkez ülkelerden satın

alınan teknoloji, yüksek bant genişliği ve ABD ile hızlı bağlantı kurulması sözde enformasyon çağına ulaşmanın önkoşullarıdır” (Geray, 2016b, s. 23). Bu kapsamda neo liberal politikalar ile 1980’lerden itibaren idealist modelin egemen söylemlerde bulunduğu ve politika üretimine yansıdığı görülebilir.

Telekomünikasyon alanındaki gelişmeleri çözümleyen yönetsel telekomünikasyon çalışmaları idealist model olarak tanımlayan Mansell, bu çalışmaların kökenini gelişme yazınından devralmıştır. Bu kapsamda gelişmeyi doğrusal model şeklinde değerlendirmektedir. Gelişmiş telekomünikasyon altyapılarıyla ilgili olarak internetin hızlı bir şekilde büyümesinde bu görüşün hâkim olduğu ve enformasyon otoyolları söyleminde yaygınlık kazanmasını yine bu görüşün tezahürü olduğu belirtilmektedir. Kapitalizmle övünç duyan düşünürlerin analizleri, internet ve enformasyon otobanlarını kapitalizmi yükselten olarak görerek kapitalizmin var olan hâlihazırdaki sorunlarını çözeceğini ve onu mükemmelleştireceğini belirtmektedirler (McChesney, 1997, s. 65). Bu yaklaşımın temel özelliğinin, altyapı ve hizmetlerin yaygınlaşmasına, pazar güçlerinin süreci yönettiği böylece politika üreticilerinin, bu güçlere yani şirket ve sermaye sahiplerinin çıkarlarını ön planda tutmasının olduğu söylenebilecektir.

Ağ politikası oluşturmada diğer yaklaşım olan stratejik modelde ise idealist modelde belirtilen tam rekabet piyasanın aksine; kusurlu, eksik piyasa ve oligopolistik mücadele belirgin olmakta ve sosyoekonomik gelişme sorunları dikkate alınmaktadır (Aydoğan, 2016a, s. 11). Analizlerinde yerel kapasite/yetenekler dikkate alınması yanında piyasa da araç olarak kullanılarak sosyoekonomik gelişme sorunlarına (Geray, 2016b, s. 45) da dikkat çekilmektedir. Bu nedenle idealist yaklaşımda üzerinde durulmayan “erişim uçurumları, eşitlik ve evrensel hizmet” (Geray, 2016b, s. 23) konuları burada dışarıda bırakılmayarak stratejik model içerisinde yer almaktadır. Oligopolistik yapısıyla idealist modele nazaran çok uluslu firmaların taktik ve stratejilerine yer vererek, politika oluşturma sürecinde ekonomik ve siyasi belirleyeni çözüme dâhil ettiği için, bu modeli daha gerçekçi analizlerin yapıldığı izlenimi vermektedir. Bu model ile belirgin kılınan durumda, az sayıda firmanın varlığı ve bunlar arasında sürekli rekabetin olduğudur. Mansell bu yönüyle piyasada oluşan rekabet ile katılımcıların eşit fayda sağlayamayacağını, bunun aksine az sayıda firmanın varlığı ile tercih edilecek hizmet ve

malların azalmasına neden olunacağını ifade etmektedir(Mansell, 1993, s. 6-9 akt. Başaran,2010,s.94).

Stratejik ve idealist modeldeki gerilim kurulan karşıtlık üzerinden belirgin olmaktadır; idealist modelde teknolojinin sorunlara çözüm temelinde mistikleştirilmesi, stratejik yaklaşım açısından kabul görmemektedir; bunun öncelikle toplum tarafından içselleştirilmesi ve özümsemesi gerekliliği ve bu teknolojilere uyabilme yeteneğinin kazanılması üzerine eğilim olması gerektiği savunulmaktadır. Teknolojik gelişmelerin yerine, enformasyon ve iletişim ağlarına erişim ya da evrensel hizmet gibi konulara odaklanarak, bu değişim ve gelişmenin altında yatan ekonomik ve siyasi belirleyenleri incelemek gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu yönüyle teknolojik determinizmden kaçınılarak doğrusal gelişim yerine sürdürülebilir gelişmeye ilgi duyulmaktadır; sürdürülebilir gelişme yukarıda idealist modelde belirgin olan neo liberal uygulamaların yıkımından korunma amacı gütmektedir. Sürdürülebilir gelişme politikası, tek bir gelişme politikası savunusu yerine ülkenin kendi iç dinamiklerine ses veren özgün gelişme stratejilerine yer vermektedir, bu kapsamda ekonomik politikalarla eşgüdüm içerisinde olan toplumsal politikalar gerekliliği bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri de bu bağlamda görev üstlenmekte, kamu çıkarlarını önceleyen anlayışla sadece pazara alıcı olmaktan ziyade yatırımcı ve sağlayıcı şeklinde iştirak eden ulusal stratejileri hedeflemekte ve bu yönde telekomünikasyon ağlarının tasarımını düzenlemektedir (Başaran, 2014, s. 44-47). Bu yönde yaklaşım telekomünikasyon teknolojilerinin gelişimini tasarım ve yetenek kavramları üzerinde kurmaktadır; çünkü “tasarım insan faktörünün önemine ve karmaşıklığına dikkat çekmekte, yetenek ise iletişim sürecinin dinamikleri ve teknik ve kurumsal değişimler süreci boyunca insan yeteneklerinin oluşumuna yönelmek için kullanılmaktadır”(Mansell,1996,s.21 akt.Başaran,2010,s.97). Tasarıma yönelik konuların ekonomik, toplumsal ve siyasi değişimlerden etkilenmesi hatta sıkı sıkıya ilişkili olması da bu yüzden olmaktadır ve bu doğrultuda siyasi ve ekonomik güce teknolojik tasarım aracılık etmektedir. Politika üreticilerinin retoriklerinde teknik ilerlemenin toplumun her kesimini kucaklayıcı olduğu ve onların yararına işlediği belirtilmektedir; fakat bu durum gerçekte karşılığını bulmamaktadır; çünkü ağların tasarımı ve tamamlanması büyük kullanıcılar ve şirketler adına yapılmaktadır (Mansell,1993 akt. Goodwin & Spittle, 2002,s.227).

İdealist ve stratejik modele başvurunun gelişme yazınıyla eşgüdümsel olarak ele alınması yanında ülkelerin iç ve dış aktörler tarafından politika oluşturma sürecinde özellikle ekonomik gelişme açısından telekomünikasyon hizmetlerinin yaygınlaşmasını elzem olarak görmek gerektiği iddia edilmektedir. Telekomünikasyona verilen bu önemin ve bu alanın neo liberal politikalar rehberliğinde serbestleştirilmesi, kuralsızlaştırılması ve özelleştirilmesinin, gelişmiş ülkelerde bulunan büyük şirketlerin de faal olduğu bir haritalandırma içerisinde anlamlandırmak gerekliliği bulunmaktadır. Gittikçe yayılan bu şirketler, ulus devletlerin geçtiğimiz yüzyılda güdülen ulusal güvenlik ve soğuk savaş şemsiyesi altında korumacı yaklaşımın kalkmasını talep ederken, söz konusu bu devletlerden bunu sağlaması için güvenli yatırım ortamının oluşturulmasını da istemektedir. Küresel mali sermayenin bu talepleri iç piyasayı da etkilemekte ve ülke hükümetleri üzerinde de eğilim idealist yönde oluşmaktadır. Borç almak zorunda kalan ve sermaye davet etmesi zorunlu hale gelen devletler içinde kredi verenlerin onayı bu nedenle önemli hale gelmektedir. Geray(2016,s.40) bu doğrultuda idealist yönde eğilimi oluşan siyasi parti ve bürokratlarının olmasını iki temel nedene dayandırmaktadır; ilki, sağlanan maddi kaynakla bütçe açığının kapatılmasına yönelik ihtiyacın bulunması ki bu genellikle istikrar adı altında devletlerin otoriterleşmesine evrilmektedir (Yıldızoğlu, 1996, s. 101); ikincisi ise çalışma için de yol gösterici olan küreselleşmenin tüm sorunlara çözüm bulabileceğine yönelik güçlü retoriğidir.

Neo liberalizmin küreselleşmeyle birlikte birbirine esin kaynağı olarak geldiği ve dönüşümün yer aldığı bu sürecin Wolfgang Streeck(2017,s.182-183), TINA(There Is No Alternative) tanrıçasının etkisi altında ve Thatcher ve Reagan'dan günümüze Blair ve Merkel'e uzanan bu dini görevlilerinin eşliğinde deneyimlenmekte olduğunu belirtmektedir. Küresel rekabetten kaçışın olmadığı bu durumda, çok taraflı olunan serbest ticaret konulu anlaşmalarla yeni pazarlar açılacak ve bu pazarlar devletin korumacığandan ve müdahalesinden arındırılacak, ulusal hükümet belirlenimi yerine küresel hükümet söz sahipliğine geçilecek, metalaştırma kabiliyeti artırılacak ve refah devleti de yerini rasyonel kapitalist yaklaşımının gerektirdiği rekabet devletine bırakacaktı. Söz konusu bu gereksinimlerin karşılanması karşılığında da ulus devletlerin politika yapma araçları daralmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sürecin getirdiklerine karşı kırılğan olma durumu da belirgin olmaktadır; çünkü yapılandırılan ülke ekonomileri gelişmiş ülkelerde içsel güçlerce şekillenirken bu

gelişmekte olan ülkelerde dışsal güçlerce oluşturulmaktadır. DTÖ'nün de yapılandırılan bu süreçte önemli bir aktör olma nedeni de bu düşüncenin yansıması şeklindedir; daha önceden iletişimi kamu hizmeti ve temel bir hak olarak algılanması yerini ticareti yapılabilir hizmet veya ürün olmasına bırakmıştır; bu doğrultuda politikaları etkileme gücünde kayma oluşmuştur.

Piyasa merkezli yaklaşımın iletişim alanında gelişmeye bağlı durumu, özellikle enformasyon ve iletişim altyapılarının yaygınlaşmasının talep edildiği düşünüldüğünde idealist modelin anahtar rolünü ortaya koymaktadır; daha doğrusu gelişmekte olan ülkelere anahtarlaştırılan görevini sunmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmekte olan ülkeler için fırsat panceresini araladığı belirtilirken; daha öncesinde geride kalmanın nedeni olarak bilgi eksikliğinin gösterilmesi gelişme yazınına teknoloji ve rekabet ile bütünleştirerek idealist model savunusu egemen söylem içerisine gömülmesine vesile olmaktadır. Bilgi ile gelişmenin bu bakış açısıyla ele alınması; farklı araç fakat aynı amaç altında daha önce üretilen modernizm varsayımlarından çok farklı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu yönde yaklaşım neo liberal politikalar ile enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yayılmasında olumlu ilişki olduğunu belirtir ve bu yönde uygulamalarla rekabetin tesis edilerek gelişmekte olan ülkelerde olumlu etkilerin olduğu izlenimi vurgulanır; fakat böyle bir yaklaşımda piyasanın güçlenmesinin ve asıl belirleyen olmasının yayılma modeli olarak *sosyal-Darwinist*⁴⁷ modeli sunması hiç yadırganmamalıdır. Çünkü bu modelde sermayesi olan hizmete erişmekte ve rekabetçi piyasa zayıf regülasyon ile idealist yaklaşım sergilenmektedir. Cep telefonu, bilgisayar ve internet özelinde bu modelin kullanımı görülebilmektedir. Piyasa koşullarında zamanı belli olmayacak bir beklenti ile fiyatların düşeceği ve yaygınlaşacağı görüşünün hakim olması; bu beklentinin gerçekleşeceği ana kadar parası olmayanların hizmeti kullanamayacağı için dışlandığı, bir tür doğal seleksiyona uğradığı (Başaran, 2010, s. 80) durumu ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında evrensel hizmet kapsamında gelişmenin olduğu durumlarda stratejik

⁴⁷ Rekabetçi piyasa ve idealist yaklaşım ilkesinden türeyen bu model; ödeme gücü olana erişim sunmakta ve piyasa koşullarının sağlandığı coğrafyalarda etkili olmaktadır. (Başaran, 2010, s. 321).

yaklışımdan söz edilebilecektir ve bu durumda da odaklanmış serpme⁴⁸ modeli anlam bulacaktır.

Gelişmenin teknolojinin mistikleştirilmesi ile uyum altında ele alınması ve bunun sorunsuz olacağı kabulü pratikte karşılığını bulamamaktadır; çünkü fırsat ve tehdit ikileminde tehdit göz ardı edilerek fırsat odaklı düşünülmekte; bunun sonucunda da gelişmekte olan ülkeler için bir dizi sorunlar öne çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin teknoloji transferinin sorunsuz olacağı ve bedelsiz olacağı fikrinin beyhude olduğu görülmektedir; bunun aksine “gelişmiş teknolojilerin az gelişmiş ülkelere girişi, öncelikle yabancı yatırımları gerektirmektedir ve ayrıca bu altyapıların kurulması ve işletilmesi için gereken uzmanlık bilgisi ve teknolojik araçlar” (Başaran, 2010, s. 81) gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılığını daha da artırmaktadır.

Toparlamak gerekirse idealist yaklaşımın varsayımları gelişmekte olan ülkelerde “Kuzey’den transfer edilen donanıyla kurulan ve maliyet temelli ücretlendirme prensipleri çerçevesinde çalışan iletişim ağlarının, ekonomide rekabetçi piyasaların işleyişini ve verimliliğini artıracığı bir ‘enformasyon/bilgi temelli ekonomi’ paradigmasına” (Geray, 2016b, s. 22) dayanmaktadır. Böylece gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin arasındaki farkın kapanacağı ve bunun tam rekabetçi piyasalar vasıtasıyla olacağı fikri hakîm olmaktadır. Bu nedenle idealist model ile öngörülenin “enformasyon dostu ekonomi” ya da “enformasyon/bilgi tabanlı ekonomi” olduğu ve gelişmiş ülkelerin bu kavramlarla gelişmekte olanları teşvik ettiği anlaşılabilir. Bu doğrultuda teşvik ile aslında dayatılan ağın neo liberal politika uygulamalarına tabî tutulmasıdır; bu dayatma ülkelere çağın yakalanabilmesi için ön koşul olarak sunulmaktadır; tabi bunun için teknolojinin satın alınması ve uzman ve teknik desteğin halihazırda kendi bünyesinde bulunmaması ve mali yönden de bu koşulu yerine getiremeyeceği düşünüldüğünde, bunun için hazırlanmış olan paket gelişmiş ülkeler tarafından sağlanmakta ve bu durumda bağımlılığı yeniden ve daha güçlü olarak artırmış olmaktadır. Tam da bu nedenle Dünya Bankası yeniden yapılandırma ağ politikası oluşturan ülkeler için önemli bir aktör konumuna gelmektedir ve son zamanlarda piyasa yönelimli çalışmalarıyla idealist model çerçevesinde yer aldığı

⁴⁸ Bu modelde ise ilke olarak sürdürülebilir insani gelişme temel alınmaktadır; önceliklendirme belirlenen hedefler ve projeler doğrultusunda yapılmaktadır. Kırsal alan internet ağları örnek olarak verilebilir (Başaran, 2010, s. 321).

görülebilecektir. Doğrusal bir gelişmenin idealist model ile kavranabileceği daha önce ifade edildiğinde sürdürülebilir gelişmenin stratejik model çerçevesinde bakılabildiği söylenecektir; bu doğrultuda Dünya bankasının raporlarında sürdürülebilir gelişmeye dair izlerin bulunması bunu sözde bağlılık olarak değerlendirmek gerektiği ve bunun idealist modelin bir istisnası olmadığı Urey(1995:113-114), Nudens ve Audenhove(1998) tarafından ifade edilmektedir(akt.Geray,2016b,s.23).

İdealist yaklaşım ile karşılık kuran stratejik modelde ise sürdürülebilir gelişme ile hedeflenen, iç dinamiklere de ses verilmesidir; böylece bu yaklaşım hem endüstriyel üretim boyutlarını ve yerel teknolojik yetenek/kapasitesi rasyonellerini göz ardı etmeden sosyoekonomik gelişme sorunlarıyla bağlantıyı amaçlar hem de piyasaları yukarıdan-aşağıya devlet planlaması geleneklerinin karşısındaki araçlar olarak (Geray, 2016b, s. 45) kullanmaktadır. İçsel çelişkilerin bu model çerçevesinde politika oluşturulmasında ele alınması gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere bağımlılığına alternatif yollar ile cevap vermesini sağlamaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında politika oluşturulması sadece ülke ya da partilerin politikası olmamaktadır; yenilik sürecinin politikası olduğu için tüm katılımcıların, bireylerin ve kuruluşların dahil olması gerekmektedir; çünkü bu teknolojilerin ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi her aşamada söz konusu bu katılımcı, birey ve kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Tam da bu nedenle de bu alan büyük eşitsizlikleri de barındırmaktadır; bu eşitsizlikler düzenleyici kuruluşların ya da çok uluslu şirketlerin gücünden kaynaklanabildiği gibi, değişen teknoloji alanına giremeyen ya da bu alanda kalmayı idame ettiremeyen yetersiz tüketiciler dolayısıyla yaşanmaktadır (Silverstone & Mansell, 1996, s. 213). Bundan dolayıdır ki politika oluşturma süreci sosyoekonomik gelişme sorunlarını önemseyerek gerçekleştirilmeli, gözü kapalı bir şekilde idealist modelin varsayımlarını kabul etmemek gerekmektedir; ülkelerin de politika oluşturmalarında bundan feyz alınmalı ve bağımlılığın kökleşmesine karşılık dışsallıkları içeren iç dinamiklerin de ışığında yol bulunmalıdır.

3.2 SİYASA BELGELERİNİN ANALİZİ

3.2.1 Kültürel Ekonomi Politik (KEP) Yaklaşım

Disiplinler ötesi bir yaklaşım olarak; eleştirel ekonomi politik ve eleştirel semiyotik çözümlemenin kavram ve araçlarını harmanizasyon içerisinde kullanarak bir araya getiren ve bunu gerçekleştirmeyi amaçlayan kültürel ekonomi politik, kültüre diğer yaklaşımlarda belirgin olan öznel anlam üretimini kutsamanın aksine ona özel bir vurgu yapmaktadır. Bu özel vurgu; biraz önce de belirtildiği gibi ekonomi politik ve semiyotik kavram ve araçları kullanılarak yapılmaktadır; Jessop'un bu özel vurguyu belirtmesinin altında yatan neden, ekonomi politiğin de özneleri ele almada yetersiz kalmasıdır.(Jessop,2004,s.140 akt.Yüksel, 2013,s.93). Jessop'un ana akım iktisattan bir kopuşu önerdiği ve çözümlerinin bu doğrultuda yapılmasının gerektiğini "Eğer dil maddi dünyanın biçimlendirdiği ve maddi dünyayı aynı zamanda biçimlendiren bir pratikse, ekonomik süreçleri anlamada dil dolayımıyla üretilen göstergebilimsel öğelerin büyük bir önemi vardır" (Geray, 2014, s. 173) ifadesiyle önermektedir.

Jessop'un bu bakış açısı ile anlam ve eylem arasında bulunan ilişki öne çıkar; söylemsel pratiklerin biçimlendirdiği toplumsal eylemlerin olduğunu kabul ederken, bunun yanında söylemsel olmayan ve toplumsal unsurlarca kullanılan söylemlerinde belirlendiğine değinmektedir. Bu yönüyle bakıldığında Jessop'un kültürel ekonomi politik yaklaşımı, toplumsal belirlenime, ideolojik özelliklere, tarihsel ve bağlamsallığa vurgu yaparak ortak çalışmalar yapan Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesine uygulanabileceği görülebilecektir. Çünkü Fairclough ve arkadaşları, eleştirel söylem çözümlemesinde, göstergebilimsel unsurlarla birlikte göstergebilimsel olmayan yani maddi gerçekliği kavrarken her ikisini aynı bağlamda ele almaktadır. Onun modelinde söylem, dil kullanımına, parole (söz) ve performansa denk düşmektedir; fakat asıl ilgilenilen nokta sosyal pratik olan dil ile toplum arasındaki ilişki olmaktadır (Fairclough, 1995, s. 73). Dil ile ilgili durumun en güzel özeti Mehan(1997,s.250)'da belirtilmektedir; "Dil güce sahiptir. Politik söylemlerde ya da gündelik hayatta olayları anlatırken kullandığımız dil, düşünme biçimimizde ve davranış şekillerimizde değişiklik

yapmaktadır... kelimeler kurucu güce sahiptir: anlam üretmektedirler ve biz anlam ürettiğimizde sonuç olarak dünya değişmektedir” (Goodwin & Spittle, 2002, s. 229).

Söylemi toplumsal pratik şeklinde ele almakta ve ilişkiyi diyalektik süreç içerisinde işlemektedir; çünkü “söylemsel olay içinde bulunulan şartlar, kurumlar ve toplumsal yapılar tarafından şekillendirilir, ancak söylem de kendini biçimlendiren öğeleri aynı zamanda biçimlendirir” (Geray, 2014, s. 175), bu yönüyle diyalektik işleyişi belirtirken bağlamsallığı, söyleme geçmiş ve şimdiki söylemleri eklemleyerek tarihselliği vurgulamaktadır. Bunun yanında hegemonik mücadelenin de Fairclough’un ideoloji kavramı ile uyum içerisinde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Hegemonya mücadelesi içerisinde ittifaklar kurularak gerçekleştirilen bir sürece hitap etmektedir; bu süreç içerisinde söylemler birbirine eklenlenebildiği gibi kopabilmektedir; bu durum da “bir kurumun veya toplumun ve onların kendi arasındaki ilişkilerin içerisindeki söylemsel pratikler bütünü”(Fairclough,1992,s.43 akt.Başaran&Geray,2016,s.59) olan söylem düzenlerini ortaya çıkartmaktadır. Söylem düzenleri bu yönüyle katı ve kapalı olmamakta, değişebilen açık sistem niteliği göstermektedir. Fairclough’un (1995: 10-11) söylem düzenine yönelik olarak ifade etmeye çalıştığı husus; söylem düzeninin toplumsal düzen ya da söylem üzerindeki sosyokültürel pratiğin tarihsel izidir; bu nedenle herhangi bir söylemsel olay tarihsel olarak aktarılan mirasla ilişkili kendini konumlandırarak, ya yeniden üretmekte ya da dönüşmektedir. Açık bir sistem içerisindeki dönüşümlerin olması metinleştirme süreçlerinde işlerlik kazanmaktadır; bu nedenle söylem çözümlemesi yapılırken üç boyut irdelenmektedir; öncelikle yazılı ve sözlü olarak metin (text), sonrasında metnin üretim ve yorumlanması olarak söylem pratikleri (discourse practice) ve aynı zamanda toplumsal pratik (social practice) (Fairclough, 1995, s. 133). Tam da bu nedenlerle Fairclough ve Jessop yaklaşımları örtüşmektedir; bu doğrultuda neo liberal politikalar ve küreselleşme eğilimi ile bilgi iletişim teknolojileri ve enformasyon toplumu politikalarının oluşma süreci ve nasıl etkilediği anlaşılabilir.

1970’li yıllarla birikim rejiminde bilgi tabanlı ekonomi, gelişmiş ülkelerin bunalımdan sıyrılmada başvurdukları yol olmuştur ve bu durum “birikim rejimi(ekonomik) ve düzenleme biçimi (siyasi ve kültürel) için yeni bir ‘onarım’ stratejisi olarak görülebilir”(Jessop,2004;Fairclough,2005 akt.Başaran&Geray,2016,s.52) şeklinde ifade

edilmektedir. Fordist birikim rejiminin çöküşüyle iktisadi söylemlerde başköşeye yerleşen bilgi tabanlı ekonomi söylemi özellikle 1990'lı yıllarda birikim stratejilerine konu olmuştur. Bunun tesadüf olmadığına altını çizen Jessop, bu söylemin dünya piyasalarındaki bütünleşmenin zorunlu olan iki imgesel anlatıyı karşıladığını belirtmektedir. Bunlardan ilki, hem piyasa güçleri hem de piyasanın dışından olanlar tarafından desteklendiği haller düşünüldüğünde her düzeydeki ekonomik stratejileri biçimlendirebilmeli ve aydınlatabilmelidir. İkinci olan zorunluluk ise; geçmişte ve yaşanmakta olan yanında gelecekte de gerçekleşebilecek güçlüklerle karşı özel, kurumsal ve kamusal anlatılarla bütünleşerek, iktidar sahiplerinin hegemonik repertuarını desteklemeli ve vizyonunun önünü açarak biçimlendirmelidir. (Geray, 2014, s. 174) Bu nedenle bilgi tabanlı ekonomi söylemi bu iki zorunlu öğeyi aşarak öne çıkmış ve başköşeye yerleşmiştir. Bundan beslenen enformasyon toplumu da büyük anlatı olarak göze çarpmaktadır; yukarıda ifade edildiği gibi AB ve ABD bu alana yönelik durumu öncelikli olarak ele almaktadır ve rekabet üstünlüğünü koruma ya da aradaki farkı kapatmak adına önemli bir kaynak ayrılan bu alan siyasi öncelik açısından politika üretimine yansımıştır ve bunu temel alan söylemler üzerinde inşa edilmiştir.

Fairclough'un bu doğrultuda eleştirel söylem çözümlemesine başvurmak toplumsal eylem ve yapıların gerçekleştiği bağlamı ve arasındaki diyalektiği algılamaya olanak sağlamaktadır. Metinlerin incelenmesi gerekliliği ve bunun eleştirel söylem çözümlemesi aracılığıyla yapılması sırf metne bakmak yerine yukarıda da ifade edildiği üzere; metnin üretimine, dağıtımına ve tüketimine bakılmasını da içerir; bunun yanında sosyokültürel özellikler de irdelenir, bu da çözümlemenin üç boyutunu; yani üç safhayı oluşturmaktadır. Bu üç safha sırasıyla betimleme, yorumlama ve açıklamadır; betimlemede metnin şekilsel özellikleri irdelenirken, yorumlamada metin ile toplumsal etkileşim irdelenmektedir; açıklamada ise irdelenen bu etkileşim ve sosyal bağlam ilişkisine bakılmaktadır (Bal, 2016, s. 390-391).

Eleştirel söylem çözümlemesinde toplumsal değişimin belirleyeni olarak öncelikle metin ele alınmaktadır; metnin toplumda nasıl oluştuğunu saptamak için yukarıda belirtilen aşamalar ile çözümleme tamamlanmaktadır. Betimleme aşamasında metin ele alındıktan sonra, söylem pratiğinin gerçekleşmesi yorumlama aşamasında irdelenerek, metnin üretiminin, dağıtımının ve tüketiminin nasıl olduğuna bakılır ve bu sorgulamayla

toplumsal etkileşim belirgin kılınır. Son safhada ise toplumsal bağlam ele alınarak, iktidar mücadelesini açıklamaktadır; ikinci ve üçüncü safha toplumsal bağlam ve iktidar ilişkilerini ve bundaki mücadeleyi söylem içerisinde gömülü halden ortaya çıkartmaktadır; bu nedenle bu safhalar önem arz etmektedir. Böylece irdelenecek çözümlemesi yapılacak belgeler içerisinde enformasyon toplumu, bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olunmakla ilgili söylemin iktidar mücadelesinde hangi çıkarlarla örtüştüğü ve bunların nasıl doğallaştırıldığı saptanması mümkün olabilecektir. Mansell'in telekomünikasyona ilişkin olan gelişmeyle ve enformasyon toplumu dolayısıyla yaptığı eleştiri durumu açıklayıcı niteliktedir; “Kamusal iletişim ağları, politika üreticilerin ya da sağlayıcıların ve geniş kullanıcıların retoriğinde bulunan *evrensel* ağ için asgari teknik şartların ışığında tasarlanmamaktadır”(Mansell,1993,226 akt. Goodwin & Spittle, 2002,s.228). Bu nedenle retoriğin fiiliyatı karşılması sorunsalı bulunmaktadır ki; bu genellikle retoriğin gerçeğin üstünde kamufle etmek olarak görünmesi şeklinde de değerlendirilebilir. Bu doğrultuda hem gizlenen hem de doğallaştırılan durumun ağ politikasında idealist ya da stratejik yaklaşımdan hangisine hizmet ettiğinin de incelemesi gerekliliği bulunmaktadır.

Kültürel ekonomi politik yaklaşımla, Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesine başvurarak karşılaştırmalı analize olanak sağlayacak şekilde yeniden yapılandırma sürecinde Türkiye'nin ağ politikasına yönelik üretilen ve oluşturulan siyasa belgelerine bakılması çalışmanın bu bölümünde yapılacaktır. Bu çalışmanın temeli Geray'ın(2016b) ve Goodwin ve Spittle (2002-2003) enformasyon toplumuna yönelik söylem çözümlemelerinden esinlenerek yapılmaktadır. Bu çalışmalarda dört temel söylemin yer aldığı görülmektedir; fırsat/tehdit, teknolojik belirlenimcilik, pazar hâkimiyeti ve son olarak da yurttaş/tüketici. Bunların enformasyon toplumu söylemine eklemlendiği ve bilgi tabanlı ekonomi ve bilgi toplumunun da bu kapsamda siyasa belgelerinde rastlanır durumuyla ağ politikası oluşumunda etken olduğu belirtilmektedir; bu çalışmada da bu söylem düzeninden yola çıkılarak; böylece ekonomik parametreler yanında kültürel ve sosyal etkenler de çalışmada yer alacaktır. Böylece enformasyon toplumu ve teknolojik belirlenimcilik ile art alanda kalanın örtüsü aralanmaya ve nasıl bir ağ politikasının oluş(turul)masının istendiği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bunu güç/iktidar kapsamında mücadele alanına delalet olduğu daha önce ifade edilmişti; bu yönde etken olan siyasa belgeleri iki hattı izleyerek tartışılacaktır; ilki hegemonik iktidarlarının

söyleminde enformasyon toplumunun izi sürülecek; ikinci hatta ise karşı-hegemonik arayışların söylemi belirtilmeye çalışılacaktır. Türkiye'nin ağ politikasında iç ve dış aktörlerin etken olduğu gerçeğinden hareketle; enformasyon toplumu söylemi ile şekillenen Dünya Bankası ve OECD ile AB'nin siyasa belgeleri yanında Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi kapsamında hazırlanan zirve dokümanları incelenecektir. Bununla birlikte ülkede yansımalarının görüleceği, Türkiye'nin TUENA, 2003-2004 Kısa Dönem Eylem Planı, 2005 Eylem Planı, 2006-2010 Bilgi Toplumu Strateji, 2014-2018 Bilgi Toplumu Strateji ve Eylem Planı Taslağı, 2015-2018 Bilgi Toplumu Strateji ve Eylem Planı incelenecek ve bu hat üzerinde tartışma geliştirilecektir.

Türkiye'de ağ politikasının yeniden yapılandırma ile neo liberal politika uygulamalarına koşut olarak izlediği seyri çalışmanın temeli olarak görürken; siyasa belgelerin kültürel ekonomi politik yaklaşımla belirgin kıldığı eleştirel söylem çözümlemesi Fairclough'un modelinden faydalanarak ele alınacaktır. Modelin üç aşamada yapıldığı yukarıda belirtilmişti; bu yönüyle ilk aşamada tanımlama ile sözcüklere, cümlelere, metaforlara ve temalara bakılacak; ikinci aşamada söylemin diğer söylemlerle etkileşimi ele alınarak yorumlama safhası aşılacak ve son olarak da söylemin içinde bulunduğu bağlam analizi ile açıklama aşaması irdelenecektir. Tüm siyasa belgeler için ayrı ayrı bu aşamalar incelenecektir. Bu belgelerin seçiminde temel motive kaynağının gelişmekte olan ülkelere sunulan reçetenin varlığı yadsınamaz; yani bütçe açığının kapanacağı ve dış borç stoklarının azalabileceği düşüncesiyle egemen söylemin güç kazandığı gerçeği sürekli akıllarda tutulması gereken önemli bir husustur. Bu düşünce ışığında siyasa belgelerin çözümlenmesine başlanabilir.

3.2.2 Dünya Bankası Açısından Siyasa Belgeleri

3.2.2.1 Türkiye, Enformatik Araçlar ve Ekonomik Modernleşme Raporu (Turkey, Informatics and Economic Modernization Report)⁴⁹

Bu rapor 1993 yılında Dünya Bankası ve Türk Hükümeti'nin birlikte hazırladıkları programdan oluşmaktadır. Dünya Bankasının araştırma bölümünün “yeni endüstri

⁴⁹ Kaynak: <http://documents.worldbank.org/curated/en/488241468779124698/pdf/multi0page.pdf> erişim tarihi:09 Mayıs 2018

politikası” gündemiyle oluşan ve teknolojik gelişme ile ekonomik modernizasyon konuları hakkında gelişen diyalogun ürünü olan politikaları konu edinmektedir. Raporu uygulamalı özet sonrasında yer alan sekiz başlık bulunmaktadır; sırasıyla bölümler şu şekildedir; 1.Vizyon, Strateji ve Kısıtlamalar, 2. Bilgisayar Avantajını Yaratma, 3. Yazılımda Rekabet, 4.Enformasyon ekonomisi İçin İnsan Sermayesi, 5. İletişim Ağı, 6. Belirsizliği Azaltma-Enformasyonun Rolü, 7. Yasal Altyapı, 8. Eylem Planı ve Hükümetin Rolü. Bölümlerin öncesinde yer alan özetle bilişimin önemi ve gelişmesinin ve bu alanda yatırım yapılmasının ülke kalkınmasında fayda sağlayacağı belirtilmiş ve Türkiye’nin gözlenen-grup ülkelerle karşılaştırıldığında yeterli gelişmenin sağlanmadığı belirtilerek, bilgisayar donanım ve yazılım piyasalarında, iletişim sektör çerçevesinin modernleştirilmesinde, BTE’nin insan kaynaklarını yaratmada ve güçlü özel enformasyon endüstrisinin geliştirilmesinde geride olduğu belirtilmiştir(Dünya Bankası,1993,s.xiii). Bu kapsamda raporun Türkiye’de gelişmenin bilgi iletişim teknolojileri dolayimli sorunu çerçevelemekle başladığı sonrasında sorunu çözmek için politika önerilerinde bulunduğu görülmektedir. Başlıkları bu doğrultuda ele alındığı görülmektedir; hemen geniş bir özeti yer alması ve takibinde metnin inandırıcılığını sağlayacak bölümlere yer verilmesi ve sonuçta da asıl ülke hükümetleri tarafından yerine getirilmesi talep edilen eylem planının belirtilmesi şematik düzenlemede egemen söylem olarak bilgi tabanlı ekonominin öne çıkarıldığını göstermektedir. Eylem planında BTE’ye yönelik stratejinin dört alana dayandırılmasının altı çizilmektedir;

- 1.Özel Sektörün Geliştirilmesi: BİT ile mal ve hizmetlerin uluslar arası rekabeti sağlayabilmek,
- 2.İnsan Sermayenin Düzenlenmesi: BTE’nin ihtiyaçlarına yönelik eğitim dağıtım mekanizmasındaki ve stratejideki insan kaynaklarını düzenlemek,
- 3.Kamu Sektörü Yönetimi: Daha iyi bilişim kullanılmasıyla kamu sektörü hizmetlerinde yenilik ve üretimin artırmak,
- 4.Enformasyon Düzenlemesi: Bilişim tarafından yaratılan tehlikeler karşısında tüketici haklarını ve bireysel özgürlükleri güvence altına almak. (Dünya Bankası,1993,s.xvi)

Eylem planının bu başlıklar altında ekonomik modernizasyonun gerçekleşebileceği ve uluslar arası rekabetin kaynağını bu duruma bağlandığı görülmektedir. Özellikle özel sektör gelişiminin ve rekabetçi havanın Türkiye için elzem ve zorunlu olduğunun belirtilmesi ve hükümetin eylem planını gerçekleştirmesinin gerekliliği bu argümantasyonu sürdürmekte uğrak noktası olmaktadır. Hükümetin yukarıda belirtilen başlıklar için gerçekleştireceği eylem planları da bu doğrultuda yer almaktadır;

öncelikle özel sektörün geliştirilmesi için telekomünikasyon ve yayıncılık alanlarında süreç içerisinde tekelleri kaldırmak; bunun için telekomdan postanın ayrılması, bağımsız düzenleyici otoritenin kurulması ve özel sektör katılımını ve rekabeti sağlaması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. İnsan sermayesinin düzenlenmesi ile ilgili olarak da BİT alanında uzmanlaşmanın sağlanması için üniversite desteğinin sağlanması ve bu alana yönelik okuryazarlığın piyasada karşılığını bulacak şekilde yaygınlaştırılması gerekliliği belirtilmektedir. Kamu sektörü düzenlenmesi için de Ulusal Veritabanı kurulmasına yönelik tasarımın tamamlanması ve bürokrasiyi bu alana taşınması yönünde büyük yatırımların yapılmasının gerektiği ifade edilmektedir. Son olarak enformasyon düzenlenmesinde ise bu alana yönelik kullanım ve içerik bakımından ABD ve AB gerisinde bulunan yasal çerçevenin oluşturulması ve standartların güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Dünya Bankası,1993,s.xvi-xviii).

Raporun birinci bölümünde bilgi tabanlı ekonominin vizyon ve strateji odaklı yaklaşımda dönüşümünün ekonomik yapılar, kültürel olaylar ve kamu politikaları ile sağlandığını ve bu dönüşümün kısıtlanma dolayısıyla yavaş bir şekilde olduğu belirtilmektedir. Aşağıdaki şekilde üç aşamada bu durumun tanımlandığı görülmekle birlikte bilgi tabanlı ekonomiye geçişle birlikte sağlanacak olan yapısal dönüşümün izleği sunulmaktadır; böylece gelişme talep eden ülke için alternatifsiz bir yol haritası da belirgin kılınmaktadır.

	Dönüşümde Endüstri Ekonomisi	Sınırlı Bilgi Ekonomisi	Bilgi Tabanlı Ekonomi
Bilgi Teknolojisi	Diğer BT girdileri (enerji,iş,zaman vs.) yerine geçmektedir.	Diğer BT girdileri (enerji,iş,zaman vs.) yerine geçmektedir.	Bilişim ekonomik ve sosyal hayatın görünmez bir parçası haline gelmektedir.
İletişim	Ağın genişlemesi Ulusal PTT yönetim sistemi	Sayısal Ağ Katma Değerli Hizmetlerin serbestleştirilmesi Mobil İletişimler	Multi-Medya Enformasyon Dağıtımı için Elektronik otobanlar Tüm hizmetler serbestleştirildi Küresel İletişim Sistemi
İnsan Sermayesi	Bilişim Uzmanlığının Gelişimi Beyaz yakalı işe dönüşüm	Alt disiplinlerde bilişim uzmanlığının özelleştirilmesi	Bilişim okuryazarlığının işgücünde yaygınlaşması

Bilgi Hizmetleri	Hükümet büyük oyuncu Özel sektörde hızlı büyüme	Hükümet düzenleyici Kamu verilerine daha iyi erişim Endüstri yapılarının birleşmesi	Endüstri küreselleştikçe daha iyi deregülasyon Bilgiye evrensel erişim
Yasal Sistem	Fikri Mülkiyet Hakları (FMH'nın belgelere girişi)	FMH'nın Veri Koruma Ölçüt Dağıtımın Güçlendirilmesi Yasal uzmanlaşma için bilişimin üretim aracı olması	BTE'de bireysel özgürlükler Bilişimin yasal prosedür kurallarını değiştirilmesi Bireysel yükümlülüklerinin yeni biçimleri
Ekonomik Etki	Bilişim yatırımları üretim maliyetini arttırmaktadır, oldukça az fayda sağlamaktadır Bilişim yatırımları mali ve kamu yönetiminde yapılmaktadır.	Sınırlı üretim büyümesi; fakat bilişim potansiyelinde ve persormansta hala büyük boşuk bulunmaktadır. Bilişimde imalat, ziraat ve perakende yatırımları yapmak	Bilgi yönetiminde organizasyonlar ve bilişim tabanlı yatırımlardan faydalanmanın gerçekleştirilmesi Bilginin yayılımı ile üretimde daha hızlı büyüme

Tablo 4: BTE Dönüşümde Stratejik Aşamalar (Dünya Bankası,1993,s.8)

Raporun bölümlerinde bilgi tabanlı ekonomiye geçişin önündeki engellerin kaldırılması ve bundan fayda sağlanması için önerilerin neo liberal politika uygulamaları çerçevesinde olduğu görülmektedir; yatırımın bu minvalde yapılması gelişmekte olan ülke için elzem olduğu düşüncesi ve yaşamsal rolü vurgusu rapor boyunca sözcüklerden, kurulan cümlelerden ve yapılan kategorilerden anlaşılmaktadır. Sonuç bölümü de bu düşünceyi ve ideolojik konumu belirgin kılmaktadır;

1980'lerde, Türkiye bilgi tabanlı ekonomiye geçişte sıçrama yapmış ve başarılı olmuştur. Türk şirketlerine en güncel bilgi teknolojilerine erişim olanağını liberal ithalat rejimi sağlamıştır... Belirgin olan bilişim politikasının ve eşlik eden kurumların yokluğuna rağmen Türkiye kayda değer ilerleme göstermiştir... Bilgi teknolojileri sektöründe artan büyüme oranı, uygulamalarda daha büyük deneyim, uluslar arası uygulamaları yakalama fırsatı ve rekabet baskısı Türkiye'nin ekonomisinde bilgi teknolojilerinin oldukça büyük rol alacağını ortaya koymaktadır(Dünya Bankası,1993,s.210).

Atılan adımların önemli olduğu vurgusu Türkiye'nin önerilere uyararak gelişme çizgisinde uyum sürecinin işlediğini göstermektedir; fakat olumlu grafiğin seyri yeterli değildir vurgusu da kendini hissettirmektedir; çünkü yeniden yapılandırma sürecinde 1990'larda daha yapılacak çok iş bulunmaktadır ve bu yola girildikten itibaren izlenecek alternatifin olmadığı bir yolun bulunduğu izlenimi egemen olmaktadır.

Türkiye'nin bugün bir seçeneği vardır: Ya bilgi tabanlı ekonomiyi ulusal gelişme gündeminin açık bir hedefi olarak yerleştirecek; ya da bu politikadan arta kalanlarla yetinecektir. Bu raporun temel mesajı; Türkiye bilgi teknolojileri devriminde etken oyuncu

ve küresel ekonomide bilgi merkezi olma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin farkında olarak, açık devlet yönetimi ve özel teşebbüs arasında kurulacak uzun dönemli birliktelik gerekliliği bulunmaktadır(Dünya Bankası,1993,s.211).

Raporun temel mesajının Türkiye özelinde ele alındığında, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere bilgi tabanlı ekonomi söylemiyle yeni bir reçetenin sunulduğu görülmektedir. Bu yönüyle korumacılığın kötü bir şey olduğu belirtilirken, bu devrimde etken olmanın gecikmeden bir an önce etken bir rol almanın sağlanabilmesi için, önündeki engellerin kaldırılarak, sektörün serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesi için hükümete eylem planlarının önerildiği görülmektedir. Alternatifsiz bir yol sunularak seçimin neo liberal politikalar eş güdümünde olması egemen söylemin tutunduğu konumu belirgin kılmaktadır. Devlete biçilen rol, hükümet dolayısıyla, özel sektör ve dışarıdan sağlanacak doğrudan yatırım önündeki engelleri kaldırmak ve bu doğrultuda alanın açılmasını sağlamakla sınırlı tutulmaktadır. Raporun özel sektörün geliştirilmesine yönelik önerilerin olduğu yukarıda belirtilmişti ve bunun eylem planı içerisinde gerçekleştirilmesi tekelin ortadan kaldırılmasına bağlanmıştı. Özelleştirme ile ilgili ulusal ve uluslar arası ölçekte deneyimlere yer veren Başaran ve Özdemir (1998), Türk Telekom'un özelleştirilmesi sürecinde dönemin özelleştirmeden sorumlu Hakkı Sürel ile yapılan söyleşiden yaptıkları alıntı; egemen söylemin izini belirtmektedir ve bu söylemin toplumsal pratik içerisinde yer almasına örnek teşkil etmektedir.

Soru: Türk Telekom'un hisselerinin bir bölümünün satışı yoluyla yapılacak olan özelleştirmenin telekomünikasyon sektörüne yararı ne olacaktır?

Yanıt: Telekomünikasyon alanında özelleştirmenin kuşkusuz en büyük yararı, sektörün rekabete açılması olacaktır. Tüketiciler yasal düzenlemeler yoluyla korunurken, telekomünikasyon hizmetleri çeşitli kısıtlamalardan kurtularak makul bir zamanlama ile tamamen serbestleşecektir. Hizmet kalitesinde yükselme sağlanarak, müşteri taleplerini Türkiye çapında karşılayacak şekilde telekomünikasyon hizmetlerinin yaygınlaşması sağlanacaktır. Telekomünikasyon hizmetleri fiyatlarındaki dengesizlikler ortadan kalkarak, hizmetlerde maliyete dayanan tarifelere geçilecektir. Tarifeler arasında sağlanacak olan denge sayesinde Türk Telekom uluslar arası ortamda rekabet şansı bulacaktır. Müşterilere sağlanan hizmetin toplam kalitesi, hat başına düşen hata sayısının azalması ile büyük ölçüde yükselecektir(s.87).

Egemen söylemin fırsat/tehdit söylemi ve teknolojik belirlenimcilik ile belirgin kıldığı raporun ülke içerisinde yansımalarının yurttaş/müşteri söyleminin eklemlenmesi ile daha ileri boyuta çıktığı görülmektedir. Kamu hizmeti ve evrensel hizmet olarak değerlendirilen iletişimin kâr/zarar ekseninde değerlendirilmesi ağ politikasının idealist modele yaklaştığını göstermektedir. Raporda her ne kadar müşteri sözcüğü çok geçmese de, enformasyon düzenlemesinde müşteri haklarına yer verilmesiyle kamu

hizmetinden parası olanın hizmeti elde edebileceği anlayışına kaydığını göstermektedir. Cümlelerin kuruluşunda aktif cümle yapısı öne çıkmaktadır ve yargı içermektedir; bu nedenle söylem güçlendirilmektedir; çünkü metin içerisinde bilgi veren tarafın da daha güçlü olduğu anlamını içermesi dikkat çekmektedir. Tam da bu nedenle toplumsal ve coğrafi yönden dezavantajlı bölgeler raporda yatırım açısından karşılık bulmamaktadır; böylece stratejik yaklaşım dışında önerilerin olduğu anlaşılabilir.

3.2.2.2 Dünya Gelişme Raporu: Gelişme İçin Bilgi⁵⁰

Dünya Bankası'nın gelişme ve bilgi çerçevesinde yayımladığı diğer bir rapor 1998/1999 yılındaki Dünya Gelişme Raporu: Gelişme İçin Bilgi'dir. Rapor öncelikle sorun olarak değerlendirilen konuları belirten genel bakışla başladıktan sonra sırasıyla bu sorunlara yönelik üç başlık altında ilerlemektedir. Genel bakış öncesinde Dünya Bankası Başkanı James D. Wolfensohn'un, raporun önsözünde "herkes için bilgi olarak görülen enformasyon çağının fakir ülkeler için bir yıldız kadar uzakta olması ve bu mesafenin kapatılmasının gelişme gündemi içerisinde gerçekleştirebileceği"(Dünya Bankası,1999,s.IV) yönündeki ifadesi; fakir ve zengin ülkeler arasındaki boşluğa dikkat çekmekte ve bu zorlu süreci fırsat/tehdit söylemi ile eklemleyerek temel olarak iki soruna odaklanmaktadır. Bu iki temel sorun; zirai, sağlık, muhasebe gibi alanlardaki teknik bilgi ve raporda özellikle üzerinde durulduğu şekliyle know-how uçurumudur; kaldı ki bu uçurum gelişmiş ülke olarak sanayileşmiş ülkelerin sahip olduğu bilgi ve geliştirmekte olan ülkelerin henüz elde edemediği bilgi nedeniyle oluşmaktadır, diğer sorun ise piyasada karşılaşılan enformasyon sorunlarıdır.

Bu doğrultuda rapor çerçevelenen sorunları aşmada geliştirmekte olan ülkelere politika üretimi önerilerinde bulunmaktadır. İlk, geliştirmekte olan ülkelerin bu uçurumu kapatması için yatırımlar yapılması gerekliliği ve dünyaya açılması yönünde engellerin kaldırılmasının ve rekabete açılmasının özellikle telekomünikasyon sektörü üzerinden değerlendirmesi yapılmaktadır. İkinci olarak katılımcı yaklaşımla ülke hükümetinin, çok taraflı kuruluşların, hükümet dışı örgütlerin ve özel sektörün birlikte sorunları aşma

⁵⁰ Kaynak: <http://documents.worldbank.org/curated/en/488241468779124698/pdf/multi0page.pdf>
erişim tarihi:09 Mayıs 2018

yönünde gayret birliği içerisinde olması gerekliliği belirtilmekte üçüncü olarak da bütün bu çabalara rağmen sorunların devam edeceği; fakat bunun bilincinde bir yaklaşımla beklenmeyen çözümlerin olabileceği ile ilgili olarak çok az olacak şekilde umut kapısı aralanmaktadır. Bu yönüyle bilginin merkezi önemi üzerinde durulmaktadır ve raporun girişinde metafor olarak bilgiye anlam yüklenerek güçlendirilmekte ve kolayca satın alınabilecek metalaştırma da öne çıkarılmaktadır;

BİLGİ İŞİK GİBİDİR. Soyut ve ağırlıksız olarak, her yerdeki insanın hayatını aydınlatarak, dünyayı kolayca dolaşabilir; fakat ne yazık ki hâlâ milyarlarca insan yoksulluğun karanlığı içinde yaşamaktadır. Yüzyıllardır süren basit bir ishal tedavisinin nasıl yapılacağı bilinmektedir; fakat milyonlarca çocuk, ailelerinin onları nasıl kurtarabileceğini bilmediği için ölmeye devam etmektedir. Fakir ülkeler – ve fakir insanlar- zengin olanlardan sadece daha az sermayeye sahip oldukları için değil daha az bilgiye sahip oldukları için de ayrılmaktadır. Bilgi genellikle üretim açısından maliyetlidir ve bu nedenle bilginin çoğunluğu sanayileşmiş ülkelerde üretilmektedir. Fakat gelişmekte olan ülkeler bilgiyi okyanus ötesi ülkelere elde edebileceği gibi kendileri de bilgilerini üretebilirler(Dünya Bankası,1999,s.1).

Raporun gelişmekte olan ülkeler için belirlediği yol haritası biraz önce de ifade edildiği gibi bilgi merkezinde ülkelerin yoksun kalması nedeniyle yaşanan sorunlar açısından değerlendirilerek bilgi uçurumu üzerinden anlam bulmaktadır. Bu uçurumun kapatılmasının kolay olmadığı belirtilmekte, zorlu süreçte ulaşılması gereken hedefin yerinde durmadığı, gelişmiş ülkeler tarafından hep daha ileri götürüldüğü ifade edilmektedir; bu nedenle gelişmekte olan ülkeler bilgi üretirken aynı zamanda üretilmiş bilgileri de kullanarak kapasitelerini artırmalıdır önerisi doğrultusunda bilginin gelişmiş ülkelere elde edilebileceği belirginleştirilmektedir. Bunun neden daha hızlı yapılmaması ya da hangi şartlar altında yapılmasının gerektiği ile tartışma yapılmaktadır.

Fakat gelişmekte olan ülkeler tekerleği, bilgisayarı ya da sıtma tedavisini yeniden bulmak ihtiyacında değildirler. Var olan bilgiyi yeniden üretmek yerine, yoksul ülkeler, zengin ülkelerde zaten fazlasıyla bulunan bilgiyi elde etme ve uyarlama seçeneğine sahip bulunmaktadır. İletişim maliyetlerindeki düşüş ile bilgi transferi her zamankinden daha da ucuz hale gelmiştir. Bu avantajlar değerlendirildiğinde içinde bulunulan durum, bilgi uçurumlarını hızlıca kapatma ve ekonomik büyüme ile insanlığın refahında sıçrama için uygun şartların olduğu görülmektedir. O halde neden transfer beklediğimiz gibi yapılmıyor? Gelişmekte olan ülkeler için hangi şartlar küresel bilgi stokundan daha dolu kullanımı gerektirmektedir? (s.2)

Temel iki soruna(bilgi uçurumu ve enformasyon sorunları) odaklanma ve arasındaki ilişkiyi yeşil devrim (green revolution) üzerinden tarihsel olarak bakılarak anlaşılabilirliğini öneren rapor; bilgi uçurumunu kapatacak bilgi gereksiniminin elde

edilmesinin, uyarlanmasının yeterli olmadığını ve bu doğrultuda yerel şartların da hesaba katılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu yönüyle yerel üretimi öncelikli olarak ele alındığı nedeniyle egemen söyleme eleştiri getirdiği söylenebilecektir; fakat burada ülke hükümetlerine de özel bir görev verilmektedir; “üretim sürecini desteklerken, piyasa güçlerine cevap olarak yeni teknolojilere başvurulmasına yönelik özel sektör için gerekli koşulları sağlayacak. Birçok gelişmekte olan ülke kendi kamu araştırma ve geliştirmelerini piyasa güçlerine daha uyumlu kılmak için yeniden yapılandırmaktadır”(s.8). Yerel üretimi sağlamak adına araştırma geliştirme faaliyetlerinin piyasa güçlerine yönelik yapılandırmasında kamu yatırımlarının gerekliliğine bağlanmasıyla ancak ülkelerin dünya piyasasında yer alabileceği savunularak ve yabancı yatırım için cazip hale gelebileceği belirtilerek alternatifsiz yol haritası önerilmekte ve neo liberal politika uygulamalarına da dolayısıyla işaret edilmektedir. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelere yerel bilgi üretimi ve yerel talep ile ilgili olarak belirtilen; “Çoğu gelişmekte olan ülkeler için yerel araştırma daha çok temel ihtiyaçlara odaklanmalıdır. Ve yerel araştırma geliştirme özellikle tarım ve tıpla ilişkili olduğunda muazzam değeri olan yerel bilgi üzerine kurulmalıdır”(s.38) ifadesi ile stratejik yaklaşımın önerilmediği, kısa vadeli uygulanan politikaların gelişmekte olan ülkeler için daha avantaj sağlayacağı belirtilmektedir.” Kamunun finanse ettiği araştırma geliştirme öncelikle tarıma odaklanmalı”(s.39) bu söylemi güçlendiren ifade olarak göze çarpmaktadır.

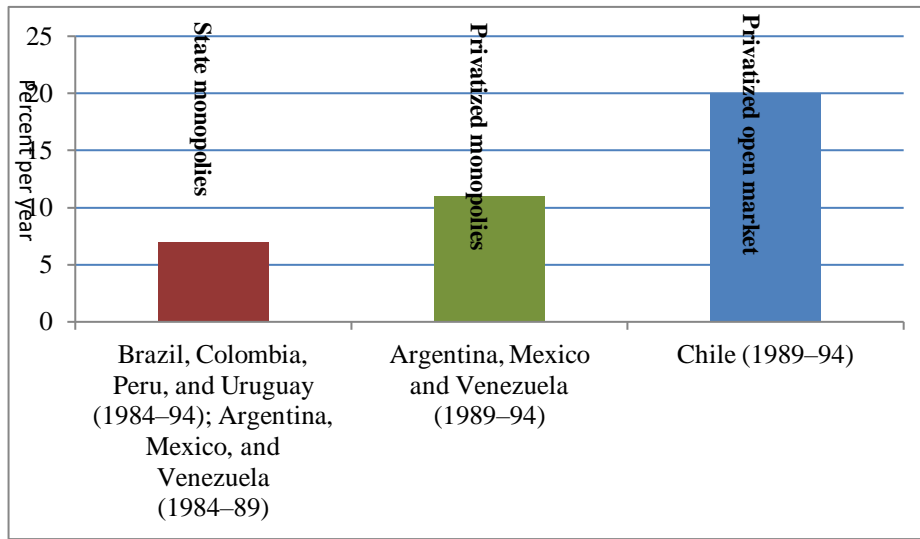
Bilginin ülkelerin büyüme oranıyla korelasyon içerisinde olduğu ve bunu üç gösterge(eğitim, ticarete açıklık ve iletişim altyapısının elverişliliği) üzerinden okunabileceği belirtilerek, bir ülkenin büyüme oranına ekleyebilmesi için, ülke insanını eğitmesi, uluslar arası ticarete açık olması ve telekomünikasyon altyapısına yatırım yapması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Fırsat/tehdit söylemi ile bunun ülkeler için önemi vurgulanırken cesaret göstermeyen ülkelerin cesaret gösterenlerin arkasına düşeceği belirtilmekte ve bazı ülkelerin küresel ekonominin getirilerinden bu nedenle daha fazla yararlanacağı ifade edilmektedir(s.25).

Raporun iletişim bilgisi bölümünde, iletişimde yaşanan devrimlerin toplumsal değişimde merkezi rolü belirtilmekte ve BİT de bu doğrultuda önem arz etmektedir. Birçok gelişmekte olan ülkelerde bu yeni teknolojilerin kullanımı yaygınlık kazansa da

hâlihazırda eşitsizlik söz konusu olmaktadır ve bu ülkelerin uyguladığı politikalarla bağlantılı görünmektedir şeklinde yaklaşımın hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda temel olarak iki mesajı belirgin kılan raporun, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine önem atfederken hükümetlere yine bu doğrultuda görev verilmektedir, verilen bu mesajlar doğrultusunda metin içerisinde karşı-hegemonik söylem bulunduğu izine de rastlandığı görülmektedir;

- Geleneksel iletişim kanalları önemini korumasına rağmen, yeni bilgi ve iletişim teknolojileri, bilginin oldukça ucuz maliyette yaygınlaşmasında ve ülkeler içinde ve gelişmekte olan ve sanayileşmiş ülkeler arasında bilgi uçurumunu büyük bir potansiyele sahip olmaktadır.
- Pazar rekabeti geliştirmekte olan ülkelerde, özel sektörün iletişim altyapısını ve hizmetleri sağlamasını ve yeni iletişim teknolojilerini kullanımını geliştirmesini serbest bırakabilir. Fakat hükümetler, özel sektörün tekel güç olmasına ve yoksulların pazara erişimini garanti altına almaya karşı uygun düzenlemeler yapmak zorundadır(s.56).

Yeni iletişim teknolojilerinin maliyeti düşürücü etkisinin ve özellikle kablosuz teknolojiler vasıtasıyla az gelişmiş ülkelerin bile doğrudan sayısal ağlarla donatılacağı varsayımı oldukça iyimser havanın varlığına delalet gösterilmektedir. Fakat bu yine de neo liberal reçeteden vazgeçilmesi anlamına gelmemektedir; çünkü özel sektör sahiplik yapısı ve rekabet vazgeçilmez iki önemli konu olarak önde durmaktadır; bu doğrultuda özelleştirmenin piyasalarda karşılığını bulması açısından şekil x egemen söylemi güçlendirmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin bu durumun getirilerinden faydalanması için, “kendi bölgesinde uluslar arası şirketlerin rekabete girmesini garanti etmelidir”(s.67). Şekil-9’da Latin Amerika’daki farklı pazar koşullarının bulunduğu telefon hatlarındaki büyüme grafiği ile telefon şebekelerinin özelleştirilmiş pazarlarda daha hızlı büyüdüğü ve geliştiği açıklanmaktadır. Yıllara göre büyüme yüzdesinin verildiği haliyle özelleştirmeye doğru evrilen sektörde daha fazla büyümenin gösterildiği ve bunun karşısında kamu tekellerinin çok sığ kaldığı belirgin kılınmaktadır.

Şekil 9: Telefon Şebekelerin Ülke-Tekel Açısından Karşılaştırmalı Büyüme Hızı⁵¹

Raporda yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanakların gelişmekte olan ülkeler için muazzam potansiyeli olduğu ve kablosuz teknolojiler ile geleneksel iletişim vasıtalarında kullanılan sistemlerin uzun bir sürede erişim sağlayamadığı bölgeleri sistemle bütünleştirme hali iyimser yaklaşımın gölgesinde kalanı da gün yüzüne çıkartılması gerekliliği özellikle ülke hükümetlerine verilen görevlerde açığa çıkmaktadır.

Özelleştirmenin kullanılması, rekabet, regülasyon ve seçici kamu eylemi, gelişmekte olan ülkelerin geleneksel medyayı yeni iletişim bilgisiyle besleyecekleri araçlardır. Aslında, yeni küresel ekonomi ile rekabet etmek için gelişmekte olan ülkeler gelişmeyi sağlamalı ve enformasyon altyapısının etkili kullanımını milli hedefin en öncelikli konusu ve zirvesi yapmalıdır... Eğer bunlar iyi yapılırsa, bu stratejiler eğitim sistemini büyütecek, siyasi düzen ve uygulamayı geliştirecek ve iş ticaret için yeni olanakların ölçөгünü genişletecektir(s.70).

Özelleştirmenin geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru ülke deneyimlerinden de anlaşıldığı kadarıyla iyimser hava içerisinde vaat ve iddia edilen *daha iyi ve daha ucuza* hizmet elde edilmesi pratikte karşılığını bulamamıştır. Devlet tekelinin ortadan kalkması ile rekabet anlayışı içerisinde daha iyi ve daha kaliteli hizmet yanında mülkiyetin tabana yayılarak kalkınmanın ve zenginleşmenin gerçekleşeceği savunu, fiiliyatta kâr maksimizasyonu ilkesi doğrultusunda hareketle hizmet yoğunlaşması kâr

⁵¹ Kaynak: Dünya Bankası,1999, s. 67 veriler belirlenen kaynaktan alınarak rapora ithal edilmiştir. (Wellenius, Björn. 1997. "Telecommunications Reform—How to Succeed:Public Policy for the Private Sector." *Viewpoint* (October) Note No. 130. Internal newsletter, Industry and Energy Department, World Bank, Washington, D.C.)

getiren alanlara kaymış, diğer alanlarda ise hizmet verilmeme ya da verilse bile kalitesiz hizmet gibi bir sonuç doğurmuştur. Bu nedenle raporda iyimser yaklaşımın gölgesinde kalan bu durum gün yüzüne ülkelerin yaşadığı acı deneyimlerle çıkmaktadır. Kamu hizmeti anlayışı yerine kâr maksimizasyonu egemen olduğu için de dezavantajlı ve coğrafi açıdan da sorun sahalarının olduğu yerlerde hizmet durma noktasına gelmiştir. “Halka arz adı altında borsaya sunulan hisseler, ‘Ali Cengiz’ oyunları ile kısa sürede belli ellere geçmiş, kamu işletmelerinin mülkiyeti yerli ve yabancı sermaye gruplarının elinde toplanmıştır” (Başaran & Özdemir, 1998, s. 129).

Raporun son bölümünde ülke hükümetlerin ne yapmaları gerektiği sorusuna cevap verilmektedir. Öncelikle bilgi uçurumunu kapatmak için dışarıdan bilgi alınması gerekliliğinde araç olarak kullanılan şu hususlar bulunmaktadır; mal ve hizmetlerin üretiminde daha iyi ve yeni yollar bulunması için serbest ticaret, doğrudan yabancı yatırım, teknoloji lisanslaması, telif haklarını koruyucu yasal düzenleme, beyin göçüne karşı olma ve yetenekli kişileri geri getirme ve ülke içinde araştırma geliştirme faaliyetlerini artırma ve bunu piyasaya karşı daha yanıt verecek şekilde yapma(s.145). Bu kapsamda son iki araç haricinde politika üretiminde başvurulanın idealist yaklaşım olduğu görülecektir; özellikle ticarete açıklık ve doğrudan yabancı yatırımın neo liberal uygulamalar ışığında başvurulan araçlar olduğu açık olarak görülmektedir. Teknoloji lisanslama da aynı şekilde dışarıdan bilgi akışının daha kolay ve engelsiz bir şekilde yapılmasının önünü açan uygulama olmaktadır. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri de yukarıda ifade edildiği gibi stratejik yaklaşım çatısı altında görünse de raporda tavsiye edildiği üzere; yerel AR-GE temel ihtiyaçlar üzerine odaklı kısa dönemli politikaları içermesi istenmektedir; bunun yanında küresel bilgi havuzuna erişim için de kamu yatırımının yine dışarıdan gelen bilgiyi elde edebilecek seviyede olması talep edilmektedir. Bu yaklaşım da yine stratejik model retoriği altında idealist model savunusunu pekiştiren bir durum ortaya koymaktadır.

Rapora bütüncül bakıldığında temel olarak iki soruna odaklanmakta ve bu sorunları cevap arayışı olarak tartışma yürüterek politika önerilerinde bulunmaktadır. Hemen hemen her bölümde sıklıkla tekrarlanan bu durumda soru sorarak başlanarak egemen durum pekiştirilmekte ve söylem güçlendirilmektedir. Önerilen politikalar ile somutlaştırılan ülke deneyimleriyle alternatif harita oluştururken eleştirilere de yer

verilmekte; fakat nihai olarak cevabın tekliği gösterilerek gelişmekte olan ülkelere idealist model çerçevesinde yer alan yukarıda ifade edilen sayıtlılar çerçevesinde önerilerde bulunmaktadır. Neo liberal söylemsel hegemonya ile belirgin kılınan şu iki durum raporda sıklıkla başvurularak söylem güçlendirilmektedir;

- Bilim ve teknolojinin ileri olanlarına çevre ülkelerin girmesine gerek yoktur, onlar piyasa dostu ufak tefek teknolojik yenileşmelerle uğraşınlar,
- Gelişmekte olan ülkeler geleceğe ve öngörülere dayalı hedefler yerine günlük krizleri aşmakla uğraşıp uzun dönemli stratejileri bir yana koysunlar (Başaran, 2010, s. 13-14).

3.2.3 OECD Açısından Siyasa Belgeleri

3.2.3.1 Enformasyon Altyapı Politikaları (Information Infrastructure Policies)⁵²

Modern toplumların bilgi ve iletişime ağırlıklı olarak dayanması ve yeni geliştirilmiş bilgi teknolojilerinin varlığı devletlerin bu yönde kamu ve özel sektör girişimlerini kullanmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda hükümetler yasal ve düzenleyici çerçeveler hazırlamak zorunda kalmaktadırlar; bilgi altyapılarının ulusal sınırları aştığı gerçeği karşısında da bu zorunluluk uluslar arası ölçeğe kaymaktadır ve bu yönde özellikle gelişmiş ülkeler öncülüğünde konferanslar düzenlemektedir. Bu maksatla hazırlanan bu belgenin de amacı, 1996 yılından itibaren enformasyon altyapıları hakkında hükümetlerin uyarlamalarındaki önerilerin genel bir çerçevesini sağlamaktır. Belge giriş bölümünü takiben dört başlık altında ilerlemektedir; ilk başlık soru cümlesi olarak elde edilmek istenenin ne olduğunu sormaktadır, ikinci başlık temel ilkeleri konu edinmektedir, üçüncü başlık yine bir soru cümlesi olarak oraya nasıl ulaşılacağını sormaktadır ve son başlıkta da küresel enformasyon altyapısı değerlendirmesi yapılmaktadır. Bunun yanında üç ek belgede yer almaktadır ve bu ekler G-7 pilot projelerini ve yaygın prensipleri ve işbirliği eylemlerini konu edinmektedir.

Belgenin enformasyon altyapı konseptini tanımlarken temel kavram olarak enformasyon otoyolu ve enformasyon toplumuna başvurmaktadır. Modern toplum olarak ekonomik ve sosyal faydalarının etkisini bu yönde ele alınması nedeniyle

⁵² Kaynak: OECD (1996), "Information Infrastructure Policies", *OECD Digital Economy Papers*, No. 20, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/237347378543> erişim tarihi:16.05.2018

“enformasyon altyapıları yeni teknolojilerdeki kabiliyetin çalıştığımız, eğlendiğimiz, öğrendiğimiz ve yaşadığımız tarza dönüşümüne deşinmektedir. Enformasyon altyapıları enformasyon toplumu kurmanın zorunlu ögesi olmaktadır.”(OECD,1996,s.6). Bu kapsamda altyapıya ilişkin olan tüm hususların enformasyon toplumu söylemine eklenerek ve bu doğrultuda gelişme altyapısının sağlanmasına indirgenir.

Belgede elde edilmek istenenin ne olduğu sorusuna cevaben; ekonomik büyüme ve üretkenlik, iş yaratımı, hem ulus hem de uluslar arası ölçekte rekabeti kurma, coğrafi etki ve sosyal ve kültürel hedefler, verilmekte ve bu kapsamda tartışma ilerlemektedir. Ekonomik büyümenin ve üretkenliğin makro ve mikro seviyelerde yaşanması ve iş yaşamında yaşanabilecek önlemlerin alınması fırsat/tehdit söylemi üzerinden belirgin kılınmaktadır. Biran önce modern toplum devamı enformasyon toplumuna girişin sağlanması gerekliliği ve buna yönelik tedbirlerin altyapı üzerinden sağlanması zorunluluğu altında tehdit belirgin kılınmaktadır. ABD ve AB söylemlerinin de bu yönde olduğu ifade edilerek özellikle Bangemann raporunda(s.5) geride kalanların felaket sonuçlarla yüzleşebileceği ifadesi ile söylem güçlendirilmektedir. Kanada'nın da raporunda buna benzer durum yer almakta ve ülkenin bu alanda yeterli kalınmaması durumunda başka ülke firmaları tarafından hizmet ve üretim sağlanarak, potansiyel büyümeden o ülkelerin faydalanacağı hususu belirtilmektedir(s.9).

İletişim pazarının özellikle telekomünikasyon alanının genel eğiliminin serbestleşme olduğu OECD alanı boyunca açıkça görülmektedir. Telekomünikasyon pazarını açan öncü ülkeler, açık pazarın potansiyel faydalarına vurgu yapmaktadır. İletişim pazarlarındaki serbestleşme etkisi tüm ülkeler tarafından tanınmaktadır. Onların milli ekonomileri, enformasyon altyapıları verimli kullanılırsa, fayda sağlayabileceklerdir; eğer geliştirmekte geride kalırlarsa uluslar arası rekabeti kaybedeceklerdir(s.9)

Belgenin diğeri bir başlığı olan ülkelerin deneyimleriyle öne çıkan temel prensipler sekiz kategoride irdelenmektedir; dinamik rekabeti yükseltme, özel yatırımı teşvik etme, uyarlanabilir düzenleyici çerçeve tanımlayabilme, ağa açık erişim sağlama, hizmetlere erişim ve evrensel koşulu garanti etme, yurttaşlara fırsat eşitliği sağlama, içerikte çeşitliliği sağlama ve son olarak da dünya çapında az gelişmiş ülkelere ilişkin işbirliği gerekliliğini tanıma (s.10). “ Tecrübe göstermektedir ki, rekabet ücretleri düşürmede etkilidir; fakat mevcut telekomünikasyon tarife yapıları, özellikle tekel pazarlarda, dinamik piyasanın gelişiminin canlanması yerine sekteye uğratmaktadır”(s.11). Bu kapsamda tekel yapılar ve tarife yapıları engel olarak gösterilmekte, bunun için

serbestleşme ve özelleştirme uygulamalarına yol açılmaktadır. Bu durumu Almanya'nın raporu(s.11) dayanak olarak gösterilerek söylem güçlendirilmektedir. Diğer taraftan özel yatırımın da teşvik edilmesi yönünde “genelde, OECD ülkeleri, enformasyon altyapı finansmanında sorumluluğun özel sektör olduğunu düşünmektedir”(s.11) şeklindeki ifadeyle hükümetin bu yönde politika üretiminin olması gerektiğini belirtmektedir. Yine ülke deneyimlerine yer verilerek, rekabeti ve özendirici vergi uygulamaları ile hükümetlerin uygun ortamı sağlamaları teşvik edilmektedir. Bunun yanında ağa erişim de önem arz etmektedir;

Ekonomik ve sosyal hedefleri gerçekleştirmek için, hem servis sağlayıcılar hem de kullanıcılar için bu ağlarda ağa erişim ve veri transferinin tam olması gerekmektedir. Özel düzenleme ve ulus ve uluslar arası seviyede ağların ara bağlantısını ve hizmetlerin birlikte çalışabilirliğini sağlayan teknik koşullar elzem olmaktadır(s.12).

Belge içerisinde evrensel hizmet anlayışından da söz edilmektedir; her yurttaşın bilgiye erişiminin temel hak olduğu ve bunun geliştirilmesi gerekliliği üye ülkeler tarafından kabul edilmektedir; fakat devlet raporlarından detaylı olarak bu konsepte yer vermemesi, konuyu yüzeysel geçmesi, finansman olarak da herhangi bir öngöründe bulunulmaması evrensel hizmet yaklaşımının havada kaldığını belirtmektedir. Bu yönüyle de bu kavrama yaklaşımda çekince oluşmakta ve egemen söylemin pekiştirilmesine hizmet etmektedir. “Ne gelişmiş evrensel hizmet konsept tanımlamak şu an mümkündür, ne de enformasyon altyapısı gelişiminin güncel durumu beğenilmektedir. Bu konuyu belirtmek meşru olsa da; yeni evrensel hizmet konseptinin olgunlaşmamış tanımları enformasyon altyapısının gelişimini tehlikeye atabilir(s.13)”.

Belgenin ülke deneyimlerine yer vererek; enformasyon toplumu sürecindeki üretilen politikalardan esinlenerek değerlendirildiği görülmektedir. Toplumsal ilişkilerde yaşanan dönüşümün ekonomik etkileri dolayısıyla küresel ölçekte karşılık bulması ve buna en iyi hizmet edecek şekilde altyapı üzerinde politika üretimi ve uyumlu kılınması rekabeti teşvik etmekten geçmektedir. Bu yönüyle her ne kadar evrensel hizmet yaklaşımı görülse de ülkelerin de genele hizmet eden yapıyla birlikte genel eğilimin evrensel hizmetten uzak olarak ödeme gücüne sahip olanın sahip olacağı hizmetlerin varlığı belirgin kılınmaktadır. Soru sorarak ve genel eğilimin bu yönde olduğunu belirterek güçlü konumun pekiştirildiği bu belgenin hegemonik söylem repertuarından

beslendiği görülmektedir; bu kapsamda neo liberal sayıtlıların varlığı ile idealist model çerçevesinde politika üretiminin tavsiye edildiği anlaşılmaktadır.

3.2.3.2 Küresel Enformasyon Altyapı – Küresel Enformasyon Toplumu: Politika Gereksinimleri(Global Information Infrastructure – Global Information Society)⁵³

Rapor, OECD Enformasyon, Bilgisayar ve İletişim Politikaları Komitesi (ICCP)'nin faaliyetleri sonucunda şekillenmiştir. 1997 yılında yapılan toplantılar sonucunda üye ülke hükümetlerinin Küresel Enformasyon Altyapı ve Küresel Enformasyon Toplumu (GII-GIS) dönüşümünde oldukça faal görevleri olduğu bildirilmekte ve hedeflenen politik amaçları gerçekleştirme hattı üzerinde anlam bulmaktadır. Bu doğrultuda raporun giriş bölümünü takiben, enformasyon ekonomisinin ortaya çıkması, GII-GIS 'a erişim, GII-GIS'ta uygulama ve hizmetler ve son olarak da hayal gücünden gerçekliğe başlıkları altında tartışma ilerlemektedir. Daha giriş bölümünde “20.yy'ın son on yılında yapılması gereken en önemli görevlerden biri enformasyon toplumuna düzgün ve etkili geçiştir”(OECD,1997,s.6) denilerek toplumsal dönüşümün ekonomik, siyasi ve sosyal yansımalarla dolu olduğu izlenimi verilmektedir. Küresel enformasyon toplumuna eklemlenme için altyapının hizmet ve uygulamalarla birlikte değerlendirilmesi gerekliliği bulunmaktadır; bu yönde politika üretimi söz konusu olmakta ve yaklaşımın bu hususları kapsayıcı olması gerekmektedir. Bu yaklaşımda kullanıcı dostu vurgulaması dikkat çekmektedir; çünkü ancak yaygınlaşmanın bu anlayışla kazanabileceği düşünülmektedir.

GII-GIS'in gelişimi, altyapının yerleşimine ve uygunluğu yanında kullanıcı dostu hizmet ve uygulamalarının yayılmasına bağlıdır. Bu iki temel hususu birbirine bağlanması, erişim ve altyapının kullanımını ile altyapının, uygulamaların ve hizmetlerin yayılması ve gelişmesinde uygun teşvikleri sağlayan politika çerçevesini oluşturmaktadır(s.26).

Enformasyon toplumuna erişimin, ağa erişime dayandığı düşüncesinden hareket eden rapor, bunun da altyapı, uygulama ve servis sacayağının uygun ortamı elde etmesi ile mümkün olduğu ifade edilmektedir. Tam da bu noktada rekabet sağlanması önem arz etmekte, rekabet koşullarının oluşmadığı yerlerde erişim kısıtlanmış olmaktadır(s.29,31). Enformasyon toplumunun rekabetin elverişli yapılmasına

⁵³ Kaynak: OECD (1997), “Global Information Infrastructure – Global Information Society (GII-GIS): Policy Requirements”, *OECD Digital Economy Papers*, No. 25, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/237255568475> erişim tarihi:19.05.2018

indirmediği durum, yasa yapıcılar için dikkatin bu noktaya kayması gerekliliğine işaret etmektedir. “Yasa yapıcıların bakış açısından, özellikle endüstrilerin yöndeştiği koşullar söz konusu olduğunda, pazarın rekabetçi olduğuna karar vermek zor olabilmektedir”. Bu yönüyle rekabetin BİT ile yöndeşen pazarı rekabete açık hale getirmesi; enformasyon toplumunun getirilerinden faydalanmak isteyen ülkeler için ön koşul olarak dayatılır olmaktadır. Bunun önündeki engellerin kaldırılması titiz bir çalışma gerektirmekte, rekabetin canlandırılması için teknoloji değişikliği, ölçütlerde değişiklik ya da çok elzemse yapılarda değişikliğe bile gidilmesi söz konusu olabilir.

Gelişen ekonomilerin milli iletişim altyapısındaki gelişme sürecinin ivmelenmesindeki sorun, on yılı aşkın anahtar politika konusu olmaktadır. Şimdi, özellikle enformasyon ekonomisi için daha uygun teknoloji yatırımı yapan ve kendi ağını inşa eden gelişen ekonomilerin önündeki gelişme boşluğunu kapatmak için geçmişten daha çok yapılacak iş bulunmaktadır. Bu yenilen çaba önemlidir; çünkü OECD ekonomilerinin kendi geniş bant altyapılarını hızlıca inşa etmeleri sonucu gelişme boşluğunun daha da büyüme tehlikesi bulunmaktadır. OECD ekonomilerindeki derinleşen sermaye süreci çoktandır ivmelenmektedir ve birçok gelişmekte olan ülkelerde sermaye yayılım sürecinden daha da hızlı hareket edebilir(s.52)

Fırsat/tehdit söylemine eklenecek bu durumun, gelişim boşluğundaki açılma ile tanımlanması ve bir an önce bu boşluğun kapatılması için gösterilecek çabanın her zamankinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun için de aciliyet ve iç/dış aktörlerle işbirliği gereksinimi birbirini tamamlayan hususlar olarak belirgin olmaktadır. Böylece ülke hükümetlerinin işbirliği için açık davranmaları gerekliliği de bulunmaktadır.

GII-GIS politika çatısının bir parçası olarak, OECD hükümetleri, hükümetlerle ve sosyal işbirlikçilerle işbirliğini geliştirme yollarını kullanmayı acil bir konu olarak görmelidirler. Bu hem yerel hem de yabancı ticari çıkar işbirliğini içermektedir. OECD hükümetleri ya ikili ya da bölgesel organizasyonlarla gelişen ekonomilere düzenleyici çalışmaları sağlamalıdır. Bu bilgi değişimini, know-how ve pratik çalışma gibi deneyimleri kapsayabilir(s.53).

Raporda, ekonomik ve sosyal faydalar elde etmek için enformasyon altyapısına ve mültimedya hizmetlerine yönelik olarak pazar yapısının gelişme için oldukça önemli olduğu vurgusu yanında uluslar arası ölçekte gelişmenin söz konusu olduğu duruma yapısal uyum gösterilmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Rekabet ortamı ile özel yatırımın önünün açılması ve hükümetlerin içerde ve dışarıda işbirliğinde bulunması dolayısıyla gelişmenin ivme kazanacağı üzerinde durulmaktadır. Telif haklarının ve kişisel verilerinin korunması hususu da raporda yer almaktadır; fakat yüzeysel bir şekilde geçilmektedir; nihai noktada hayal gücünden gerçekliğe dönüşte ağ tabanlı

enformasyon ekonomisinin gelişimi için gerekli olan hususları şu kapsamda değerlendirmiştir ve sayılan maddeler politika üretimini etkilediği gibi küresel piyasaya karşı da duyarlı hale gelinmekte ve uluslar arası işbirliğini de öne çıkartmaktadır.

- Elverişli ve yayılan yüksek hızda etkileşimli altyapılar,
- Altyapılara hem müşterilerin hem de servis sağlayıcıların adil erişimi,
- Ara bağlantı ve birlikte çalışabilen altyapı ve hizmetler,
- Mültimedya hizmetlerinde büyüme ve gelişim,
- Kişisel verileri ve telif haklarını koruyucu işlemler(s.74).

Toplumsal gelişmenin yapısal uyum ve uyum sürecindeki işbirliği ile kazanılacağı hususunun belirgin kılındığı raporda evrensel ve kamu hizmeti yaklaşımına başvurulmamaktadır; ekonomik dönüşümde yaşanan etkilerin küresel ölçekte karşılık bulması nedeniyle hükümetlerin bunu öncelikli konu olarak görmesi gerekliliği bu alanda yatırım yapılmasını ve özel sektör marifetiyle bunu gerçekleştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Ödeme gücü olanın elde edebileceği ve erişebileceği hizmetler ile egemen söylemi güçlendiren ve neo liberal uygulamalara işaret veren raporun ağ politikasını oluşturmak adına idealist modelin sayıtlılarını öne sürdüğü görülmektedir. Çünkü verimlilik, kârlılık, maliyet-etkinlik gibi rekabetçi piyasa belirlenimi ve serbest pazar yapısı raporda sıklıkla başvurulan kavramlar olarak göze çarpmaktadır.

3.2.4 AB Açısından Siyasa Belgeleri

3.2.4.1. Avrupa ve Küresel Enformasyon Toplumu (Europe and Global Information Society)⁵⁴

Bangemann Raporu olarak da bilinen bu rapor 1994 yılında yayımlanmıştır. Avrupalıların yaşam kalitesinin enformasyon toplumunda yaşanan dönüşümlerin etkisiyle gelişeceğinin ve daha önceki yayımlanan Büyüme, Rekabet ve İş başlıklı raporda belirtilen BİT'in gelecek için çok önemli olduğu kabulüyle hazırlık çalışmaları yapılan ve Korfu'da nihai noktasına kavuşan bu raporun Avrupa'da dönüşümün başlangıcı olarak kabul etmek gerektiği ve neo liberal dönüşümün izleğini sunduğu

⁵⁴ Kaynak: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/31a0bebe-4bc6-4f31-a319-7b7799e45d86/language-en/format-PDF/source-70617488> erişim tarihi:20.05.2018

yukarıda ifade edilmiştir. Bu düşün yapısında ve süreç içerisinde hazırlanan rapor giriş bölümünü takiben; enformasyon toplumu-yaşamak ve çalışmak için yeni yollar; Pazar odaklı devrim; gündemi tamamlama; enformasyon toplumunun kalıplarını kurma; enformasyon toplumunu finansa etme-özel sektör için görev ve son olarak da takip et başlıkları altında değerlendirme yapılmakta; buna ilave olarak da özet ve öneriler içeren eylem planı sunulmaktadır.

Giriş bölümünde, girilen enformasyon çağının olumlu etkilerinden faydalanılması için dezavantajlı konulara Avrupa seviyesinde üye ülkeler tarafından dikkat çekilmesi ve gerekli eylemlerde bulunulması gerekliliği ifade edilmektedir. Bu alanda yarışın küresel ölçekte, ABD ve Japonya önderliğinde olduğunun farkındalığı, geride kalmanın verdiği yaklaşımın etkisiyle duruma ciddi bir yaklaşım gereksinimi duyulduğu anlaşılmaktadır. Birlikte çalışma ve yaşama şeklinde değişikliğin yaşandığı bu süreçte teknolojik belirlenimin ve fırsat/tehdit söyleminin oldukça belirgin olduğu raporun ilk bölümünde karşılamaktadır;

Tüm dünyada, enformasyon ve iletişim teknolojileri en az onun kadar önemli ve en az onun kadar geniş kapsamlı yeni endüstri devrimini oluşturmaktadır... Bu devrim insan zekâsına ve yeni büyük kapasiteler eklemektedir ve birlikte yaşama ve çalışma şeklimizi biçimlendiren kaynak oluşturmaktadır. Avrupa çoktandır bu devrimin içinde yer almaktadır; fakat bu yaklaşım bölük pörçük ve beklenen faydayı azaltan şeklindedir. Enformasyon toplumu birliğin birçok amaçlarını gerçekleştirecek araçtır. Bunu hemen yapmalıyız ve hemen şimdi yapmalıyız(Bangemann,1994,s.4).

Bangemann'da belirgin bulunan birlikte çalışma ve yaşam şeklindeki dönüşüm ve bunun yeni devrim olduğu daha sonraki neo liberal çizgi savunucularının sıklıkla başvurduğu ve politika yapıcıların retoriklerinde rastlanılan durumdur. Raporda Avrupalılara seslenildiği görülmekle birlikte kendi içinde birlikte ve biran önce harekete geçilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır; kendinden öncül raporlarda vurgulanan haliyle muazzam olanaklar beklemektedir; “fakat hiçbir şey otomatik olarak olmayacaktır. Bu işlerin burada ve yakın zamanda oluşacağından emin olarak hareket etmeliyiz ve bu kamu ve özel sektörün birlikte hareketiyle mümkün olacaktır”(s.4). Birlik içine sesleniş raporda o kadar fırsat/tehdit ikilemi üzerinden yapılmaktadır ki; hemen hemen her aşamada bir an önce enformasyon topluma girilmesi zorunlu olarak adeta dayatılır duruma gelir.

Enformasyon toplumuna ilk giren ülkeler en büyük ödülü kazanacaktır. Onlar kendilerini izlemek zorunda olanların gündemini oluşturacaktır. Bunun aksi durumda, girişi geçiştiren

ya da yarım çözümlerle süreci sürdüren ülkeler, on yıldan daha az sürede yatırımlarda korkunç azalma, iş yaşantısında sıkışma ile yüzleşeceklerdir(s.5).

Raporda eşitsizliğin risk olarak değerlendirilmesi karşı-hegemonik izlere de rastlanıldığını ortaya koymaktadır; fakat devam eden cümleler itibariyle bunun sorun olarak algılanmasından ziyade insanların bu algısını oluşmadan yıkmak için bir çözüm arayışına ihtiyaç olduğunu belirtmesi; eşitsizliğin kendisinden ziyade “eşitsizlik kelimesinin” engel teşkil ettiğini aktarmaktadır.

Temel risk, olan ve olmayan olarak; yeni teknolojiye erişimin ve tamamen ondan faydalanan, nüfusun bir kısmı için söz konusu olduğu iki katmanlı toplum yaratmaktır. Buradaki tehlike, insanlar yeni teknoloji kültürünü ve onun araçlarını reddetmeleridir. Böyle bir risk yapısal değişim sürecinin doğasında bulunmaktadır. Bu durumda insanları, yeni teknolojilerinin enformasyon toplumuna doğru büyük bir adım oluşturduğunu ve bundan daha az katılık, bölümlendirme olacağına ikna etmeliyiz(s.6).

Raporun neden acil sorusuyla başlayan ve siyasi otoriteleri uyaran bölümü, AB'nin bu alanda geride kalmasının daha fazla çekilecek bir durum olmadığını belirterek, egemen söylemin repertuarına başvurmaktadır.

Niçin Acil? Çünkü Avrupa dışından olan rakip şebeke ve servis sağlayıcıları pazarımızda gittikçe faal olmaktadır. Onların bilmektedirler ki: Avrupa olarak bizler kendi teknoloji ve servis sağlayıcılarına ulaşmakta geride kalırsa, ticari güçten mahrum kalacak ve muazzam küresel fırsatları kaçıracağız. İş yapabilmek için daha cazip yerlere şirketlerimiz göçecektir, ihraç pazarlarımız buharlaşacaktır. Onların bu düşüncelerini boşa çıkartmalıyız(s.7)

Kamunun bu anlayış içerisinde eyleme geçmesi ve bunu özel sektör ile işbirliği içerisinde yapması gerektiği vurgusu yapılacak eylem planında özellikle öne çıkmaktadır. Özel yatırım itici güç olarak anlam bulmaktadır ve bunun karşısında tekel ve rekabet karşıtı yapılar, gelişmenin ve raporda yer aldığı şekliyle enformasyon otobanının önündeki yol engeli olarak görülmektedir. “Yeni pazarların oluşumu için anahtar konu, tam rekabete izin veren yeni düzenleyici çevre ihtiyacıdır. Yenilik, büyüme ve gelişim için özel sermayenin hareketinde bu durum ön koşul olacaktır”(s.12). Tam rekabetin altında işleyen piyasanın idealist model için anahtar işlevi gördüğü yukarıda belirtilmişti; bu kapsamda neo liberal cephesini güçlendiren söylemi burada net olarak yer aldığı söylenebilecektir. Pazar belirlenimciliği de bu hattı güçlendiren söylem olarak görülmektedir; dışarıdan etki olarak görülen bu durumda hükümetin kontrolü söz konusu olamamaktadır. Teknoloji ile eşgüdümü ilerleyen bu söylem; gelişmekte olan ülkeler için oluşturulacak eylem planında temel argüman olarak önerilmektedir ve bu da yine fırsat/tehdit söylemine eklenerek alternatifsiz bir

yol ortaya koymaktadır. “Bu sektör hızlı bir evrim içerisinde. Pazar bu süreci idare edecektir, kimin kazanıp kaybedeceğine o karar verecektir. Teknolojinin yaygınlaşması ve güç kazanmasıyla, bu pazar küresel olacaktır”(s.8). Yapısal uyum içeren ve evrim içerisinde marketin etkin olarak görev aldığı bu durumda, teknolojinin yön vermesi ve ivme kazandırmasıyla gerçekleşen evrimde hükümete net olarak düşen görev; enformasyon toplumunu geliştirmek ve idame ettirmek olarak ifade edilmektedir. “Hükümetin asli görevi, rekabetçi güçleri korumak ve enformasyon toplumu için güçlü ve uzun vadeli siyasi karşılamaı garanti etmektir; böylece talep enflasyonu büyümeyi burada ve her yerde finanse edebilecektir(s.8).

Raporda ilgi çeken başka bir durum ise yurttaş/tüketici ikiliğini nasıl metinde görünür kıldığıdır. Enformasyon toplumuna girildiğinde yurttaşlar ve tüketiciler mutlaka faydalanan taraf olacaktır; fakat “ne bekleyebiliriz...” başlıklı bölümün altında “Avrupalı yurttaşlar ve tüketiciler” (s.5) ayrımı yapılarak, bu iki kesimin aynı olmadığı, aynı şeyi karşılamadığı ifade edilmektedir. Metin içerisinde bu ayrımı net çizgilerle görmek olası değildir; fakat yine de ayrım verilen hizmetin kamu hizmeti olup olmamasına göre karşı kitlenin isimlendirildiği görülmektedir. Yine aynı başlık altında hükümetlere ve idarecilerden beklenene bakıldığında “daha etkili, saydam ve hassas **kamu hizmetinin** yurttaşlara daha ucuza”(s.5) sağlanması yanında enformasyon toplumundan kim kazançlı çıkacak sorusuna cevaben “**tüketiciler** yeni hizmetlerden özellikle mültimedya hizmetlerinden haz alacaklardır ve tercihlerini eğlence alanında ifade edebileceklerdir...”(s.29). Bu iki kitlenin, verilen hizmete para verip vermediği onun adlandırılmasında göze çarpmaktadır; bu nedenle toplumun ve yurttaşların ikna edilmesi söz konusu olduğunda seslenen kitle “Avrupalılar” olarak yurttaşlar olmakta; fakat rekabet ortamının getirileri mevzu bahis olduğunda bunun ekonomik yansıması için kazanımlar tüketici odaklı olarak anlam bulmaktadır ve elbette tüketici hakları tam da bu nedenle karşılık bulabilecektir. Çünkü parasını ödeyen tüketicinin beklentisinin karşılanamaması bu hakları öne çıkartacaktır; hâlbuki kamu hizmeti ve evrensel hizmet yaklaşımıyla, iletişimin kendisi daha önce hak olarak tanımlanmaktaydı.

Raporda eylem planı içerisinde düzenleyici çerçeve için üye ülkelerin Telekom sektöründeki serbestleşme sürecini hızlandırılması için Avrupa seviyesinde göndermeleri dikkat çekebilecek otorite kurulması yanında üç hususun yapılması

gerekliliği üzerinde durmaktadır. Birincisi tekel olan altyapı ve hizmetlerin rekabete açılması, ikincisi ticari olmayan politik yükleri ve bütçe kısıtlamalarını kaldırması, üçüncüsü ise bu hedefleri elde etmek için pratik ölçütlerin tamamlanmasında zaman planlaması yaparak son tarihleri belirtmek. Üye devletlerin neo liberal süreç içerisinde enformasyon toplumuna acilen girişi söz konusu neo liberal reçeteye uyararak yapılması ön koşul olmaktan çıkarak olmazsa olmaz şekline bürünmekte ve dayatma işlemektedir. Rekabetin Avrupa stratejisinde anahtar rolü gördüğü kabulüyle yaklaşımı da bu durumu pekiştirmektedir. “Rekabet, tek pazarı birleştirdiği ve Trans-Avrupa enformasyon altyapısının büyümesi için gerekli özel sermayeyi çektiği için çok önemlidir”(s.20).

Rapora bütüncül bakıldığında AB’ye seslenmektedir. Üye devletleri, enformasyon topluma giriş için hızlı hareket edilmesi gerekliliği üzerinden, pazara güvenmeye ve rekabetçi yaklaşıma zorlamaktadır. Üye devletlerin birlik seviyesinde karar almaya davet ederek çabaların bu düzeyde olmasını, ortak düzenleyici otoriteler vasıtasıyla özel girişimlerde de bulunulması talep edilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında raporun; enformasyon toplumuna teknoloji ve pazar belirleniminde yaklaşarak ekonomik yansımaları öncül aldığı görülecektir. Kamu hizmeti ya da evrensel hizmet raporda karşılığını bulamamaktadır; toplumsal ve kültürel konular yine tüketicilerin piyasada itici güç olması ile sağlanacağı ölçüsünde yer almakta; tam da bu nedenle stratejik model değerlendirme dışında tutulmaktadır. Erişim uçurumları, evrensel hizmet raporda dışarıda bırakılmakta ve bu konulara eğilmeyerek idealist model tavsiye edilmektedir; daha doğrusu yukarıda da ifade edildiği gibi dayatılmaktadır. Biraz önce de ifade edildiği gibi; raporun AB’ye seslendiği düşünüldüğünde, birliğe girmek isteyen ülkeler için bu koşullara uyulması gerekliliği akılda tutulması gerekmektedir; çünkü birliğin enformasyon toplumuna girişi bu rapor üzerinden rakiplerine göre geride kaldığının işaretidir; bu nedenle yarışta geride bırakacak ve ilerleme hızını sekteye uğratabilecek aday profili istenmeyen durum olacaktır.

3.2.4.2 e-Avrupa Herkes İçin Enformasyon Toplumu (e-Europe an Information Society for All)⁵⁵

⁵⁵ Kaynak: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/312196bf-f264-465a-86d9-77826c2bd61c/language-en/format-PDF/source-70644918> erişim tarihi:20.05.2018

Avrupa Birliği'nin enformasyon toplumunun getirilerinden faydalanmak amaçlı yayımladığı diğer bir rapor e-Avrupa girişimi dolayısıyla ortaya çıkmıştır. 8 Aralık 1999 yılında başlatılan e-Avrupa'da amaç, dijital teknolojilerin tüm Avrupa'da kavranmasının hızlanması ve tüm Avrupalıların bunları kullanma becerisini kazandırılmasıdır. Lizbon'da gerçekleştirilecek Avrupa zirvesinin gündeminde de merkezi rolü bulunmaktadır. Gelişme ve büyümenin dijital teknolojiler vasıtasıyla büyüyen uygulamaların tanınmasıyla gerçekleşebileceği inancı neticesinde yeni ekonomi ya da e-ekonomi olarak adlandırılan oluşumların varlığı görülmektedir. Bangemann raporuyla farkındalığın artırılmasının amaçlandığı süreç içerisinde, Avrupalıların gerekli reaksiyonu göstermediği, bunda yavaş kalındığı kabulü, raporun giriş bölümünde açıklanmaktadır. Yavaş kalınmasının nedenlerini geleneksel sanayi ekonomisinin hala güçlü olarak algılanmasına bağlandığı belirtilerek, Lizbon Stratejisi'nde dinamik ve rekabetçi ekonomiye dönüşümün sağlanmasıyla bu engelin kalkacağı ve değiştireceği kabul edilmektedir. Bu durumda itici güç diğer metinlerde görüldüğü gibi rekabetçi piyasa ve özel sektör olarak ifade edilmektedir. Burada ayrıca düzenleyici otorite varlığı da yinelenirken; farklı olarak kabiliyet kazanmış nüfus ve kapsamlı enformasyon toplumu talep edilmektedir. Bu talebin yönü de güçlü bir lider kontrolünde yukarıdan aşağıya doğru olmaktadır.

Bu kapsamda hazırlanan rapor üç bölüm ve iki ekten oluşmaktadır. Birinci bölümde e-Avrupa'ya karşı tepkileri yeniden değerlendirmesi şeklinde görülmektedir ve üye devletlerden girdiler içermektedir. İkinci bölüm yeni ekonomi gelişiminin kapsamlı analizini özetlemektedir; üçüncü bölümde ise e-Avrupa eylem planına doğru alınacak yolu kurgulamaktadır. Eklerden ilki, başladıktan itibaren süreci açıklayarak, hâlihazırdaki durumu ve planlanan hedefleri detaylandırmaktadır; diğeri ise e-ekonomi ya da yeni ekonomi olarak tanımlananın genişçe analizini ve gelişime etkisini içermektedir. Komisyon e-Avrupa konseptinin arkasında kalan desteği görerek ve internet ile ilgili politika gereksinimi duyarak yaptığı analizleri şu kapsamda değerlendirmektedir;

- İnternet, rekabet ve üretkenlik vasıtasıyla Avrupa ekonomisinin potansiyel çıktılarını yükseltecektir. Bu nedenle başarılı ekonomi politikasının aracı olabilir,
- Avrupa, bazı güçlere(cep telefonu iletişimi) rağmen, internetin tam potansiyelinin farkında değildir,

- Avrupa, yeni çıkışları destekleyecek dinamik Avrupa sermaye pazarına, esnek ve yetenekli işgücünü sağlayabilecek iş pazarına ve ücretleri aşağıda tutabilecek rekabetçi ürün pazarlarına ihtiyaç duymaktadır,
- Üye devletler arasında internetin kavranmasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, ekonomik büyümedeki potansiyelde olduğu kadar toplumsal birliktelikteki sorunları da büyütülmektedir; çünkü ağ ekonomisinde bağlantılı olan insanların faydası maksimum yapılmaktadır(Avrupa Komisyonu,2000,s.5).

Pazar belirlenimciliğinin oldukça etken olduğu söylemde belirgin olmaktadır; yeni ekonominin faydaları yapısal uyum ile sağlanabileceği yanında daha önceki metinlerde de görüldüğü üzere; rekabetçi pazarın yeni giren teknolojinin yönlendirmesi ile yine etken olması beklenmektedir. Bu kapsamda hedeflenenlerin ekonomik kaygı altında olduğu anlaşılabilir; fakat AB bu metinde de yine kendine seslenmektedir; bu nedenle toplumsal ve kültürel yönde de metin içerisinde hedefler ortaya koyulmuştur. Bunlardan ilki, dijital çağa doğru Avrupa gençliği başlığı altında görmek mümkündür; bu kapsamda yıllara sâri olacak şekilde hedefler konulmuştur. Bu hedeflere bakıldığında özetle; okullara internet erişiminin sağlanması ve öğrenci ve öğretmenlerin yeni medya okuryazarlığı olacak şekilde yetenek kazandırılmasıdır. Çünkü “ Avrupa’da dijital endüstrideki büyümeyi destekleme konusunda yetenekli işgücü yoksunluğu, büyük bir problemdir. Yeterli erişim sağlanması ve eğitim bu boşluğun kapanmasına katkıda bulunacaktır”(s.8). Üye ülkelerin yanında, endüstriler arasındaki karşılıklı diyalog, eğitim sektörü ve kullanıcıların yer aldığı katılımcı bir yaklaşımın bu sorunu aşmada katkısı yadsınamaz, rapor bu nedenle katılımcı yaklaşımı benimsemektedir ve erişim uçurumlarını konu edinmektedir.

Trans-Avrupa araştırma ve eğitim ağlarına ilave olarak; bazı ulusal ağların ve bu ağlara erişimin yükseltilmeye ihtiyacı vardır. Komisyon nasıl ve hangi yapısal sermayelerin bu yatırım katkıda bulacağını incelemektedir. Hızlı internet bağlantısı öğrenci ve araştırmacıların yeni uygulamaları için önceliklidir... Her çabaya ilave olarak bilimsel komiteler arasında, internetin potansiyelinin kullanıldığını garanti edecek şekilde farkındalık yükseltilmelidir(s.12-13).

Raporda ayrıca engelli insanların katılımı için de hedefler yıllara sâri olacak şekilde konulmuştur. Portekiz’de engelli vatandaşlar için e-Avrupa’ya yönelik olarak tartışma yapılabilecek bir sayfa açılmış ve oldukça istekli cevaplar alınmıştır. Engellilerin de katılımının sağlanması yönünde uyumluluğu ve yasal çerçevesinin hazırlanması hedeflenmiş ve buna yönelik üye devletlerle danışıklı bir süreç içerisinde işbirliği mekanizması önerilecektir. Bununla üye devletlere engelli vatandaşların hizmet ve ürünlerden yararlanmasındaki tedariki nasıl yapılacağı ortaya konulacaktır. Raporun

ekonomik kaygı dışında, burada da görüldüğü üzere vatandaşları önceleyen ve aradaki erişim uçurumu kapatılması yönünde girişimleri destekleyen bu tutumu stratejik yaklaşımın nüvesi olarak görünmektedir; yine AB'nin kendisine seslendiği hususu bir kenarda tutulması gerekmektedir; çünkü tavsiye ettiği politikalar üye devletlere karşı yapılmaktadır.

Raporun ikinci eki e-ekonominin detaylı tanımlamasını yaparak başlamaktadır. Burada “e-ekonomi dijital teknolojinin enformasyonun erişim, ilerleme ve depolamasını daha kolay ve daha ucuza yaptığı yerde geçen ekonomik aktivitelerin dönüşümü tanımlamaktadır”(s.20). Elverişli enformasyon kullanımı ile refahın artacağı ve iş dünyasının yeniden yapılandırılması ile de pazarın işleyişinde oldukça kapsamlı dönüşümün yaşanacağı belirtilerek, ortaya çıkan tehditleri önemle ve fırsatları değerlendirme e-ekonomi ile belirgin kılınmaktadır. Daha önce yaşanan devrimlerin itici gücü olarak görülen unsurlar kadar dijital teknolojiler de günümüzdeki devrimde asıl etken unsur olarak kabul edildiği görülmektedir. “Yeni ekonominin savunucuları dijital teknolojilerin yaptığı değişikliğin, sanayi toplumlarının tarihindeki büyük teknolojik gelişmeler (buhar gücü, elektrik, içten yanmalı motor) kadar eşit önemi olduğunu iddia etmektedir”(s.20). Bu ifadenin hemen devamında destekleyenlerin karşısında bu değişikliğin tüm sektörleri etkilemediği savunusuyla eleştirenler bulunmaktadır; fakat “genel anlamda eleştirel görüş, durumu ‘doğru değil’den daha çok ‘ispatlanamadı’dır. Bu yönüyle raporun yeni ekonomik tarifinde de yapılan ve dijital teknolojinin yaşanan devrimde itici güç olduğunu kabulü görülmektedir. Teknoloji belirlenimciliğinin belirgin kılındığı bu söylemde bu vesileyle pazarda yaşanan dönüşüm de öne çıkarılmaktadır.

İnternetin yaşanan bu dönüşümde etkin rolü olduğunu belirtmekte ve tüm sektörlerde olan teşebbüslerin e-iş olduğunu öne çıkartarak “aslında en hızlı ve başarılı şirketler, üretim ve dağıtım zinciri boyunca interneti başarılı bir şekilde kullananlar olmaktadır”(s.21). Başarılı şirket olmanın karşılığı teknolojiyi iyi kullanarak elde edilebilmektedir savunusu ile söylemin güçlendirildiği durum söz konusu olmaktadır; bu nedenle enformasyon toplumu içerisinde internet kullanımının gelişme ve büyüme kadar başarıya da eklenildiği görülmektedir; bu yönüyle alternatifsiz bir yol, üretimde ve dağıtımda daha ucuz ve daha kolay ile mümkün kılınabilir vurgusu bu teknolojilerin

bir an önce alınmasını ve kullanılmasını dayatır olmaktadır. “İnternet tarafından sunulan olanaklardan avantaj elde etmek için bu kritik bir zaman, çünkü bu şans çok kısa bir sürede kaybolacak”(s.22).

İnternet trafiğinin yönüne bakmak bu yaklaşım üzerinde fayda sağlayacaktır. Veri akışının ABD lehine olduğu ve mutlak bir egemenliğin söz konusu olduğu durum göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bunun işlenmiş veri ve işlenmemiş veri açısından da değerlendirmesi gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelerin bağımlı olması hususunu somutlaştırdığı görülebilecektir. Çünkü arama motorlarının büyük bir çoğunluğu ABD’de yer almaktadır; bu motorlar vasıtasıyla da yapılan taramalarla işlenmemiş veriler işlenmiş verilere dönüştürülerek kullanıcılara sunulur. Veri akış yönünün somutlaşmış olarak ¼ oranında ABD lehinde olması yanında ziyaret edilen sayfaların çoğunluğunun da, elektronik ticarete de söz sahipliğinin de ABD’yi göstermesi gibi hususlar birleştirildiğinde; aradaki uçurumun kapanacağı tezi çok da ayaklarının yere bastığı söylenemeyecektir. İnternetin sunduğu bu olanakları bu bakış açısıyla değerlendirerek, pazar güçlerinin etki alanlarını genişlettiği anlaşılır olacaktır; hatta elektronik ticaret ile ve hanelere ulaşan yapısıyla hane halkının müşteriye dönüştürülmesi sonucunda masaüstü sömürgecilik süreci görünür olmaya başlamıştır. (Özdemir, 2016, s. 244-245)

Raporda, yeni ekonominin ekonomik büyümeyi yönlendirmesi nedeniyle erişimdeki toplumsal ve bölgesel tutarsızlıkların ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Bilgisayar ve internet kullanım oranının oldukça radikal büyüme göstermesi karşısında dezavantajlıların durumuna da eğilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Çünkü “kırsal alanlar genellikle kentsel alanlara ve şehir merkezlerine oranla bilgisayar ve internete daha az erişim sağlamaktadır”(s.26) gerçeğinden yola çıkıldığında eşitsizliğin raporda yer aldığı görülmektedir. Bunu kapsayıcı enformasyon toplumuna girişte sorunlar yaratacağı konusu yönünden irdelemek gerekmektedir. “AB’nin bazı bölgelerinde internet kullanım oranının az olması sadece toplumsal birleşme için sorun olmamakta, aynı zamanda ekonominin potansiyel büyümesini de azaltmaktadır”(s.26). Tam da bu nedenle eşitsizlik sorununun toplumsal alandan ziyade ekonomik alanda karşılığı söz konusu olmaktadır; ekonomik büyümenin sağlandığı tasavvuru altında düşünüldüğünde, aslında eşitsizlik konusu için politika gereksinimi çok da önemli olmayacaktır. Bu bakış

altında idealist model çerçevesinde hazırlanan bir metin olarak değerlendirebilir; fakat birinci ekte görüldüğü gibi eylem planı içerisinde kapsamlı olarak belirlenen 10 eylem hattı AB'ye seslenen metin olarak ABD gerisinde kalmanın verdiği etkiyi de belirterek savunmacı yaklaşım ile stratejik model çerçevesinde olduğu söylenebilecektir.

3.2.4.3. e-Avrupa+Avrupa'da Bilgi Toplumunun Oluşturulması İçin Ortak Girişim⁵⁶

Lizbon'da gerçekleşen Avrupa zirvesinde, yıllara sâri olacak şekilde on yıl içerisinde dinamik rekabetçi piyasayla ve bilgi tabanlı ekonomi ile dünyada ilk sıraya yerleşmek hedeflenmiştir. Enformasyon toplumuna bir an önce geçişin ve bilgi tabanlı ekonomiye sahip olmanın yaratacağı olanaklar ve internetin de sağladığı muazzam imkânlarla bu hedeflere ulaşılabileceği anlayışı egemen olmuştur. Bu yaklaşımın sonucunda Feira'da yukarıda belirtilen e-Avrupa kabul edilmiştir. AB'nin sergilediği bu duruşun ve kararlılığın aday ülkeler için de uygulanabilirliği hususu ile benzer bir eylem planı hazırlanmasına karar verilmiştir. Benzer bu girişime e-Avrupa+ adı verilmekle; e-Avrupa'da belirlenen hedef ve amaçlar öngörülmüş, bunun yanında aday ülkelerin kendi özel durumları da sunulan eylem planına dâhil edilmiştir. Bu kapsamda e-Avrupa+ ile amaçlanan hedefler şu başlıklar altında görünüm kazanmıştır;

1. Bilgi toplumunun temel yapı taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması
2. Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet
3. İnsan kaynağına yatırım
4. İnternet kullanımının canlandırılması(e-Avrupa+,2001,s.3)

Belirlenen bu amaçların ortak eylem planı içerisinde somutlaştırılarak ve belirli tarihlerle gayretin artırılması hedeflenerek, ekonominin yapılandırılması ve yenilenmesi maksat olarak belirtilmiştir. Bu maksadın tahakkuku için “yetenek, kurumsallık ve genel rekabet gücünün geliştirilmesine ek olarak, telekomünikasyon, elektronik ticaret, mali hizmetler, ulaşım hizmetleri ve ekonomik faaliyetin diğer pek çok alanında müktesebatın kabulü sürecinin hızına olumlu bir katkı sağlayacaktır”(s.4). Bununla birlikte müktesebat sürecine uyumun yeterli olamayacağı belirtilmekte; bu eylem planlarına ve belirlenen zamana riayet aday ülkelere dayatılmaktadır. Kamu hizmeti ve

⁵⁶ Kaynak:http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2015/02/010600_eAvrupa+EylemPlani.pdf
erişim tarihi:20.05.2018

erişim uçurumu anlayışı da raporun alt hedeflerinde yer bulmaktadır; bu kapsamda vatandaş merkezli anlayışın da belirgin olduğu görülmektedir; fakat bu konuda gerekli olan uygulamaların neo liberal çerçevede ele alınması da gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Bilgisel dışlanmanın önlenmesi için, bütün vatandaşlarla erişilebilir iletişim hizmeti olanağının sunulması temel bir gerekliliktir. Bu tür hizmetler; **etkin, rekabetçi bir düzenleyici** yapıya dayalı olarak faaliyet gösteren, **liberalleştirilmiş** bir iletişim sektörü temelinde mümkün olabilir. Her ne kadar aday ülkeler özelleştirme yönünde temel bir kararlılık göstermiş olsalar da, düzenleyici bir yapının ilgili bütün yönlerinin etkin bir biçimde oluşturulmasına yönelik hazırlıklar liberalizasyon tarihinin çok öncesinde başlamalıdır(s.6)

Bilgi tabanlı ekonomiye dayalı ülkelerin daha hızlı ve daha ucuz erişim sağlamalarının elzem olduğu vurgusu, vatandaşlar yanında tüm kurum ve kuruluşların ağa ulaşmalarını gerektirmektedir. Böylece teknolojinin yaygınlaşması sağlanabilecek dolayısıyla da büyüme ve gelişme söz konusu olabilecektir. Bu nedenle de altyapıya yatırım gerekliliği üzerinde durulmaktadır; bu durum doğrusal bir hat olarak önce altyapıya yatırım yapılmasını daha sonra da yabancı yatırımlarının çekilmesini sağlayabilecek gelişme çizgisini yaratır düşüncesinden beslenmektedir.

Aday ülkelerde, özellikle az gelişmiş bölgelerde bilgi toplumunun omurgasını oluşturmak için, altyapının yaygınlaşmasının hızlandırılması gerekmektedir. Bu yaygınlaşma, aday ülkelerin küresel, bütünlük bilgisi altyapısında kendilerine yer bulmalarına yardımcı olacak ve küresel pazarlara kaliteli erişim sağlamanın yanında, özellikle bu tür bir altyapıya dayalı ekonomik sektörlerde yatırımları kendine çekecektir(s.9).

Herkesin bilgi tabanlı ekonomiye katılabilmesi gerekliliği düşünüldüğünde, asıl odak noktası yetersizlikleri dolayısıyla olanaklardan yararlanamayanlara kaymaktadır. Herkese eşit erişim ve açık bir bilgi toplumu yaklaşımını kabul eden ülkelerin de bunu somut adımlarla göstermesi gerekmektedir. Erişim uçurumlarını konu eden ülkelerin toplumsal ve ekonomik alandan dışlamadığı söylenebilecek ve stratejik model savunusu anlam bulabilecektir. Fırsat eşitliğinin başta hükümetler tarafından sağlandığı ülkelerde sürdürülebilir gelişimden bahsedilebilecektir; bu nedenle dezavantajlı grupların gereksinimlerini karşılayabilecek şekilde eylem planının hazırlanması hem ayrımcılığı ortadan kaldıracak hem de toplumsal ve ekonomik gelişme ve büyümeyi destekleyecektir; tam da bu nedenle belgede alt hedef olarak herkesin BTE'ye katılımı belirlenmesi anlamlı olmaktadır. Bu kapsamda metnin seslendiği olarak aday ülkelerin bulunması; kendilerinin eylem planına benzeyen bir eylem planı yapmalarının

müktesebat sürecini hızlandıracağı vurgusuyla; bir nevi dayatılması şeklinde görülmektedir. Bu yönüyle kurallara uyulması ile yapısal uyum sürecinin işlediği bir tutum sergilenmesi, rekabetçi ve etkin piyasanın belirlenimi altında liberalizasyon sürecinin hızlandırılması talebi; metnin idealist modeli tavsiye ettiğini ortaya koymaktadır.

3.2.4.4. e-Avrupa 2005: Herkes İçin Enformasyon Toplumu (e-Europe 2005 an Information Society for All)⁵⁷

Lizbon Stratejisi'nin parçası olan e-Avrupa, 2010 yılına kadar, AB'nin gelişmiş iş ve toplumsal birlikteliği içerecek en rekabetçi ve dinamik BTE olarak hedeflemektedir; bu kapsamda internet bağlantısı ile büyük değişiklikleri sağlayabilmiştir. İletişim sektöründeki düzenleyici çevreyi şekillendirerek e-ticaret için gerekli ortamı sağlamış ve yeni nesillerin kullanımı için mültimedya hizmetlerini sunmuştur. Enformasyon toplumu, üretimin ve yaşam kalitesinin gelişmesi için kullanılmayan çok potansiyele sahiptir. Bu potansiyel de geniş bant teknolojisindeki gelişmelere ve çoklu platform erişimlerine bağlı olmaktadır. Bu minvalde sadece üretim ve büyümeyi değil aynı zamanda sosyal uyumu ve istihdamı da konu edinen Lizbon Strateji'nden motive alınan e-Avrupa 2005 kullanıcıları merkeze almaktadır. Böylece katılımı artıracak ve tüm katılımcılar için olanaklar sunarak yetenekleri geliştirecektir. Bu anlayışla hazırlanan eylem planında amaç; üretimi artırmak, kamu hizmetlerini modernize etmek ve herkese küresel enformasyon toplumuna katılım fırsatı sunmak adına, özel yatırım ve yeni işlerin yaratılması için elverişli çevre sağlamaktır(Avrupa Komisyonu,2002). Böylece sadece yatırım dostu sistem geliştirilmeyecek aynı zamanda özel yatırımların önündeki belirsizlik de azaltılarak talep canlandırılmış olacaktır.

Eylem planı birbirini güçlendiren iki ana grup eylem üzerine odaklanmaktadır; ilki çevrimiçi kamu hizmetleri ve e-iş'i de kapsayan servis, uygulama ve içerikleri canlandırmayı amaçlayan; diğeri ise geniş bant altyapısı ve güvenlik konularıdır. Bu açıdan 2005 yılına kadar, Avrupa'nın çevrimiçi kamu hizmetlerini modernize etmesi ve

⁵⁷ Kaynak: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a588e62-a133-4602-b37e-bd1b2c1484b2/language-en/format-PDF> erişim tarihi:20.05.2018

bu hizmetleri sağlayabilmesi için de yaygın geniş bant erişimini rekabetçi bir fiyatta ve güvenli enformasyon altyapısıyla yerine getirebilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda eylem planı dört ayrı; fakat birbirine bağlı araçlardan oluşmaktadır. İlk araç ulusal ve Avrupa seviyesinde yasal uyumu ve yeniden değerlendirmeye odaklı politika tedbirleridir. İkincisi, e-Avrupa sadece iyi uygulamalar ve tanıtım projeleri değil aynı zamanda başarısızlıktan çıkarılacak dersleri de paylaşarak tecrübe değişimini kolaylaştıracaktır. Üçüncüsü; alınan politika tedbirlerinin hedefleri elde edebilmesi yönünde sürecin takip edilmesi ve izlenmesidir. Dördüncüsü ise; var olan politikadaki işbirliğinin önerilen eylemlerde sinerji ortaya çıkartmasıdır. Bu girişim ile yaratılan bilgi ekonomisinde odak noktası; hizmet, uygulama ve içeriği canlandırarak yeni pazarlar oluşturmak ve ücretleri azaltarak üretimi artırmaktır.

Yöndeşmeyle birleşerek geniş bandın sağladığı iletişim ekonomik yararlar kadar toplumsal faydalar da getirecektir. Toplumsal uyum ve kültürel çeşitliliğe de katkıda bulunacaktır. Tüm Avrupalıların yaşamını basitçe geliştirme potansiyelini sunar ve insanların sadece iş yaşamında değil, arkadaşlarıyla, ailesiyle toplumla, kurumlarla ve şirketlerin işleyiş tarzıyla etkileşimini değiştirir. Bu kullanıcıların ilgilendiği ve e-Avrupa 2005'in başladığı yerdir. Bu eylem planının hedefi, yaygın elverişli geniş bant altyapısına dayalı güvenlik hizmetlerini, uygulamaları ve içeriği canlandırmaktır(s.2).

Üye ülkelerin 2005 yılına kadar kamu sektöründe tüm idari birimlerin geniş bant ile bağlantı yapılması gerekliliği önerilmekte ve bu öneride ayrıca “ulusal ve bölgesel otoriteler bağlantıları satın alırken teknolojik ayırmda bulunmamalıdır”(s.5) hususu ile satın alma odaklı yaklaşım vurgulanmaktadır. Bu konunun devamında Kamu İnternet Erişim Noktaları “KİEM” (Public Internet Access Points “PIAPs”) ile erişim etrafında stratejik yaklaşım belirgin olmaktadır; kamuya yönelik olması ve vatandaş sözcüğünün yer alması bu durumu güçlendirmektedir. “Tüm vatandaşlar, tercihen geniş bant vasıtasıyla kendi muhitlerinde, bölgelerinde KİEM’e kolayca ulaşabilmelidir. KİEM’leri kurarken, üye ülkeler yapısal fonlar kullanmalı ve gerekli olduğu zaman özel ve/ya da gönüllü sektörler ile çalışmalıdır”(s.6). Yine benzer bir durum e-öğrenme için de geçerli olmaktadır. Bilgi toplumunu yeniden yeteneklendirme konusunda “2003 yılına kadar, üye ülkeler, yapısal fonlar kullanarak ve komisyon tarafından desteklenerek, yetişkinlere bilgi toplumu için kendi istihdamlarını ve tüm yaşamlarını geliştirebilecek anahtar yetenekler sağlayacak eylem planı başlatmalıdır”(s.7). Bunun yanında geniş bant erişimin dezavantajlı bölgeler için olması gerekliliği yine önerilen eylemlerde yer almaktadır. “Üye ülkeler, komisyon ile işbirliği içerisinde olarak,

yerleşimin daha az olduğu, rekabet kurallarına önyargılı yaklaşımdan uygun yapısal fonların ve finansal yatırımların kullanabileceği yerleri desteklemelidir. Özel ilgi en uzak yerlere verilmelidir”(s.12).

Bu kapsamda metnin AB’ye seslendiği ve stratejik yaklaşımı benimsediği genel hatlarıyla belirgin kılınmaktadır. Avrupa’nın her yerinde, kamu ve ticari uygulamaların geliştirildiği ve desteklenen programların yer aldığı süreç görülmektedir; bu doğrultuda pilot uygulamalar söz konusu olmakta ve tecrübe kazanılmaktadır. Enformasyon toplumu için gerekli olan yaklaşımın bu düşünce altında zenginleşip gerçekleşebileceği inancı metinde verilen ana mesaj olarak vurgulanmaktadır. Böylece büyüme ve üretimde artış gerçekleşebileceği gibi sosyal uyum ve istihdam sorunları da çözüm bulmuş olacaktır. Fakat egemen söylemin uğrak noktası olarak yeniden yapılandırma hususu göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

İletişim ağlarının maliyet düşürücü özellikleri ve girdi sağlama/üretme/dağıtma/pazarlama sürecine yatay (sektör içi) ve dikey (sektörler arası) boyutta getirdiği “rasyonelleşme” uluslar arası kapitalizmin içinde bulunduğu bunalıma rekabetçi bir sistemde yanıt üretmesi anlamına geliyor. Sayısal iletişimin dönüştürme yeteneği özellikle hizmet sunucularının para kazanacakları çok değişik hizmetleri sunmalarını sağlar (Geray, 2016d, s. 198)

3.2.5 Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Kapsamında Hazırlanan Siyasa Belgeleri

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (DBTZ), 1998 yılında ITU öncülüğünde alınan karardan esinlenerek, BM ve ITU tarafından organize edilmiş ve WHO, ICANN, UNESCO gibi çok sayıda uluslar arası kuruluşun da yer aldığı ve desteklediği bir süreci takip etmiştir. İki aşamada gerçekleşen bu zirvenin ilk adımı Cenevre’de 2003 yılında, ikinci adımı ise Tunus’ta 2005 yılında yapılmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, ekonomik kalkınmada aldığı rol dolayısıyla, BİT’i destekleyecek ve geliştirecek finansal mekanizmalara ve internet yönetimine ilişkin kararlar zirvede görüşülmüş ve alınmıştır. Bunun yanında sayısal uçurum konusunun da yer aldığı bu görüşmelerde, BİT kapasitesinin artırılması ve geliştirilmesi, buna yönelik uygulamaları içeren eylem planı kabul edilmiştir.

3.2.5.1. Birinci Adım: Cenevre⁵⁸

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin Aralık 2003 yılında gerçekleştirilen ilk aşaması İsviçre Cenevre'de gerçekleştirilmiş ve çok sayıda ülkenin takip ettiği programlarla bu adım tamamlanmıştır. Zirvede amaç; bilgi toplumunun gerçekleştirilmesinde, ortaklık paydasında vizyon ve anlayışın geliştirilmesi ve bunun ülke hükümetlerinin, uluslar arası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve nihayet özel sektörün dâhil olduğu uzlaşma içerisinde uygulanacak eylem planının kabulü ile atılacak kesin adımlar olarak ifade edilmiştir. Ortaklık paydası ve ilkelerin yer aldığı eylem planının da genel kapsamda ülkelere yapılacak görevler ve talimatlar listesi olarak sunulması, bu düşüncenin yansıması olarak görülebilir. Bu kapsamda hazırlanan eylem planında katılımcı anlayışla tüm ülkelerin oldukça önemli rolü olduğu vurgusu yapılmaktadır; özel sektör de bu minvalde özel bir konuma yerleştirilmektedir. “Bilginin gelişimi ve yaygınlaşması yanında BİT'in altyapısı, içeriği ve uygulamalarına yönelik özel sektör taahhüdü önem arz etmektedir. Özel sektör sadece pazarda bir oyuncu değildir; aynı zamanda gelişme bağlamında oldukça geniş sürdürülebilir rol de üstlenmektedir”(WSIS, 2003, s.1). bununla aynı ekseninde uluslar arası kuruluşların da konumuna ne yönde dikkat çekildiği de irdelenmesi gerekmektedir. “Uluslar arası ve bölgesel kuruluşlar, özellikle uluslar arası finansal kuruluşlar, BİT'lerin gelişim süreci içerisinde kullanılmasında ve bilgi toplumunun inşasında ve yapılan ilerlemenin değerlendirilmesinde gerekli, elverişli kaynakları yapmakta kilit role sahip olmaktadır”(s.1).

Sayısal uçurumun sorun olarak ele alınması belgede dikkat çeken ve stratejik yaklaşımı belirgin kılan husus olmaktadır. Özellikle hükümetlerinden BİT'in kullanımını yaygınlaşması ve dezavantajlı kesimin olanaklarına sunması beklenmektedir; bunun için yerel yönetimlerle bu konuyu geliştirme çaba ve gayret birliğini sağlama yönünde adımlar atılması hususu belirgin olmaktadır. “Bilgi toplumu üzerindeki şebekeleşme biçimlerinin yenilenmesini, BİT'e erişimi herkes için özellikle dezavantajlı gruplara mümkün kılan BİT altyapısının, araçlarının ve uygulamalarının uyarlanmasını araştırmaları teşvik et”(s.4). Yine emir kipinde yer alan başka bir görev “gazete ve kitaplara açık erişimi sağlayan ücretsiz ve satın alınabilir erişimin ortaya konmasında

⁵⁸ Kaynak: http://bilgitoplumu.gov.tr/Documents/2/Diger/031212_CenevreEylemPlani.pdf erişim tarihi: 05.06.2018

öne çıkan girişimleri teşvik et ve bilimsel bilgi arşivini aç” (s.4). Bir başka talimat ise ülkeler arası duruma ve bu ülkeler arasındaki ekonomik konuma bakışı öne çıkartmaktadır; “gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ve ekonomisi dönüşüm içerisinde olan ülkeler arasında eğitim, öğrenim ve araştırma kuruluşlarını bağlayan BİT temelli ağların yeni biçimlerini tasarlayacak pilot projeler başlat”(s.5).

Belgede kültürel çeşitlilik ve kimlik tartışması da yer almaktadır; bununla birlikte emir kipinde cümleler devam etmektedir. Konunun ana hattı giriş cümlesinde verilmekte; sonrasında talimatlar sıralanmaktadır; eylem hatlarının bu şekilde sıralanması; kesin adımların ve hedeflerin belirlenmesi yanında uygulanmasına dönük de netlik sağlamaktadır. “kültürel kimlik, gelenek ve dinlere saygıyı canlı tutarken, bölgesel ve uluslar arası iş birliği ve kültürler arasındaki diyaloga dayalı bilgi toplumunun gelişimi için kültürel ve dil çeşitliliği önem arz etmektedir”(s.9). Konunun önemine dair verilen bu cümleyi takiben maddeler halinde yapılacaklar listesi sıralanmaktadır; bunların içinde şu hususlar stratejik yaklaşım açısından değinilen noktalara yer vermektedir;

- Bilgi toplumu içerisindeki bireylerin dilleri ve kültürleriyle ilgili olarak içeriği geleneksel ve sayısal medya hizmetlerine erişim aracılığıyla sağla.
- Yerli insanların kendi dillerindeki içeriği geliştirmelerinin kapasitesini arttır.
- Özellikle gelişmekte ve ekonomileri dönüşüm içerisinde olan ülkelerdeki dezavantajlı ve hassas gruplar, engelli, okuma-yazması olmayan bireyleri içeren nüfusun farklı bölümleriyle ilgili olarak, içeriği olduğu kadar, yerel dillerdeki yazılımın dağıtımını ve yaratılmasındaki yerel kapasiteyi büyüt(s.10).

Bu yönüyle hazırlanan ve taraf ülkelerce kabul edilen belgenin; uluslar arası ve bölgesel işbirliği içerisinde olması bu eylem planının uygulanması ile ülkeler arasındaki sayısal uçurumun kapanmasında oldukça fayda sağlayacağı düşünülmektedir; bu durum erişimin önündeki engelleri kaldıracak ve ülke kalkınması sağlanabilecektir. Bu açıdan yaklaşarak gelişmekte olan ülke hükümetlerinin BİT projelerine verdiği öncelik, ülkeye sunulan reçeteye indirgenmiş olmaktadır; özel sektörle kamunun ortaklaşa yaptığı faaliyetler yanında diğer gelişmiş ülkelere sağlanan akış da önemli olarak yansıtılmaktadır. “Gelişmekte olan ülke hükümetleri, gelişmiş ülkelere ve uluslar arası finans örgütlerinden sağlanan altyapı gelişim projelerindeki desteği ve işbirliğini talep ederek BİT projelerindeki önceliği yukarıya taşımalıdır”(s.11). Bu nedenle ulusal eylem planlarının uygulanmasında ve hazırlanmasında her türlü destek talep edilecek ve bu eylemin belirlenen hedefleri dışarıdan, gelişmiş ülke ve uluslar arası finans kuruluşlarından sağlanacak yardım ve işbirliği ile gerçekleştirilebilecektir. Bu

kapsamda bu ülkelere bel bağlamanın ve mali açıdan bağımlılığın pekiştirilmesi de gözden kaçırılmaması gerekmektedir; bunun emir kipinde kurulan cümlelerle hiyerarşik vurgu içerisinde ifade edilmesi hegemonik söylemi pekiştirmektedir.

3.2.5.2. İkinci Adım: Tunus⁵⁹

Zirvenin ikinci aşaması Kasım 2005 yılı içerisinde Tunus'ta çok sayıda ülkenin takibi ile ifa edilmiştir. Cenevre'de belirlenen taahhütler yeniden ifade edilmiş; sayısal uçurumun engellenmesi ve buna yönelik finansal destek mekanizmaları görüşülerek karara bağlanmıştır. Kendi içerisinde aşamalı yapısı bu adımın içerisinde bir eylem planının hazırlanması yerine “Bilgi Toplumu İçin Tunus Gündemi” metni ele alınmıştır. Bu metinde “biz” vurgusu öne çıkmaktadır; özellikle imzacı devletlerin bu taahhüdü kabul ettiği ve metin içerisinde yer alan maddelerin uygulanmasını sağlayacakları açısından değerlendirmek; bu yönde ağ politikasının izleyeceği süreç ve motive kaynağının neler olabileceği hususunda fayda sağlayacaktır. Belge sırasıyla giriş, finansal mekanizmalar, internet yönetimi ve son olarak uygulama ve takip bölümlerinden oluşmaktadır.

Finansal mekanizmalar bölümünde; daha önce BM tarafından hazırlanan Görev Gücü raporunun bulgularının haklılığı ile giriş yapılmakta; bunu takiben sayısal uçurum sorununun büyüklüğüne atıf yapılmaktadır; bu nedenle altyapı ve hizmetlere yapılacak yatırım gerekliliği ve bunun yanında yine teknoloji transferinin zorunlu kılınması, bu soruna dair durumda ana hattı çizmektedir. Bu sorunu aşmada özel sektöre ışık tutularak, bu yönde işbirliği gerekliliği vurgulanmaktadır. “Geçmişte, çoğu gelişmekte olan ülkelerde BİT altyapısının finansmanı kamu yatırımlarına dayanmaktaydı. Son zamanlarda, özel sektör katılımının teşvik edildiği, güvenilir düzenleyici çerçevenin ve kamu politikalarının sayısal uçurumu kapattığı yerlere önemli yatırım akışı yapılmaktadır”(WSIS, 2005, s.2). Bu kapsamda sayısal uçurumun kapanması ve ülke gelişiminin, kalkınmanın sağlanması için özel sektör olmazsa olmaz olarak nitelendirme yapılmaktadır.

⁵⁹ Kaynak:http://bilgitoplumu.gov.tr/Documents/2/Diger/051115_TunisAgendafortheInformationSociety.pdf erişim tarihi: 05.06.2018

İletişim teknolojilerindeki ilerleme, gelişmekte olan ve ekonomisi dönüşüm içerisinde olan ülkelere gittikçe olanaklar sağlayan, küresel BİT pazarına katılımı rekabetçi avantaj içerisinde mümkün kılan yüksek hızda veri ağları gerçeği ile oldukça cesaretlenmekteyiz. Bu ortaya çıkan olanaklar bu ülkelerdeki BİT altyapısı yatırımı için güçlü ticari temel sağlamaktadır. Bu nedenle, hükümetler, ulusal gelişme politikaları çerçevesinde, BİT altyapısı yatırımı ve yeni hizmetlerin gelişimi için gerekli rekabet ortamını sağlamalı ve desteklemelidir. Aynı zamanda, ülkeler küresel BİT pazarına katılımı engelleyici, önleyici politika ve tedbirleri takip etmemelidirler(s.2).

Özel sektör yatırımının teşvik edilmesi ve buna yönelik politika üretimi sayesinde ülkenin takip edeceği rotada gelişim olanaklı olacaktır; bunun için uluslar arası işbirliği de gerekli olmaktadır; bunun için de çok taraflı yapılacak anlaşmalarla BİT'e kaynak tahsisi talep edilebilecek ve pazara giriş ve hakimiyet tüm aktörler için mümkün kılınacaktır. Özel sektör yatırımı ve kamu yatırımı arasında sınır da bulunmaktadır; kamu yatırımının yapılması gereken yer olarak kırsal kesim ve dezavantajlı nüfusun olduğu bölgeler işaret edilmektedir. Bununla eş güdümlü olarak ülke hükümetlerinin verdiği öncelik dolayısıyla her ne kadar finansal destek mekanizmaları olsa da ihtiyaçların karşılanması için yeterli görünmemektedir. Bunun için tavsiyeler öne sürülmektedir; söz konusu tavsiyelerden bazıları, kaynakların sağlanmasında daha uygun ve sürdürülebilir yolun izlenmesi, bölgesel işbirliğine gidilerek desteklerde bulunulması, internet maliyetlerinde tedbirler alınarak düşürülmesi, risklerin değerlendirilmesi ile dezavantajlı bölgelerin yatırım açısından cazip hale getirilmesi, gönüllü yardımların artırılmasının teşvik edilmesi, uygun olduğu hallerde borç erteleme imkânı ile ulusal finans mekanizmalarının geliştirilmesi.

İnternet yönetişimi bölümünde; gittikçe önem kazanan internetin küresel ölçekte nitelendirilmesi dolayısıyla; bilgi toplumunun önemli bir uğrak noktası olması, bu alanının yönetilmesini elzem hale getirmektedir; kaynak tahsisinin eşit yapılması yanında düzenli ve güvenilir bir şekilde işletilmesi; bu bölümün üzerinde durduğu husus olarak dikkat çekmektedir. Bilgi toplumu altyapısının merkezi ögesi olarak tanımlanan internet; bu yönüyle özel sektör ve kamunun her alanda paydaşlığını da gerektirmektedir. “Herhangi internet yönetişimi yaklaşımının, kapsayıcı, yanıtlayıcı olması gerektiğini ve yenilik, rekabet ve yatırım ortamını sağlayacak şekilde devam etmesi gerektiğini vurguluyoruz”(s.10).

Bu kapsamda DBTZ'nin iki aşamada gerçekleşen ve hükümetlere, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslar arası ölçekte nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinin ana hatlarını koyan

ve bunun bir eylem planı içerisinde yapılmasını tavsiye eden metinler üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Belirlenen hedeflere yönelik ortaya konulan çalışmalar ve gösterilen gayret ülkeler arasında yapılan paylaşımlarda değerlendirme bulmuş; eylem planına sadık kalınmaya çalışılmıştır. Metinlerde taraflarca imza altına alınması dolayısıyla “biz” vurgusu göze çarpmaktadır ve cümleler ilk metinde ifade edildiği gibi emir kipinde; ikinci kipte ise haber kipinde kurulmaktadır. Cümleler “kararlıyız, inançlıyız, ikna olduk, talep ediyoruz, çağrıda bulunuyoruz, düşünüyoruz, kabul ediyoruz, tekrar ifade ediyoruz” şeklinde ifadelerle stratejik yaklaşıma temas eden sosyoekonomik ve sürdürülebilir gelişme temalarını içerecek şekilde kurulmaktadır. Finans mekanizmaları kapsamında kapının dışa açık bırakıldığı gözden kaçırılmaması gerekmektedir; yatırımlarının önünü açacak teşvik mekanizmaları sadece bunu olanaklı kılan bölgelere yapılabileceği vurgusu karşısında dezavantajlı bölgelerde kamunun yer alması gerekliliği; hizmetlere erişimde ücret/müşteri ilişkisini akla getirmektedir. Ama kabul etmek gerekir ki; çalışmada incelenen metinlerde stratejik model yaklaşımı bu zirvede ele alındığı gibi değerlendirilmemektedir; bu yönüyle zirvenin öne sürdüğü eylem planı ve ilkelere bağlılığın gelişmekte olan ülkelere samimi bir reçete olduğu söylenebilecektir.

3.2.6 Türkiye Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planları

Türkiye, küresel enformasyon altyapısının kurulması ve bilgi toplumuna geçişin kısa sürede gerçekleşmesi için stratejik seviyede çalışmalar ve eylem planları ortaya çıkartmıştır. Bu çalışmada da sırasıyla ele alınan belgeler irdelenecektir, bunlar; TUENA Ana Planı, 2005 Eylem planı, 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi'dir.

3.2.6.1 Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı (TUENA)⁶⁰

Ulusal enformasyon altyapısına yönelik yaşamsal önem atfetme 1990'lı yılların başında belirgin olmakla birlikte, asıl konuya ehemmiyet verilmesi 1995 yılında Bilim ve

⁶⁰ Kaynak: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/991000_TuenaRapor.pdf erişim tarihi: 05.06.2018

Teknolojide Atılım Projesi ile görülmektedir. Bu haliyle ülkenin karşı karşıya kalabileceği tehditlere dikkat çekilmekte ve ana plan hazırlanması yönünde çağrıda bulunmaktadır. Bu anlayışla çeşitli kamu kuruluşlarının katılımıyla ulusal yararın azamileştirilmesi amaçlanarak toplantı yapılmış ve şu görüş üzerinde mutabık kalınmıştır; sorumluluğu ve koordinatörlüğü Ulaştırma Bakanlığı üzerinde olan ve TÜBİTAK Başkanlığı'nın da yürüteceği sekretarya hizmetleri ile enformasyon politikasına ilişkin ana plan hazırlanması istenmiştir. Bunun gerekliliğine yönelik de şu husus belirtilmiştir; “Enformasyon teknolojilerinin geliştirilmesi ve bilgi toplumuna geçişin sağlanması amacıyla enformasyon alanında kamu güvenliği ve menfaatleri, sosyoekonomik, yasal, kurumsal ve düşünülebilecek diğer hususları da kapsayan bir enformasyon (internet dâhil) politikasının geliştirilmesine duyulan ihtiyaç nedeniyle”(TUENA, 1999, s.3).

Katılımcı bir yaklaşımın ürünü olarak hazırlanan TUENA, uzun dönemli stratejik planlama çerçevesi olarak görülmekte ve çalışmada temel sorular olarak gördüğü; durum saptaması, dünyadaki eğilimler, altyapı planlaması, ulusal katkı payı belirleme/hedef belirleme ve son olarak kurumsal yapılanma üzerinde durulmaktadır. Dünyadaki eğilimleri takip ederek ve durum saptaması ile karşılaştırarak önemli noktalara dikkat çekildiği raporun izleyen sayfalarında görülmektedir; enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gittikçe büyüyen bir pazar olmasının getirileri bu kapsamda oldukça kayda değerdir;

Dünyada enformasyon teknolojilerinde ve bu teknolojilerin tüm yaşamsal süreçlerde yarattığı değişim hızla devam etmektedir. Sanayileşmesini tamamlamış ve enformasyon teknolojilerinde üretici konuma gelmiş ülkeler, uyguladıkları bilim-teknoloji-sanayi ve dışsattım politikaları ile bu değişimi yönlendirmektedirler. Politikaları doğrultusunda, pazar olarak gördükleri diğer ülkelere ise bu süreci pasif olarak izlemeyi ve kullanıcı rolünü üstlenmeyi tavsiye etmektedirler(s.10).

Bilgi toplumuna ilişkin erişim uçurumu sorununu da konu edildiği anlaşılmaktadır; bu sorun yüzeysel olarak ele alınmamakta; tanımlanmasını müteakip bunun ulusa tehdit oluşturacağı konusuna dikkat çekilmekte; bunun ardından çözüm önerileri sunulmaktadır. Stratejik model çerçevesinde karşı hegemonik söylemi betimleyen bir metin olarak değerlendirilecek bu çalışmanın oldukça önemli noktalara temas ettiği görülmektedir; kendi dinamikleriyle çözüm odaklı yaklaşımın katılımcı çerçevede ele alınması bu çalışmayı oldukça kıymetli kılmaktadır; bu nedenledir ki aşağıdaki alıntıyı

bütünsel olarak alma gerekliliği anlamı tam manasıyla yansıtması açısından gerekli olmaktadır;

Erişim uçurumu bilgi toplumu olarak tanımlanan toplumlarda enformasyon zenginleri enformasyon yoksulları olarak iki parçalı bir toplum yaratma tehlikesini beraberinde taşımaktadır. Toplumun güçsüz kesimlerinin erişim sorunları iki boyutludur. Bunlardan birincisi fiziksel olarak erişim, ikincisi kullanım için yeterli şartların oluşmuş olmasıdır ki, bunu kullanım yeteneğinin olması şeklinde özetlemek mümkündür. Ayrıca, erişilebilen enformasyon altyapısının da kullanıcılar için yararlı olması için gerekli düzenlemeler olmalıdır. Kısacası, erişilecek ağıın üzerinde bulunan uygulamaların da toplumsal yararı karşılması gereklidir... Ulusal enformasyon altyapısına kırsal ve güçsüz kesimlerin erişebilmesini sağlayan kamuya açık iletişim merkezi uygulamalarının belirli bir plan dâhilinde ve adil/evrensel hizmet ilkeleri uyarınca yaygınlaştırılması gerekir. Bu nedenle kamuya açık merkezlerin yerlerinin seçiminden, hangi teknolojilerin uygulanacağına kadar pilot projelere ve araştırma-geliştirme çalışmalarına bağlanması gerekmektedir(s.12).

Türkiye'nin ulusal enformasyon altyapısını kurmasında sürdürülebilir gelişme ve ülke genelinin sosyoekonomik faydasının azamileştirilmesi motive kaynağı olarak görülmektedir. Bunun için bölgesinde öncü olabilecek politikalar uygulaması ve yürütmesi gerekliliği ve bu doğrultuda alanda yapılandırma ihtiyacı üzerinde görüş birliği aranmaktadır. Raporda bu husus Richard Hawkins'in(1997,s.177-193) tespitleriyle pekiştirilmektedir; buna benzer durumu Başaran&Geray'da(2016,s.65) Hawkins'in aracı ülke tanımlamasından yola çıkarak ifade etmektedir. Raporda bu husus şu kapsamda maddeleşmektedir;

- Türkiye, dikkate değer bir özgün telekomünikasyon (üretim ve uygulama) deneyimi oluşturmuştur.
- Yüzde 85'ini iç kaynaklardan sağladığı telekomünikasyon altyapısı yatırımlarını gayrisafi yurtiçi hasılasının yüzde 1'i düzeyinde tutabilmiştir.
- Sayılaşma düzeyinde pek çok OECD ülkesinin önüne geçmiştir.
- Türkiye, kendi ürettiği sayısal santralleri Orta Asya cumhuriyetlerine satmaya başlamıştır(s.21).

TUENA'nın katılımcı yaklaşımın ve aşağıdan yukarı politika oluşturma sürecinin ürünü olduğu yukarıda ifade edilmiştir; burada temel vizyon Başaran ve Geray'ın da üzerinde durduğu gibi “ dünya enformasyon teknolojileri piyasasından daha büyük pay almak ve önemli bir bölgesel güç olmak amacıyla kendi rekabet gücünü artırmak... enformasyon altyapısının sosyal ve ekonomik kazanımlarını en çoğa çıkartmaktı” (2016, s. 66). Yukarıda da görüldüğü gibi erişim uçurumu, dezavantajlı bölge ve grupların öncelendiği bir metin ele alınmaktadır; bu yönüyle politika oluşturma süreci ve oluşturulacak politikanın içeriği yönünden stratejik modelin savunusu taşıyan bir belge niteliğini taşımaktadır. Fakat belge resmiyet kazanması yönünde oldukça yol kat

edilmesine rağmen yürürlüğe girememiştir. Bunun altyapısını Başaran(2010,s.240) şu şekilde ifade etmektedir; TUENA, Türkiye’de enformasyon ve iletişim politikalarının geliştirilmesi sürecinde stratejik model ile idealist modelin mücadelesinin idealist model ve politika oluşturma sürecinin idealist aktörleri lehine sonuçlanması nedeniyle uygulama aşamasına geçememiştir”. Buradan da anlaşılacağı üzere; belgenin söylemi karşı-hegemonik olarak oldukça zengindir ve piyasa yönelimli olmadığı için de hükümet tarafından uygulamaya konulmamıştır; bunun yerine piyasa merkezli yaklaşımla bütüncül politika yerine parçalı politikalar yürürlüğe konulmuştur. BİT’e verilmesi gereken önem tam manasıyla sağlanamamıştır; Türk Telekom’un yabancılara satışı gerçekleşmiş; bunun yanında Ar-Ge departmanları da yine elden çıkartılarak yabancı firmalara verilmiştir. Bu belge bu yönüyle oldukça önemli bir dönüm noktasına da hitap etmektedir; çünkü kendi dinamikleriyle sürdürebilir gelişme gösterecek bir ülkenin aracı ülke olarak bölgesinde güçlenmesi çok da istenen bir durum olmamaktadır; bu belgenin yerini dolduran diğer raporlara uyum gösteren bir Türkiye grafiği bunu kanıtlar niteliktedir.

3.2.6.2. e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı⁶¹

Türkiye’nin günümüze kadar eylem planlarının parçalı ve 4 yıllık vadelerle olduğu görülmektedir; e-Dönüşüm Türkiye projesi öncesinde de 2003-2004 Kısa dönem Eylem Planı uygulamaya konulmuştur; bu eylem planı daha çok alandaki hukuki ve teknik altyapıyı öngören eylemleri ihtiva etmektedir. 2005 Eylem Planı’nın hazırlanmasında katılımcı yaklaşım hâkim olmuş ve yedi başlık altında 50 eylem konu edilmiştir. Burada ayrıca Bilgi Toplumu Stratejisi yer bulmuş ve 2010 yılına kadarki süreç içerisindeki yol haritası belirgin kılınmıştır. Eylem planı girişi müteakiben üç başlık altında irdelenmektedir; son başlık bölümler adını taşımakta ve burada sırasıyla; Bilgi Toplumu Stratejisi, Teknik Altyapı ve Bilgi Güvenliği, Eğitim ve İnsan Kaynakları, Hukuki Altyapı, e-Devlet, e-Sağlık, e-Ticaret. Bu bölümlerdeki sıralama öncelik sonralık açısından anlam ifade etmektedir; okuyucuya öncelenen konulara verilen ehemmiyetin daha fazla olduğu izlenimini bırakmaktadır. Bu eylem planının en göze çarpan

⁶¹ Kaynak: http://bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/2005_Eylem_Planı/060500_SonucRaporu.pdf erişim tarihi: 05.06.2018

değişikliği Bilgi Toplumu Stratejisi'nin tamamlanmasının sağlanmasıdır; bunu takiben yer alan başlıkta teknik altyapı güvenilirlikle eş kapsamda değerlendirilmiş ve bu maksatla alt eylemler belirlenmiştir. Ayrıca, erişim hususunda belirgin kılınan makul ücret ve kullanıcıların varlığı hegemonik söylemin, ülkemizde üretilen belgelerde yer almaya başladığının göstergesi olmaktadır.

Bilgi toplumuna dönüşümde ihtiyaç duyulan güvenli bir teknik altyapının oluşturulması e-Dönüşüm Türkiye Projesinin temel hedeflerinden biridir. Tüm sosyo-ekonomik kesimlerden kullanıcıların makul fiyatlarla erişebildiği, güvenli ve güvenilir teknik altyapı bilgi toplumuna dönüşümün vazgeçilmez unsurudur. Bu amaçla 2005 Eylem Planında "Teknik Altyapı ve Bilgi Güvenliği" bölümünde 6 eyleme yer verilmiştir(DPT, 2006, s.17).

Bilgi toplumuna geçişin ülkeler açısından küresel altyapıya entegre olunması ve bunu genişbant aracılığıyla zenginleştirilmesi; gelişmekte olan ülkelere beklenen en temel görev olarak yukarıda yer alan metinlerde belirginleşmişti. Raporda da bu husus ön kabul olarak algılanmakla birlikte; talep edilen hususun ifa edildiği görülmektedir; bilgi toplumu ile uyumluluğun genişbant ile sağlanabileceği vurgusu eylem planında karşılık bulmuş ve bu yönde hızlı adımlar atılarak; hedeflenene kısa vadede geçilmesi için gayret gösterilerek egemen söylemin talebi doğrultusunda uygulama alanı bulmuştur.

Elektronik ortamdan sunulan içeriğin her geçen gün zenginleşmesi ile birlikte, bu içeriğe daha hızlı erişim sağlayacak teknolojilere olan ihtiyaç da artmaktadır. "Genişbant" olarak isimlendirilen bu teknolojilerin yaygınlaştırılması ve erişiminin kolaylaştırılması tüm dünyada bilgi toplumuna dönüşümün önemli bir bileşeni olarak kabul edilmekte, ülkeler bu doğrultuda stratejiler geliştirmektedir(s.17).

Bilgi toplumunun nitelikli insan ihtiyacı ve insan kaynağına yönelik belirlenimde, öğretmen ve öğrencilerin örgün öğrenim içerisinde bilgisayar dershaneleri ile bilgisayar okur-yazarlığının artırılması hedeflenmiş; bunun öğrenim dışı da desteklenmesine yönelik uygulamalar söz konusu olmuştur. Bunun yanında Mehmetçik'e askerlik hizmeti süresi içerisinde temel bilgisayar eğitimi planlanmış ve bu kurslar bakanlık ve İş-Kur ile koordine içerisinde yürütülmüştür. Burada işgücü odaklı yaklaşım görünür olmaktadır; çünkü "silah altındaki erbaş ve erlere temel bilgisayar, bilgisayarlı muhasebe ve bilgisayar ofis programları kursları verilmektedir" ifadesi askerlik hizmetini yerine getirenler için oldukça tezat bir mana yaratmaktadır.(s.29).

Raporun diğer bir başlığı e-ticaret'tir; bu başlık altında küresel ekonomiye katılımın; sınırların muğlâklaştığı bir dönem için muazzam fayda sunulması ile kaçınılmaz olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu kapsamda e-ticaretin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması

hedeflenmiş; bu doğrultuda eylemlere yer verilmiştir. Küreselleşen pazarda rekabeti sağlayıcı yönde bu girişimler; idealist model çerçevesinde değerlendirilebilecektir; rapor genelinde sosyoekonomik durum ve erişim sorunu kendine yer bulamamaktadır; piyasa yönelimi doğrultusunda hazırlandığı görülmekle raporun egemen söylemin tezahürü olduğu söylenebilecektir.

3.2.6.3. Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2006-2010)⁶²

Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde ve Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile onaylanarak yürürlüğe giren bu belge; 2006-2010 yıllarını kapsamaktadır. Önsözde dönemin başbakanının belirttiği ettiği gibi egemen söylem içerisinde bilgi ve medeniyet etkileşimine yönelik net ifadeler yer almaktadır. “Bilgi, medeniyetin en önemli unsurudur. Medeniyetin gelişimi, bilginin sürekli yeniden üretilmesiyle mümkün olduğundan gelişmenin, ilerlemenin, kalkınmanın olmazsa olmaz şartı bilgiye erişim ve bilginin etkin ve doğru kullanımınıdır”(DPT, 2006, s.i). Bu ön kabulde hazırlanan belgede bilgiye yüklenen diğer bir anlam da hemen kendisine yer bulmaktadır;” Çağımızda bilgi, tükenmeyen ve her gün yeniden üretilen bir kaynak olarak her türlü sosyal ve iktisadi faaliyette en önemli ve temel “girdi” haline gelmiştir”(s.i). Bunun farkındalığı içerisinde BİT’e gereken önem verilmemesi, gelişme çizgisinde geride kalınmasına neden olduğu da anlaşılır kılınmaktadır; “Kuşkusuz bu gelişmelerin gerisinde kalmak, ülkeler ve toplumlar için her alanda geride kalmakla eş anlama gelmektedir”(s.i).

Bu yaklaşım içerisinde geliştirilen belge; Avrupa ile uyumlu yol haritası içerisinde zenginleştirilmiş ve kendisine temel vizyon olarak da; “Bilim ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelmiş, bilgi ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanan, bilgiye dayalı karar alma süreçleriyle daha fazla değer üreten, küresel rekabette başarılı ve refah düzeyi yüksek bir ülke olmak”(s.1) şeklinde ifade etmiştir. Bilgi toplumunu fırsat olarak değerlendirme, bu belgede başlık olarak irdelenmekte ve vurgu yapılmaktadır. Toplumsal refahın, sürdürülebilir büyüme ve istihdam açısından karşılık bulduğu belirtilerek; bunu sağlamanın BİT ile mümkün olduğu belirtilmiş ve toplumsal refah

⁶² Kaynak: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Bilgi_Toplumu_Strateji_2006-2010.pdf erişim tarihi: 10.06.2018

BİT'e indirgenmiştir. Bu kapsamda tehdit/fırsat söylemi ile Avrupa belgelerinde irdelenen hususlar burada da aynı eksende tartışılarak kendisine yer bulmaktadır ve doğru zaman doğru politika ile gelişmenin ve gelişmiş ülkelerle aradaki farkın kapatılabileceği belirtilmektedir. “Bu nedenle, ülkeler arası rekabet dengelerinin yeniden şekillendiği böyle dönemlerde, doğru politikaların belirlenerek hızla doğru adımların atılması her zamankinden daha önemli hale gelmektedir”(s.3). BİT söyleminde öngörülen gelişmenin toplumun tüm tabanında kabul görmesi ile ulaşılabileceği gerçeği neticesinde ciddi atılımdan söz edilebileceği ifade edilmektedir; buna yönelik yatırımların oluşturulması ve kaynak tahsisi yanında beşeri sermaye vurgusu da yapılmaktadır. Fakat her halükarda fırsata sahip olunabilmesi; acele davranılması neticesinde söz konusu olabilecektir; “Ayrıca, üretim birimlerinin ve toplumun yeni teknolojileri benimsemesi ve tam anlamıyla fayda sağlamasının belli bir süre gerektirmesi ve yatırımların verimlilik üzerindeki etkisinin zaman içerisinde ortaya çıkması nedeniyle bu atılımın vakit geçirilmeden yapılması gerekmektedir”(s.5). Tam da bu noktada AB hegemonyasının Bangemann özelinde yön verdiği açık olacaktır; neden acil sorusuna cevap niteliğindeki arayış burada da fırsat söylemi ile karşılık bulmaktadır. Herkes üzerine düşeni yaparak katılımcı yaklaşımla küresel ölçekte konumlanmanın sağlanabileceği de böylelikle ifade edilmektedir.

Böylelikle, Türkiye; devlet, vatandaş ve işletmeler arasında ve bunların kendi aralarındaki ilişkilerin bilgi ve iletişim teknolojileri üzerine inşa edilmesiyle oluşacak ağ etkisi sonucunda verimliliğini ve küresel rekabet gücünü artırarak sürdürülebilir ekonomik büyüme gerçekleştirebilecektir. Aynı zamanda bu yolla küresel düzeyde oluşan ekonomik ve sosyal ağlar içinde konumunu güçlendirecektir(s.5).

Türkiye'nin AB'ne üyelik süreci içerisinde de hazırlanan bu belgelerin referans olarak AB'ni görmesi kaçınılmaz olacaktır; bu kapsamda Lizbon Stratejisi'nde öngörülen hususlar belirgin olmakta; bunun yanında DBTZ'nin bilgi toplumuna yönelik girişimlerde belgede üzerinde durulan noktalar olmaktadır. Özellikle şu hususlar üzerinde yoğunlaşmaktadır; her ne kadar egemen söylem çatısı altında belgeler hazırlansa da burada belirlenen alanlar, ülke koşullarını öncelediği için o ihtiyaçları karşılayarak stratejik model çerçevesinde değerlendirilebilecektir..

- Sürdürülebilir büyüme ve rekabetçiliğin artırılması
- Yaşam kalitesinin artırılması
- Sayısal uçurumun önlenmesi
- İnsan kaynağı yetkinliklerinin ve istihdamın artırılması
- Kamu hizmetlerinin çoklu platformlardan, vatandaş odaklı ve etkin sunulması
- e-Ticaretin yaygınlaştırılması
- Bilgi toplumu uygulamalarında standardizasyon ve güvenliğin sağlanması
- Pazara uyumlu Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilerek değer yaratılması
- Genişbant iletişim

altyapılarının yaygınlaştırılması • İçeriğin ve bilgi toplumu uygulamalarının zenginleştirilmesi
 • Teknolojilerin yakınsama potansiyelinden faydalanılması • Bilgi toplumunun gelişiminde medya kanallarından faydalanılması(s.5-6)

Belgenin ilerleyen kısmında “vatandaşlar” başlığı da stratejik model etrafındaki sayıtlıları belirgin kılmaktadır; beşeri sermayenin de bu kapsamda karşılık bulduğu düşünüldüğünde oldukça tutarlı ve karşı-hegemonik söylem izine de rastlandığı görülmektedir. “Bu bağlamda, vatandaşların bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlayacağı faydalar konusunda bilinçlendirilmesi, erişim imkânlarının sağlanması ve bu teknolojileri kullanma yeteneğinin kazandırılması gerekmektedir”(s.7). Bunun yanında ülkelerin karşılaştırılması ile sayısal uçurumun da deneyimlendiği görülmektedir; BİT kullanım oranının düşüklüğü ve belli gruplar lehine kullanımın söz konusu olması bu yönde öne sürülebilecek bir olgu olmaktadır. Ekonomik etkinliği artırmak yönünde de vatandaş karşısında devletin de misyonu bulunmaktadır; kamu tarafından katma değerın yükseltilmesi ekonomik etkinliği artırıcı olacaktır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri, iş süreçlerinde etkinliğin artırılması için önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Bu teknolojilerin sağladığı olanaklardan en üst düzeyde yararlanarak kamu iş süreçlerinde etkinliğin artırılması için; kurumlararası işbirliğinin geliştirilmesi, ortak altyapıların kullanımı, mükerrer yatırımların engellenmesi, bilgiye dayalı etkin karar alma süreçlerinin oluşturulması, nitelikli insan kaynağının ve örgütsel kapasitenin geliştirilmesi ve vatandaş odaklı, güvenilir, birlikte çalışabilir, bütünlük ve etkin bir e-devlet yapısının kurulması gerekmektedir(s.13).

Türkiye'nin stratejik öncelikleri bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde fırsat odaklı yaklaşım ile sağlanacağı kabulü ile uygun adımların atılması gerekliliği küresel ölçekte ekonomik entegre olunması ile gerçekleştirilebilecektir. Bu ifade sıklıkla tekrarlanarak söylem pekiştirilmektedir ve bu kapsamda bütüncül yaklaşımla, 7 temel stratejik öncelik belirlenmiştir. Bu öncelikler; sosyal dönüşüm, BİT'in iş dünyasına nüfuzu, vatandaş odaklı hizmet dönüşümü, kamu yönetiminde modernizasyon, küresel rekabetçi bilgi teknolojileri sektörü, rekabetçi, yaygın ve ucuz iletişim altyapı ve hizmetleri ve son olarak da Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesidir (s.20). Bu kapsamda erişim uçurumu konusuna da değinilmekte ve bu yönde sunulacak hizmetler de belirtilmektedir.

Toplumdaki çeşitli sosyal kesimlerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanımında ortaya çıkan farklılıklar azaltılarak sayısal uçurumun ekonomik ve sosyal yaşamda neden olabileceği dezavantajların önüne geçilecektir. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları ülke genelinde artırılarak Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle arasındaki fark da giderilecektir. Bu amaçla, imkânları kısıtlı olan vatandaşların internete erişimini sağlamak üzere oluşturulacak kamu İnternet erişim merkezleri (KİEM), vatandaşlara bilgisayar ve İnternet kullanımı konusunda rehberlik ve eğitim hizmetlerinin de verileceği mekânlar olacaktır(s.22).

Toplumun erişim uçurumu ile dezavantajlı kesim lehinde sunuluna imkânlar ile stratejik modelin belirgin kılındığı anlaşılmaktadır; “yüksek kalitede ve uygun maliyetli geniş bant erişim imkânı”(s. 39) da bunu desteklemektedir. Bunun için telekomünikasyon sektöründe etkin rekabet ortamı sağlanması, altyapıların geniş bant olarak geliştirilmesi ve bu altyapılardan hizmet sunumunun artırılması gerekliliği bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin bilgi toplumuna geçişinde egemen söylemin bu hususları da içerecek şekilde kabul edildiği değerlendirildiğinde uluslar arası ilişkiler başlığı altında açıkça izlenen yol haritası da belirgin kılınmaktadır.

Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde AB ile ilişkiler ve AB'nin bu yönde belirlediği Lizbon Stratejisi ve e-Avrupa Eylem Planları tetikleyici ve hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Bilgi Toplumu Stratejisinin uygulama sürecinde de AB'nin bu alandaki faaliyetleri yakından izlenecek ve bu konudaki deneyimlerden azami ölçüde faydalanılacaktır. Bu çerçevede, AB'nin bilgi toplumuna yönelik programlarına aktif katılım sağlanacak, Pan-Avrupa e-devlet hizmetlerinin birlikte çalışabilir sunumuna yönelik belirlenecek standartlara uyum gözetilecektir(s.49).

Toplumda değişim sürecini belge içerisinde Sencer ailesi ile örneklendirildiği de görülmektedir. 2005-2010 yılları arasındaki dönüşüme bu aile üzerinden müşahit olunması ile söylemin güçlendirilme çabası kendisine yer bulmaktadır; bu kapsamda vurgulanan son paragraf değişim üzerinde egemen söylemin ikna edici olarak görülmesi şeklinde karşılık bulmaktadır; “2005'te bir emekli, bir memur, bir ev hanımı ve iki öğrenciden oluşan Sencer Ailesi, 2010 yılında bir emekli, iki KOBİ sahibi, bir bireysel girişimci ve gelecek vaat eden bir bilim adamından oluşmaktadır. Sencer Ailesi, Türkiye'nin değişen yüzünün aynasıdır”(s.58).

3.2.6.4. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı ⁶³

Türkiye'nin bilgi toplumuna yönelik dönüşüm sürecinde uluslar arası ve ulus üstü yapılar tarafından şekillendirilmesi yanında kendi hazırladığı belgeleri kronolojik olarak belirterek 1999-2013 yılları içerisindeki metinlere yer vermiş ve devralınan mirası geliştirme yönünde katılımcı süreci izleyerek 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planını hazırladığı ifade edilmiştir. Bu belgede büyüme ve istihdam odaklı

⁶³ Kaynak: file:///C:/Users/user/Downloads/20152018_bilgi_toplumunu_stratejisi_ve_eylem_plani%20(1).pdf erişim tarihi: 15.06.2018

çalışmalar yürütülmüş ve sekiz eksenle hazırlık gerçekleştirilmiştir. Bu eksenler sırasıyla şu şekildedir;

1) Bilgi Teknolojileri Sektörü 2) Genişbant Altyapısı ve Sektörel Rekabet 3) Nitelikli İnsan Kaynağı ve İstihdam 4) Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Topluma Nüfuzu 5) Bilgi Güvenliği ve Kullanıcı Güveni 6) Bilgi ve İletişim Teknolojileri Destekli Yenilikçi Çözümler 7) İnternet Girişimciliği ve e-Ticaret 8) Kamu Hizmetlerinde Kullanıcı Odaklılık ve Etkinlik (Kalkınma Bakanlığı, 2015, s. 15).

Metin büyüme ve istihdam odaklı yaklaşımla fırsat/tehdit söylemi belirgin olmaktadır; hemen hemen tüm belgelerin uğrak noktası da bu belgede girizgâh olarak yer bulmaktadır. Yine buradaki ifadeyle söylendiğinde “Bilgi ve iletişim teknolojilerini ve bilgiyi etkin kullanan ülkeler uluslararası rekabet avantajı kazanmakta, küresel rekabet koşullarında bu araçtan etkin olarak yararlanamayan ülkeler ise yarışın dışında kalmaktadır”(s.16) egemen söylemin güçlendirilmesine hizmet edildiği anlaşılmaktadır. Bilgi toplumuna ilişkin stratejinin yenilenmesi kapsamında projeler hazırlanmış; bunlardan birisi de eğitime odaklanan Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH)’dir. Uzun dönemli yatırım ihtiyacı bu projede öngörülmüş ve bunun ekonomiye katkısının sınırlı olacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda projeye ilişkin bakanlığın sayfasındaki tanımlamaya dikkat çekildiğinde; proje “Her öğrencimizin en iyi eğitime kavuşması, en kaliteli eğitim içeriklerine ulaşması ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması için tasarlanmış olan FATİH Projesi, eğitimde teknoloji kullanımıyla ilgili dünyada uygulamaya konulan en büyük ve en kapsamlı eğitim hareketidir”⁶⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Yine belgede belirtildiği şekliyle projenin, tüm dersliklere akıllı tahta yerleştirilmesi, ortaokul ve lise düzeyindeki 10,6 milyon öğrenciye tablet bilgisayar dağıtılması ve eğitimin bilişim destekli olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir”(s.40). Böylece hane halkının erişim ve cihaz sahipliğinin de sağlanmış olacağına dikkat çekilerek yeni bir dönem sinyali verilmektedir. Fakat bu tez çalışmasının yapıldığı sırada uygulanan politikalar neticesinde, değişikliğe gidildiği ve projenin başarısız olduğu anlaşılmaktadır. Konuya yönelik haberde şu satırlar dikkat çekmektedir;

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u fethederek karanlık bir çağa, Ortaçağa son vermiş, yeniçağı başlatmıştır. Biz de bugün Fatih Projesi’yle sadece eğitim sisteminde değil, eğitimin etkilediği her alanda yeni bir çağı bilgi, bilgi teknolojileri çağı

⁶⁴ Kaynak: <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/> erişim tarihi: 17.06.2018

bugün burada açıyoruz” diyerek halka duyurduğu projede, her çocuğa bir tablet söyleminde yüzde 20’ye ulaşmadan değişikliğe uğramak zorunda kaldı.⁶⁵

İnternet kullanım oranlarını da konu edinen belgede; düşük kullanım sorunu öne çıkarılmaktadır. Bunu cihaz ve erişim sorunu takip etmekte ve internet kafeler çözüm olarak adres gösterilmektedir. Bu yönüyle kadın ve erkek kullanım oranı üzerinde durulmakta; internet kafelerin yaygınlaştırılması ve bütüncül olarak tüm bireyleri kapsama gerekliliği ifade edilmektedir. Bunun yanında yine ülke genelinde KİEM kurulması yoluyla erişim olanaklarının artırılması hedeflenmiştir; fakat belgede de belirtildiği gibi tasarım yönünden eksiklikler bulunması nedeniyle öngörülen başarı gerçekleştirilememiştir. Yine internet kafelerin koşullarında iyileştirmeler yapılmasına ilişkin olarak belge içerisinde eylem planı ve uygulama adımlarında belirtildiği şekliyle “İnternet kafelerin kullanımını teşvik etmek için kadınlara özel, 16 yaş altı çocuklara yönelik, sadece internet gibi farklı işletme modelleri değerlendirilecektir”(s.117) ibaresi yer almaktadır. Bu kapsamda “pembe internet kafe” söylemi ile kendine yer bulan haberler yapılmıştır; örneklerinin İran ve Afganistan’da olduğu belirtilerek konuya değinen ve kadınları toplumdan dışlayacak bir uygulama olarak karşılık bulan haberlerde; dönemin bakanının öne sürdüğü proje olduğu belirtilmekte ve bakanın ayrılışını müteakip bekleme sürecine girildiği ifade edilmektedir⁶⁶.

Şekil 10: Kadınlara Özel İnternet Kafe Haberi İle İlgili Görseller⁶⁷

⁶⁵ Kaynak: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/920594/Tablet_yok..._Fatih_Projesi_de_coktu.html adresindeki Tablet yok... Fatih Projesi de çöktü başlıklı haber, erişim tarihi: 17.06.2018

⁶⁶ Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/pembe-internet-kafe-gelir-28436739> adresindeki Pembe internet kafe geliyor başlıklı haber, erişim tarihi: 17.06.2018

⁶⁷ Kaynak: https://www.ntv.com.tr/teknoloji/kadinlar-icin-pembe-internet-kafeler-gelir,Iq-g8uhu1UW8x_kF_z24A?ref=infinite adresindeki Kadınlar için ‘pembe internet kafe’ler geliyor” başlıklı haberde yer verilen görsel, erişim tarihi: 17.06.2018

Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde yürütülen çalışmalar ile hız kazandığı söylenebilecektir. Katılımcı yaklaşımla ele alınan konular uluslar arası ve ulus üstü kuruluşlarca da yönlendirilerek gerçekleştirilmektedir. BİT sektörünün gelişimi büyüme ve istihdam odaklı karşılık bularak politikalar şekillendirilmektedir; bu yönde egemen söylemin yansımalarının kaçınılmaz olduğu söylenebilecektir. Bunun yanında stratejik model çerçevesinde sürdürülebilir gelişme söylemin içerisinde yer almasına rağmen yukarıda da ifade edildiği gibi; toplumun beklentisini karşılamayan pembe internet kafe gibi uygulamaların yer alması duruma tezat bir anlam kazandırmaktadır. Böylece bu belgenin hegemonik söylem içerisinde eritilen bir söylemi oluşturduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

3.3. GÜNCEL DURUM VE GENEL DEĞERLENDİRME

Gelişme yazınında enformasyon toplumu ve BİT odaklı söylemin kullanıldığı görülmektedir; bu yönüyle gelişmiş ülkeler hem kendilerine hem de “öteki”ne(gelişmekte olan ya da bilgi fakiri ülkeler) seslenerek küresel ölçekte ekonominin bir parçası olma ya da konumunu güçlendirme adına rapor ve belgeler üretmektedir. Gelişmiş ülkelerin yukarıda görüldüğü şekliyle gelişmekte olan ülkelere en önemli tavsiyesi ya da daha doğru bir ifadeyle dikte ettiği husus; piyasa yönelimli davranarak idealist model çerçevesinde hizmet ve ürün transferini sağlamalarıdır. Bu rol iyi oynandığında sorunların ortadan kalkacağı inancı aşılmakta ve bunun da bir an önce yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Çoğunlukla bu anlayış içerisinde enformasyon toplumu söylemi BİT söylemine eklenmektedir ve bilgi transferini ve interneti gelişmenin yegâne anahtarı olarak sunarak bu yönde oluşabilecek engellerin kaldırılması talep edilmektedir. Çünkü BİT'in bilgi tabanlı ekonomiyi olanaklı kılarak; küresel ölçekte rekabeti gerçekleştirebileceği savunulur. Bu durum hâlihazırda uygulamasını bulmaktadır; DB'nın 2010 yılında BİT Üzerinde Küçük Veri Kitabı⁶⁸ olarak sunduğu ve bölgesel ölçekleri de ortaya çıkartan göstergelerle karşılaştırmalı analize olanak sağlayan tablolarda bu hususu görmek mümkün olmaktadır.

⁶⁸Kaynak:<http://documents.worldbank.org/curated/en/707921468170973033/pdf/548960PUB0EPI11C10Dislosed061312010.pdf> erişim tarihi: 20.06.2018

Belgenin önsözünde 1990’lardan itibaren BİT sektöründeki gelişmenin kablosuz teknolojiler ve telekomünikasyon pazarının serbestleşmesi ile muazzam olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında cep telefonlarındaki dönüşüm ve akıllı cihazların öncülüğündeki yeniliğin küresel ölçekte dört milyar insana ulaşması bu yönde gelişmenin açık ifadesi olarak sunulmaktadır. İnternet kullanımı da bu paralelde etkilenmekte ve 400 milyon insanın kullanımının söz konusu olduğu dönem vurgusu yapılmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi tüm sektörleri etkilemektedir. Araştırmalar BİT’e yapılan yatırımların, yüksek üretim, düşük maliyet, yeni ekonomik olanaklar, iş yaratımı ve yüksek ithalat ve ihracat hacmi ile ilgili olduğunu göstermektedir. BİT aynı zamanda, toplumsal uyumu güçlendirmekte daha iyi sağlık ve eğitim hizmetleri sağlamaktadır.(Dünya Bankası, 2010, s. V)

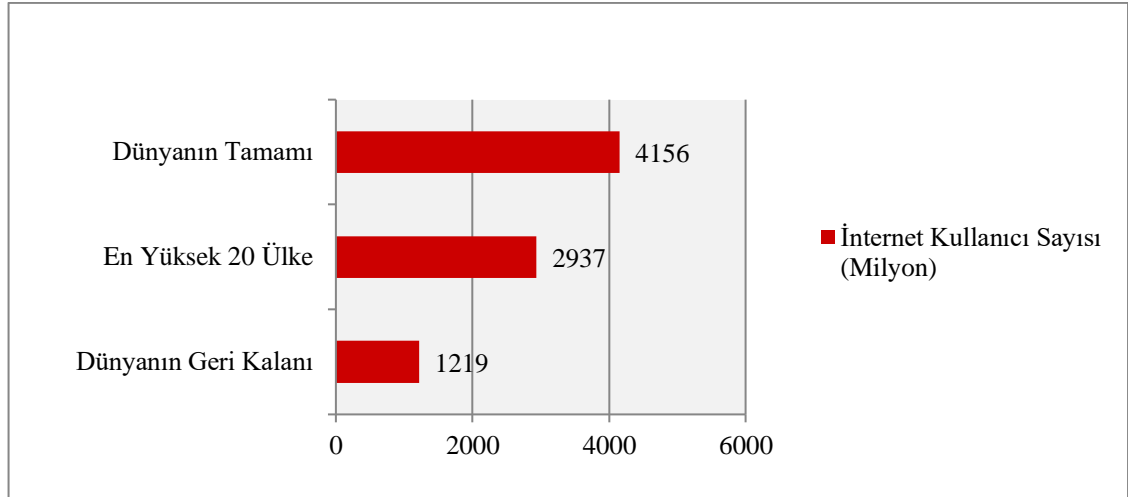
Bölgesel tabloların ve üye ülkelerin yer aldığı belgede 2000-2008 yılları arasında kapsayan oranlar gösterilmektedir. Ekonomileri kriter olarak sunan DB; düşük gelir, orta gelir ve yüksek gelir olarak sınıflandırma yapmakta ve düşük ve orta gelir ekonomileri gelişmekte olan olarak atfetmektedir. Üye olan ülkeler ile ekonomilerinin sınıflandırıldığı tablolarda GSMH ana kriter olarak alınmakta ve düşük gelir ekonomiler için 975\$ ve daha az, orta gelir ekonomiler için 975\$ ve 11906\$ arası, yüksek gelir ekonomiler için ise 11906\$ üstü esas alınmaktadır. Ayrıca orta gelir için ayırma gidilmekte alt ve üst sınır ayırımı 3855\$’da yapılmaktadır. Bu kapsamda verilen bilgilerden şu tablo özet olarak çıkarılmaktadır.

Bölge-Ülke/Süreç	Amerika Birleşik Devletleri			Avrupa Bölgesi			Türkiye		
	2000	2008	Yüksek Gelir Grubu 2008	2000	2008	Yüksek Gelir Grubu 2008	2000	2008	Üst Orta Gelir Grubu 2008
Ekonomi ve Sosyal Bağlam									
Nüfus (milyon)	282	304	1069	312	326	1069	66	74	949
Kentsel nüfus (% toplamda)	79	82	78	72	73	78	65	69	75
GSMH(Dünya Bankası Atlas Yöntemi \$)	34,41	47,93	39,688	21,943	38,839	39,688	3,99	9,02	7,852
GSYH (Ortalama %)	4,20	2,40	2,3	2,80	1,80	2,3	3,50	5,70	4,6
Yeterlilik ve Kapasite									
Telekomünikasyon geliri(%GSYH)	3	3,1	3,1	2,6	2,6	3,1	3	2,3	3,3

Telekomünikasyon yatırımı (% gelir)	25,3	6,6	15,4	22,8	14,6	15,4	7,7	18,6	-
Performans									
Telefon hatları (100 kişi için)	68,2	50,9	47	53,1	49	47	27,7	23,7	21,6
Sabit geniş bant internet aboneliği (100 kişi için)	20	24,1	25	12,4	26,8	25	2,3	7,9	8,2
Kişisel Bilgisayarlar(100 kişi için)	57,1	80,6	67,8	26,1	56,1	67,8	3,8	6,1	11,5
Ticaret									
BİT mal ihracatı (%toplam mal ihracatının)	23,4	12,8	11,7	11,6	7	11,7	4	2,1	10,1
BİT mal ithalatı (%toplam mal ithalatının)	18,9	12,5	12	13,1	8,2	12	11,1	4,7	12,7
BİT hizmet ihracatı (%toplam hizmet ihracatının)	3,3	4	7,3	6,2	9,1	7,3	-	2,1	5,2
BİT yatırımı (%GSYİH)	-	7,4	6,3	-	5,2	6,3	-	4,1	4,8

Tablo 5: Karşılaştırmalı BİT Verileri Tablosu

Tabloda verili olan bilgilerde BİT sektörü üzerinden ülke ve bölge ekonomilerinin sınıflandırılması karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. Söylemde özellikle piyasa yönelimli devlet duruşu verilerle gelişmekte ve gelişmiş ülkeler bağlamına çekilmektedir. Gelir ekonomisinin gruplar olarak sınıflandırıldığı belgede 2000-2008 yıllarına sâri olacak şekilde BİT mal ihracatı ve ithalatında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde düşme görülmektedir. Bunun yanında hizmet ihracatı her iki kategori için artış göstermektedir. Sektör içerisinde yatırım ise kategorileri birbirine yaklaştıran kalem olarak görülmektedir; tam da bu noktada egemen söylemin etkin ve hegemonyayı tesis edici olduğu söylenebilecektir. Çünkü gelişmiş ülkelerin sunduğu reçete kendileri lehine işlemektedir; yapılan ihracat ile hemen hemen aynı yüzdelerle yatırım yapılmasına rağmen pastadan büyük pay alınması kendileri için hâlihazırda geçerli olmaktadır. Bu durumu internet kullanıcı sayısını gösteren diğer bir grafikte görmek gerekirse; aşağıdaki şekil oldukça açık bir cevap olacaktır;

Şekil 11: En Yüksek 20 Ülke İnternet Kullanıcı Sayısı⁶⁹

İnternet kullanıcı sayısının 2017 Aralık ayı itibariyle güncel halini belirten grafikte 20 ülkenin kullanıcı sayısının dünya genelinde %71'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Oranın oldukça büyük olması sayısal uçurumun da küresel ölçekte derinliğine ilişkin ipucu sunmaktadır. Bu oranda kullanımın diğer bir yönü de internet trafik akışının da bu doğrultuda olmasıdır. Böylece gelişmiş ülkeler arasında veri akışı bağımlılığın yeniden ve güçlü olarak tekrar üretilmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Veri akış yönünün de bu ülkeler lehine olması nihai olarak masaüstü sömürünün idamesi sağlanmış olmaktadır ve söylem içerisinde bu hegemonya da kurulduğu şekliyle devam etmektedir. Şöyle ki durumu güncel seyrine bakmak ve Avrupa Birliği 2020 Stratejisi'ni incelemek bu yönüyle fayda sağlayacaktır.

3.3.1. Avrupa Birliği 2020 Stratejisi⁷⁰

Günümüzde köklü değişimlerin yaşandığı görülmekle birlikte; bunu iyi yönetenlerin muvaffak olacağı anlayışı gelişme yazınında en güncel reçete olarak sunulmaktadır. Ekonomik alanda yaşandığı kadar sosyal ve siyasi yansımaları da olan bu sürecin AB açısından yukarıda da ele alındığı üzere rekabette geride kalmama telaşı ile ortaya

⁶⁹ Kaynak: <https://www.internetworldstats.com/top20.htm> erişim tarihi: 20.06.2018, Bu istatistik 31 Aralık 2017 tarihinde güncellenmiştir. Verilerin Facebook, Uluslar arası Telekom Birliği ve ülke Telekom raporları kullanılarak oluşturulduğu belirtilmektedir.

⁷⁰ Kaynak: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%200007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> erişim tarihi: 20.06.2018

konulan çabalar serüveni olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. 1990'lı yıllardan itibaren konuya eğilen ve hemen hemen tüm belgelerde konunun AB için önemini ortaya koyan belgelerin son sürümü AB 2020 Stratejisi olarak görülmektedir. Bu belgede de açıkça ifade edildiği şekliyle akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme hedeflenmekte ve buna ilişkin yapısal dönüşüme gidilmektedir. Bunun için yaşanan kriz ve yoğun rekabet ortamı işaret edilmekte ve bunlarla mücadele edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Üç kaynağı öncelik olarak ele almaktadır ki bunlarda akıllı büyüme(smart growth) bilgi tabanlı ekonominin ve yeniliğin gelişmesi olarak betimlenmektedir.

Akıllı büyüme geleceğimizin bilgi ve inovasyonunu güçlendirmenin iticisidir. Bu, eğitimde kalitenin geliştirilmesini, araştırma performansının güçlendirilmesini, AB içinde inovasyon ve bilgi transferinin yükseltilmesini, bilgi ve iletişim teknolojilerinin tam olarak kullanımını ve büyümeyi yaratan ve kaliteli iş sağlayan ve Avrupalı ve küresel toplumsal sorunların çözümüne yardım eden yenilikçi düşüncelerin yeni hizmet ve ürünlere dönüştürülebilmesini gerektirmektedir(Avrupa Komisyonu,2010, s.9).

Bu kapsamda akıllı büyümede; yenilikçilik, eğitim, mesleki öğrenim ve hayat boyu öğrenme ile sayısal toplum konuları Avrupa'nın çalışmalarını sürdürmesinin zorunlu olduğu hususu belirtilmektedir. Yenilikçi Birliği başlığı altında araştırma-geliştirme çalışmalarına yeniden odaklanmasının hedeflendiği bu durumda; birlik üyelerinin ulusal seviyede gelişmeyi ve teknolojilerin konuşlanmasının hızlandırılması gerekliliği ifade edilmektedir. Bunun yanında Avrupa İçin Sayısal Gündem ile sağlanacak sayısal tekel pazarının geniş bant ve internet altyapısına bağımlılığı ve internet hızının yükseltilmesi üzerinde durulurken; konuyla ilgili olarak komisyonun ve üye ülkelerin şu hususlarda çalışma yapacağı belirtilmiştir;

Avrupa Birliği seviyesinde, komisyonun yapacakları;

- Açık ve rekabetçi yüksek hızda internet altyapısı ve ilgili hizmetler için yatırımların canlandırılmasına yönelik yasal ve istikrarlı çerçeveye çalışması sağlamak,
- Yeterli spektrum politikasını geliştirmek,
- Bu gündemin takibi için AB'nin yapısal fonlarını kullanmayı etkinleştirmek,
- Çevrimiçi içerik ve hizmetler için doğru tekel Pazar yaratmak,
- Araştırma ve yenilik fonlarını düzenlemek ve Avrupa'nın stratejik anahtar alanlarındaki teknoloji güçlendirmesini desteklemek ve tüm iş dünyasında BİT yeniliğini canlandırmak için BİT sektöründe desteği artırmak,
- Özellikle sayısal okuma yazma ve erişebilme hususunda Avrupalı vatandaşların internet erişimini artırmak;

Ulus seviyesinde, **üye ülkelerin** yapacakları;

- Operasyonel yüksek hızda internet stratejisi çizmek, yapısal fonları içeren ve özel sektör yatırımlarının sunulmadığı alanlarda kamu finansmanını hedeflemek,

- Ağ yayılımındaki ücretleri azaltmak için kamu hizmetlerini koordine edecek yasal çerçeve kurmak,
- Modern erişilebilir çevrimiçi hizmetlerin kullanımını ve kurulumunu sağlamak(s.12).

AB 2020 Stratejisi'ni, Lizbon Stratejisi'nin devamı ve küreselleşmenin getirdiği sorunlarla mücadele eden üst bir metin olarak görmek gerekmektedir. Yaşanan güncel krize cevap arayışı; yine krizden fırsat yaratma olarak görülebilir bir söylemle değerlendirilmektedir; içeride ve dışarıda sağlanacak birlik algısının, güçlü AB olarak algılanması neticesinde rekabette geride kalınmaması kaygısı egemen olmaktadır. Fakat üç büyüme şeklinde tarif edilecek uzun dönemli politikalarla dönüşümün seyri anlatılmaktadır. Belgede tek bir pazar öngörüsü bulunmaktadır; bu pazarın yaşanılan krizi aşmada, daha güçlü ve genişletilmiş olması fayda sağlayacak görüşü hâkim olmaktadır. Ekonomi ve istihdam odaklı yaklaşımın izlerini sürerek; içeride özellikle bir önceki metin olan 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı'nda karşılığını bulmak zor olmayacaktır; bunun yanında yine ülkemiz açısından önemli olan Vizyon 2023 Strateji Belgesi'ne bakmak, egemen söylemin yansımalarını değerlendirmek açısından tutarlı olacaktır.

3.3.2. Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi⁷¹

Dünyada gerçekleşen bilimsel ve teknolojik gelişmeler Türkiye'de yansımalarını bulmaktadır; gelişmekte olan her ülke gibi yol ayrımı üzerinden dayatılmakta olan husus fırsat/tehdit söylemine eklenmektedir; bu belgede de kendine yer bulmaktadır. Giriş kısmını takiben iki bölüm ve eklerden oluşan belgede ilk bölümde Vizyon 2023 ile öngörülen çalışma sonuçları irdelenmektedir; ikinci bölümde de ulusal bilim ve teknoloji stratejisi ortaya çıkarılmaktadır. Böylece öngörülen ve yol ayrımında fırsat değerlendirmesi bulan Türkiye tahayyül edilmektedir. Tarihsel süreçte değişimi yaratmada öncü olan ülkelerin şekillendirdiği yol haritasında günümüzde BİT'in buna ön ayak olduğu belirtilmekte ve toplumsal refahın buna bağlı olarak sağlandığı ifade edilerek giriş bölümü vurgulanmaktadır.

Görülen odur ki, tarih sahnesine çıkan bu “jenerik” karakterdeki teknolojilerin geliştirilip ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesinde etkinlik kazanan uluslar dünya

⁷¹ Kaynak: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/Vizyon2023_Strateji_Belgesi.pdf erişim tarihi: 20.06.2018

pazarlarında rekabet üstünlüğüne sahip olmakta ve dünya ticaretindeki paylarını artırarak toplumsal refahlarını hızla yükseltebilmektedirler.(TÜBİTAK, 2004, s.1)

TÜBİTAK tarafından iki yılı aşkın süreyle yapılan çalışma neticesinde ortaya çıkan bu belge; öncelikle katılımcı yaklaşımın elzem olduğu izlenimi üzerinden ve buna yönelik düzenlenen birçok toplantı ve çalıştay ürünü olarak değerlendirilmelidir. Bunun altında yatan inanç da şu yöndedir; “yaşanan bu sürecin, bilim ve teknoloji konusunda geniş toplum kesimlerinde bir farkındalık yarattığı, geleceğe odaklanma, stratejik düşünme, toplumsal uzlaşma ve sahiplenme kültürüne katkıda bulunduğu inanılmaktadır”(s.8). Bu kapsamda tahayyül edilen Türkiye'nin stratejik model çerçevesinde eğitimden sağlığa toplumu etkileyen birçok alanda sosyoekonomik hedefleri belirgin kılınarak vizyonu ifade edilmiştir; cumhuriyetin 100.yılı için ele alınan bu vizyon;

- Bölgesinde ve dünyada adil ve kalıcı bir barışın tesisi için çaba gösteren;
- Demokratik ve adil bir hukuk sistemine sahip;
- Yurttaşları ülkelerinin geleceğinde söz ve karar sahibi;
- Sağlık, eğitim ve kültür gereksinimlerinin karşılanması devlet tarafından güvence altına alınmış;
- Sürdürülebilir gelişmeyi gözetken; gelir dağılımı dengeli;
- Bilim, teknoloji ve yenilikte yetkinleşmiş; üreten; net katma değerini kendi beyin gücüne dayanarak artıran bir TÜRKİYE'dir(s.9).

Bu vizyonun desteklenmesi yönünde belirgin kılınan dört sosyoekonomik hedefe vurgu yapılmaktadır ve bunu stratejik önem açısından ele alarak daha öncede ifade edildiği gibi sürdürülebilir gelişme ve kendi dinamiklerini önceleyici yaklaşımla stratejik model çerçevesinde ortaya konulan politika olarak görmek gerekmektedir; bu yönüyle söylemin karşıt hegemonya oluşu da gözlerden kaçırılmamalıdır. Şöyle ki yapılan vurgulamalarda koyu renkle belirgin olan hedefler sırasıyla şu kapsamdadır;

- 1.Belirlenecek sınavi üretim alanlarında, Türkiye'nin **rekabet üstünlüğü** kazanarak uluslararası ticaretten ciddi bir pay alır hale gelmesi;
2. İnsanımızın **yaşam kalitesinin** yükseltilmesi;
3. **Sürdürülebilirliği** sağlanarak **kalkınma** ve
- 4.Toplumların bilgiyi üretebilme, **ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilme yeteneğinin** ulusal ekonomileri ve toplum yaşamını yeniden şekillendirdiği bir dünyada, bizim de bu dönüşüme ayak uydurabilmemiz **için bilgi ve iletişim teknolojileri altyapımızın** güçlendirilmesi(s.11).

Rekabet üstünlüğünün alternatifsiz olarak bilgi tabanlı ekonomiye bağlı olduğu belirtilerek, bilgiyi üretmenin ve etkin kullanmanın sağlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. “Bilgiyi ekonominin temeli haline getirebilmek gerekir. Dünya pazarlarında rekabet üstünlüğü kazanabilmenin başka bir yolu yoktur. Bilim, teknoloji

ve yenilikte yetkinleşme stratejisi bunu sağlayacaktır”(s.31). İleri derece ileri teknoloji öngörüsünün bilgi toplumuna geçiş için altyapının güçlendirilmesi gerekliliği de ifade edilerek bu yönde hedefler ortaya konulmaktadır. Egemen söylem içerisinde sıklıkla rastlanan geniş bant kurulumu, bilgi güvenliği ve yüksek hizmet kalitesi yanında farklı hedefler de söylem içerisinde yer almakta ve kendi dinamiklere ses verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır; bu açıdan stratejik model vurgusu zenginleştirilmektedir;

1. Kullanımı eğitim gerektirmeyen bilgisayarların geliştirilmesi.
2. Bilgi yönetimi ve iletiminde yüksek hizmet kalitesinin sağlanması.
3. Bilgi toplumunda bilgi güvenliğinin sağlanması.
4. Bilgi savaşlarına, elektronik savaşlara hazır olunması.
5. Taşıyıcı sistemlerde 4. kuşak gezgin iletişim sistemlerinin geliştirilmesi.
6. Geniş Bant İletişim Ağı'nın kurulması.
7. Biyoelektriksel insan-bilgisayar arabirimlerinin geliştirilmesi.
8. İletişimde uydu uygulamalarında yetkinleşmek.

Küresel ölçekte rekabet üstünlüğünü ele geçirebilmek gerekliliği alternatifsiz bir yol, ülkeleri bilgiyi üretme ve yetkin kullanma konusunda ARGE'ye kaynak ayrılmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye için bu husus uyarı olarak metinde ifade edilmektedir; “Unutulmamalıdır ki, buraya ayrılacak kaynakları, Türkiye yaptığı dış alımlara içerilmiş olarak zaten harcamaktadır”(s.37). Böylece bunun olası bir yük olarak değerlendirilmemesi gerekliliği üzerinde durulmakta ve bunun için 2013 yılına kadar karşılaştırmalı değerlendirebilecek şekilde sayısal hedefler ortaya konulmaktadır(s.38). Hedeflenen durum belge içerisindeki tabloda yer almamaktadır; yazıyla müteakip sayfalarda ifade edilmektedir; yapılan tabloya bu husus eklendiğinde aşağıda görüldüğü gibi AB ortalamasına yakın değerlerin hedeflendiği görülecektir.

ARGE'ye Ayrılan Parasal Kaynaklar İle İlgili Göstergeler	Mevcut Durum			Hedeflenen Durum
	AB – 15 Maks.	AB – 15 Ort.	Türkiye	Türkiye
ARGE yoğunluğu - yurt içi ARGE harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı (%)	4,27	1,98	0,64	2
Özel sektör ARGE fonlarının toplam ARGE fonları içindeki oranı (%)	71,9	56,1	42,9	60
Özel sektör ARGE harcamalarının yurt içi ARGE harcamalarına oranı (%)	77,6	65,6	33,4	65
Özel sektör imalat sanayii ARGE harcamaları içinde “ileri teknoloji” alanlarında yapılan harcamaların oranı (%)	64	41,3		40

Tablo 6: ARGE'ye Yapılacak Kaynak İçin Sayısal Hedefler

Tabloda referans alınan AB'nin bilgi toplumuna geçişte egemen söylemin nereden de kaynaklandığına ilişkin cevap niteliğinde oluşu gözlerden kaçırılmaması gereken bir husustur; bunu ilerleyen sayfalarda bilgi temelli toplum tanımlaması ile görmek mümkün olmaktadır. Enformasyon toplumunu bilgi temelli toplum ve bilgi temelli ekonomiye dayandırdığını göstermekle birlikte hemen arkasından belge AB'nin bilgi temelli toplum tanımlamasına yer vermektedir. Tam üyelik aşamasında ekonomik ve sosyal gelişmeyi bu kapsamda görmek ve hegemonik söylem eksenini görmek şaşırtıcı olmayacaktır.

Avrupa Birliği de, bilgi temelli toplumu “daha fazla toplumsal içerilme sağlamak ve rekabet gücü edinmek amacıyla, özellikle insana yatırım yapan ve bilim/teknolojideki bilgi üretimine dayalı yaratıcılığa sahip olan toplumlar ve ekonomiler” olarak tanımlanmaktadır. AB, bu nedenle de “Gerçek refahın yaratılması... bilginin üretilmesi ve yayılmasına ve araştırma, eğitim ve yenilik yapmayı özendirme yeteneğimize bağlıdır” tespitinden hareketle, bu alanları “iç politikalarının” temel direği olarak kabul etmiştir(s.50).

Belgede fırsatlar/tehditler söyleminin açıkça ifadesi yer almaktadır; bu yönüyle AB'nin hem kendine hem de ötekine seslendiği yukarıda çalışılan belgelerin yansıması ve hegemonik söylemin ülkelere sunduğu ve takip edilmediğinde kaçırılacak olanaklar yer almaktadır.

Fırsatlar *f*

Avrupa Birliği üyeliği perspektifi ve başta Avrupa Birliği 6. Çerçeve Programı olmak üzere çeşitli uluslararası fonlardan yararlanma olanağı *f*

İşbirliği ve ticaret açısından AB ülkeleri, Rusya ve yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin pazarlarına yakınlık ve bu ekonomilerle gelişen ilişkiler; uluslararası ticaretin serbestleşmesinin getireceği pazar fırsatları *f*

Küreselleşme sonucu tüm dünyada dolaşan ve yatırım fırsatı arayan, nitelikli iş gücüne dayalı bilim ve teknoloji sistemine katkıda bulunmak üzere yönlendirilebilecek sermayenin varlığı *f* Dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişimin yeni ürün ve hizmet alanlarına girme fırsatı yaratması *f*

Küresel konumun zorunlu kıldığı savunma, havacılık ve uzay sanayii yatırımlarının, yüksek teknoloji ürün ve hizmet üretimi ile bilim ve teknoloji

53 altyapısının geliştirilebilmesi için sunacağı fırsatlar; bu alanda geliştirilecek teknolojilerin sivil sektöre transferinin sağlayacağı itici güç *f*

Stratejik bir coğrafyada bulunma ve büyüyen enerji pazarlarına yakınlık; bunun enerji ve hammadde temininde sağlayacağı avantajlar *f*

Tehditler *f*

AB ülkeleri ve ABD'de bilgi temelli toplum ve bilgi temelli ekonomi yönündeki yatırımların yüksekliği nedeniyle oluşan insan kaynağı talebi; buna karşılık ülkemizdeki iş olanaklarının ve ücretlerin yetersizliği sonucu yetkin beyin gücünün yurt dışına göçü veya uzmanlık alanı dışında çalışmak zorunda kalması *f*

AB üyeliği sürecinin uzaması veya üyeliğin gerçekleşmemesi *f*

Küresel arz fazlalığı ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi sonucu pazarda rekabetin artması; çökulusu

şirketlerin pazar hâkimiyetini artırması
f

Makroekonomik istikrar ortamının oluşturulamaması ve yönetsel zafiyetlerin giderilememesi sonucunda, beklenen yabancı yatırım akışının gerçekleşmemesi; buna karşılık rakip ülkelerin daha hızlı gelişerek küresel yatırımları kendi ülkelerine çekmesi f

Dünyada bilim ve teknolojideki hızlı gelişime ayak uyduramama f

Gelişmiş ülkelerin, teknolojiye erişim kanallarını kapatması; 21. Yüzyılda bölgesel stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde teknolojinin gelişmiş ülkeler tarafından bir araç olarak kullanılması tehdidi (teknoloji ile izleme ve yönlendirme, teknolojik ambargo şeklinde ortaya çıkan teknoloji mandası)(s. 53-54).

Oldukça geniş yer alan bu ifadelerin AB üyeliği çerçevesinde anlam bulması söylemi bu yönde hegemonik merkeze taşımaktadır ve idealist model çerçevesinde gelişmenin seyri ortaya konmaktadır. AB üyeliği çerçevesinde durumun dayatılır olduğu gözlerden kaçırılmaması gereken bir diğer noktadır. Türkiye'nin jeopolitik önemi dolayısıyla bir yandan aracı ülke konumunun da öne çıkartılması potansiyel fırsatın belirgin kılınmasını sağlamaktadır. Aracı ülke konumu itibariyle yakalanacak pazar fırsatı, uluslar arası ticaretin serbestleşmesi koşulu halinde gerçekleşebileceği vurgusu ve her halükarda küreselleşmenin iyimser havası olanaklar dizgesi olarak sunulmaktadır. Tehditler kısmında beyin göçünün öncelikli olarak ele alınması dikkat çekmektedir. Bu yönüyle uzman ve teknoloji transferine gönderme yaparak kaçırılan fırsatın ekonomik yönüne ilgi çekilmektedir. Böylece üyelik sürecinin uzamasına eklenecek tehditler belirgin olmaktadır; bunun neticesinde küresel çok uluslu şirketlerin pazarda egemen olması söz konusu olmakta ve bu da ülke yönetiminde istikrarsızlığa yol açmasına sebep olmaktadır; tehditler dizgesi de tam da bu noktada göz önüne serilmektedir.

Belgenin oldukça kapsamlı ve alt alanlara dair genişçe yer verildiğini ve katılımcı yaklaşımla sürdürülebilir gelişmenin seyrini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır; bu yönüyle iç dinamiklere ses veren ve kaynak tahsisinin rasyonel yaklaşımı ve sosyoekonomik hedef tahsisinin oturaklı yapılması ağ politikası oluşturma sürecinde isabetli bir belgenin örneğini sunmaktadır; fakat yukarıda yer alan diğer bilgi toplumu ve strateji belgelerinin yanında çok üzerinde durulmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

İletişim alanında yaşanan politikaların değerler dizisi değişimini önemli ölçüde etkileyen hatta bir bakıma geleneksel uzlaşmayı kırarak dönüştüren dönüşümlerin izlediği yol haritası incelendiğinde, ekonomik değişimlerin etkisi açık bir biçimde görülmektedir. O denli ki; ekonomi yaklaşımlarında öne sürülen ve belirtilen sayıtlılar ülke politikalarına şekil vermekte ve ülkelerin özellikle gelişme yazını içerisinde bağımlılıklarını yeniden üretmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojileri ile ülke ekonomilerinin her alanına hitap edecek dönüşümlere sahne olduğu ve bunu sadece bu alana yapılacak yatırımla gelişmiş ülkeleri yakalama fırsatının elde edileceği kabul görmektedir. Gelişmiş ülkeleri yakalama neo liberal uygulamaların çerçevelediği reçetede enformasyon toplumu ve BİT ile küresel ağa katılabilme üzerinden inşa edilmektedir. Fırsat odaklı yaklaşım ile uygun politika uygulamalarının toplumun tamamı için iyiyi hedeflemesi ağ politikasını daha da önemli konuma getirmektedir. Üst metinlerde yapılan eleştirel söylem analizi egemen söylemin bu konudan beslendiğini anlaşılır kılmak için başvurulmuş ve üçüncü bölüm içerisinde konu incelenmiştir. Bu yönde tartışılan haliyle; gelişmekte olan ülkelerin egemen söylem ile takip ettiği hususlarda yerel yetenekleri kaçırdığı söylenebilecektir.

Rekabet üstünlüğünü ele geçirme sıklıkla belgeler içerisinde başvuru anlatı olarak dikkat çekmektedir; bunun için ülkelerin avantaj sahibi oldukları alan tespiti önem arz ederken; egemen söylem içerisinde düşük katma değerli işler üzerine odaklanılması biraz önce de ifade edildiği gibi hem yerel yetenekleri ve kapasiteyi kaçırmakla neticeleneceği gibi hem de gelişmiş ülkelerle oluşan aranın kapanmaması ile sonuçlanabilmektedir. Avantaj sağlayacak alanların tespiti sonucu bu alanlara yönelik kamusal politikalar geliştirilmesi ve katılımcı yaklaşımla bu alanların düzenlenmesi gerekliliği sürekli akılda bulundurulmalı ve gelişmenin anahtar olgusu olarak görülmelidir. Ekonomik büyüme ve istihdam odaklı yaklaşımın tamamen piyasa dinamiklerine bırakılması halinde sosyoekonomik hedeflerin gerçekleşmesi oldukça zor olduğu değerlendirilmelidir ve bu yönde yaklaşımın tüketici/müşteri odaklı olarak yurttaş anlayışını ve ulus devleti aşındırıcı etkisi olacağı gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Egemen söylem içerisinde küresel bilgi toplumuna erişim hedefi, rekabetçi piyasanın varlığına temellendirilmekte ve ekonomik kazanımın ve verimliliğin sağlanacağına ilişkin bina edilmektedir. Piyasa dostu yaklaşım ile toplumsal ve kültürel konular böylece dışlanarak dezavantajlı grubun kaçırılmasına yol açmaktadır; bu yönüyle yönetim modeliyle şirketleşen devletin bunu güçlendiren politikalar uygulaması kaçınılmaz olmaktadır. Kamu hizmetinde yaşanan bu dönüşümün yurttaştan müşteri odaklı yaklaşıma kaydığı görülmektedir; bu yönüyle model devlet-piyasa ortaklığı ile yönetim modeli üzerinde inşa edilmektedir. Kamu politikalarının bu yöne evrildiği bu süreçte enformasyon ve iletişim politikaları üzerinde ve tüm ekonomi alanlarında boy gösteren, üretilen politikaların BTE ve enformasyon toplumu çerçevesinde üretildiği anlaşılmaktadır. ABD'nin bu alanda öncül olması ve belirlediği yol haritasının da gelişim yazını için ön kabul olarak algılanmasının 1990'lardan itibaren şahit olunmaktadır. Bu açıdan belirlenen politikaların ABD'nin kendi iç kararı sonucu olduğu ve rekabet üstünlüğünün sağlanmasının kendi iç dinamikleri ve motivasyonu üzerinde inşa edildiği söylenebilecektir. Üretilen ve oluşturulan bu politikalarda amaç metinlerde yer aldığı şekliyle özel sektör, yani şirket egemen yapının küreselleşmesinin önündeki engellerin kaldırılması olarak anlaşılmaktadır.

ABD'nin etkin aktör olduğu ve uluslar arası çerçeveyi belirlediği süreç içerisinde rekabet üstünlüğünü yakalamak ya da rekabet gücünü kaybetmemek adına AB'nin alanda politika üretimi söz konusu olmuştur. Fırsat/tehdit söyleminin belirgin olduğu metinlerde de görüleceği üzere; hem kendisine yani üyelerine ilişkin hem de ötekine, üye olmayanlara ya da üyelik aşamasında olanlara ilişkin söylem ile idealist/stratejik model farklılığı bulunmaktadır. Kendi içerisinde stratejik modelin varsayımlarının dikkat çektiği metinler bulunmakta iken söz konusu öteki olduğunda ABD gibi idealist model sayıtlıları önerilmektedir.

Karşılaştırmalı analiz olarak ele alınan bu çalışmada Dünya Bankası ve AB'nin ağ politikası oluşturma sürecinde oldukça etken aktörler olduğu dikkat çekmektedir; Türkiye'nin bu yönde aracı ülke konumu, önerilen politikalardan kuvvetli bir şekilde etkilenmesi sonucunu da doğurmaktadır. İdealist modelin sayıtlılarını kullanan gelişmiş ülkeler enformasyon toplumu ve BTE söylemini kullanarak gelişmekte olan ülke politikalarına yön vermektedir. Geniş bant altyapısının kurulumu ve BİT sektörüne

yapılacak yatırımın gelişmiş ülkeleri yakalama fırsatı olarak kodlandığı görülmektedir ve bu yönde neo liberal politika uygulamaları ile ağın serbestleştirilmesi, dışa açılması ve özelleştirmeye konu edilmesi talep edilmektedir. Bu yönde piyasa odaklı anlayışla sosyoekonomik hedefler ile erişim uçurumu konuları dışarıda bırakılmakta ve ülke dinamiklerinden faydalanılmayarak bağımlılık yeniden ve daha güçlü olarak üretilmektedir.

Türkiye'nin tek örnek olmadığı, gelişmekte olan ülkeler nezdinde özel bir konuma sahip olduğu çalışmada belirgin kılınmaya çalışılmıştır; fakat konuya yönelik çıkartılacak derslerin varlığı ve bundan sonraki süreçte izlenecek yol için alternatif olma durumu çalışmanın önemini ve tartışmanın zenginleşmesi için oldukça değerli olacağı düşünülmektedir. Marx'ın (2017, s. 52), modern devlet içerisinde yürütme erkini elde bulunduranların, burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kurul olarak görmesi ve değerlendirmesi ile birlikte düşünüldüğünde; egemen söylem içerisinde doğallaştırılan durum ile yerel yeteneklere ket vurulmamasının önem arz ettiği söylenmelidir. Bu yönü ile ulus devleti aşındırıcı bir dönemin yaşandığı günümüz açısından, ağ politikasının devlet bekası için de elzem olduğu unutulmaması gereken bir durum olarak geçmişte karşılaşıldığı gibi gelecekte de karşımıza çıkacaktır. Çalışmanın yapıldığı süreç içerisinde Türk Telekom özelleştirilmesi ile gelişen duruma yer vermek fayda sağlayacaktır. Bunun öncesinde IMF ve DB'nın yönlendirmesiyle telekomünikasyon özelleştirmelerinde devletin rolü olduğunu belirtmek gerekmektedir; bu kapsamda yapılacak özelleştirmeler ile şu inanç egemen kılınmaktaydı;

- Az gelişmiş ülkelerdeki kapitalist yapıların dünya kapitalist ekonomisi ile bütünleşmesi süreci hızlanacaktır.
- Sermaye için yeni alanlar açılacaktır.
- Uluslar arası şirketler, gelişmiş telekomünikasyon hizmetlerini, yatırımların finansmanı temel hizmetleri kullanan sıradan kullanıcılardan çıkartılacağı için daha uygun fiyatlara alabilme şansı elde edebileceklerdir.
- Ulus-devlet, sermayenin çıkarlarını gerçekleştirdiği, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslar arası iktidar odaklarının önerilerini uyguladığı için emperyalist zincirdeki yerini pekiştirecektir (Başaran & Özdemir, 1998, s. 14).

Gelinen şu aşamada 2005 yılında özelleştirilerek %55'lik hissenin Oger Telecom'a devredilmesinden bu yana; bankalardan temin edilen kredi ile söz konusu şirketin satın alma maliyetini elde ettiği anlaşılmaktadır; bunun karşısında bankalardan elde edilen krediyi ödemekte zorluk çekildiği ve bu yönde borcun yapılandırıldığı süreç içerisinde

verilen ek süreler zarfında da borç ödenmemiş ve Telekom borçlandırılmıştır. Kaldı ki sözleşmede taahhüt edilen yatırımların yapılıp yapılmadığı da tartışmalı boyutudur. Bu yönüyle bakıldığında konunun stratejik önemi yanında uğranılan ekonomik zarar da önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda gözü kapalı bir şekilde idealist model çerçevesinde varsayımları kabul etmek yerine karşı-hegemonik söylemler üzerine odaklanmak ve bu yönde politikaları biçimlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu tez içerisinde, kapsamlı bir değerlendirmenin gerçekleştirilebilmesi adına tam da böylesi bir izlek belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- A.Innis, H. (2006). *İmparatorluk ve İletişim Araçları*. (N. Törenli, Çev.) Ütopya.
- Acar, M. (2007). *Avrupa Birliği'nin Medya Politikaları ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Medyası*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Ahıska, M. (2005). *Radyonun Sihirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*. Metis.
- Atatürk, K. (1960). *Nutuk* (c.3). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydoğan, A. (2016a). Enformasyon ve İletişim Hizmetleri: Kamusal Faydayı Yeniden düşünmek. H. Geray, F. Başaran ve A. Aydoğan içinde, *İletişim Ağlarında Yeni Hizmetler* (s. 7-19). Ütopya.
- Aydoğan, A. (2016b). İnternet'te geleneksel Medya. F. Başaran ve H. Geray içinde, *İletişim ağlarının Ekonomisi* (s. 270-297). Ütopya.
- Bagdikian, B. H. (2016). *Yeni Medya Tekeli*. (E. Eminel, Çev.) Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Sentez.
- Baran, N. (2003). Telekom Özelleştirilmesi. *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı* (s. 149-161). içinde Epos.
- Başaran, F. (2003). Telekomünikasyon Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye. M. G. Bek içinde, *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları* (s. 165-205). Ümit Yayıncılık.
- Başaran, F. (2004). *Enformasyon Toplumu Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkeler*. 25 Mart 2018 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/666/8491.pdf> adresinden erişildi.
- Başaran, F. (2010). *İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Gelişme "Yayılanın Ekonomi Politikası"*. Ankara: Ütopya.

- Başaran, F. (2014). *İletişim ve Emperyalizm Türkiye'de Telekomünikasyonun Ekonomi Polisiği*. Ankara: Ütopya.
- Başaran, F. (2016). Telekomünikasyon Alanında Yaygınlaştırma Politikaları. F. Başaran ve H. Geray içinde, *İletişim Ağlarının Ekonomisi* (s. 117-149). Ütopya.
- Başaran, F. ve Özdemir, Ö. (1998). *Telekomünikasyonda Özelleştirme İddialar, Örnekler, Gerçekler*. Kigem.
- Bek, M. G. (2003). Avrupa Birliğı'nde İletişim Alanının Düzenlenmesi: Kültür Ağırlıklı Politikadan Ekonomi Merkezli Politikaya Doğru. M. G. Bek içinde, *Avrupa Birliğı ve Türkiye'de İletişim Politikaları* (s. 23-59). Ümit Yayıncılık.
- Bhuiyan, A. S. (2008). Peripheral View: Conceptualizing The Information Society As A Postcolonial Subject. 70(2), 99-116 . Sage Publications.
- Binark, M. (2003). "Avrupa Modeli Enformasyon Toplumu" Politikası ve Kadınların Bilgisayar ve İnterneti Kullanmaları. M. G. Bek içinde, *Avrupa Birliğı ve Türkiye'de İletişim Politikaları* (s. 135-165). Ümit Yayıncılık.
- Boratav, K. (2006). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005* (10 bs.). İmge Kitabevi.
- Courtright, C. (2004). Informationalizing El Salvador. P. Day, & D. Schuler içinde, *Community Practice in The Network Society* (s. 107-120). London ve Newyork: Routledge.
- Dawson, M. ve Foster, J. B. (2003). Sanal Kapitalizm tekeli Sermaye, Pazrlama ve Enformasyon Otobanı. R. W. McChesney, E. M. Wood ve J. B. Foster içinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* (N. S. Çınga, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Çev., s. 67-85). Epos.
- Emiroğlu, U. (2016). Çin'in Devlet Kaynaklı Yükselişi: Telekom Endüstrisi. H. Geray, F. Başaran ve A. Aydoğan içinde, *İletişim Ağlarında Yeni Hizmetler* (s. 81-105). Ütopya.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. Longman.

- Freeman, C., & Soete, L. (2003). *Yenilik İktisadı*. (E. Türkcan, Çev.) Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Geray, H. (1994). *Yeni İletişim Teknolojileri: Toplumsal Bir Yaklaşım*. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*. Ütopya.
- Geray, H. (2014). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Geray, H. (2016a). İletişim, İktisat ve Kamusal Düzenleme Üzerine. F. Başaran ve H. Geray içinde, *İletişim Ağlarının Ekonomisi* (s. 15-42). Ütopya.
- Geray, H. (2016b). İdealist ve Stratejik Modeller Çerçevesinde Ağ Politikası Oluşturma Süreci: Türkiye Örneğinde Ekonomi Politik Yaklaşım. H. Geray, F. Başaran ve A. Aydoğan içinde, *İletişim Ağlarında Yeni Hizmetler* (s. 19-50). Ankara: Ütopya.
- Geray, H. (2016c). Birikim düzenleri, Yeniden yapılanma ve Küreselleşme. H. Geray ve F. Başaran içinde, *İletişim Ağlarının Ekonomisi Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet* (s. 42-66). Ankara: Ütopya.
- Geray, H. (2016ç). Telekomünikasyon Ekonomisi. F. Başaran ve H. Geray içinde, *İletişim Ağlarının Ekonomisi* (s. 83-117). Ütopya.
- Geray, H. (2016d). İletişim Ağları ve Masaüstü Sömürgecilik. F. Başaran ve H. Geray içinde, *İletişim Ağlarının Ekonomisi* (s. 189-216). Ütopya.
- Geray, H. ve Başaran, F. (2016). Bağımlılığın Yeniden Üretimi. Hegemonik Söylemler Çevre Ülkelerde Bilgi İletişim Teknolojileri Politikalarını Nasıl Şekillendirir. H. Geray, F. Başaran ve A. Aydoğan içinde, *İletişim Ağlarında Yeni Hizmetler Kapitalist Çıkarlar, Kamusal Politikalar* (s. 50-81). Ütopya.
- Golding, P. (2003). Küresel Köy Mü Kültürel Yağma Mı? R. W. McChesney, E. M. Wood ve J. B. Foster içinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı Küresel İletişim*

- Devriminin Politik Ekonomisi* (N. S. Çınga, E. Baltacı, & Ö. Yalçın, Çev., s. 85-107). Epos.
- Goodwin, I., & Spittle, S. (2002). The European Union and The Information Society. *New Media & Society*, 4 (2), s. 225-249.
- Heywood, A. (2015). *Siyasî İdeolojiler* (10 bs.). (L. Köker, Çev.) BB101.
- Hills, J. (2003). ABD'nin Kurallarıyla... Okey Mi? 1940'lardan Günümüze Telekomünikasyon. R. W. McChesney, E. M. Wood ve J. B. Foster içinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* (N. S. Çınga, E. Baltacı, & Ö. Yalçın, Çev., s. 121-149). Epos.
- Hirschman, A. O. (2015). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi. F. Şenses içinde, *Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi* (S. Öztürk, Çev., 6 bs., s. 23-53). İletişim.
- Innis, H. (2006). *İmparatorluk ve İletişim Araçları*. (N. Törenli, Çev.) Ankara: Ütopya.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*. (B. Yarar ve A. Özkazanç, Çev.) İletişim.
- Jessop, B. (2016). *Devlet Teorisi Kapitalist Devleti yerine Oturtmak* (2 bs.). (A. S. Özcan, Çev.) Epos.
- Karaarslan, V. ve Alkan, N. (2004). *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Bağlamında Telekomünikasyonda Serbestleşme*. Pelikan Yayıncılık.
- Kaya, A. R. (2016). *İktidar Yumağı Medya Sermaye Devlet* (2 bs.). İmge Kitabevi.
- Kaymas, S. (2012). *İletişim teknolojileri Politikaları ve Türkiye: Küresel Medya Yönetimi Çağında Ulus Devlet*. 15 Mart 2018 tarihinde <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/9383/makaleler/28/arastirmax-iletisim-teknolojileri-politikalari-turkiye-kuresel-medya-yonetimi-caginda-ulus-devlet.pdf> adresinden erişildi.

- Kutlu, E. ve Taban, S. (2007). *Bilgi toplumu ve Türkiye Politikalar ve Stratejiler*. Nisan Kitabevi.
- Lehr, William and Thomas, Kiessling (1999), Competition, Regulation and Convergence: Trends in Telecommunications Policy Research. S. E. Gillett and I. Vogelsang içinde, *Telecommunication Regulation in the United States and Europe: The Case for Centralized Authority*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ,
- Mansell, R. (1996). Network Governance: Designing New Regimes. R. Mansell ve R. Silverstone içinde, *Communication by Design* (s. 187-213). Oxford University Press.
- Marx, K. ve Engels, F. (2017). *Komünist Manifesto* (27 bs.). (C. Üster ve N. Deriş, Çev.) Can.
- Mattelart, A. (2013). *İletişimin Dünyasallaşması* (3 bs.). (H. Yücel, Çev.) İletişim.
- McChesney, R. W. (1997). The Communication Revolution: The Market and the Prospect for Democracy. M. Bailie, & D. Winseck içinde, *Democratizing Communication?* (s. 57-81). New Jersey: Hampton Press Inc.
- McChesney, R. W. (2003). Küresel İletişimin Politik Ekonomisi. R. W. McChesney, E. M. Wood ve J. B. Foster içinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* (N. S. Çınga, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Çev., s. 7-39). Epos.
- McChesney, R. W. (2006). *21. Yüzyılda İletişim Politikaları Medyanın Sorunu*. (Ç. Çıdamlı, E. Coşkun ve E. Usta, Çev.) Kalkedon.
- McChesney, R. W. (2008). *The Political Economy of Media Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. Monthly Review Press.
- Menzies, H. (2003). Siber-Uzayda Kapitalizme Karşı Mücadele Enformasyon Otobanı, Post-Endüstriyel Ekonomi ve Halk. R. W. McChesney, E. M. Wood ve J. B.

- Foster içinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* (N. S. Çınga, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Çev., s. 107-121). Epos.
- Mosco, V. (1996). *The Political Economy of Communication*. London: SAGE Publications.
- Öksüz, S. (2003). *Küreselleşme Nasıl Bir Medya Düzeni*. Ankara: Piramit.
- Özcan, Z. (1983). *Uleslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler*. Dayanışma.
- Özdek, Y. (2011). *Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine*. Ankara: Notabene.
- Özdemir, Ö. (2016). İnternetin Ticarileştirilmesi ve Uluslararası Veri Akışları. F. Başaran ve H. Geray içinde, *İletişim Ağlarının Ekonomisi* (s. 216-246). Ütopya.
- Özmen, A. Ö. (2017). *Kamuda Güvencesizlik: Uyum ve Direniş*. Nota Bene Yayınları.
- Phillips, A. (2014). *Dehşetler ve Uzmanlar*. (T. Erdem, Çev.) Metis.
- Politzer, G. (1996). *Felsefenin Temel İlkeleri* (12 bs.). (M. Erdost, Çev.) Sol Yayınları.
- Saray, M. O. ve Gökdemir, L. Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005). *Journal of Yaşar University* , 2 (7), 661-686.
- Seki, İ. (2013). *Bilgi Ekonomisinde Yeni Yaklaşımlar: Bilgi Yönetişimi ve Üniversite Ekonomisi*. Çanakkale: Beta.
- Servaes, J. (2002). The European Information Society: Much Ado About Nothing? *Gazette: The International Journal For Communication Studies* , 433-447.
- Silverstone, R., & Mansell, R. (1996). The Politics of Information and Communication Technologies. R. Silverstone, & R. Mansell içinde, *Communication by Design* (s. 213-229). Oxford University Press.
- Streeck, W. (2017). Neolibreal Kapitalizm İçin Sonun Başlangıcı: Bastırılanların Geri Dönüşü. H. Geiselberger içinde, *Büyük Gerileme* (M. Şahin, A. Biçen, A. Bingöl ve O. Kılıç, Çev., s. 182-198). Metis.

- Şaylan, G. (1994). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni işlevi*. Ankara: İmge.
- Şenses, F. (2015). Gelişme İktisadı ve İktisadı Gelişme: Nereden Nereye? F. Şenses içinde, *Kakınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi* (S. Öztürk, Çev., 6 bs., s. 93-129). İletişim.
- Topak, Ö. E. (2013). Governing Turkey's Information Society. *Current Sociology* , 61 (5-6), 565-583.
- Törenli, N. (2004). *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Tsui, L. (1991). The Use of New Communication Techonologies in Third World Countries: A Comparison of Perspectives. *Gazette*,48(2),71-72.
- Uluç, G. (2008). *Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı* (2 bs.). Anahtar Kitaplar.
- Van Cuilenburg, J., & McQuail, D. (2003). Media Policy Paradigm Shifts. *European Journal of Communication* , 18 (2),181-207.
- Van Dijk, J. (2016). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Epsilon.
- Wilson P.Dizard, J. (1989). *The Coming Information Age* (3 bs.). Longman.
- Wood, E. M. (2003). Modernizm, Postmodernizm Ya Da Kapitalizm? R. W. McChesney, E. M. Wood ve J. B. Foster içinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* (N. S. Çingra, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Çev., s. 39-67). Epos.
- Yalçın, Ö. (2016). Avrupa'da Sayısal Medya ortamında Kamu Hizmeti Yayıncıların Sınırları: Belirsizlikler, Sorunlar ve Çözümler. H. Geray, F. Başaran ve A. Aydoğan içinde, *İletişim Ağlarında Yeni Hizmetler* (s. 105-142). Ütopya.
- Yıldızoğlu, E. (1996). *Globalleşme ve Kriz*. İstanbul: Alan.
- Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*. Alfa.

Yüksel, H. (2013). *"Enformasyon Toplumu" ve İnsan: Avrupa Birliği Politikalarının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

EK 1. İncelenen Siyasa Belgeleri ve Araştırmaya Yönelik Haberler

- DPT (2006). *e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı*. 05 Haziran 2018 tarihinde http://bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/2005_Eylem_Planı/060500_SonucRaporu.pdf adresinden erişildi.
- DPT (2006). *Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2006-2010)*. 10 Haziran 2018 tarihinde http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Bilgi_Toplumu_Strateji_2006-2010.pdf adresinden erişildi.
- EC (1994). *Europe and Global Information Society*. 20 Mayıs 2018 tarihinde <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/31a0bebe-4bc6-4f31-a319-7b7799e45d86/language-en/format-PDF/source-70617488> adresinden erişildi.
- EC (2000). *e-Europe an Information Society for All* . 20 Mayıs 2018 tarihinde <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/312196bf-f264-465a-86d9-77826c2bd61c/language-en/format-PDF/source-70644918> adresinden erişildi.
- EC (2002). *An information society for all*. 20 mayıs 2018 tarihinde <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a588e62-a133-4602-b37e-bd1b2c1484b2/language-en/format-PDF> adresinden erişildi.
- EC (2006). *i2010 – First Annual Report on the European Information Society*. 18 Nisan 2018 tarihinde http://aei.pitt.edu/45832/1/com2006_0215.pdf adresinden erişildi.
- EC (2010). *Communication from the Commision Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. 20 Haziran 2018 tarihinde <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%2007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> adresinden erişildi.

e-Avrupa+ (2001). *Avrupa'da Bilgi Toplumunun Oluşturulması İçin Ortak Girişim*. 20 Mayıs 2018 tarihinde http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2015/02/010600_eAvrupa+EylemPlani.pdf adresinden erişildi.

<https://www.internetworldstats.com/> 03 Mart 2018 tarihinde erişildi.

<https://www.itu.int/en/about/Pages/overview.aspx> 12 Mayıs 2018 tarihinde erişildi.

<http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/history/> 13 Mayıs 2018 tarihinde erişildi.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> 03 Nisan 2018 tarihinde erişildi.

<http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/> 17 Haziran 2018 tarihinde erişildi.

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/920594/Tablet_yok..._Fatih_Projesi_de_co_ktu.html 17 Haziran 2018 tarihinde erişildi.

<http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/pembe-internet-kafe-geliyor-28436739> 17 Haziran 2018 tarihinde erişildi.

https://www.ntv.com.tr/teknoloji/kadinlar-icin-pembe-internet-kafeler-geliyor,Iq-g8uhu1UW8x_kF_z24A?_ref=infinite 17 Haziran 2018 tarihinde erişildi.

ITU (2003). *ITU World Telecommunication Development Report Access Indicators for the Information Society*. 12 Mayıs 2018 tarihinde http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/wtdr_03/material/WTDR03.pdf adresinden erişildi.

ITU (2016). *Facts and Figures*. 03 Mart 2018 tarihinde <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2016.pdf> adresinden erişildi.

Kalkınma Bakanlığı (2015). *2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı*. 15 Haziran 2018 tarihinde [file:///C:/Users/user/Downloads/20152018_bilgi_toplumu_stratejisi_ve_eylem_plani%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/20152018_bilgi_toplumu_stratejisi_ve_eylem_plani%20(1).pdf) adresinden erişildi.

- OECD (1996). *Information Infrastructure Policies*. 16 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/237347378543.pdf?expires=1539516280&id=id&accname=guest&checksum=EB0DAA6443ED8768A4DE0657F5ACE6C1> adresinden erişildi.
- OECD (1997). *Global Information Infrastructure- Global Information Society (GII-GIS) Policy Recommendations for Action*. 13 Mayıs 2018 tarihinde <http://www.oecd.org/sti/broadband/1912232.pdf> adresinden erişildi.
- OECD (2011). *Better policies for better lives*. 13 Mayıs 2018 tarihinde <http://www.oecd.org/about/47747755.pdf> adresinden erişildi.
- OECD (2014). *Factbook*. 04 Mart 2018 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook-2014_factbook-2014-en adresinden erişildi.
- TUENA (1999). *Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı*. 05 Haziran 2018 tarihinde http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/991000_TuenaRapor.pdf adresinden erişildi.
- TÜBİTAK (2004). *Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi*. 20 Haziran 2018 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/Vizyon2023_Strateji_Belgesi.pdf adresinden erişildi.
- WB (1993). *Turkey Informatics and economic Modernization*. 09 Mayıs 2018 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/488241468779124698/pdf/multi0page.pdf> adresinden erişildi.
- WB (2010). *The Little Data Book on Information and Communication Technology*. 20 Haziran 2018 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/707921468170973033/pdf/548960PUB0EPI11C10Dislosed061312010.pdf> adresinden erişildi.

WB ve ITU (2012). *The Little Data Book on Information and Communication Technology*. 12 Mayıs 2018 tarihinde

<http://documents.worldbank.org/curated/en/413961468162260577/pdf/706000PUB0EPI0067902B09780821389966.pdf> adresinden erişildi.

WSIS (2003). *World Summit on the Information Society Geneva 2003*. 05 Haziran 2018 tarihinde

http://bilgitoplumu.gov.tr/Documents/2/Diger/031212_CenevreEylemPlani.pdf adresinden erişildi.

WSIS (2005). *World Summit on the Information Society Tunis 2005*. 05 Haziran 2018 tarihinde

http://bilgitoplumu.gov.tr/Documents/2/Diger/051115_TunisAgendaforheInformationSociety.pdf adresinden erişildi.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

15/10/2018
Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı : Türkiye'de Ağ Politikası Oluşturma Sürecinin Kültürel Ekonomi Politik Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin, 15/10/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1,2'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Ercan Türkoğlu

Öğrenci No: N14221806

Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri

Programı: İletişim Bilimleri-Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Senaif İCİMİS

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
COMMUNICATION SCIENCES DEPARTMENT

15/10/2018
Date: .../.../.....

Thesis Title : Evaluation of Network Policy Process in Turkey in terms of Cultural Economy Politic

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 15/10/2018 for the total of 164 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 12%.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- Bibliography/Works Cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Ercan Türkoğlu

Student No: N14221806

Department: Communication Science

Program: Communication Science-Master's Thesis

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Semra KAYNASLI

(Title, Name Surname, Signature)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 15/10/2018

Tez Başlığı: Türkiye'de Ağ Politikası Oluşturma Sürecinin Kültürel Ekonomi Politik Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Ercan Türkoğlu

Öğrenci No: N14221806

Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri

Programı: İletişim Bilimleri

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Mağaz

AKUS

Doç. Dr. Ahmet Serhat Kaymas

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
COMMUNICATION SCIENCES DEPARTMENT

15.10.2018
Date: .../.../.....

Thesis Title: Evaluation Of Network Policy Process In Turkey In Terms Of Cultural Economy Politics

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Ercan Türkoğlu

Student No: N14221806

Department: Communication Sciences

Program: Communication Sciences

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

Date and Signature

E. Türkoğlu

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Approved

MY

Assoc. Prof. Serhat Köymen